

Województwo
Śląskie

Załącznik nr 1
do Uchwały nr 1171/130/VI/2020
Zarządu Województwa Śląskiego
z dnia 27.05.2020 r.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO „ŚLĄSKIE 2030”

ZIELONE ŚLĄSKIE PROJEKT

KATOWICE, MAJ 2020

Opracowano:

Zarząd Województwa Śląskiego pod kierunkiem Marszałka Województwa Śląskiego
Jakuba Chełstowskiego

Opinia naukowa:

prof. dr hab. Jacek Szlachta, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

dr. hab. Adam Drobnik prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach

Redakcja:

Departament Rozwoju Regionalnego

Referat Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego

Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

ul. Ligonia 46, 40-037 Katowice

strategia@slaskie.pl

Wstęp	4
1. Uwarunkowania polityki rozwoju	6
Ramy polityk zewnętrznych.....	6
Doświadczenie w realizacji polityki rozwoju województwa śląskiego	8
2. Diagnoza strategiczna	11
Mieszkaniec	12
Gospodarka	26
Środowisko	40
Przestrzeń i Infrastruktura.....	51
Współpraca i Zarządzanie	58
Potencjały i wyzwania w układzie terytorialnym	65
Analiza SWOT	80
3. Obszary strategicznej interwencji	83
Krajowe Obszary strategicznej interwencji.....	83
Regionalne obszary strategicznej interwencji – ujęcie funkcjonalne	86
Regionalne obszary strategicznej interwencji – ujęcie tematyczne	92
4. Prognozy i trendy kształtujące procesy rozwoju regionu	103
5. Wizja	108
6. Cele strategiczne, Cele operacyjne, Kierunki działań	110
7. Przedsięwzięcia i terytorialny wymiar interwencji	114
8. System wdrażania i finansowanie	125
9. Monitoring i ewaluacja	134
Aneksy	139
Przebieg prac nad Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	139
Zgodność z innymi dokumentami strategicznymi.....	142
Gminy województwa śląskiego	146
Wykaz szkół i placówek prowadzonych przez samorząd województwa śląskiego.....	147
Spis skrótów zawartych w tekście	148
Spis rysunków, wykresów, tabel i map	149

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” jest aktualizacją *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”*, uchwalonej przez Sejmik Województwa Śląskiego 1 lipca 2013 roku i stanowi piątą edycję tego kluczowego dokumentu określającego cele rozwoju regionu oraz instrumenty ich realizacji w perspektywie roku 2030.

Niniejszy dokument stanowi wynik szczegółowych prac analitycznych oraz szeroko zakrojonego procesu konsultacji społecznych, przeprowadzonych w latach 2018-2020. W prace związane z przygotowaniem dokumentu, prowadzone przez Zarząd Województwa Śląskiego, zaangażowani byli zarówno przedstawiciele administracji szczebla regionalnego i lokalnego, instytucje regionalne jak również liczne środowiska eksperckie, w tym naukowe, NGO oraz mieszkańcy regionu. W toku procesu aktualizacji Strategii zorganizowano otwarte konferencje, liczne warsztaty oraz spotkania. Równolegle prowadzono prace nad politykami branżowymi, które będą stanowiły uszczegółowienie zapisów Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego w obszarach dziedzinowych.

Aktualizacje kolejnych edycji Strategii były zawsze odpowiedzią na zmieniające się uwarunkowania krajowe i europejskie. Pozwalały na wykorzystanie pojawiających się szans rozwojowych, minimalizowanie zagrożeń, wreszcie budowanie potencjału endogenicznego regionu. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” podejmuje również tematykę nowych, jak i kontynuowanych wyzwań rozwojowych, wyznaczając nowe cele rozwojowe oraz instrumenty realizacji.

Ciągle aktualnym potencjałem ale i wyzwaniem województwa śląskiego jest specyficzny układ osadniczy regionu, wysoki poziom urbanizacji oraz duży potencjał ludzki. Region ten jest również obszarem silnie rozwiniętym gospodarczo o zdywersyfikowanej strukturze gospodarczej i cennych walorach przyrodniczych. Jednocześnie jest to region, w którym od ponad 30 lat zachodzą intensywne procesy restrukturyzacji gospodarczej wpływające na jego potencjał oraz powodujące zmiany społeczne. To właśnie dynamizacja procesów sprawiedliwej transformacji regionu w kierunku nowoczesnej gospodarki stanowi jedno z kluczowych wyzwań regionu.

Zarysowane w dokumencie cele i kierunki wskazują drogę oraz narzędzia pozwalające na istotne zmiany gospodarcze prowadzące do pobudzenia tempa rozwoju gospodarczego regionu w oparciu o dynamicznie rozwijający się sektor przedsiębiorstw innowacyjnych. *Strategia „Śląskie 2030”* odpowiada również na wyzwania demograficzne stojące przed województwem śląskim. Dotyczą one w głównej mierze starzenia się społeczności regionu oraz malejącej liczby mieszkańców co jest wynikiem niskiego przyrostu naturalnego oraz procesów migracyjnych. Z tego też względu ważnym obszarem aktywności samorządu powinna być poprawa warunków życia w regionie, zarówno dla jego obecnych, jak i przyszłych mieszkańców m.in. poprzez stworzenie atrakcyjnej oferty w zakresie usług publicznych, podnoszenie jakości środowiska i przestrzeni, przeciwdziałanie skutkom zmian klimatu, wspieranie rodziny oraz poprawę bezpieczeństwa zarówno w wymiarze socjalnym jak i publicznym.

Niniejszy projekt Strategii wpisuje się również w krajową politykę rozwoju określoną w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą 2030 roku)* oraz *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*. Odpowiada również na wyzwania polityki europejskiej, która wyrażona została w założeniach do Polityki Spójności na lata 2021-2027.

Obecna edycja *Strategii „Śląskie 2030”* kładzie nacisk na wykorzystanie różnych źródeł finansowania. W dalszym ciągu znaczna ilość środków na realizację zadań będzie pochodziła ze środków europejskich. Niemniej mając na uwadze planowaną przyszłą politykę spójności

podkreśla się konieczność realizacji przedsięwzięć w szerokiej kooperacji różnych podmiotów, często z wykorzystaniem zwrotnych instrumentów finansowych.

W dokumencie wskazuje się na najważniejsze wiązki przedsięwzięć, których realizacja w najbardziej efektywny sposób przyczyni się do założonej wizji rozwoju regionu. Przedstawiona wizja jest kontynuacją myśli strategicznej realizowanej już od 2000 roku w kolejnych edycjach Strategii. Natomiast coraz bardziej świadomie podejmuje się w niniejszym dokumencie zagadnienia transformacji regionu uwzględniające poszanowanie środowiska naturalnego. Realizacja zapisów strategicznych składających się na wspomnianą wizję będzie wymagała zaangażowania licznych podmiotów, natomiast rolą Samorządu Województwa Śląskiego, poprzez przygotowany dokument *Strategii „Śląskie 2030”*, będzie koordynowanie tych działań w celu zapewnienia jak najbardziej optymalnej ścieżki rozwoju województwa śląskiego.

Założenia dokumentu powstały przed rozwojem zagrożenia epidemii w kraju oraz rozprzestrzenianiem się SARS-CoV-2 w województwie śląskim, niemniej jednak wszystkie uwarunkowania pozostają aktualne. Pomimo zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej na poziomie regionalnym, krajowym jak i międzynarodowym, wskazane cele i kierunki działań wraz z przedsięwzięciami, nadal pozwalają na realizację przedstawionej wizji województwa śląskiego. W czasie kryzysu wywołanego epidemią koronawirusa większego znaczenia przybiera budowanie, inwestowanie i wspieranie silnego województwa opartego na czterech kluczowych filarach: gospodarce, mieszkańcu, środowisku i zarządzaniu.

1. UWARUNKOWANIA POLITYKI ROZWOJU

RAMY POLITYK ZEWNĘTRZNYCH

W procesie opracowania Strategii dokonano przeglądu nowych polityk Unii Europejskiej, które będą przedmiotem programowania w okresie 2021-2027. Zaktualizowanie na poziomie regionu dokumentów o charakterze strategicznym pozwoli na płynne przejście do programowania na poziomie operacyjnym, w tym przede wszystkim na przygotowanie kolejnego regionalnego programu operacyjnego.

Pięć głównych celów przyświecających inwestycjom UE w latach 2021-2027 to:

Cel strategiczny 1	Bardziej inteligentna Europa – innowacyjna i inteligentna transformacja gospodarcza
Cel strategiczny 2	Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa – czysta i sprawiedliwa transformacja energetyki, zielone i niebieskie inwestycje, gospodarka o obiegu zamkniętym, przystosowanie się do zmiany klimatu oraz zapobieganie ryzyku
Cel strategiczny 3	Lepiej połączona Europa – mobilność oraz regionalne sieci informacyjne i komunikacyjne (ICT)
Cel strategiczny 4	Europa o silniejszym wymiarze społecznym – wdrożenie Europejskiego filaru praw socjalnych
Cel strategiczny 5	Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych

Zmieniła się ponadto skala dotychczasowych wyzwań np. w obszarze transformacji gospodarczej, depopulacji, zjawisk migracyjnych czy zmian klimatycznych. W odpowiedzi na powyższe wyzwania pojawiły się również na poziomie unijnym nowe instrumenty i środki, które mają przyspieszyć proces transformacji i odchodzenie od węgla. Europejski Zielony Ład, przyjęty przez Komisję Europejską w grudniu 2019 roku, stanowił przełom w polityce europejskiej. Celem powyższej strategii jest przekształcenie UE w sprawiedliwe i prosperujące społeczeństwo żyjące w nowoczesnej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarce, która w 2050 r. osiągnie zerowy poziom emisji gazów cieplarnianych netto i w ramach której wzrost gospodarczy będzie oddzielony od wykorzystania zasobów naturalnych. Europejski Zielony Ład stanowi integralną część opracowanej przez obecną Komisję strategii mającej na celu wdrożenie agendy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 i celów zrównoważonego rozwoju.

Obszary polityki Europejskiego Zielonego Ładu to:

Czysta energia	szansa dla alternatywnych, bardziej ekologicznych źródeł energii
Zrównoważony przemysł	sposoby na bardziej zrównoważone i przyjazne środowisku cykle produkcyjne
Budowa i renowacja	sektor budowlany musi stać się bardziej ekologiczny
Zrównoważona mobilność	promowanie bardziej zrównoważonych środków transportu
Różnorodność biologiczna	ochrona naszego wrażliwego ekosystemu

Od pola do stołu | sposoby na bardziej zrównoważony łańcuch żywnościowy
Eliminowanie zanieczyszczeń | środki mające na celu szybkie i skuteczne ograniczenie zanieczyszczeń

Kolejnym ważnym dokumentem uwzględnionym w określaniu założeń strategii jest dokument przyjęty przez ONZ: Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, definiujący model zrównoważonego rozwoju na poziomie globalnym. Zgodnie z Agendą 2030 wysiłek modernizacyjny powinien koncentrować się na wyeliminowaniu ubóstwa we wszystkich jego przejawach, przy równoczesnej realizacji szeregu celów gospodarczych, społecznych i środowiskowych. 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju i 169 powiązanych z nimi zadań koncentruje się na pięciu wielkich zmianach transformacyjnych określonych, jako zasada 5P (People – Planet – Prosperity – Peace – Partnership, a więc: Ludzie – Planeta – Dobrobyt – Pokój – Partnerstwo). Polska perspektywa działań na rzecz zrównoważonego i odpowiedzialnego rozwoju gospodarczego została sformułowana w przyjętej przez rząd Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR).

Przystępując do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego w czerwcu 2018 roku uwzględniono ustalenia zawarte w SOR, w szczególności określony w niej nowy model rozwoju, tj. rozwój odpowiedzialny, czyli taki, który budując siłę konkurencyjną z wykorzystaniem nowych czynników rozwojowych, zapewnia udział i korzyści wszystkim grupom społecznym zamieszkującym różne miejsca naszego kraju. Celem głównym projektowanych działań rozwojowych w SOR jest stworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Zawarta w Strategii wizja rozwojowa to model gospodarczy oparty na zrównoważonym i inkluzywnym rozwoju, co pozostaje w zgodzie z priorytetami strategii „Europa 2020”.

Działania w SOR zostały skoncentrowane na trzech celach:

- (I) Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną
- (II) Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony
- (III) Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu

oraz obszarach horyzontalnych, wpływających na osiągnięcie celów Strategii: Kapitał ludzki i społeczny, Cyfryzacja, Transport, Energia, Środowisko, Bezpieczeństwo narodowe.

Kluczowym dokumentem, który operacjonalizuje ustalenia SOR określone w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, i którego rozstrzygnięcia są istotne przy opracowywaniu strategii rozwoju województwa jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030). KSRR 2030 identyfikuje cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie dla ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy oraz pozostałe podmioty zaangażowane w tę politykę. Pozostałe obszary tematyczne zostały zoperacjonalizowane w ramach 8 Strategii Zintegrowanych, tj.:

- 1 | Strategii innowacyjności i efektywności gospodarki (Strategia Produktywności)
- 2 | Strategii rozwoju kapitału ludzkiego do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
- 3 | Strategii rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

- 4 Strategii Sprawne Państwo
- 5 Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa
- 6 Strategii rozwoju transportu
- 7 Polityki energetycznej Polski
- 8 Polityki ekologicznej państwa 2030

Zapisy powyższych dokumentów są ważne dla aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego m.in. w zakresie delimitacji obszarów strategicznej interwencji, czy instrumentów prowadzenia polityki rozwoju.

W KSRR 2030 wyznaczone zostały następujące Obszary Strategicznej Interwencji (OSI):

- obszary zagrożone trwałą marginalizacją,
- miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
- wschodnia Polska,
- Śląsk.

Jednym z kluczowych wyzwań dla polityki rozwoju województwa śląskiego jest transformacja gospodarcza. Wsparcie dla transformacji regionu, tj. Program dla Śląska został ujęty jako projekt strategiczny w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego.

Aktualizacja Strategii rozpoczęła się w trakcie prac nad dokumentami legislacyjnymi, które warunkują programowanie rozwoju regionalnego i proces realizacji celów rozwojowych. Zmiany ustawowe będą służyć wdrażaniu zapisów SOR i Systemu Zarządzania Rozwojem Polski, w którym opisano zintegrowane podejście do zarządzania polityką rozwoju zmierzające do integracji planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego.

Nie tylko uwarunkowania na poziomie Unii Europejskiej i krajowym mają kluczowe znaczenie dla prowadzonej polityki rozwoju województwa, ale również zmiany zachodzące wewnątrz regionu, w tym związane z utworzeniem Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii i rozszerzaniem zasięgu jej granic o nowe gminy.

DOŚWIADCZENIE W REALIZACJI POLITYKI ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Planowanie strategiczne realizowane jest w województwie śląskim wraz z przeprowadzoną w 1999 roku reformą administracyjną. Pierwsza strategia rozwoju województwa została przyjęta 25 września 2000 roku. Od tej pory przyjęto trzy aktualizacje dokumentu strategii, a ostatnia pn. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” została uchwalona 1 lipca 2013 roku. Wszystkie edycje strategii były przygotowane z szerokim udziałem środowisk branżowych, przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego oraz partnerów społeczno-gospodarczych gwarantując odpowiednią partycypację społeczną.

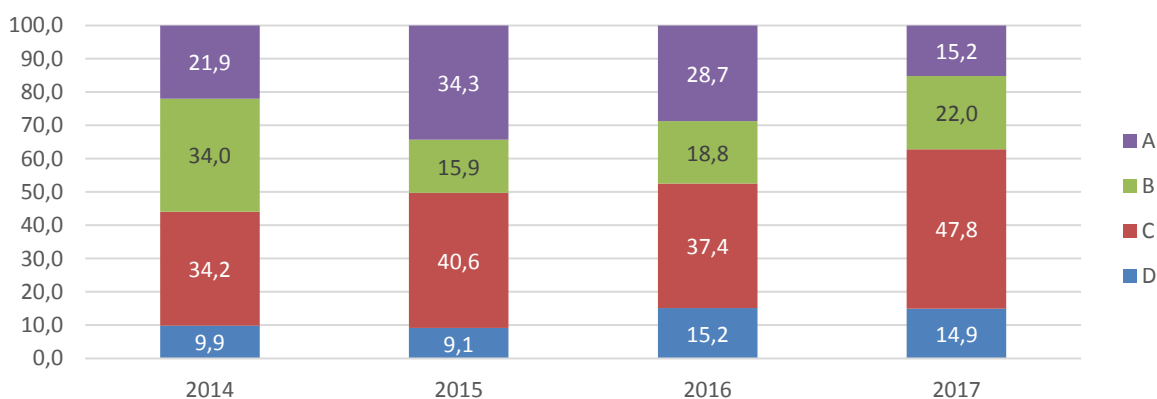
Równocześnie na przestrzeni tych wszystkich lat prowadzony był monitoring realizacji dokumentów strategicznych. W ramach systemu monitorowania i ewaluacji dokumentu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” w latach 2013-2019 opracowano 2 raporty monitoringowe (*Raport monitoringowy Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” za lata 2014-2015*, *Raport monitoringowy Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” za lata*

2016-2017) oraz raport ewaluacyjny *Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”*.

Pierwszy z dokumentów zawiera przede wszystkim analizę wskaźnikową, natomiast drugi obejmuje ocenę spodziewanych efektów realizacji Strategii na tle zapisanych w niej wizji i celów. Przygotowane opracowania stanowiły podstawę do przygotowania *Raportu o stanie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”* stanowiącego podsumowanie realizacji strategii. W podsumowaniu wzięto pod uwagę m.in. syntetyczną ocenę realizacji celów strategicznych ze względu na wydatkowane środki finansowe oraz ocenę wskaźnikową. Przedstawione informacje uzupełnione zostały o ocenę aktualności zapisów strategicznych w warstwie celów oraz ocenę trendów, szans i zagrożeń.

Analiza stopnia wykonania celów Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” w latach 2014-2017 wskazuje na duży strumień środków kierowanych na realizację obszaru priorytetowego (C) Przestrzeń. W dużej mierze są to środki unijne, które są dystrybuowane w drodze konkursowej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego 2014-2020 (RPO WSL). Obszar priorytetowy (C) Przestrzeń to głównie wydatki związane z poprawą jakości i rozbudową transportu, zarówno w sensie infrastruktury, jak i organizacji transportu publicznego. Ponadto część środków przeznaczono na organizację konkursów w ramach RPO WSL dotyczących efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii i gospodarki niskoemisyjnej. W przypadku obszaru priorytetowego (A) Nowoczesna Gospodarka duża część środków wydatkowana była w ramach celu A.2. Otwarty i atrakcyjny rynek pracy poprzez konkursy organizowane przez Wojewódzki Urząd Pracy oraz Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego (UMWSL), a dotyczące wsparcia zatrudnienia czy usług opiekuńczych dla dzieci do lat 3 również wspierane ze środków RPO WSL. Ponadto istotnym elementem realizacji tego Priorytetu było wykonanie zadań Funduszu Poręczeniowego oraz Funduszu Górnośląskiego (pożyczki). W ramach obszaru (B) Szanse rozwojowe mieszkańców największy strumień środków skierowano na poprawę infrastruktury edukacyjnej. Najmniej środków przeznaczono na realizację obszaru priorytetowego (D) Relacje z otoczeniem. W tym przypadku wydatki obejmowały głównie finansowanie działalności wojewódzkich instytucji kultury oraz współpracę transgraniczną.

Wykres 1. Procentowy udział wydatków wg priorytetów Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” w latach 2014-2017.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiet.

Zmieniona metodologia zbierania danych w 2018 roku nie pozwala na porównania z latami wcześniejszymi. W roku 2018 podobnie jak w latach wcześniejszych w ramach wskazanych wydatków wydziałów i jednostek podległych UMWSL największe środki finansowe zostały

zrealizowane w ramach priorytetu (C) Przestrzeń w celu C.2. Zintegrowany rozwój ośrodków różnej rangi, który stanowił prawie 54% wszystkich środków wydatkowanych w ramach Strategii. Środki przeznaczone na realizację priorytetu (B) Szanse rozwojowe mieszkańców stanowiły 20% wszystkich wydatków, w tym w miarę równomiernie były one rozdysponowane w ramach celu B.1. Poprawa kondycji zdrowotnej mieszkańców województwa i B.2. Rozwój kompetencji, umiejętności i wzrost poziomu aktywności mieszkańców. Realizacja priorytetu (D) Relacje z otoczeniem wyniosła niewiele ponad 18% wszystkich środków, z przeznaczeniem na cele D.2. Atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego i D.3. Region w sieci międzynarodowych i krajowych powiązań infrastrukturalnych.

Środki wydatkowane w ramach priorytetu (A) Nowoczesna gospodarka stanowiły zaledwie 1,6% wszystkich środków, w tym prawie połowa środków wydatkowana w ramach priorytetu A stanowiła realizację celu A.1. Innowacyjne i kreatywne przedsiębiorstwa oraz produkty województwa (należy pamiętać o zmienionej metodologii zbierania danych – środki związane z tym celem realizowane są w ramach konkursów ogłaszanych w związku z realizacją RPO WSL 2014-2020). Wskaźniki rezultatu określone w dokumencie SRW odzwierciedlały zakładany postęp w realizacji działań określonych w ramach celów operacyjnych. W ramach priorytetu (A) Nowoczesna gospodarka najbliższej osiągnięcia wartości docelowych dla wskaźników były cele A.2. Otwarty i atrakcyjny rynek pracy oraz A4. Przedsiębiorczość lokalna i społeczna wykorzystująca lokalne rynki i potencjały. Nie stwierdzono natomiast znaczących odchyłań dla pozostałych wskaźników. W przypadku priorytetu (B) Szanse rozwojowe mieszkańców, na realizację zapisów Strategii zdecydowanie największy wpływ miał cel operacyjny B.3. Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców. Szczególną uwagę przy aktualizacji strategii rozwoju województwa należy zwrócić na zagadnienia społeczne, w tym dotyczące zdrowia. Niekorzystna tendencja części wskaźników opisujących cel operacyjny B.1. Poprawa kondycji zdrowotnej mieszkańców województwa wskazuje na oddalanie możliwości osiągnięcia poziomu docelowego w ramach horyzontu czasowego określonego w dokumencie. W większości tendencje założone dla wskaźników rezultatu przypisanych celom priorytetu (C) Przestrzeń były zgodne z założeniami dokumentu. Mniej korzystnie od przyjętych założeń wypadły wskaźniki związane m.in. z czasem przejazdu przewozami kolejowymi między ośrodkami wzrostu, realizacją przewozów komunikacją miejską. Ponadto niskim poziomem realizacji charakteryzował się cel operacyjny C.3. Wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni. Analiza wskaźników dla priorytetu (D) Relacje z otoczeniem wskazywała na wysoki poziom realizacji zapisów Strategii. W większości osiągnięte wartości wskaźników były zgodne z założonymi tendencjami. Najbardziej odbiegające od przyjętego wzorca były wartości osiągnięte w ramach realizacji celu D.1. Współpraca z partnerami w otoczeniu.

Oceniając wartości realizacji wskaźników oddziaływania przypisanych dla celów strategicznych należy wskazać, że większość celów strategicznych odnotowało tendencję wzrostową w odniesieniu do wartości bazowej (7 z 13). Część wskaźników uzyskała już wartości docelowe przypisane do osiągnięcia w roku 2020. Pod względem realizacji wskaźników oddziaływania dla priorytetu (C) Przestrzeń, pomimo spadku wskaźnika urbanizacji, województwo śląskie zajmowało pierwszą pozycję w kraju. W ramach priorytetu (A) Nowoczesna gospodarka województwo utrzymało wysoką czwartą pozycję. Zachowano trend rosnący odnośnie realizacji wskaźników dla priorytetu (D) Relacje z otoczeniem, niemniej w dalszym ciągu region zajmuje jedno z ostatnich miejsc w kraju. Również wskaźniki oddziaływania dla priorytetu (B) Szanse rozwojowe mieszkańców wskazują konieczność podejmowania dalszych działań, w sposób szczególny świadczy o tym spadek w rankingu oceny jakości życia, jak również pogorszenie lokaty województwa śląskiego względem pozostałych regionów w ramach wyszczególnionych wskaźników oddziaływania.

2. DIAGNOZA STRATEGICZNA¹

Województwo śląskie to region położony w południowej części kraju, sąsiadujący z województwami: opolskim, łódzkim, świętokrzyskim i małopolskim, a od południa graniczący z Republiką Czeską i Republiką Słowacką. Cechuje go korzystne położenie geograficzne oraz silne powiązania infrastrukturalne sprzyjające sieciowaniu ośrodków o charakterze metropolitalnym, tj. z Wrocławiem, Krakowem i Ostrawą. W promieniu 600 km od Katowic znajduje się sześć europejskich stolic: Berlin, Bratysława, Budapeszt, Praga, Warszawa i Wiedeń.

Strukturę administracyjną województwa tworzy 167 gmin zgrupowanych w 36 powiatach: 17 powiatach ziemskich i 19 grodzkich (miasta na prawach powiatu). Spośród 167 gmin, 49 to gminy miejskie, 22 miejsko-wiejskie i 96 wiejskie. Głównymi elementami systemu osadniczego województwa śląskiego są Metropolia Górnośląska² i trzy Aglomeracje: Bielska, Częstochowska i Rybnicka.

Region zajmuje obszar 12 333 km², tj. 3,9% powierzchni kraju, co daje 14. miejsce wśród wszystkich regionów Polski, przed województwami świętokrzyskim i opolskim. Województwo śląskie jest najbardziej zurbanizowanym regionem Polski (76,7% ludności miejskiej) o najwyższej w kraju gęstości zaludnienia (368 osób/km², przy średniej krajowej 123 osoby/km²).

Najbardziej zurbanizowany region o najwyższej w kraju gęstości zaludnienia

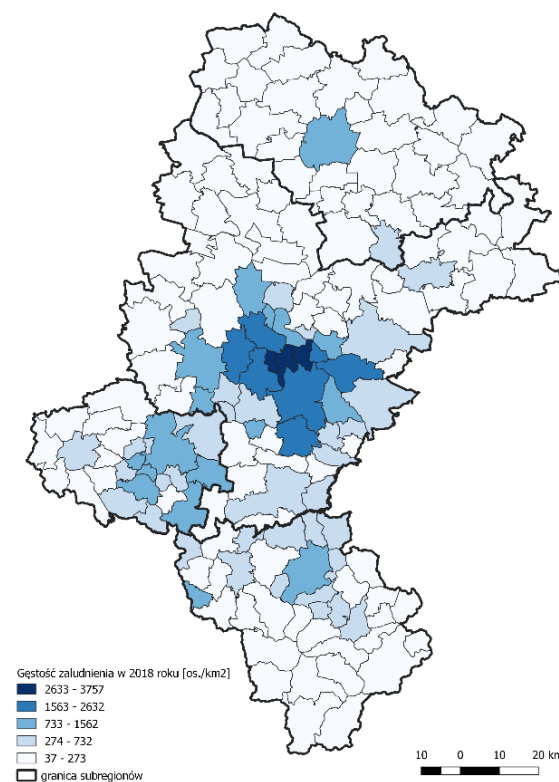
W 2018 roku w miastach powyżej 100 tys. osób mieszkało 58,7% populacji województwa śląskiego. Natomiast tereny wiejskie województwa, stanowiące 69,3% powierzchni regionu były

zamieszkiwane przez 1,05 mln osób (23,3% ogółu ludności województwa). Zdecydowanie największa powierzchnia obszarów wiejskich występowała w subregionie północnym i południowym.

Pod względem zagospodarowania terenu – 50,9% powierzchni województwa stanowiły użytki rolne, następnie 32,8% lasy. Tereny mieszkaniowe stanowiły zaledwie 4,1%, a przemysłowe 1,8%.

Tereny mieszkaniowe i przemysłowe stanowią niecałe 6% powierzchni regionu

Mapa 1. Gęstość zaludnienia w gminach województwa śląskiego w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

¹ Niniejsza diagnoza stanowi jedynie prezentację ogólnych i najważniejszych zjawisk w regionie. Pełny materiał analityczny pn. Diagnoza Strategiczna Rozwoju Województwa Śląskiego został opracowany przez Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego w Departamencie Rozwoju Regionalnym UMWSL.

² Metropolia Górnośląska, w rozumieniu podrozdziału: Regionalne Obszary Strategicznej Interwencji – ujęcie funkcjonalne.

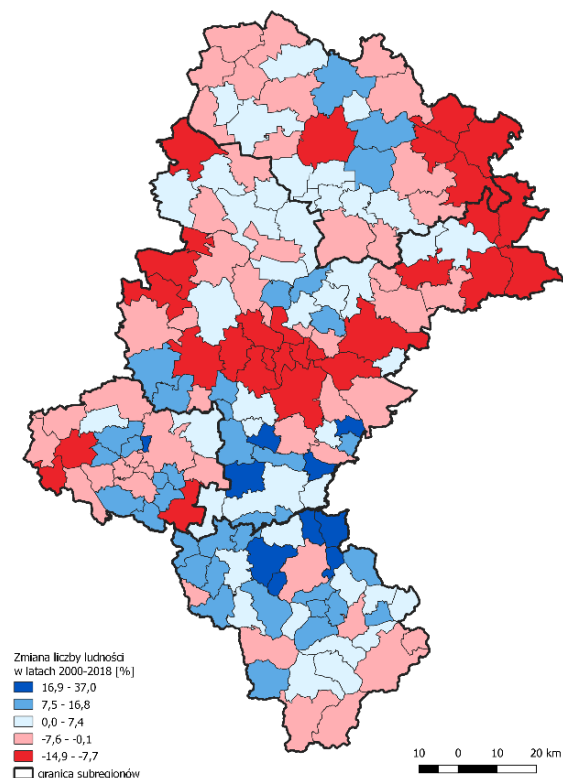
DEMOGRAFIA I PROCESY SPOŁECZNE

Województwo śląskie zamieszkuje 4,5 mln osób, co stanowi 11,8% ludności Polski. Pod względem liczby ludności województwo znajduje się na drugim miejscu w kraju po województwie mazowieckim (14%).

Duży potencjał demograficzny skoncentrowany głównie w Metropolii Górnośląskiej

W województwie śląskim zjawisko depopulacji, czyli spadku liczby ludności, widoczne jest od dłuższego czasu. Z roku na rok liczba mieszkańców województwa maleje (w okresie od 2000 roku spadek wyniósł 4,74%). Pod względem ujemnej procentowej zmiany liczby ludności wśród województw region jest na trzeciej pozycji, za opolskim (-7,9%) i łódzkim (-6,1%).

Mapa 2. Zmiana liczby ludności w gminach województwa śląskiego w latach 2000-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Niekorzystne tendencje demograficzne w województwie śląskim są potęgowane przez złe wyniki w zakresie ruchu naturalnego ludności. W latach 2000-2018 liczba zgonów notowanych w województwie śląskim była wyższa od liczby urodzeń żywych. Jedynie w 2010 r. liczba urodzeń była wyższa od liczby zgonów. Województwo śląskie jest jednym z 11 województw, w których utrzymuje się spadek w ruchu naturalnym ludności. Równocześnie region ma jeden z najgorszych wskaźników przyrostu naturalnego na 1 000 mieszkańców wynoszący -2,1 (gorsze wartości osiągnęły województwa: łódzkie -3,5; świętokrzyskie -3,1 oraz opolskie -2,1).

Spadek liczby ludności spowodowany jest zarówno utrzymującym się ujemnym przyrostem naturalnym jak i bardzo dużym odpływem migracyjnym ludności. Skumulowane za okres 2005-2018 saldo migracji osób w wieku produkcyjnym (osoby z tej grupy wiekowej stanowią zdecydowaną większość migrantów), które zdecydowały się na migrację zagraniczną na pobyt stały, wyniosło w województwie śląskim ponad 40 tys. osób. Był to zdecydowanie największy odpływ ludności spośród wszystkich województw. Należy jednak podkreślić, iż zjawisku temu towarzyszy równoległy silny trend imigracyjny związany z napływem pracowników z Europy Wschodniej, w szczególności z Ukrainy.

Wyludnianie się miast
Stale ujemny przyrost naturalny, jeden z najniższych w kraju

Ponadto województwo śląskie cechuje się jednym z największych strumieni odpływu ludności z miast na obszary wiejskie. W ciągu 13 lat (od 2005 roku) wewnątrzwojewódzkie saldo migracji dla województwa śląskiego wyniosło ponad 61 tys. osób na korzyść obszarów wiejskich.

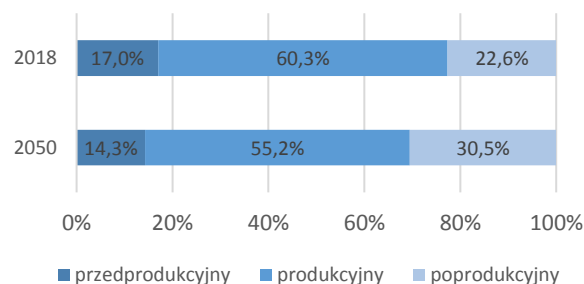
Zgodnie z prognozami GUS do 2050 roku liczba ludności w województwie śląskim względem roku 2018 zmniejszy się o 18,8%,

czyli o 850 tys. osób. Wielkość ta analizowana w wartościach bezwzględnych jest najwyższa w kraju.

Prognozowane zmiany demograficzne będą miały poważne i wielopłaszczyznowe konsekwencje społeczno-gospodarcze, które powinny pociągnąć za sobą wielosektorowe działania, w tym zapewnienie szeregu usług społeczno-socjalnych.

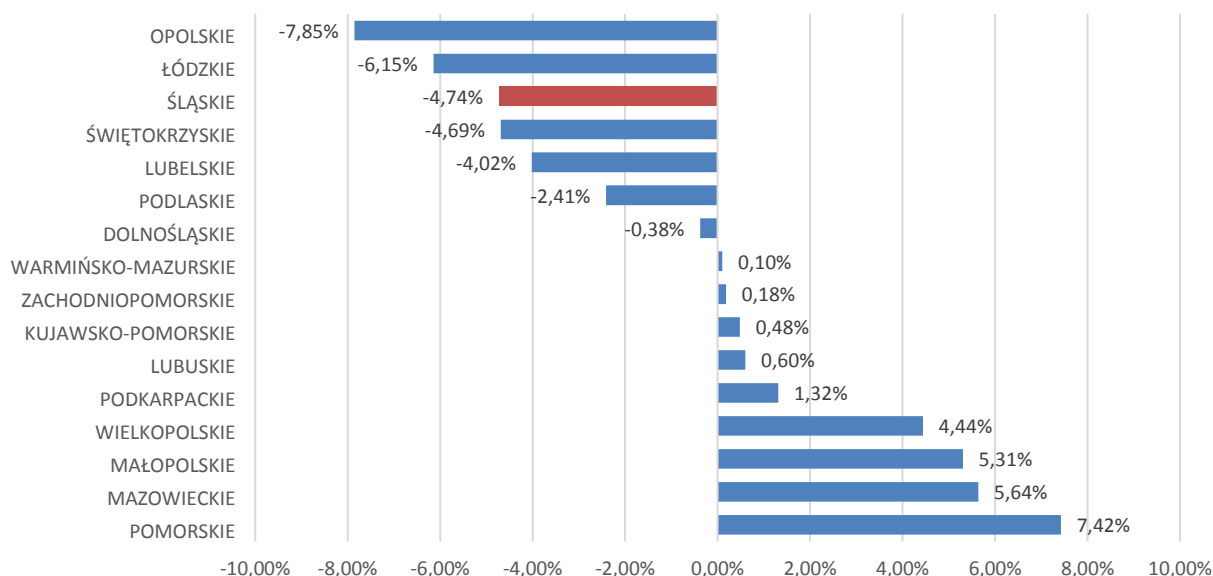
Starzenie się społeczeństwa będzie skutkowało koniecznością zapewnienia odpowiednich usług zdrowotnych jak i aktywizujących w szczególności dla ludności w wieku poprodukcyjnym.

Wykres 2. Prognozowane zmiany ludności wg funkcjonalnych grup wiekowych (% udział) w województwie śląskim do roku 2050.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Wykres 3. Zmiana liczby ludności według województw w latach 2000-2018 (%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W województwie śląskim w 2018 r. mieszkało 1,2 mln osób w wieku senioralnym³, stanowiąc ponad 1/4 ludności regionu. Grupa seniorów jest silnie sfeminizowana – w województwie śląskim wskaźnik feminizacji w kategorii seniorów wyniósł 138 kobiet na 100 mężczyzn, niewiele poniżej poziomu dla Polski (139,4).

W województwie śląskim w 2018 r. opiekę zdrowotną dla seniorów zapewniało 29 poradni geriatrycznych. Był to najwyższy

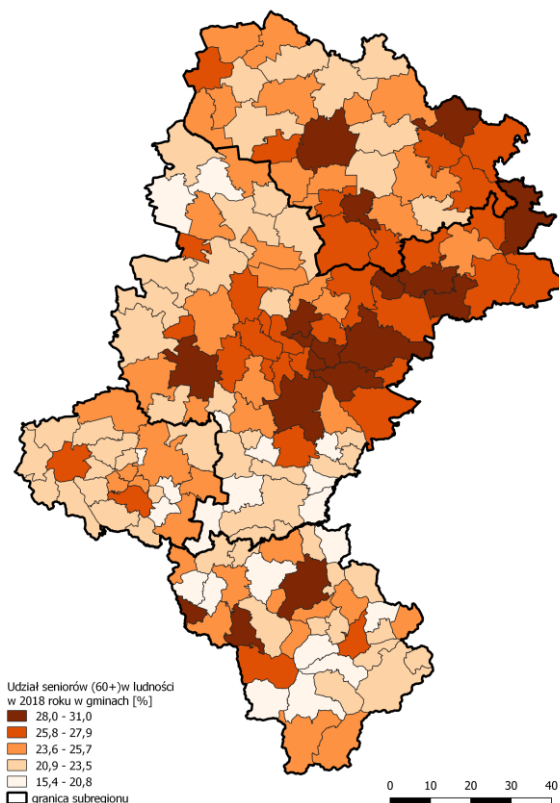
wynik wśród województw Polski (blisko 1/5 wszystkich poradni geriatrycznych w kraju). Jednocześnie region zajmował drugą lokatę w kraju pod względem liczby osób starszych przypadających na 1 poradnię. W poradniach geriatrycznych województwa śląskiego udzielono 15,7 tys. porad lekarskich (ponad 1/5 wszystkich porad w tym zakresie w Polsce).

Stacjonarną opiekę zdrowotną w regionie w 2018 r. zapewniało 15 szpitalnych

³ Zgodnie z publikacjami GUS seniorzy definiowani są jako osoby w wieku 60 lat i więcej.

oddziałów geriatrycznych (28,8% oddziałów tego typu w kraju) wyposażonych w 368 łóżek (32,2% łóżek na oddziałach geriatrycznych w kraju), w których leczono 8 769 osoby (27,5% pacjentów oddziałów geriatrycznych w kraju).

Mapa 3. Udział osób w wieku 60 lat i więcej w populacji gmin w województwie śląskim w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Odmiennie kształtuje się sytuacja w zakresie dostępności do opieki nad osobami starszymi w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej, domach pomocy społecznej oraz placówkach zapewniających całodobową opiekę osobom z niepełnosprawnościami, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku. W przypadku instytucji usług społecznych i opiekuńczych województwo śląskie charakteryzuje się gorszą dostępnością niż inne regiony. Pod względem liczby osób starszych

przypadających na 1 miejsce w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej, domach pomocy społecznej oraz placówkach zapewniających całodobową opiekę, województwo śląskie lokowało się dopiero odpowiednio na 13., 15. i 7. miejscu w kraju.

Wysokość wydatków ponoszonych przez Narodowy Fundusz Zdrowia na świadczenia zdrowotne dla osób starszych w regionie była znacząca na tle innych województw (4,4 mld zł, drugi wynik w kraju). Województwo śląskie było ponadto trzecim regionem o najwyższych wydatkach NFZ w 2018 roku na świadczenia opieki zdrowotnej w przeliczeniu na jedną osobę leczoną w wieku 60 lat i więcej (3 791 zł) za województwami: mazowieckim (3 957 zł) i małopolskim (3 814 zł). Natomiast biorąc pod uwagę przeciętną wartość usług opiekuńczych w 2018 roku przypadającą na jedną osobę korzystającą ze wsparcia, województwo śląskie zajmowało ostatnią pozycję wśród regionów (67,2% poziomu ogólnopolskiego).

Kadra lekarska o specjalizacji geriatrycznej w województwie śląskim w 2016 r. ograniczała się do liczby 35 lekarzy (21,2% geriatrów w Polsce) i była najliczniejszą, biorąc pod uwagę jej liczebność w innych województwach. Jednak pod względem liczby seniorów przypadających na jednego lekarza geriatrę, województwo śląskie plasowało się na 3. pozycji pod względem dostępności do tych usług⁴.

Jedną z form uczestnictwa seniorów w życiu kulturalnym i edukacyjnym jest uczestnictwo w zajęciach Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW). W województwie śląskim w roku akademickim 2017/2018 istniało 68 Uniwersytetów Trzeciego Wieku (co stanowiło 11,3% wszystkich instytucji tego rodzaju w Polsce). Liczba słuchaczy tych uniwersytetów wynosiła 17 566, z czego 4/5 stanowiły kobiety, a w przeliczeniu na 10 tys. osób w wieku senioralnym, stanowiła 4. wynik wśród polskich regionów.

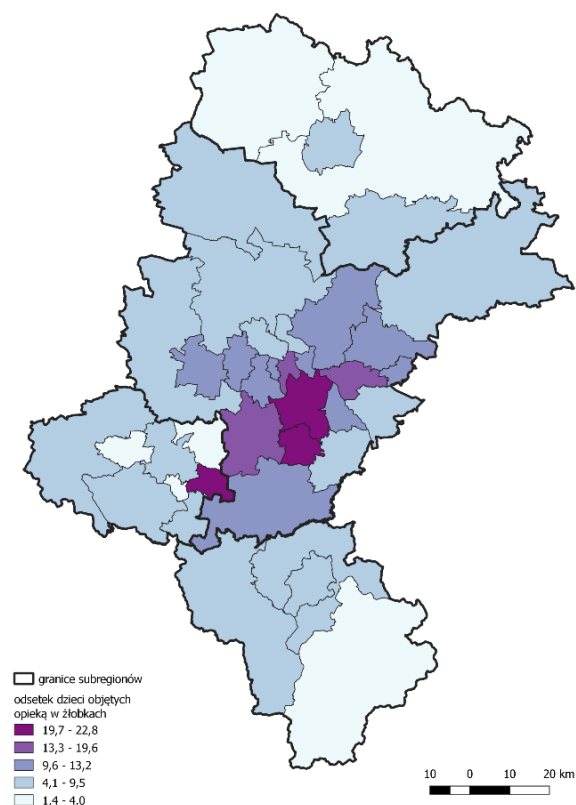
⁴ Gospodarka senioralna w Polsce – stan i metody pomiaru, GUS, Warszawa 2018 r.

Podeszły wiek i wynikające z niego problemy zdrowotne często prowadzą do niesamodzielności osób w wieku senioralnym. Pomoc osób trzecich jest coraz bardziej niezbędna w wykonywaniu czynności dnia codziennego. Ze względu na pożądaną tendencję do deinstytucjonalizacji usług społecznych i opiekuńczych oraz niedostatek miejsc w instytucjach oferujących opiekę długoterminową ważne jest rozwijanie opieki środowiskowej w miejscu zamieszkania osoby niesamodzielnej.

OŚWIATA I WYCHOWANIE

Rozwój usług opiekuńczych dla dzieci oraz upowszechnienie edukacji przedszkolnej są ważne zarówno z punktu widzenia aktywizacji zawodowej kobiet, jak i wyrównywania szans edukacyjnych dzieci. W województwie śląskim sukcesywnie przybywa żłobków oraz klubów dziecięcych przez co możliwe jest zaoferowanie większej liczby miejsc w tych placówkach.

Mapa 4. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w powiatach województwa śląskiego w 2018 r. (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W 2018 roku w województwie śląskim znajdowało się 14 118 miejsc w żłobkach ogółem, co stanowiło 10,5% miejsc w Polsce i zajmowało trzecią lokatę w kraju (żłobek: 13 293 miejsc, klub dziecięcy: 1 069 miejsc, oddział żłobkowy: 24 miejsc). Niemniej odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach wynosił tylko 10% co plasowało region na 9. miejscu w kraju (miasto: 12,2%, 14. miejsce w kraju; wieś: 3,1%, 5. miejsce w kraju). Zarówno w Polsce jak i w województwie śląskim wskaźnik z roku na rok wskazywał tendencje wzrostowe.

Niski odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach
Duże dysproporcje w rozkładzie przestrzennym żłobków

Na przestrzeni lat 2009-2018 województwo zajmowało niezmiennie 2. miejsce w kraju w zakresie największej liczby oddziałów, miejsc i liczby dzieci w przedszkolach. W 2018 roku liczba przedszkoli w regionie (1 921) stanowiła ok. 8,7% placówek w Polsce.

Wskaźnik dotyczący dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat przypadających na jedno miejsce w przedszkolu w latach 2009-2018 oscylował w przedziale 1,09 – 0,81 osób, co dawało regionowi regularnie wysokie 2. miejsce w kraju w tym zakresie.

Bardzo dobra dostępność do przedszkoli oraz duży odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym

Liczba uczniów szkół podstawowych na przestrzeni lat 2010-2018 ulegała wyraźnym wahaniom (w 2018 roku wynosiła 341 656 uczniów, tj. 11,2% uczniów w szkołach podstawowych w Polsce).

Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych wynosiła 18 osób. Wyższa niż średnio w kraju liczba uczniów uczyła się w szkołach podstawowych sportowych i mistrzostwa sportowego.

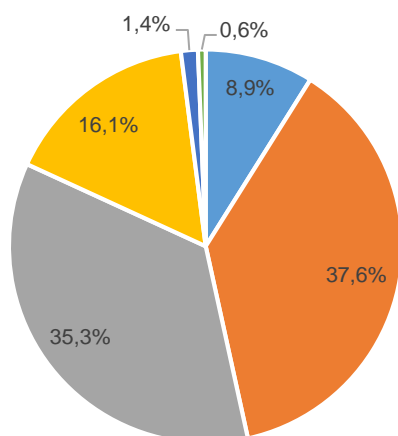
W województwie śląskim w 2018 roku wyraźna przewaga uczniów korzystających z zajęć dodatkowych (w tym wyrównawczych i specjalistycznych) dotyczyła miast regionu,

odwrotnie niż w pozostałych województwach, gdzie większość uczniów korzystających z zajęć przypadała na obszary wiejskie.

Struktura szkół ponadpodstawowych w województwie śląskim w 2018 roku wskazuje na największy udział liceów ogólnokształcących (34,5%), techników (22,0%) i szkół policealnych (21,5%). Natomiast analiza odsetka uczniów według typów szkół wyodrębnia dwie główne kategorie: licea (37,6% uczniów) i technika (35,3%). W odniesieniu do średniej dla kraju w województwie śląskim notuje się wyższy udział techników (ok. 1,5 pp.), szkół policealnych i ogólnokształcących szkół artystycznych dających uprawnienia zawodowe (ok. 1 pp.).

Wykres 4. Uczniowie szkół ponadpodstawowych w województwie śląskim według typów szkół w roku szkolnym 2018/19.

- Branżowe szkoły I stopnia
- Licea ogólnokształcące
- Technika
- Szkoły policealne
- Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe
- Szkoły specjalne przysposabiające do pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na okresie 2010-2018 zaobserwowano systematyczny spadek liczby uczniów szkół ponadpodstawowych w regionie, zmienia się przy tym udział uczniów w poszczególnych typach szkół. Można zauważyć wzrost zainteresowania nauką w technikach (ok. 3,5

pp.) oraz ogólnokształcących szkołach artystycznych dających uprawnienia zawodowe (0,4 pp.) przy spadku dla szkół policealnych (-1,7 pp.), liceów ogólnokształcących (-1,6 pp.) i szkół branżowych I stopnia (-1,3 pp.).

Wzrost zainteresowania edukacją w technikach i szkołach artystycznych

KULTURA

Kultura i przemysły kreatywne odgrywają ważną rolę w rozwoju gospodarczym i społecznym. Znaczenie sektora kreatywnego uwarunkowanego przez kapitał ludzki, a także społeczny będzie wzrastać wraz z przejściem do gospodarki opartej na wiedzy. Poza podstawowymi formami aktywności kulturalnej związanej z czytelnictwem, czy kinematografią, w województwie śląskim zlokalizowane są liczne obiekty kultury wysokiej do których zaliczamy teatry, muzea, galerie czy instytucje muzyczne oferujące różnicowany repertuar.

W 2018 r. w województwie śląskim działało 13 teatrów, w tym 6 teatrów dramatycznych, 2 teatry muzyczne, 1 opera oraz 4 teatry lalkowe, które stanowiły ponad 9% wszystkich teatrów w kraju. Odbiór zrealizowanych przedstawień kształtował się na poziomie blisko 760 tys. widzów (co stanowiło 7,8% wszystkich widzów w kraju). Widzowie najczęściej wybierali spektakle teatrów dramatycznych (blisko 458 tys. widzów), w drugiej kolejności były to spektakle teatrów lalkowych (ponad 126 tys. widzów), następnie widowiska teatrów muzycznych rozrywkowych (ponad 107 tys. widzów) oraz przedstawienia Opery Śląskiej (powyżej 68 tys. widzów).

W województwie śląskim w 2018 r. funkcjonowały 3 filharmonie: Filharmonia Śląska w Katowicach, Filharmonia Zabrzeńska oraz Filharmonia Częstochowska. Oprócz nich istotną rolę w regionie pełnią Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia (NOSPR) oraz Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława

Hadyny. Największą liczbę miejsc na widowni miała do dyspozycji NOSPR, z salą koncertową na 1 800 miejsc oraz salą kameralną obejmującą 283 miejsca na widowni. We wspomnianych obiektach odbyło się 3 456 koncertów (13,6% koncertów tego typu instytucji w kraju), spośród których w filharmoniach odegrano 2 018 koncertów, w NOSPR było ich 1 237 a „Śląsk” dał 201 koncertów. W 2018 r. w województwie śląskim w koncertach filharmonii brało udział 269 tys. słuchaczy, a w koncertach NOSPR blisko 440 tys. Liczba słuchaczy w stałych salach instytucji muzycznych (w stosunku do roku 2009) spadła o 2% w przypadku filharmonii, a w przypadku koncertów prowadzonych przez NOSPR wzrost wyniósł ponad 1 350%.

W województwie śląskim w 2018 r. działało 69 muzeów i oddziałów muzeów (7,3% tego typu instytucji w Polsce). W instytucjach muzealnych można było odwiedzić 219

Niższy niż w kraju wzrost osób odwiedzających muzea

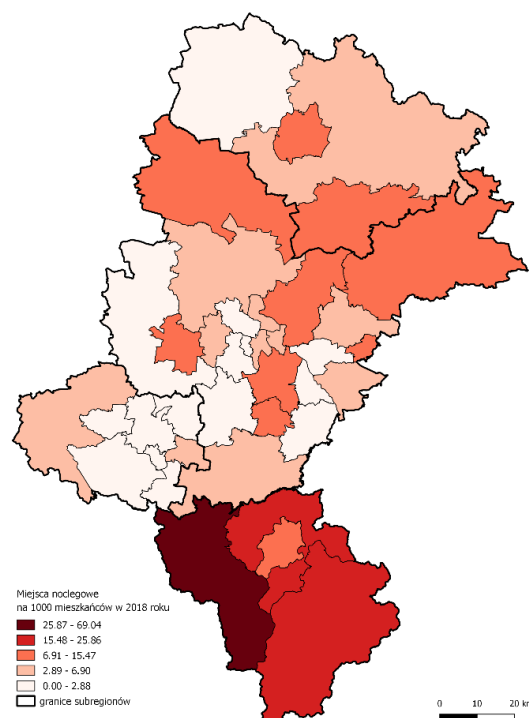
wystaw stałych (8,1% ogółu wystaw stałych w Polsce). Muzea w województwie śląskim odwiedziło ponad 1,5 mln osób (4% zwiedzających w kraju), spośród nich 381 tys. osób odwiedziło w województwie śląskim muzea bezpłatnie (1/4 wszystkich zwiedzających muzea w regionie). Bezpłatne zwiedzanie muzeów wiąże się w istotny sposób z pojedynczym wydarzeniem kulturalnym, jakim jest „Noc muzeów”, która zgromadziła blisko 83 tys. zwiedzających, co stanowi 21,8% bezpłatnie zwiedzających i ponad 5% wszystkich zwiedzających muzea w regionie. Dynamika aktywności muzealnej wykazuje wzrost liczby instytucji w regionie i ich działalności, jednakże jest niższa niż w całym kraju.

TURYSTYKA

Województwo śląskie pomimo relatywnie niewielkiej powierzchni, odznacza się dużą różnorodnością, oferując indywidualnemu turyście wiele możliwości i form spędzania wolnego czasu.

O faktycznej ofercie dostępnej bazy noclegowej dla turystów świadczy liczba miejsc noclegowych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców. Wartość tego wskaźnika była w województwie śląskim niższa o połowę od średniej krajowej i plasowała region na przedostatnim miejscu w kraju (przed województwem łódzkim).

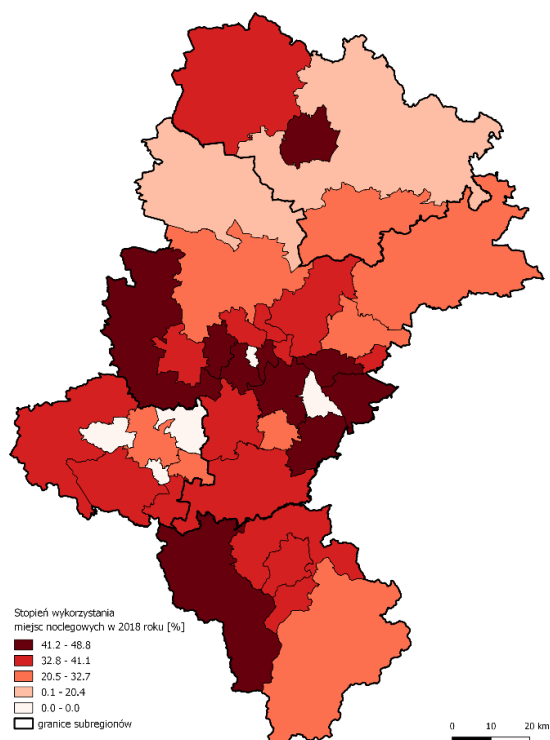
Mapa 5. Miejsca noclegowe na 1 000 mieszkańców w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Ponadto wskaźnik pokazujący liczbę udzielonych noclegów na 1 000 ludności był o ponad 900 noclegów niższy od średniej krajowej. Przekłada się to na wskaźnik mówiący o stopniu wykorzystania bazy noclegowej, który w regionie wynosił w 2018 roku 38,2% i był niższy od średniej krajowej o 1,9 pp. Dawało to województwu śląskiemu 7. miejsce w kraju.

Mapa 6. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Dostępność miejsc noclegowych w województwie śląskim jest zróżnicowana w zależności od części regionu. Zdecydowanie największą ich liczbą była dostępna w południowej części województwa – podregion bielski skupiał niemal połowę miejsc noclegowych regionu (48,5%).

Z punktu widzenia turystyki najważniejszymi terenami są góry w obrębie Beskidu Śląskiego, Żywieckiego i Małego oraz obszar Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Walory krajobrazowe oraz rozwinięta infrastruktura turystyczna powodują, że sezon turystyczny trwa tam cały rok.

⁵ Opracowanie ekofizjograficzne do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego.

W regionie wyznaczone są liczne szlaki turystyki pieszej, których łączna długość wynosi 4 647,3 km co stanowi ponad 9% długości szlaków w kraju. Najbardziej znanym górskim szlakiem województwa śląskiego jest Główny Szlak Beskidzki zaczynający się w Ustroniu i prowadzący aż w Bieszczady, jednakże poza nim szlaki występują praktycznie w całym województwie – m.in. na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej (Szlak Orlich Gniazd). Turyści mają również do dyspozycji szlaki tematyczne, z których najbardziej znany to Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego (z Zabytkową Kopalnią Srebra w Tarnowskich Górach wpisaną na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

Rozwój Szlaku Zabytków Techniki wpisanego do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego

W górskiej części regionu panują dobre warunki naturalne dla narciarstwa, zwłaszcza zjazdowego. W Beskidach znajduje się ponad 150 wyciągów narciarskich.⁵ W mniejszym stopniu narciarstwo zjazdowe można uprawiać na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz stoków narciarskich w Katowicach, Sosnowcu i Bytomiu.

Do bogactw naturalnych wpływających na atrakcyjność turystyczną należą złoża wód leczniczych (Dębowiec, Ustroń, Goczałkowice Zdrój, Zabłocie), a także torfu leczniczego, czyli borowiny (Goczałkowice Zdrój, Bronów, Zabłocie). Zasoby te mają duże znaczenie z uwagi na potencjał do rozwoju turystyki uzdrowiskowej. Warunki lecznicze umożliwiły rozwój ośrodków sanatoryjnych w Ustroniu oraz w Goczałkowicach Zdroju. Obie miejscowości posiadają rozbudowaną infrastrukturę uzdrowiskową oferującą szeroki wachlarz usług medycznych. Na koniec 2018 roku działalność leczniczą prowadziło 16

zakładów, w tym 2 szpitale uzdrowiskowe i 14 sanatoriów.

Miejscem wykorzystywanym do uprawiania wspinaczki skałkowej oraz penetracji jaskiń jest, zbudowana ze skał węglanowych, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska. Na

Zróżnicowana oferta możliwości i form spędzania czasu wolnego dla turystów

terenie województwa śląskiego występują także liczne rzeki oraz zbiorniki wodne, użytkowane w celach rekreacyjnych.

Występują też ukształtowane przez człowieka tereny o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym, do których zalicza się Śląski Ogród Botaniczny w Mikołowie czy Arboretum Bramy Morawskiej w Raciborzu.

W ostatnich dziesięciu latach nastąpiła istotna zmiana podejścia mieszkańców w zakresie spędzania czasu wolnego na rzecz aktywności sportowej i zdrowego stylu życia. Jest to zauważalne w liczbie członków klubów sportowych, ćwiczących w nich osób oraz wzroście osób prowadzących zajęcia sportowe – wzrost w regionie jest wyższy, często nawet dwukrotnie niż w kraju. Co więcej szczególnie wyróżnia się w tej grupie liczba ćwiczących kobiet, która wzrosła blisko trzykrotnie.

Na terenie województwa funkcjonują liczne parki rozrywki, które działają głównie w obszarze turystyki weekendowej i rekreacyjnej. Możemy do nich zaliczyć: Legendię Śląskie Wesole Miasteczko w Chorzowie, TWINPIGS – Westernowy Park Rozrywki w Żorach, Dream Park w Ochabach, Park Rozrywki Ogrodzieniec, Górski Park Równica czy też Park Miniatur Sakralnych w Częstochowie⁶.

W centralnej części województwa zlokalizowany jest jeden z największych w Europie zespołów wypoczynkowo-rekreacyjno-rozrywkowych – Park Śląski, który wyróżnia się dużym zróżnicowaniem

atrakcji. Oprócz dużej, zielonej przestrzeni znajdują się w nim także m.in.: Legendia Śląskie Wesole Miasteczko, Śląski Ogród Zoologiczny, Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne, Stadion Śląski, Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny”, kolejka linowa „Elka”.⁷ Istotną częścią oferty Parku Śląskiego są wydarzenia kulturalne.

OCHRONA ZDROWIA

W 2018 roku w województwie śląskim zlokalizowana była największa liczba szpitali ogólnych w Polsce (157), dysponujących 24,7 tys. łóżek, co było drugą wartością w kraju. W tym samym okresie z usług szpitali w regionie skorzystało 918 tys. pacjentów⁸ (druga wartość w kraju po województwie mazowieckim – 1 155,9 tys. osób).

Porównując wskaźnik liczby ludności przypadającej na 1 łóżko w szpitalach ogólnych na poziomie regionów, w województwie śląskim osiągał on wartość najniższą w kraju (184 osób/łożko). Tymczasem wskaźnik leczonych w szpitalach w przeliczeniu na 10 tys. ludności wynosił dla województwa śląskiego 2 025 i była to ósma wartość wśród wszystkich regionów w kraju.

Duża dostępność do szpitali ogólnych

Zauważa się, że liczba utrzymywanych łóżek w szpitalach w regionie powoli aczkolwiek systematycznie spada, natomiast liczba pacjentów na przestrzeni lat 2009-2018 generalnie wzrosła.

Systematyczny spadek liczby łóżek w szpitalach

W stosunku do kraju, region charakteryzował się szczególnie dużym odsetkiem oddziałów: geriatrycznych i nefrologicznych (udział w liczbie oddziałów w kraju powyżej 20%), a także endokrynologicznych, okulistycznych, opieki hospicyjnej i paliatywnej, otolaryngologicznych oraz

⁶ Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+.

⁷ Ibid.

⁸ Leczeni bez ruchu międzyoddziałowego.

transplantologicznych (udział 16-20%). Bardzo niski odsetek oddziałów funkcjonujących w województwie w stosunku do kraju dotyczył natomiast oddziałów: pediatrycznych, zakaźnych, oraz terapii uzależnień (poniżej 9%).

Liczba oddziałów poszczególnych rodzajów w regionie wymaga zatem dopasowania do specyfiki potencjału ludnościowego województwa śląskiego. W sposób szczególny dotyczy to oddziałów zakaźnych – ich niska liczba w stosunku do potencjału ludnościowego regionu nie zapewnia bezpieczeństwa zdrowotnego, szczególnie w przypadku wystąpienia sytuacji epidemicznych.

Wskaźnik liczby łóżek w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych oraz pielęgnacyjno-opiekuńczych w przeliczeniu na 100 tys. ludności wyniósł 110,3 i była to dopiero piąta wartość w kraju po województwach: dolnośląskim (141,4) mazowieckim (120,6), podkarpackim (117,9) i opolskim (115,7).

Oprócz szpitali ogólnych w województwie w 2018 roku funkcjonowało 5 szpitali psychiatrycznych, w których znajdowało się 2 179 łóżek. W analizowanym okresie z ich usług skorzystało 17,4 tys. pacjentów. W porównaniu do roku 2010 liczba osób leczonych w regionie w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji wzrosła w 2017 roku o 11,6% (przy średnim wzroście w kraju na poziomie 16,1%), co w przeliczeniu na 100 tys. ludności oznaczało 7. miejsce wśród regionów. Najwyższy procentowy wzrost liczby leczonych w województwie śląskim dotyczył najmłodszych osób (w przedziale 0-18; 32,3%) oraz osób w wieku 65 lat i więcej (31,4%).

Dostępność do ambulatoryjnej opieki zdrowotnej dla mieszkańców województwa śląskiego była na średnim poziomie w kraju. W 2018 roku 2 790 funkcjonujących przychodni w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, sytuowało region na drugim

miejscu w kraju. Niemniej podobny wskaźnik miało jednocześnie 10 innych województw.

Prawie 13% wszystkich lekarzy i pielęgniarek pracujących według podstawowego miejsca pracy w kraju, świadczyło swoje usługi w województwie śląskim. Ich liczba wynosiła odpowiednio 11,0 tys. oraz 24,9 tys. osób i stanowiła drugi wynik w kraju. Porównując wskaźnik liczby pracowników ochrony zdrowia do liczby mieszkańców należy podkreślić, że sytuacja województwa śląskiego w tym zakresie kształtowała się powyżej średniej. W 2018 roku w regionie pracowało 24 lekarzy oraz 55 pielęgniarek w przeliczeniu na 10 tys. ludności, co stanowiło odpowiednio siódmą i czwartą pozycję wśród wszystkich województw.

Liczba lekarzy oraz pielęgniarek powyżej średniej dla kraju

Województwo śląskie dysponuje średnią dostępnością lekarzy w porównaniu z innymi województwami, jednakże jest to poziom wciąż daleki od dostępności charakteryzującej całą Unię Europejską (28 krajów), która w 2017 roku była wyższa o ponad 100 lekarzy (odpowiednio wskaźnik 252,2 i 363,6 lekarzy na 100 tys. mieszkańców). Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku wskaźnika dotyczącego pielęgniarek i położnych. Wskaźnik pielęgniarek i położnych przypadających na 100 tys. mieszkańców wyniósł w województwie śląskim w 2015 roku 625,1, a wynik najlepszego pod tym względem regionu UE, był ponad trzykrotnie wyższy. Z punktu widzenia stojących przed regionem wyzwań demograficznych oraz z powodu wzrostu zachorowań na choroby cywilizacyjne obecna sytuacja związana z dostępnością kadry medycznej jest niewystarczająca i wymaga poprawy.

Dostępność lekarzy w województwie śląskim może zostać ograniczona przez starzenie się tej grupy zawodowej i problem z zastępowalnością pokoleń w tym zawodzie. W 2016 r. mediana wieku lekarzy specjalistów wykonujących zawód wynosiła

53 lata, a liczba lekarzy i lekarzy dentyistów powyżej 65 r. wyniosła 2 tys. co stanowiło ponad 10% ogółu lekarzy wykonujących zawód w regionie. Z kolei mediana wieku tak pielęgniarek jak i położnych wykonujących zawód w województwie wyniosła 48 lat.

W regionie przeciętna długość trwania życia

Wzrost przeciętnej przewidywanej długości trwania życia zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn

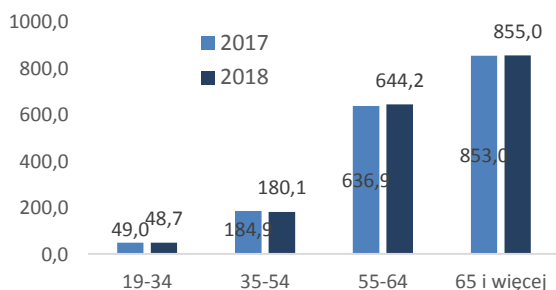
zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn jest niższa aniżeli liczona dla całego kraju. Jednocześnie należy zauważyć

postępujący wzrost przewidywanego życia wśród obu płci. W 2018 roku wynosiła ona w województwie śląskim dla kobiet 80,9 lat (Polska 81,7 lat) a dla mężczyzn 73,5 lat (Polska 73,8 lat).

W województwie obserwuje się rosnącą dynamikę rozwoju chorób cywilizacyjnych, w szczególności cukrzycy oraz chorób onkologicznych przy jednoczesnym coraz częstszym występowaniu następstw chorób związanych z wiekiem.

Wskaźnik liczby osób, u których stwierdzono cukrzycę na 10 tys. ludności w latach 2015-2018 systematycznie wzrastał do poziomu 383, przy czym pozostawał poniżej średniej dla Polski (443,7). Jednocześnie liczba osób, u których wykryto cukrzycę po raz pierwszy w latach 2015-2018 miała tendencję malejącą przeciwnie do trendu ogólnopolskiego.

Wykres 5. Osoby w wieku 19 lat i więcej pod opieką lekarza POZ u których stwierdzono cukrzycę (na 10 tys. ludności) w województwie śląskim w latach 2017-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Zdrowia Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego.

Liczba osób, u których notuje się zachorowania na cukrzycę w województwie śląskim w 2018 roku kształtowała się na najwyższym poziomie wśród osób w wieku 65 lat i więcej (855 na 10 tys. ludności) oraz w grupie 55-64 lata (644,2 na 10 tys. ludności).

W województwie śląskim w okresie 2010-2018 około 57% osób w wieku 19 lat i więcej, będących pod opieką lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, wymagało opieki czynnej ze względu na choroby układu krążenia, w tym najwięcej osób ze względu na chorobę nadciśnieniową.

Wskaźnik liczby osób u których stwierdzono zachorowania z powodu układu krążenia na 10 tys. ludności

Choroby układu krążenia stwierdzono u połowy dorosłych osób pod opieką lekarza POZ

wykazywał w regionie odwrotną tendencję niż średnio w kraju. Na przestrzeni lat 2010-2018 w województwie śląskim wskaźnik

obniżał się do poziomu 1 413,8 podczas gdy średnia krajowa w tym okresie rosła osiągając wartość 1 910,8 osób na 10 tys. ludności.

W 2016 roku w województwie śląskim zarejestrowano⁹ łącznie 19 556 zachorowań na nowotwory złośliwe. W porównaniu z liczbą zarejestrowanych zachorowań w 1999 roku liczba ta wzrosła o 24,2%. Najczęściej zgłaszanymi nowotworami złośliwymi w 2016 roku były nowotwory płuca (14,3%), jelita grubego (12,2%), piersi (11,3%), gruczołu krokowego (9,1%) i inne nowotwory złośliwe skóry (6,1%), stanowiące ponad połowę wszystkich zarejestrowanych nowotworów złośliwych.

W 2016 roku liczba zachorowań u mężczyzn w regionie wzrosła o 1 806 przypadków tj. o 22,4% w porównaniu do roku 1999, podczas gdy standaryzowane (W – według populacji świata) według wieku współczynniki zachorowalności dla nowotworów złośliwych ogółem uległy obniżeniu o około 12,2%.

⁹ Zagrożenie nowotworami złośliwymi wśród populacji województwa śląskiego, Biuletyn Naukowy

Centrum Onkologii-Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie, Oddział w Gliwicach, Gliwice, 2019 rok

Podobnie kształtowała się liczba zachorowań u kobiet, która wzrosła o 2 006 przypadków tj. o 26,1%, lecz w przeciwieństwie do mężczyzn standaryzowane współczynniki zachorowalności dla nowotworów złośliwych ogółem wzrosły o prawie 3%.

Struktura zgonów według przyczyn w województwie śląskim jest podobna do tej, która charakteryzuje Polskę. W regionie najczęstszymi przyczynami śmierci były choroby układu krążenia (43,3% zgonów) oraz nowotwory (27,8% zgonów). Na poziomie kraju te dwie kategorie również stanowiły najważniejsze przyczyny śmierci, choć ich udział w ogóle zgonów był nieco mniejszy niż w województwie śląskim.

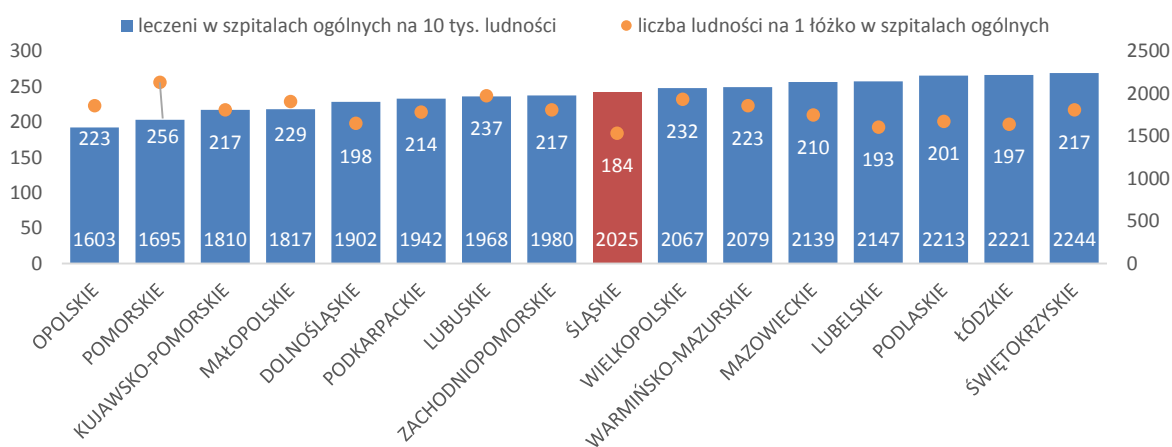
Wskaźnik zgonów osób w wieku do 65 lat z powodu układu krążenia na 100 tys. ludności w tym wieku, w województwie śląskim w 2012 roku był na najwyższym poziomie w kraju (108,4). Według danych za

2017 rok można zauważyć poprawę w zakresie umieralności z powodu układu krążenia, tj. poziom wskaźnika wyraźnie spadł (78,2) i plasuje województwo na piątej pozycji w kraju.

Liczba zgonów z powodu nowotworów ogółem na 100 tys. ludności w latach 2010-2017 w województwie śląskim nieprzerwanie rośnie, w ostatnich dwóch latach osiągając najgorszy wynik w kraju (313,3 w 2017 r.). Na przestrzeni lat 2010-2017 obserwuje się również wzrost liczby zgonów kobiet z powodu nowotworu złośliwego sutka na 100 tys. kobiet (z 30,3 do 39,7) przy obniżaniu się analogicznego wskaźnika dotyczącego zgonów z powodu nowotworu szyjki macicy (z 9,1 na 8,4).

Najwyższa w kraju liczba zgonów z powodu nowotworów

Wykres 6. Leczeni w szpitalach ogólnych w przeliczeniu na 10 tys. ludności oraz liczba ludności przypadająca na 1 łóżko w szpitalach ogólnych według regionów w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

W IV kwartale 2018 roku liczba osób niepełnosprawnych prawnie w województwie śląskim liczyła 285 tys. osób (w 2009 roku – 292 tys.)¹⁰. Bliższą charakterystykę tej grupy można nakreślić dla IV kwartału 2017 r.

Wśród nich największy odsetek stanowiły osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności – prawie 44%. W grupie osób z niepełnosprawnościami najliczniej reprezentowane były osoby w wieku 65 lat i więcej (ponad 39% ogółu) oraz w wieku 55-

¹⁰ W badaniu reprezentacyjnym BAEL do osób niepełnosprawnych zaliczono osoby w wieku 16 lat i

więcej, które mają przyznane orzeczenie o stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy.

64 lata (ponad 29%). Ponad 81% osób z niepełnosprawnościami zamieszkiwało obszary miejskie.

Osoby niesamodzielne wymagają szczególnego wsparcia ze strony systemu pomocy społecznej oraz służby zdrowia. Problemem tej grupy osób jest coraz mniejszy potencjał ilościowy opiekunów rodzinnych/niefORMALNYCH, zdolnych do podjęcia obowiązków opiekuńczych.

W IV kwartale 2018 roku (dane BAEL) współczynnik aktywności zawodowej¹¹ osób niepełnosprawnych wynosił 16,5%, zaś wskaźnik zatrudnienia¹² 14%. Te same wskaźniki w populacji ogółem kształtowały się na poziomie 52,3% i 50,8%. Mimo wyraźnych różnic, statystyki obrazujące sytuację osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy wykazują systematyczną poprawę. Na koniec IV kwartału 2018 r. w województwie śląskim liczba pracujących osób z niepełnosprawnościami wynosiła 40 tys. osób.

POMOC SPOŁECZNA

Odsetek gospodarstw domowych w województwie śląskim znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa¹³ w ostatnich latach systematycznie spadał, osiągając w 2017 r. wartość 7,5%. W roku 2018 odnotowano natomiast wzrost odsetka gospodarstw domowych znajdujących się poniżej omawianej granicy ubóstwa o 2 pp. (9,5%). Niższe wartości wskaźnika odnotowano jedynie w województwach: opolskim (9,3%), zachodniopomorskim (8,7%) oraz pomorskim (8,3%).

Województwo śląskie charakteryzowało się jednym z niższych w kraju odsetkiem gospodarstw domowych znajdujących się poniżej ubóstwa skrajnego¹⁴ (2,9%),

kształtując się na poziomie niższym o 2,5 pp. niż minimum egzystencji na poziomie Polski (5,4%). W 2018 r. poniżej ustawowej granicy ubóstwa¹⁵ żyło w Polsce 10,9% ludności. Wskaźnik dla województwa śląskiego osiągnął poziom poniżej średniej dla kraju i wyniósł 7,4%, co plasowało województwo na 5. miejscu na tle pozostałych regionów Polski.

Relatywnie niski udział osób korzystających z pomocy społecznej

Równolegle przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w regionie systematycznie wzrastał i w 2018 roku w województwie wyniósł 1 757,03 zł. Jest to jedna z najwyższych kwot w kraju zaraz za województwem mazowieckim (2 031,59 zł). Średnia wartość wskaźnika dla kraju w ww. roku wyniosła 1 693,46 zł.

Odpowiednia liczebność oraz właściwa struktura zasobów kadrowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej ma duże znaczenie dla skutecznej realizacji zadań wynikających z ustawy o pomocy społecznej. Na koniec 2018 r. w województwie śląskim zadania z tego zakresu realizowało 15,5 tys. osób. Ważną rolę w systemie pomocy społecznej pełnią ośrodki pomocy społecznej (OPS) oraz powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR). Wśród pracowników jednostek szczebla gminnego i powiatowego na koniec 2018 r. najwięcej osób było zatrudnionych w OPS (7,3 tys. osób), domach pomocy społecznej (5,9 tys. osób) oraz ośrodkach wsparcia (1,3 tys. osób). W PCPR-ach zatrudnionych było 0,6 tys. osób. Wskaźnik liczby pracowników PCPR i OPS przypadających na 10 tys. ludności wyniósł 17,4 (w Polsce 16,9).

¹¹ Procentowy udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

¹² Odsetek ludności pow. 15 lat pracujących zawodowo.

¹³ 50% średnich wydatków (ekwiwalentnych) gospodarstw domowych.

¹⁴ Minimum egzystencji – wyznacza poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.

¹⁵ Kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej.

W 2018 r. w województwie śląskim pomocą społeczną objętych było 89 515 rodzin (184 502 osoby). Odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej był znacznie niższy niż przeciętnie w kraju i kształtował się na poziomie 4,1%. W latach 2010-2018 liczba wspieranych rodzin zmniejszyła się o 16,5%, natomiast liczba osób w tychże rodzinach o 29%, na co złożyło się wiele czynników, w tym: poprawa sytuacji gospodarczej oraz będące jej skutkiem zmniejszenie się poziomu bezrobocia, utrzymywanie na niezmiennym poziomie kryteriów dochodowych uprawniających do otrzymania pomocy¹⁶, a także wdrożenie programu „Rodzina 500 plus”.

Najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej w województwie śląskim w 2018 r. było ubóstwo. Na dalszych miejscach znajdowały się: bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

W 2018 roku na terenie województwa śląskiego sieć jednostek krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego składała się łącznie z 414 różnego rodzaju jednostek i placówek. Ratownictwo specjalistyczne na terenie województwa śląskiego realizowało 46 Jednostek Ratowniczo-Gaśniczych Państwowej Straży Pożarnej (JRG PSP) województwa śląskiego.

W 2018 roku w województwie śląskim funkcjonowały 162 zespoły ratownictwa medycznego (ZRM), 12 szpitalnych oddziałów ratunkowych (SOR) oraz 1 lotnicze pogotowie ratunkowe. Ponadto z systemem współpracowało 11 izb przyjęć.

Dostępność świadczeń medycznych udzielanych przez zespoły ratownictwa medycznego przedstawia wskaźnik liczby

zespołów w przeliczeniu na 100 tys. ludności. Województwo śląskie w 2018 r. znajdowało się wśród czterech regionów o najniższej wartości wskaźnika (poniżej średniej dla kraju wynoszącej 4 zespoły). Na koniec 2018 roku liczba personelu medycznego wchodząca w skład ZRM wyniosła 2 139 pracowników (druga pozycja w kraju). Wielkość personelu znacząco zmalała w odniesieniu do roku 2010, bo aż o 8,9% (wyższy spadek dotyczył tylko województwa świętokrzyskiego).

Szpitalne oddziały ratunkowe (SOR) zapewniały świadczenia zdrowotne w trzech trybach: ambulatoryjnym, leczenia jednego dnia oraz stacjonarnym (powyżej 24h). Najwięcej świadczeń udzielano w systemie ambulatoryjnym. W przeliczeniu na 1 000 ludności w województwie śląskim 72 osoby skorzystały ze świadczeń zdrowotnych w trybie ambulatoryjnym w izbach przyjęć lub SOR przy wskaźniku dla Polski na poziomie 121 osób na 1 000 ludności. Był to najniższy wynik w kraju.

Jednocześnie w 2018 roku liczba osób przypadająca na jeden SOR w regionie

Niska dostępność szpitalnych oddziałów ratunkowych

była najwyższa wśród wszystkich województw i wyniosła 377 797 os./SOR (wartość dla Polski: 167 005 os./SOR), co świadczy o dwukrotnie niższej dostępności SOR-ów niż w kraju.

W 2009 roku w Polsce zanotowano ponad 1,1 mln przestępstw, z czego najwięcej w województwie śląskim (prawie 160 tys., co stanowiło 13,9% wszystkich przestępstw w kraju). W 2018 roku sytuacja w kraju uległa poprawie i liczba przestępstw spadła o 32% wynosząc ok. 770 tys. Podobny spadek zanotowano w regionie – ujawniono 110,2 tys. przestępstw (spadek o 30,1%). Przeliczając liczbę przestępstw stwierdzonych przez policję ogółem na 1 000 mieszkańców, województwem o największym wskaźniku w 2018 roku było dolnośląskie

¹⁶ Wzrost dochodów (w tym będących wynikiem wdrożenia programu „Rodzina 500 plus”) oraz utrzymujący się na niezmiennym poziomie poziom

kryteriów dochodowych powodują, że dochody coraz mniejszej liczby osób i rodzin mieszczą się poniżej obowiązujących kryteriów.

(25,8), tuż za nim plasowało się województwo lubuskie (24,8) i śląskie (24,3). Duży poziom przestępczości świadczy o istnieniu deficytów

kapitału społecznego i jest sygnałem występowania patologii społecznych.

GŁÓWNE WYZWANIA

Przeciwdziałanie:

- negatywnym tendencjom depopulacyjnym związanym ze spadkiem w ruchu naturalnym i ujemnym saldem migracji.
- negatywnemu oddziaływaniu na potencjał demograficzny regionu stereotypowego wizerunku województwa jako miejsca o relatywnie niskiej jakości zamieszkania,
- zjawisku pogłębiającego się deficytu usług srebrnej gospodarki, przede wszystkim na obszarach miejskich,
- wyludnianiu się miast i suburbanizacji,
- występowaniu luki między ofertą edukacji zawodowej a potrzebami współczesnego i przyszłego rynku pracy,
- zagrożeniom generowanym przez choroby cywilizacyjne i epidemie oraz deficytom w dostępności do usług zdrowotnych,
- niewystarczającemu zabezpieczeniu usług opiekuńczych dla młodych rodzin oraz seniorów i osób z niepełnosprawnościami,
- nieskoordynowanemu systemowi zarządzania kryzysowego w obliczu nowych i nagłych zagrożeń, w tym klimatycznych i epidemicznych.

Wykorzystanie:

- wzrastającego poziomu wykształcenia mieszkańców na rzecz społeczno-ekonomicznego rozwoju regionu,
- poszerzającej się regionalnej oferty spędzania czasu wolnego (kultura, rekreacja, turystyka) dla podnoszenia atrakcyjności zamieszkania,
- wzrastającej świadomości i aktywności obywatelskiej mieszkańców dla integracji społecznej, rozwoju usług opiekuńczych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb młodych rodzin oraz opieki nad osobami starszymi oraz osób z niepełnosprawnościami na rzecz podnoszenia jakości życia i rozwoju ekonomii (innowacji) społecznej w województwie.

GOSPODARKA

POTENCJAŁ GOSPODARCZY

Województwo śląskie zaliczane jest do regionów o największym potencjale gospodarczym, co wyraża się w dużej wartości PKB. Należy jednak podkreślić, iż jednocześnie wartość produktu krajowego brutto wzrasta wolniej niż w przypadku słabiej rozwiniętych województw przez co powoli, ale

Duży potencjał gospodarczy i trwające procesy restrukturyzacyjne

stale region traci swoją silną pozycję. Produkt Krajowy Brutto w latach 2001-2017 stale wzrastał,

przy czym trend pokazujący tempo wzrostu PKB w latach 2001-2017 zarówno dla całego kraju jak i dla województwa jest spadkowy. Tempo obniżania trendu jest jednak większe dla regionu.

W rezultacie pozycja województwa śląskiego pod względem wartości PKB na 1 mieszkańca, mimo iż jest jedną z wyższych w kraju, również charakteryzuje się stopniowym spadkiem. Województwo śląskie traci także

Malejący udział gospodarki regionu w tworzeniu PKB kraju

przewagę w zakresie wartości PKB na 1 mieszkańca w odniesieniu do

średniej dla kraju (jeszcze w 2004 roku PKB per capita było w regionie o ponad 11 pp. wyższe niż średnia w kraju, od roku 2016 ta przewaga wynosi jedynie 3,6 pp.).

Wyraźnie powiększa się dystans województwa śląskiego do najsilniejszego w kraju województwa mazowieckiego. Od 2006 roku śląskie zaczęło także tracić względem woj. dolnośląskiego (trend ten nasilił się jeszcze od roku 2010) a od 2013 roku również w stosunku do woj. wielkopolskiego. Od 2011 roku województwo śląskie powoli zaczęło tracić przewagę w odniesieniu do PKB per capita także nad województwami małopolskim, łódzkim i pomorskim. Jeżeli tak niekorzystny trend się utrzyma, to w perspektywie kilku lat pozycja gospodarki

województwa śląskiego na tle innych regionów może jeszcze się obniżyć.

Najsilniejszą pozycję w regionie ma podregion katowicki, wykazujący jednocześnie stabilny przyrost PKB per capita. O pozycji podregionu decyduje fakt, że Katowice są stolicą województwa i wiodącym ośrodkiem Metropolii, a co za tym idzie są siedzibą wielu firm, oferując liczne miejsca pracy dla mieszkańców regionu. Jak wykazują badania dojazdów do pracy mieszkańców województwa śląskiego, do Katowic do pracy codziennie dojeżdża najwięcej osób. Jednocześnie strumienie odwrotne, tj. osób wyjeżdżających do pracy z Katowic do innych miast są stosunkowo niewielkie.

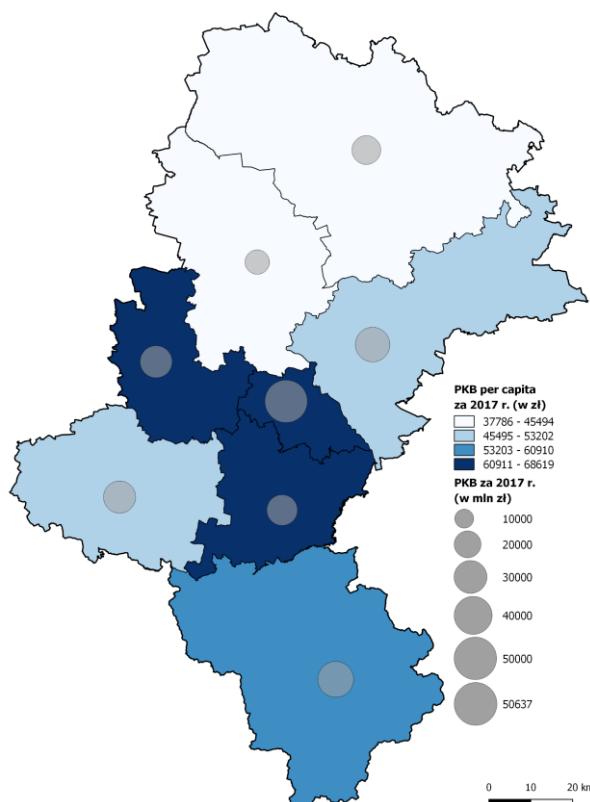
Podregionem plasującym się na drugiej pozycji w zakresie PKB na 1 mieszkańca jest podregion tyski. Tempo wzrostu w latach 2011-2017 było tam najniższe w województwie (8,7%), co było efektem spadku wartości wskaźnika zanotowanym w latach 2011-2014 (o prawie 6%). Fakt ten można wiązać z kryzysem w branży motoryzacyjnej, która ma dominującą pozycję w strukturze przemysłowej podregionu.

Najgorsza sytuacja w zakresie PKB per capita występowała w podregionie bytomskim – najniższa wartość PKB per capita oraz relatywnie niski przyrost tej wartości. Głównym problemem

Duże zróżnicowanie terytorialne pod względem wartości PKB w regionie

podregionu bytomskiego są niekorzystne skutki procesów restrukturyzacji przemysłu węglowego na tym obszarze. Wieloletnia dominacja branży górniczej spowodowała znaczącą degradację przestrzeni, wymagającą kompleksowej rewitalizacji i rekultywacji, a likwidacja zakładów w sektorze wymaga wsparcia rozwoju sektora gospodarki podregionu.

Mapa 7. PKB w 2017 r. w podregionach województwa śląskiego.

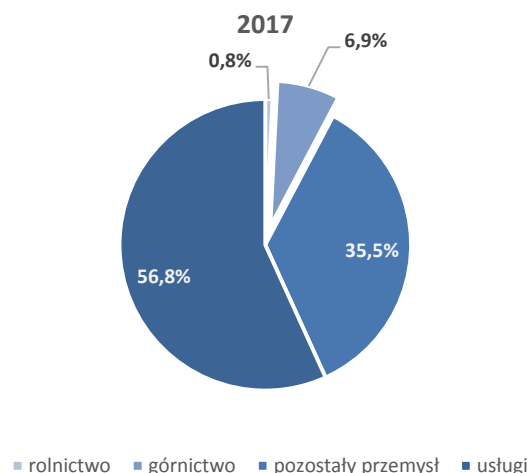
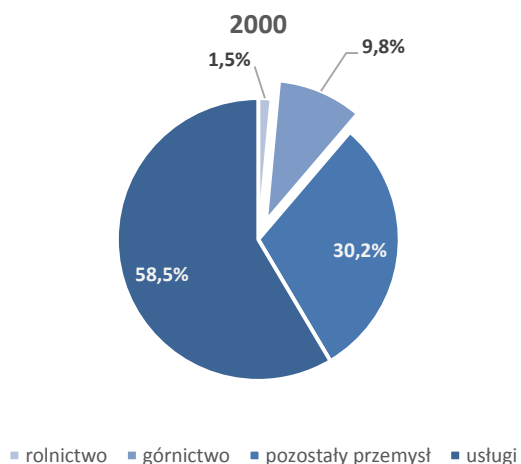
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Województwo śląskie jest drugim po województwie mazowieckim regionem w kraju w zakresie tworzenia Wartości Dodanej Brutto (WDB). WDB województwa śląskiego w 2017 roku wyniosła 214,5 mld zł, natomiast udział regionu w tworzeniu wartości dodanej brutto kraju wyniósł 12,3%. Około 42,4% wartości dodanej brutto tworzonej w województwie śląskim pochodzi z sektora przemysłu, a wartość ta w porównaniu z rokiem 2000 nawet wzrosła o ok. 2,4 pp. Dominujące znaczenie w wytwarzaniu WDB w regionie ma, podobnie jak w całym kraju sektor usług, przy czym w kraju ogółem usługi mają większe znaczenie niż w regionie.

Wartość Dodana Brutto w przeliczeniu na mieszkańca w 2017 roku o 3,6 pp. przekraczała średnią dla Polski, a WDB wytwarzana w województwie śląskim po przeliczeniu na 1 pracującego przekraczała krajową średnią o 7,9 pp. Warto zauważyć

ponadto zależność pokazującą, że WDB w odniesieniu do liczby mieszkańców ukazuje mniejszą przewagę nad średnią dla kraju niż WDB wyrażone w porównaniu do liczby osób pracujących. Może to wskazywać na dodatkowy problem przed jakim stoi województwo śląskie, a mianowicie niską aktywność zawodową mieszkańców.

Wykres 7. WDB województwa śląskiego w latach 2000-2017 w podziale na sektory gospodarki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Istotną rolę w gospodarce województwa śląskiego odgrywa górnictwo, niemniej w świetle dostępnych danych można zauważyć stopniowy spadek jego znaczenia. Udział Wartości Dodanej Brutto pochodzącej z górnictwa na przestrzeni lat 2000-2017 zmniejszył się w regionie o prawie 3 pp. (w 2017 roku 6,9% WDB w regionie

pochodziło z górnictwa, podczas gdy w roku 2000 było to niemal 10%).

Jednocześnie zwiększa się wartość produkcji sprzedanej przemysłu w województwie śląskim, która w okresie 2009-2018 zanotowała przyrost o 84,4 mld zł, tj. o 51,2% (przyrost dla Polski ogółem wyniósł w tym czasie 69,7%). Pomimo, że udział przemysłu w WDB województwa, jak i wartość produkcji sprzedanej przemysłu zwiększają się, to udział województwa śląskiego w wartości krajowej produkcji sprzedanej przemysłu ma tendencję spadkową.

Udział województwa śląskiego w produkcji sprzedanej przemysłu w Polsce był na

Zmniejszający się udział regionu w krajowej produkcji sprzedanej przemysłu

poziomie niższym jedynie od województwa mazowieckiego.

Wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 mieszkańca była w roku 2018 na poziomie 54,9 tys. zł i była wyższa od średniej krajowej o 15,3 tys. zł (39,6 tys. zł). Przyrost tej wartości był jednak na najniższym poziomie w Polsce, w porównaniu do roku 2009 zwiększyła się o 54,6%, przy średniej krajowej równej 68,5%.

Województwo śląskie jest jednym z wiodących regionów w kraju w zakresie atrakcyjności dla inwestorów, od lat zajmuje

Wysoka atrakcyjność inwestycyjna regionu

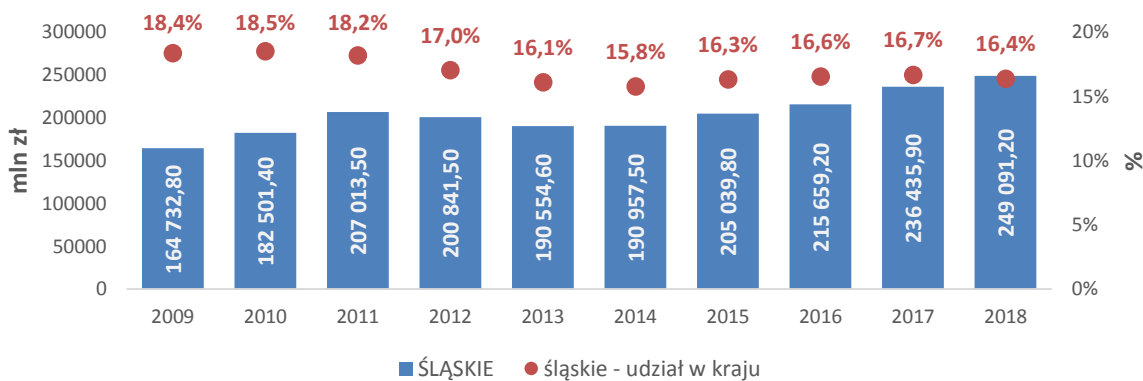
z wiodących regionów w kraju w zakresie atrakcyjności dla inwestorów, od lat zajmuje

pierwsze miejsce w rankingu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową (najwyższa atrakcyjność dla działalności przemysłowej i usługowej i wysoka dla działalności zaawansowanej technologicznie).

Na obszarze województwa śląskiego działa Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (KSSE), jedna z najprężniej działających specjalnych stref ekonomicznych w kraju. Jest ona drugą pod względem zajmowanej powierzchni tego typu strefą w Polsce, obejmując swym zasięgiem 2 749,4 ha powierzchni zlokalizowanych w 48 gminach na terenie trzech województw. W KSSE funkcjonują 4 podstrefy (Gliwicka, Jastrzębsko-Żorska, Sosnowiecko-Dąbrowska, Tyska), a największa liczba podmiotów funkcjonuje w podstrefie Gliwickiej.

Liczba aktywnych zezwoleń na prowadzenie działalności w specjalnej strefie ekonomicznej wśród 14 stref najwyższa jest w KSSE i na koniec 2018 roku wyniosła 364, co stanowiło 14,4% ogółu aktywnych zezwoleń w polskich strefach. KSSE jest wiodącym generatorem miejsc pracy spośród 14 polskich stref (niemal co 5. miejsce pracy w specjalnych strefach ekonomicznych ulokowane jest w KSSE).

Wykres 8. Produkcja sprzedana przemysłu w województwie śląskim w latach 2009-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

HANDEL ZAGRANICZNY

Województwo śląskie jest największym eksporterem w Polsce. W 2017 roku z regionu poza granice kraju sprzedano towary o wartości równej 112,8 mld zł, co stanowiło 13% krajowego eksportu. Jednocześnie region należy do największych w kraju importerów, ustępując pod tym względem jedynie województwu mazowieckiemu, które importowało towary o wartości 229,4 mld zł (tj. 27% udział w krajowym imporcie) i województwu wielkopolskiemu (89,6 mld zł, tj. 10,5% ogółu). Wartość importu województwa śląskiego równa była 84,3 mld zł, co oznaczało 9,9% udział w imporcie do Polski.

Duży potencjał eksportowy regionu (w tym rosnący eksport produktów wysokiej techniki)

W porównaniu do roku 2012 wartość eksportu z województwa śląskiego zwiększyła się o 32%, natomiast nieco bardziej wzrosła wartość importu (o 42,1%). Zwiększeniu uległ udział krajów Unii Europejskiej jako kierunku eksportu (z 80,8% do 86,3%). W przypadku importu korekta struktury kierunkowej była odwrotna i obecnie nadal zdecydowanie dominują kraje Unii Europejskiej, jednakże przewaga ta nie jest tak znacząca jak w przypadku eksportu. Udział krajów trzecich (nie należących do UE) w imporcie towarów do Polski w części przypadającej na województwo śląskie wzrósł z 17,4% w roku 2012 do 24,4% w roku 2017. Tym samym w 2017 roku już tylko nieco ponad 3/4 towarów importowanych do województwa śląskiego pochodziło z terenu UE.

Dominacja krajów UE - przy rosnącym imporcie spoza UE

Województwo śląskie w 2017 roku zanotowało zdecydowanie dodatni bilans handlu zagranicznego – nadwyżka eksportu z regionu nad importem wyniosła niemal 28,5 mld zł. W 2017 roku eksport w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie śląskim równy był 24 803 zł, natomiast wartość importu per capita była o ok. 25% niższa i wynosiła 18 544 zł.

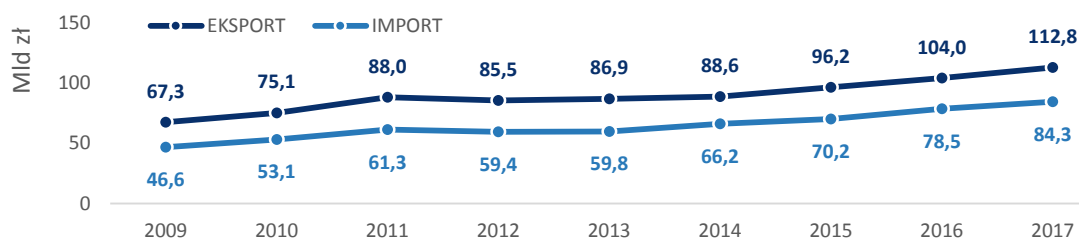
Dodatnie saldo wymiany zagranicznej
Największy eksporter i jeden z największych importerów w kraju

Eksport pochodzący z województwa śląskiego jest dość mocno zdominowany przez niewielką liczbę grup towarów. Niemal 1/5 towarów wywożonych do krajów UE to części i akcesoria do pojazdów samochodowych, a blisko 15% to samochody i pozostałe pojazdy silnikowe do przewozu osób. Silna pozycja w eksporcie dotyczy również produktów związanych z przemysłem węglowym.

W większym stopniu zróżnicowany jest import województwa śląskiego. Z krajów Unii Europejskiej region importuje przede wszystkim części i akcesoria do pojazdów samochodowych – jest to 1/8 importu województwa pochodzącego z tej grupy krajów. Natomiast z krajów spoza Unii Europejskiej województwo śląskie importuje przede wszystkim węgiel, brykiety i brykiety (10,8%) oraz rudy i koncentraty żelaza (10,3%). Silną pozycję mają także części i akcesoria do pojazdów samochodowych.

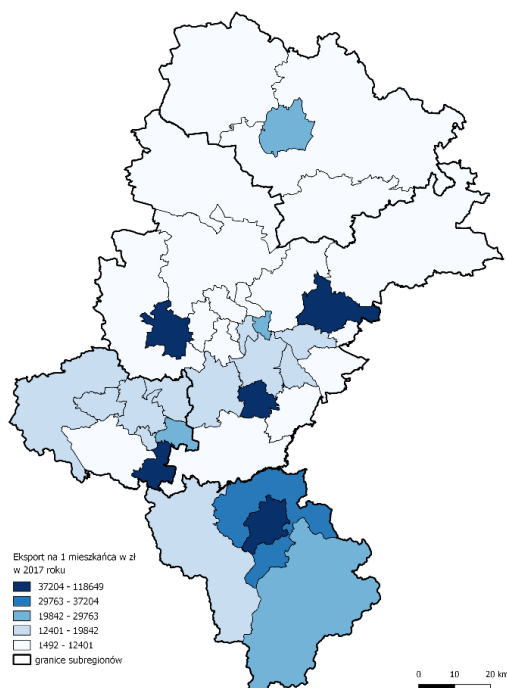
Struktura rodzajowa handlu międzynarodowego potwierdza znaczącą rolę przemysłu wydobywczego

Wykres 9. Wartość eksportu oraz importu województwa śląskiego w latach 2009-2017 (mld zł).

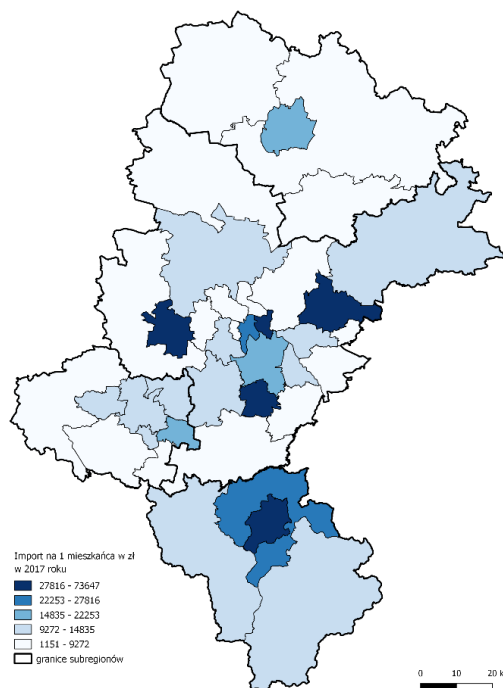
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej w Warszawie.

Mapa 8. Eksport w przeliczeniu na 1 mieszkańca wg powiatów w województwie śląskim w 2017 r. (w zł).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej w Warszawie.

Mapa 9. Import w przeliczeniu na 1 mieszkańca wg powiatów w województwie śląskim w 2017 r. (w zł).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej w Warszawie.

GÓRNICTWO

Podstawę przemysłu energetycznego Polski stanowią konwencjonalne źródła energii, w szczególności węgiel kamienny. Województwo śląskie jest kluczowym regionem wydobycia węgla kamiennego w Polsce. W granicach województwa śląskiego położona jest zdecydowana większość złóż węgla kamiennego w kraju. W złożach tych

Znaczny udział sektora wydobywczego w gospodarce regionu wymagający działań modernizacyjnych

dominują węgle energetyczne, które stanowią 2/3 ogólnych zasobów bilansowych. Mniejszy udział (ok. 1/3 zasobów bilansowych) mają węgle koksowe. Pozostałe typy węgla to ok. 1,5% zasobów bilansowych ogółem.

Zużycie węgla kamiennego w Polsce wyniosło w 2018 roku 74,2 mln ton. Na sektor energii (elektrownie, elektrociepłownie, ciepłownie i kotły ciepłownicze energetyki zawodowej) przypadło 59,4% zużycia, a blisko 24% na przemysł i budownictwo. Znaczącym konsumentem węgla były także

gospodarstwa domowe (13,5%). W ujęciu wojewódzkim największe zużycie węgla kamiennego ogółem wystąpiło w województwie śląskim. Region wykazywał również największe zużycie (25,6%) zarówno w sektorze energii, jak i w przemyśle i budownictwie. Należy wskazać, że na wielkość zużycia w przemyśle i budownictwie duży wpływ miały zlokalizowane w regionie koksownie.

W gospodarce regionu istotną rolę odgrywa nadal sektor wydobywczy – górnictwo, niemniej jego znaczenie w wyniku przeprowadzanych procesów restrukturyzacji systematycznie się zmniejsza. Region jest nadal zdecydowanym liderem branży górniczej w kraju, zgodnie z danymi z roku 2017 ponad połowa (55%) WDB powstałej w górnictwie pochodzi z województwa śląskiego. Należy jednak zaznaczyć, że wartość ta w 2000 roku wynosiła aż 60,6%.

Również analizując część Wartości Dodanej Brutto wytwarzanej w ramach sektora przemysłowego widać ograniczanie znaczenia górnictwa w gospodarce regionu. W 2000 roku niemal 25% WDB tworzonej w przemyśle w województwie śląskim pochodziła z górnictwa, natomiast w roku 2017 udział ten spadł do 16,3%.

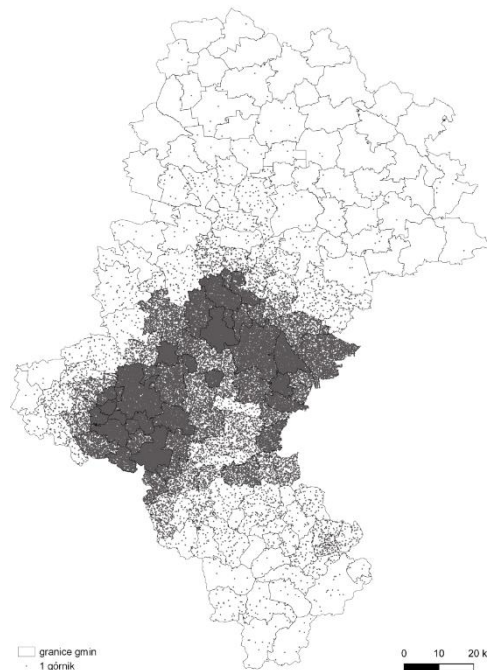
Najwięcej zatrudnionych w górnictwie w kraju jest w południowym regionie Polski, tj. w województwie śląskim i małopolskim (62,2% zatrudnionych, tj. 92,6 tys. osób, z czego na województwo śląskie przypadało 84,8 tys. zatrudnionych w ramach sekcji B). W regionie największe zatrudnienie występowało w Aglomeracji Rybnickiej. Analizując zmiany w poziomie zatrudnienia na poziomie kraju w

latkach 2012-2018 r. można zauważyć, że w sekcji Górnictwo i wydobywanie nastąpił największy spadek w liczbie pracujących (o 20,1%). W 2016 roku w Polsce z górnictwa

Spadek zatrudnienia w sektorze górniczym

odeszło 56 288 pracowników. Należy jednak wskazać, że największa skala tego zjawiska w branży górniczej nastąpiła w okresie 1990-2000, a w ostatnich latach tendencja spadkowa znacznie osłabła.

Mapa 10. Miejsce zamieszkania pracujących w ramach Działu 05 – Wydobywanie węgla kamiennego i węgla brunatnego PKD.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej za 2018 r.

PRODUKCJA ENERGII ELEKTRYCZNEJ I CIEPLNEJ

W 2018 roku na terenie kraju produkcja energii elektrycznej łącznie ¹⁷ osiągnęła poziom 170 039,5 GWh. Elektrownie zlokalizowane na terenie województwa śląskiego odnotowały w 2017 roku moce osiągalne ¹⁸ na poziomie 7 178,2 MW, co stanowiło najwyższą wartość w kraju zaraz za

Duży potencjał energetyczny regionu wynikający z bogatej infrastruktury energetycznej i dostępności do źródeł energii

¹⁷ Produkcja energii elektrycznej ogółem – suma produkcji elektrowni cieplnych, wodnych i odnawialnych.

¹⁸ Maksymalna trwała moc, z jaką elektrownia może pracować w sposób ciągły w czasie co najmniej 15 godzin, przy dobrym stanie urządzeń i w normalnych warunkach.

województwem mazowieckim (7 421,7 MW). Wysokie wartości w omawianym zakresie odnotowano także w województwie łódzkim (6 562,5 MW). We wszystkich elektrowniach w Polsce moc osiągalna wyniosła 43 265,6 MW, z czego 16,6% przypadło na województwo śląskie. W województwie śląskim zużyto w 2018 roku 27 273 GWh energii elektrycznej, co stanowiło 16,3%

Wysokie koszty modernizacji sektora energetycznego

energii zużytej na poziomie kraju. Osiągnięty wynik był drugim na poziomie kraju. Równocześnie na terenie województwa śląskiego wytworzono w 2018 roku 46 978,4 TJ ciepła ogółem, co stanowiło 12,5% krajowej produkcji.

Alternatywą dla konwencjonalnych źródeł energii są odnawialne źródła energii (OZE).

Niski udział OZE w produkcji energii

Mimo wysokiej pozycji regionu w produkcji energii należy zauważyć niski udział OZE. W 2017 roku udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem wyniósł zaledwie 3,2%. Uzyskany przez województwo śląskie wynik był najniższy w kraju. Potencjał teoretyczny OZE w województwie śląskim wynika głównie z warunków geograficznych i klimatycznych regionu. W regionie poziom nasłonecznienia jest na przeciętnym poziomie w porównaniu z innymi województwami. Przeciętne są także warunki do wykorzystania energii geotermalnej, wiatrowej i wodnej. W przypadku warunków wiatrowych wyjątek stanowią np. Beskid Śląski i Beskid Żywiecki. Górzyście tereny korzystnie wpływają także na wykorzystanie energii rzek i spadów.¹⁹

W Polsce jest 2 958 instalacji OZE, z czego zaledwie 259 znajdowało się na obszarze województwa śląskiego²⁰. Jednakże województwo śląskie jest liderem w liczbie instalacji pozyskujących energię z promieniowania słonecznego. Województwo

śląskie osiągając wynik 151 instalacji (25,1% na poziomie kraju) było liderem względem pozostałych województw.

W zakresie mocy wytwórczych OZE należy stwierdzić, że w województwie śląskim najwięcej energii wyprodukowano z biomasy mieszanej, w elektrowni wodnej przepływowej powyżej 10 MW oraz elektrowni wiatrowych na lądzie.

USŁUGI

Sektor usług obejmuje największą część polskiej gospodarki, a w 2017 roku w kraju usługi odpowiadały za 63,4% wartości dodanej brutto. Udział usług w gospodarce województwa śląskiego jest niższy, co wynika z faktu, że region ma silnie przemysłowy charakter, zatem większa część WDB niż w kraju pochodzi z tego właśnie sektora.

Udział wartości dodanej brutto wytwarzanej w ramach sektora usług w całym okresie 2009-2017 był w województwie śląskim niższy od średniej krajowej o ok. 6-7 pp. W kraju udział usług we wskazanym okresie wahał się pomiędzy 62,4% a 64,0% wartości dodanej brutto, podczas gdy w województwie śląskim kształtował się w przedziale 55,1% – 57,3%.

Największa część wartości dodanej wytwarzanej w województwie śląskim w sektorze usługowym pochodziła z sekcji G (tj. handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle) – ponad 30% WDB sektora usług. Trzykrotnie mniejszy wkład w tworzenie wartości dodanej brutto regionu miały usługi klasyfikowane w ramach sekcji H (transport i gospodarka magazynowa), a nieco mniej w ramach sekcji M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna). Powyższe trzy sekcje PKD obejmowały połowę wartości dodanej brutto województwa śląskiego wytwarzanej w sektorze usługowym.

¹⁹ Rynek odnawialnych źródeł energii w województwie śląskim, Euro-Centrum Park Naukowo-Technologiczny, Katowice.

²⁰ Mapa odnawialnych źródeł energii, opracowana przez Urząd Regulacji Energetyki, stan na dzień 31.03.2018 r.

Ponad połowa pracujących w województwie zatrudniona była w przedsiębiorstwach sektora usług (57,8%), dalej w sektorze przemysłowym (blisko 40%) oraz rolnictwie (2,3%). Struktura ta na przestrzeni lat utrzymuje się na podobnym poziomie, a transfery pomiędzy sektorami są niewielkie. Istotnym zjawiskiem w regionie jest również dynamiczny rozwój sektora nowoczesnych usług biznesowych (BPO/SSC/ITO), skoncentrowanych głównie na obszarze Metropolii i aglomeracji miejskich.

Ponad połowa pracujących zatrudniona w sektorze usług

ROLNICTWO

Mimo, że województwo śląskie jest traktowane jako region przemysłowy, to użytki rolne stanowią ponad połowę powierzchni regionu. W 2017 roku sektor rolniczy tworzył 0,6% Wartości Dodanej Brutto w województwie.

Użytki rolne stanowią ponad połowę powierzchni regionu

Nieprzerwanie od 2010 do 2018 roku województwo śląskie posiadało najmniejszą w kraju powierzchnię użytków rolnych oraz powierzchnię użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej (odpowiednio: 371 897 ha i 365 946 ha).

Najmniejsza w kraju powierzchnia użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej

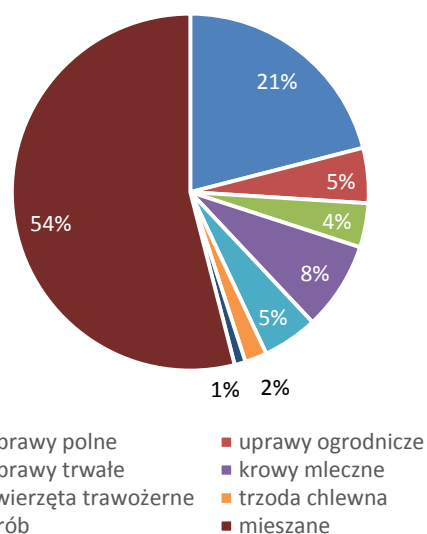
Liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne wynosiła 57 748, co stanowiło 4% gospodarstw rolnych w Polsce posiadających użytki rolne. Aż 96% gospodarstw rolnych posiadało grupy obszarowe użytków rolnych powyżej 1 ha. W 2018 roku powierzchnia gospodarstw rolnych ogółem posiadających użytki rolne wynosiła 371 879 ha. Natomiast największe powierzchnie liczone w hektarach dotyczyły użytków rolnych powyżej 50 ha i

więcej (105 513 ha), a najmniejsze od 2-3 ha (20 478 ha).

W 2018 r. w regionie funkcjonowało 148 ekologicznych gospodarstw rolnych, w których powierzchnia użytków rolnych ogółem wynosiła 2 951 ha (odpowiednio 15. i 16. miejsce w kraju). Ekologicznych gospodarstw rolnych z certyfikatem²¹ było natomiast 118, a powierzchnia ich użytków rolnych wynosiła 2 301 ha (pozycja w kraju podobnie jak dla gospodarstw ekologicznych bez certyfikatu).

Zgodnie z typologią FADN²² przeważającym typem gospodarstw na obszarze regionu był typ: mieszane (54%) oraz uprawy polne (21%). Najmniejszy udział w strukturze posiadały natomiast typy: trzoda chlewna (2%) i drób (1%).

Wykres 10. Struktura gospodarstw według typów (łącznie dla województwa śląskiego, małopolskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego, rok obrachunkowy 2018).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wyniki Standardowe Polskiego FADN, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy, 2020.

PODMIOTY GOSPODARCZE

W roku 2018 liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON

²¹ Ekologiczne gospodarstwa rolne (z certyfikatem) – Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

²² System zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych

wyniosła 472 498, co stanowiło prawie 11% podmiotów działających w kraju. Liczba podmiotów gospodarczych w województwie śląskim zwiększyła się w okresie 2009-2018 o 9,7%, niemniej jednak udział podmiotów z regionu w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych w Polsce zmniejszył się o 0,7 pp. Przyrost liczby przedsiębiorstw wynikał niemal wyłącznie ze zwiększenia liczebności najmniejszych firm, co może świadczyć o zwiększającej się przedsiębiorczości mieszkańców regionu. Liczba mikroprzedsiębiorstw (czyli podmiotów zatrudniających do 9 osób) zwiększyła się o 45,6 tys., co stanowiło przyrost o 11,3%, podczas gdy w tym samym okresie łączna liczba firm małych (10-49 osób), średnich (50-249 osób) i dużych (250 i więcej zatrudnionych osób) spadła o ponad 3,7 tys. (spadek o 14,4%). Udział podmiotów gospodarczych z województwa w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w Polsce zwiększył się jedynie w grupie firm średnich (wzrost udziału o 0,3 pp.).

Pomimo, że poziom przedsiębiorczości mierzony liczbą podmiotów na 10 tys. mieszkańców, w województwie śląskim rośnie, to jest on stale na poziomie niższym od średniej krajowej. W 2018 roku liczba podmiotów w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców wyniosła w regionie 1 042, co oznaczało przyrost względem roku 2009 o 12,3%.

W województwie śląskim mniej jest również podmiotów nowo rejestrowanych w rejestrze REGON – liczba ta w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w ostatnich kilku latach była o mniej więcej 15 podmiotów niższa niż średnio

Wyższa przeżywalność przedsiębiorstw niż średnio w kraju

w kraju. Z drugiej strony w regionie niższa jest liczba podmiotów wykreślanych z rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, przy czym w okresie 2009-2018 zmniejszyła się ona o 7,3%, podczas gdy średnio w kraju spadek wyniósł 8,5%. W ostatnich latach liczba podmiotów wykreślanych z rejestru

była w Polsce o ok. 5 podmiotów na 10 tys. mieszkańców wyższa niż w województwie.

BADANIA, ROZWÓJ I INNOWACJE

Istotnym elementem potencjału rozwojowego regionu jest zaangażowanie w działalność badawczo-rozwojową. Prężnie funkcjonujący sektor B+R daje podstawy do opracowywania i wdrażania innowacji.

Według danych na 2018 rok w województwie śląskim

funkcjonowały 622 jednostki aktywne badawczo, co stanowiło aż 10,8% jednostek

Stosunkowo duża liczba jednostek aktywnych badawczo (udział w kraju 10,8%, a w przeliczeniu na mieszkańców poniżej średniej dla kraju)

drugim wynikiem po województwie mazowieckim (1 404 jednostki). Natomiast w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców na region liczba jednostek wyniosła 13,7, a więc mniej od średniej krajowej (15). Wśród jednostek badawczych w regionie 571 (91,8%) to jednostki działające w sektorze przedsiębiorstw.

Istotnym czynnikiem dla rozwoju sektora B+R jest wysokość nakładów

Niski poziom nakładów na działalność B+R

wewnętrznych. W województwie śląskim w 2018 roku nakłady w przeliczeniu na 1 mieszkańca osiągnęły 412,1 zł (8. miejsce wśród regionów), co jest wartością o 255,6 zł niższą od średniej dla kraju (667,7 zł). Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku nakładów wewnętrznych przypadających na 1 pracującego w B+R, które w województwie śląskim wynosiły 111,4 tys. złotych, a w kraju 126 tys. złotych.

Na cele związane z działalnością badawczo-rozwojową w 2017 roku przeznaczony został 1% polskiego PKB. Niestety w województwie śląskim na badania przeznacza się mniejsze kwoty, we wspomnianym roku było to jedynie 0,63% PKB, co oznaczało dopiero 8. pozycję wśród wszystkich województw. Pomimo, iż względem roku 2009 wydatki na cele badawcze w województwie śląskim wzrosły

(w relacji do PKB), to pozycja województwa wśród innych regionów obniżyła się o jedno miejsce.

Według dziedzin nauki i techniki największą część wśród nakładów wewnętrznych ogółem na B+R w regionie stanowiły nakłady na nauki inżynieryjne i techniczne – 74,9% (1,4 mld zł).

Wysoki udział nakładów na nauki inżynieryjne i techniczne w nakładach wewnętrznych na B+R

Należy przy tym zaznaczyć, iż jest to znacznie więcej niż poziom krajowy,

który wyniósł 53,6%. Na kolejnych miejscach znalazły się nakłady na nauki: przyrodnicze (9,9%), medyczne i nauki o zdrowiu (6,8%), społeczne (4,3%), humanistyczne i sztuka (3,6%) oraz rolnicze i weterynaryjne (0,5%).

W województwie śląskim przedsiębiorstwa innowacyjne stanowiły w 2018 roku 20,6% ogółu przedsiębiorstw, a więc o 1,2 pp. mniej niż średnia krajowa, co plasowało region dopiero na dziewiątej pozycji wśród województw. W regionie w przedsiębiorstwach innowacyjnych przeważały podmioty przemysłowe, które stanowiły 25,5% przedsiębiorstw. Wśród nich najwięcej było firm stosujących nowe lub ulepszone procesy biznesowe (21,1%), natomiast 18% ogółu przedsiębiorstw wprowadzało nowe lub ulepszone produkty. Udział podmiotów z sektora usług wynosił 15,6%. Występowała niewielka przewaga firm wykorzystujących nowe lub ulepszone procesy biznesowe (13,3% przedsiębiorstw).

Należy podkreślić, że województwo śląskie prowadzi konsekwentną politykę wspierania innowacji. Jako pierwszy region w kraju

Wyznaczona ścieżka rozwoju innowacyjności i rozwoju technologicznego regionu

przyjęło Regionalną Strategię Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2013-2020 (RIS). Strategia zawiera identyfikację

regionalnych (technologicznych) i inteligentnych specjalizacji regionu: energetykę, medycynę, technologie

informacyjne i komunikacyjne, zieloną gospodarkę oraz przemysły wschodzące.

UCZELNIE WYŻSZE I KSZTAŁCENIE USTAWICZNE

W województwie śląskim w 2018 roku funkcjonowały 34 szkoły wyższe oraz 20 jednostek zamiejscowych. Stanowiło to niecałe 9% wszystkich szkół wyższych w Polsce. W 2018 roku liczba studentów w województwie śląskim wyniosła 114,7 tys. osób, co stanowiło 9,6% wszystkich studentów w kraju, dając regionowi dopiero 5. lokatę w kraju. Rokrocznie liczba studentów malała i spadek ten w stosunku do roku 2009 wyniósł 38,7% (ubyło 72,5 tys. studentów). W Polsce spadek ten był niewiele mniejszy i wyniósł w stosunku do 2009 roku 34,7%

Udział studentów względem liczby mieszkańców regionu poniżej średniej dla kraju

studium. Analizując liczbę studentów województwa śląskiego w odniesieniu do liczby mieszkańców województwa śląskiego, wartość ta nie przekracza średniej dla Polski, stawiając województwo dopiero na 9. pozycji.

Najliczniejszą grupę stanowią studenci podejmujący kierunki związane z biznesem i administracją – stanowili oni w województwie śląskim prawie 16% ogółu (przy średniej krajowej 17,9%). Drugą grupę stanowił kierunek medyczny – ponad 15% studium w województwie (średnia dla Polski 10,9%), na trzecim miejscu znalazły się kierunki techniczno-inżynieryjne (10,4%). W okresie 2009-2018 wzrósł odsetek cudzoziemców

studium w województwie śląskim. W 2009 roku wyniósł 0,7% by wzrosnąć do wartości 4,1% w 2018 roku. Niemniej wartości te pozostają poniżej średniej dla Polski wynoszącej odpowiednio: 0,9% i 6,3%.

Rosnący odsetek cudzoziemców studium w województwie śląskim
Wzrost liczby słuchaczy studium podyplomowych

W województwie śląskim liczba nauczycieli akademickich wyniosła w 2018 roku ponad

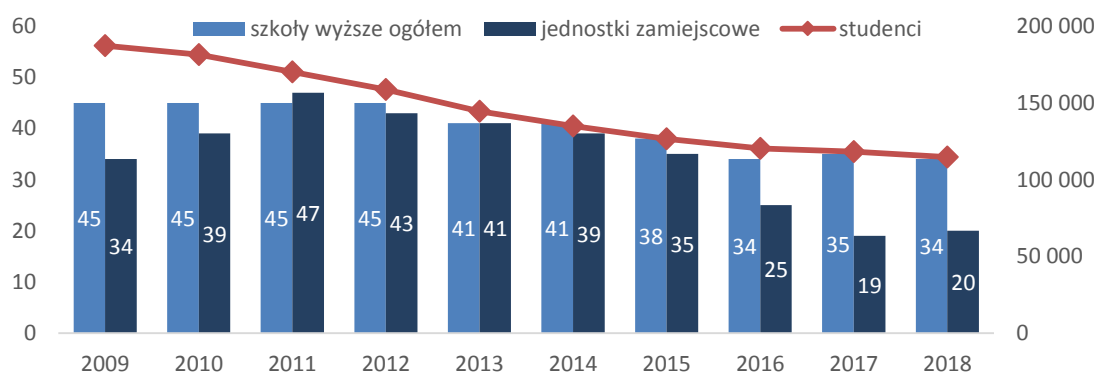
8,2 tys. osób, co stanowiło 8,8% wszystkich nauczycieli akademickich w kraju. Dało to regionowi 5. lokatę, za województwami: mazowieckim, małopolskim, wielkopolskim i dolnośląskim. Największa grupa nauczycieli akademickich w województwie śląskim związana była z wyższymi szkołami technicznymi. Stanowili oni jedną trzecią wszystkich nauczycieli regionu. Następną grupą byli nauczyciele uniwersyteccy (22,9%), na trzecim miejscu wskazać można nauczycieli uniwersytetów medycznych (15,6%). W Polsce proporcje te kształtowały się zgoła inaczej: największy udział stanowili nauczyciele uniwersyteccy (33,9%).

Uzupełnieniem kształcenia są studia podyplomowe i doktoranckie. W tym zakresie wyraźnie widać wzrost liczby doktorantów zarówno w skali województwa śląskiego jak i całego kraju. W regionie liczba doktorantów w 2018 roku wyniosła ponad 3 tys. osób, co dało 4. lokatę w kraju. Liczba studentów studiów podyplomowych w 2018 roku wyniosła w województwie śląskim ponad 14 tys. osób, co stanowiło 8,8% wszystkich słuchaczy w kraju i dało drugi wynik w Polsce. W badanym okresie największą grupę studentów stanowiły osoby uczące się na wyższych szkołach ekonomicznych,

natomiast drugą najliczniejszą grupą byli studenci uniwersytetów.

Przez ustawiczne kształcenie zawodowe rozumie się zaplanowane działania i przedsięwzięcia związane z doskonaleniem zawodowym pracowników, w całości lub w części finansowane przez przedsiębiorstwo.²³ W 2015 roku w województwie śląskim w kursach zawodowych wzięło udział ponad 313 tys. osób i była to druga po województwie mazowieckim liczba w kraju. Kursanci z województwa śląskiego stanowili ponad 13% wszystkich kursantów w Polsce. W województwie niemal 73% biorących udział w kursach to mężczyźni, co było najwyższym wskaźnikiem wśród województw, o 12 pp. wyższym niż dla Polski. W przekroju wielkości przedsiębiorstw delegujących na kursy zdecydowanie najczęściej kursantami byli pracownicy dużych przedsiębiorstw – powyżej 250 pracowników (73% wszystkich kursantów w województwie). Infrastruktura kształcenia ustawicznego w województwie śląskim nie zapewnia równomiernego dostępu do tego rodzaju usług. Szczególnie w subregionie północnym obserwuje się wyraźną koncentrację placówek prowadzących ten typ nauki w Częstochowie.

Wykres 11. Uczelnie wyższe i jednostki zamiejscowe w województwie śląskim w latach 2009-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

²³ Definicja za publikacją: Charakterystyka ustawicznego szkolenia zawodowego w przedsiębiorstwach w 2015 r., GUS.

RYNEK PRACY

Województwo śląskie charakteryzuje się niską aktywnością ekonomiczną ludności. W 2018 r. liczba biernych zawodowo w regionie wyniosła 1,7 mln osób, co dawało najwyższy w kraju odsetek biernych zawodowo w ogóle ludności w wieku 15 lat i więcej (44%). Zdecydowaną większość biernych zawodowo, bo aż 71,9%, stanowiły osoby w wieku 50 lat i więcej.

Niska aktywność zawodowa mieszkańców województwa

W 2018 r. w regionie 1,9 mln osób zaliczano do osób aktywnych zawodowo, co plasowało województwo śląskie wśród regionów charakteryzujących się mniejszym udziałem osób aktywnych zawodowo w ogóle ludności. Charakterystyczna dla grupy aktywnych zawodowo była przewaga osób z wykształceniem wyższym (34,6%) oraz policealnym i średnim zawodowym. Jednocześnie największy odsetek aktywnych zawodowo odnotowano wśród osób w wieku 30-39 lat (28,9%), 40-49 lat (26,4%) oraz 50+ (25%).

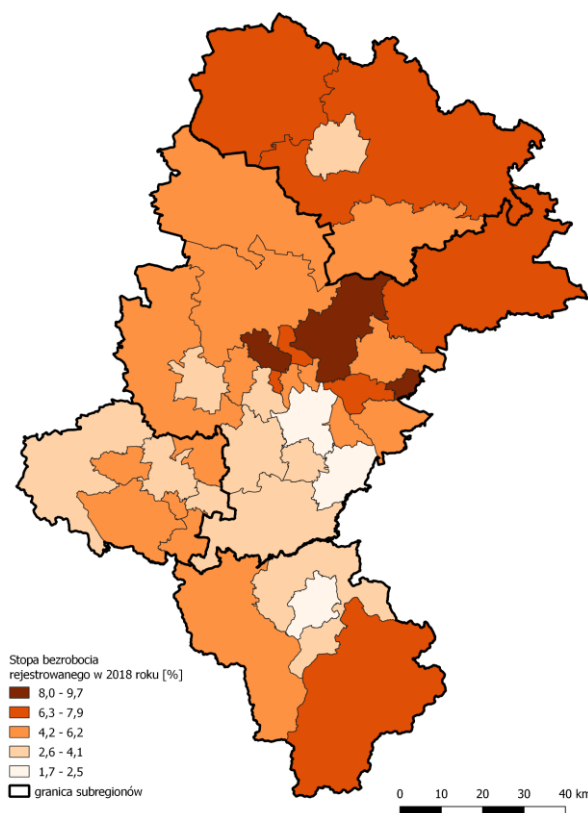
Współczynnik aktywności zawodowej²⁴ w województwie śląskim od lat przyjmuje jedno z najniższych wartości w kraju. W 2018 r. wskaźnik kształtował się na poziomie 53,4% (3 pp. mniej niż na poziomie kraju) i był najslabszym wynikiem w odniesieniu do pozostałych regionów. Równocześnie wskaźnik zatrudnienia²⁵ w 2018 r. kształtował się na poziomie 51,4%. Taka wartość wskaźnika plasowała województwo śląskie o 3,1 pp. poniżej wartości dla kraju i jednocześnie wśród regionów o niższych wartościach wskaźnika zatrudnienia.

Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw²⁶ w województwie śląskim w 2018 r. wyniosło 778,5 tys. osób (12,5% przeciętnej liczby zatrudnionych w kraju), co plasowało region na 2. miejscu w kraju (po

województwie mazowieckim). Województwo charakteryzowało się wysokim udziałem przemysłu w strukturze przeciętnego zatrudnienia, głównie za sprawą przetwórstwa przemysłowego, którego udział w ogóle omawianej wartości wyniósł 43%. Na wysokim poziomie pozostawało także przeciętne zatrudnienie w sekcji handel i naprawa pojazdów (13,9% ogółu), które

Wysoki udział przemysłu w strukturze przeciętnego zatrudnienia

Mapa 11. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

utrzymywało się jednak na poziomie niższym niż w kraju.

²⁴ Procentowy udział aktywnych zawodowo w ogólnej liczbie ludności.

²⁵ Procentowy udział pracujących danej kategorii w ogólnej liczbie ludności danej kategorii.

²⁶ Dane obejmują osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy w pełnym wymiarze czasu pracy oraz w niepełnym, po przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Zmiana liczby bezrobotnych w województwie śląskim wykazuje tendencje analogiczne do zachodzących na poziomie kraju. W 2018 r. zarejestrowanych było 80,1 tys. osób bezrobotnych, co dawało spadek o 52,5% w stosunku do 2009 r. W końcu 2018 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie śląskim wyniosła 4,3% i była niższa o 1,5 pp. od stopy krajowej. Tak niska wartość wskaźnika plasowała województwo wśród regionów o najniższym natężeniu zjawiska (niższą wartość odnotowano tylko w województwie wielkopolskim: 3,2%).

Niska stopa bezrobocia

W województwie śląskim utrzymuje się duże zróżnicowanie terytorialne bezrobocia. Najniższe wartości wskaźnika w 2018 r. zanotowano w powiatach, które od lat charakteryzują się niskim poziomem stopy bezrobocia: Katowicach (1,7%), Bielsku-Białej (1,9%) i Tychach (2,6%), a także w powiecie: bieruńsko-łęczyńskim (2,2%).

W 2018 roku najliczniejszą grupę zarejestrowanych bezrobotnych w województwie śląskim stanowiły osoby młode, w wieku 25-34 lata (26,9%) i 35-44 lata (24,9%), dalej osoby starsze w wieku 55 lat i więcej (19,2%) oraz 45-55 lat (18,8%). Najmniej liczną grupę osób pozostających w rejestrach powiatowych urzędów pracy stanowiły osoby do 24 roku życia (10,2%). Wśród najmłodszych bezrobotnych dominowały kobiety, które stanowiły aż 58,4% tej subpopulacji. Największy udział

młodych bezrobotnych w ogóle zarejestrowanych odnotowano w powiatach: kłobuckim (14,2%), lublinieckim (13,8%), rybnickim (13,7%) oraz Rudzie Śląskiej (15,2%), natomiast najniższy w Bielsku-Białej (6,3%), Dąbrowie Górniczej i Sosnowcu (po 6,7%).

Odsetek osób bezrobotnych w wieku 55 lat i więcej w 2018 r. wyniósł 19,2% (15,4 tys.) i był o 1,2 pp. wyższy niż na poziomie kraju. W latach 2009-2016 obserwowany był ciągły wzrost udziału osób starszych w ogóle bezrobotnych (o 9,5 pp.) natomiast w ciągu ostatniego analizowanego roku nastąpił minimalny spadek (o 1 pp.).

Odsetek długotrwale bezrobotnych w województwie śląskim był o 3,1 pp. niższy niż w kraju i plasował województwo wśród regionów o najniższym nasileniu problemu. W grupie długotrwale bezrobotnych województwa śląskiego 60,1% zarejestrowanych pozostawało bez pracy ponad 24 miesiące, z czego blisko 64% grupy stanowiły kobiety.

W końcu 2018 r. w województwie śląskim, podobnie jak na poziomie kraju, problem bezrobocia dotyczył głównie osób z wykształceniem najniższego szczebla – gimnazjalnym i niższym (27,5%) oraz zasadniczym zawodowym (25,4%), dalej policealnym i średnim zawodowym (22,2%), wyższym (14,9%) i średnim ogólnokształcącym (10%).

Tabela 1. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w województwie śląskim i Polsce w 2018 r.

Wyszczególnienie	województwo śląskie	Polska
Bierni zawodowo (tys.)	1 707	13 285
Współczynnik aktywności zawodowej (%)	53,2	56,3
Wskaźnik zatrudnienia (%)	51,4	54,2

Źródło: opracowanie własne podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

GLÓWNE WYZWANIA

Przeciwdziałanie:

- obniżającej się konkurencyjności struktury gospodarczej regionu przejawiającej się w spadku udziału w krajowym PKB,
- niezadawalącemu poziomowi innowacyjności gospodarki, w tym nieustrukturalizowanej współpracy międzysektorowej (biznes, nauka i edukacja, sektor publiczny i obywatelski),
- odpływowi z województwa kapitału intelektualnego, innowacyjnych start-upów i inwestorów, koncepcji biznesowych do innych regionów i krajów,
- niskiemu poziomowi aktywności zawodowej mieszkańców, zwłaszcza w grupach wiekowych osób młodych i 50+ oraz wśród kobiet,
- odpływowi kapitału ludzkiego z województwa spowodowanego niską oceną jakości rynku pracy, zwłaszcza przez osoby mobilne (wiekowo i kompetencyjnie),
- polaryzacji rozwoju gospodarczego między różnymi częściami (ośrodkami) województwa, w tym zjawiskom peryferyzacji ekonomicznej ośrodków industrialnych oraz miast średnich i małych.

Wykorzystanie:

- potencjału naukowego, akademickiego i badawczo-rozwojowego regionu dla przekształcania gospodarki województwa w kierunku gospodarki opartej na wiedzy,
- doświadczeń restrukturyzacyjnych województwa w realizacji działań na rzecz sprawiedliwej i zielonej transformacji,
- możliwości technologicznych, prawnych i organizacyjnych na rzecz wzrostu udziału energetyki rozproszonej w bilansie energetycznym regionu oraz zwiększenie udziału produkcji energii ze źródeł odnawialnych,
- zainteresowania podejmowaniem pracy w Polsce ze strony wykwalifikowanych pracowników z innych krajów.

ZASOBY SUROWCÓW MINERALNYCH

Województwo śląskie jest regionem stosunkowo bogatym w surowce naturalne w skali kraju. Na jego terenie znajdują się strategiczne, z punktu widzenia państwa, zasoby energetyczne, w tym pokłady węgla kamiennego i gazu ziemnego.

Na terenie województwa śląskiego występują bogate złoża węgla kamiennego, które stanowią 80% udokumentowanych zasobów bilansowych kraju. Prawie wszystkie czynne kopalnie węgla kamiennego w Polsce zlokalizowane są w województwie śląskim. Powierzchnia zagłębia w Polsce szacowana jest w przybliżeniu na około 5 600 km². W pokładach węgla kamiennego znajdują się także udokumentowane złoża metanu (65 złóż o zasobności 102 021 mln m³)²⁷.

Północna i północno-wschodnia część województwa śląskiego zlokalizowana jest na terenie śląsko-krakowskiego regionu występowania złóż rud cynkowo-ołowiowych. Na terenie województwa, w regionie zawierciańskim, występują największe w kraju udokumentowane zasoby rud cynku i ołowiu.

Na północno-wschodnim obszarze województwa, w Myszkowie, rozpoznano złoża molibdenowo-wolframowo-miedziowe udokumentowane w 1993 r. przez Państwowy Instytut Geologiczny na powierzchni 0,5 km². Ponadto, oprócz złoża Myszków, molibden obecny jest w złożach węgla kamiennego, jednakże nie jest on odzyskiwany.²⁸

ZASOBY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I ICH OCHRONA

Województwo śląskie, w porównaniu do pozostałych regionów w kraju, charakteryzuje się wysokim stopniem pokrycia terenu lasami. Łączna powierzchnia lasów w 2018 roku wynosiła 3 947,73 km², stanowiąc aż 32% powierzchni województwa.

W strukturze własności wyraźnie dominowały lasy publiczne (80%), wśród których przeważały lasy Skarbu Państwa. Lasy w województwie śląskim rozmieszczone są głównie w południowej i północnej części regionu.

Duża lesistość (blisko 1/3 powierzchni województwa)

Na obszarze województwa śląskiego występuje niewielka powierzchnia obszarów prawnie chronionych (niecałe 3% zasobów kraju). Obszary objęte ochroną prawną, według stanu na 2018 rok, zajmowały powierzchnię 2 719,28 km², co stanowiło 22% powierzchni regionu. Jednocześnie ilość obszarów prawnie chronionych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (599,8 m²/os) była najniższa w porównaniu z innymi województwami.

Niewielka powierzchnia obszarów prawnie chronionych

Na terenie regionu położonych jest 8 parków krajobrazowych, 65 rezerwatów przyrody, 14 obszarów chronionego krajobrazu, 45 obszarów Natura 2000, 1 427 pomników przyrody, 11 stanowisk dokumentacyjnych, 84 użytków ekologicznych, oraz 23 zespołów przyrodniczo krajobrazowych. Każda z tych form ochrony przyrody charakteryzuje się

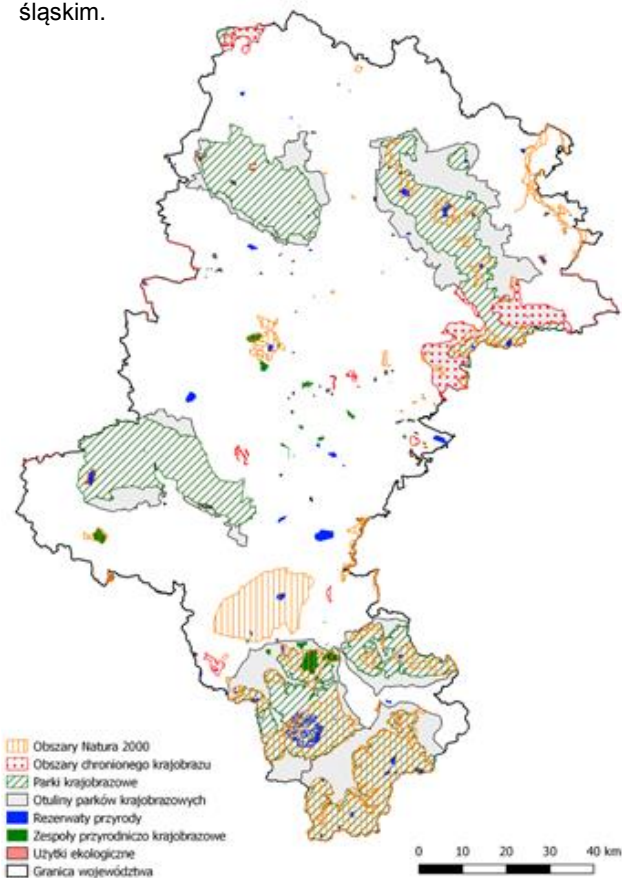
²⁷ Stan na dzień 31.12.2018 r.

²⁸ Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 grudnia 2018 r., Państwowa Służba Geologiczna,

Państwowy Instytut Geologiczny Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2019 r.

innymi zasadami ochrony oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu²⁹.

Mapa 12. Obszary ochrony przyrody w województwie śląskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Na terenie województwa śląskiego wśród obszarów chronionych przeważają parki krajobrazowe, które zajmowały powierzchnię 2 296,69 km² (18% powierzchni województwa i 84% obszarów chronionych). Są to: Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Załęczański Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Lasy Nad Górną Liswartą, Park Krajobrazowy Orlich Gniazd, Park Krajobrazowy Stawki, Park Krajobrazowy Beskidu Małego, Żywiecki Park Krajobrazowy oraz Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego.

W województwie śląskim znajdują się również obszary Natura 2000, w tym na tle całego kraju niewiele ponad 1% obszarów

specjalnej ochrony ptaków i niecałe 3% specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Powierzchnia obszarów specjalnej ochrony ptaków wynosi 623,6 km² (5,1% powierzchni ogólnej), natomiast specjalnych obszarów ochrony siedlisk – 920,9 km² (7,5% powierzchni ogólnej).

Znaczna część zasobów środowiska przyrodniczego podlega różnym zagrożeniom ze strony naturalnych zjawisk przyrodniczych oraz działań człowieka. Wymieranie gatunków w związku ze zmniejszaniem liczby stanowisk oraz liczebności populacji jest zjawiskiem obserwowanym zarówno w odniesieniu do świata fauny jak i flory. Główną przyczyną zanikania gatunków jest utrata siedlisk, czyli niszczenie przez człowieka warunków odpowiednich dla życia danych gatunków.

KLIMAT

Piąty raport Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu przy ONZ (IPCC 2013) podaje, że w XXI wieku każdy rok po 2001 roku należał do globalnie najcieplejszych lat od 1880 roku. W Polsce również w tym okresie odnotowano wysokie średnie roczne wartości temperatury powietrza przekraczające 9°C. Współczesne warunki termiczno-opadowe w Polsce powodują zmiany w bilansie wodnym. Przyczynami są krótsze zaleganie pokrywy śnieżnej oraz zmniejszenie jej grubości. Obniża się też stopień wilgotności gleby na początku sezonu wegetacyjnego, co stanowi zagrożenie przy niskich zasobach wodnych kraju³⁰.

Zmiany klimatu, prognozowane na podstawie scenariuszy klimatycznych do 2050 roku, będą skutkowały zwiększeniem liczby dni upalnych i natężeniem fal upałów oraz wzrostem liczby dni z wysokimi opadami. Obserwowany wzrost średniej rocznej temperatury powietrza sprzyja zwiększeniu intensywności i częstotliwości niekorzystnych

²⁹ Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

³⁰ Miejskie plany adaptacji do zmian klimatu 44 miast Polski, www.44mpa.pl

dla człowieka i środowiska zjawisk pogodowych³¹.

Na przestrzeni ostatnich czterech lat poziom występowania miejscowych zagrożeń w województwie śląskim dotyczył w największym stopniu huraganów, silnych wiatrów i tornad (75,1% w 2018 roku) oraz gwałtownych opadów atmosferycznych. Pozostałe zjawiska jak wyładowania atmosferyczne i gwałtowne przybory wód, zatory lodowe były dużo rzadsze (udział na poziomie: 0,6% w 2018 r.).

Tabela 2. Występowanie miejscowych zagrożeń w województwie śląskim w latach 2015-2018.

Typy zjawisk według lat	2015	2016	2017	2018
gwałtowne opady atmosferyczne	4,3%	21,0%	21,1%	23,7%
gwałtowne przybory wód, zatory lodowe	0,4%	0,6%	1,8%	0,6%
huragany, silne wiatry, tornada	95,2%	78,1%	76,9%	75,1%
wyładowania atmosferyczne	0,1%	0,3%	0,2%	0,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Obszary miejsko-przemysłowe wobec zmian klimatu na przykładzie miast centralnej części Górnośląskiej - Zagłębiowskiej Metropolii” Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska Polskiej Akademii Nauk, Zabrze 2019.

Skutki zmian klimatu mogą mieć poważny wpływ na infrastrukturę i powiązane z nią systemy (energetyczne, transportowe, kanalizacyjne, dostaw żywności itp.), dlatego istotne jest wprowadzanie na obszarze regionu błękitno-zielonej infrastruktury, rozumianej jako rozwiązania oparte na przyrodzie, których przeznaczeniem jest

łagodzenie i adaptacja do zmian klimatu. Należy mieć na uwadze, że zmiany klimatu, w tym spadek bioróżnorodności odbiją się również w znaczący sposób na jakości życia mieszkańców w miastach jak i na terenach wiejskich.

W szczególny sposób skutki zmian klimatu widoczne są na obszarach zurbanizowanych, gdzie charakter i intensywność zabudowy zwiększają zagrożenia klimatyczne lub powodują nowe zjawiska specyficzne dla miast, np. zjawisko miejskiej wyspy ciepła³², będące konsekwencją braku odpowiednich proporcji pomiędzy terenami zabudowanymi a terenami zieleni miejskiej. Z uwagi na wysoki poziom urbanizacji, województwo śląskie będzie szczególnie narażone na wskazane powyżej niekorzystne zjawiska.

Ministerstwo Środowiska zrealizowało w latach 2017-2019 projekt dotyczący opracowania planów adaptacji do zmian klimatu w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (MPA 44). Głównym celem projektu była ocena wrażliwości na zmiany klimatu 44 największych polskich miast i zaplanowanie działań adaptacyjnych, adekwatnych do zidentyfikowanych zagrożeń. W projekcie uczestniczyło 16 miast województwa śląskiego, które dokonały selekcji najpoważniejszych zagrożeń klimatycznych oraz zaplanowały szereg działań adaptacyjnych mających na celu ograniczenie ich niekorzystnych skutków.

Zmiany klimatu są szczególnie widoczne na obszarach zurbanizowanych

³¹ Ibid.

³² zjawisko klimatyczne wynikające ze specyfiki terenów zurbanizowanych, polegające na znacznym

podwyższeniu temperatury w mieście w stosunku do otaczających je terenów.

Rysunek 1. Główne zagrożenia klimatyczne 16 miast województwa śląskiego, uczestniczących w projekcie MPA 44.

Źródło: Miejskie plany adaptacji do zmian klimatu 44 miast Polski, www.44mpa.pl

OCHRONA WÓD

Województwo śląskie charakteryzuje się stosunkowo skąpyimi zasobami wodnymi. Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych wynosiły w 2018 roku 966,1 hm³, co stanowiło

Zasoby eksploatacyjne wód podziemnych stanowią jedynie ok. 5% zasobów krajowych

Zły stan jakościowy wód powierzchniowych

jedynie 5,34% zasobów krajowych. W regionie niewiele jest naturalnych zbiorników

wodnych, natomiast charakterystyczna jest duża ilość zbiorników antropogenicznych. Pod względem powierzchni i pojemności największym z nich jest Zbiornik Goczałkowice na Małej Wiśle o powierzchni 32 km² i pojemności 165,6 hm³. Jego podstawowym zadaniem jest dostarczanie wód do zaopatrzenia ludności i funkcja przeciwpowodziowa. Inne duże zbiorniki to Jezioro Żywieckie na Sole jak również

zbiorniki w wyrobiskach: Dzierżno Duże, Dzieckowice (zbiornik Imieliński) oraz Kuźnica Warężyńska (Pogoria IV).

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach w 2018 roku przeprowadził badania, których celem była klasyfikacja stanu/potencjału ekologicznego 72 jednolitych części wód powierzchniowych (jcw), w tym 20 w dorzeczu Wisły oraz 52 w dorzeczu Odry. Spośród 72 przebadanych jednolitych części wód powierzchniowych 22% oceniono na będące w stanie/potencjale dobrym, tj. spełniającym warunki dobrego stanu wód, pozostałe 78% jako będące w stanie/potencjale umiarkowanym, słabym lub złym, tj. nie spełniającym warunków dobrego stanu wód.

Województwo śląskie w latach 2009-2018 pod względem ilości odprowadzanych ścieków przemysłowych notowało wartości

Największa w kraju ilość ścieków przemysłowych (wymagających oczyszczenia) odprowadzanych bezpośrednio do wód lub ziemi

poniżej średniej krajowej (w 2018 roku 231 853 dam³). Jednocześnie ścieki odprowadzone bezpośrednio do wód lub do ziemi wymagające

oczyszczenia wyniosły odpowiednio 220 578 dam³, co było najwyższą wartością w kraju.

Przedsiębiorstwa z województwa śląskiego wytworzyły 25,6% ścieków przemysłowych zawierających substancje szczególnie szkodliwe dla środowiska wodnego na terenie kraju. Wysoki poziom wskaźnika utrzymywał się w ciągu ostatnich dziewięciu lat, i był to jeden z najwyższych wyników dotyczących zanieczyszczenia substancjami szczególnie szkodliwymi dla środowiska wodnego w kraju.

BEZPIECZEŃSTWO PRZECIWPOWODZIOWE I ZAGROŻENIE SUSZĄ

Województwo śląskie leży na obszarze dwóch głównych zlewni kraju – Wisły i Odry. Jest jednym z pięciu województw najbardziej zagrożonych występowaniem powodzi w skali kraju zaraz obok województwa małopolskiego, podkarpackiego, opolskiego oraz dolnośląskiego.³³

Województwo śląskie jednym z pięciu najbardziej zagrożonych powodziami regionów w kraju

Województwo śląskie boryka się zarówno z problemem nadmiaru wody jak i jej niedoborów. Związane jest to z pojawiającymi się okresami

deszczów nawalnych oraz susz. Problemy generowane przez zjawiska klimatyczne są

potęgowane przez działalność człowieka. W przypadku województwa śląskiego są to: uszczelnianie podłoża związane z zabudową terenu, zmiany rzeźby terenu, błędy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zanieczyszczenie wód powierzchniowych czy niekontrolowany drenaż zlewni.³⁴ Konsekwencją tych działań są problemy z podtopieniami bądź występującymi suszami.

Z uwagi na występowanie zagrożenia powodziowego w województwie śląskim realizowano inwestycje związane z obwałowaniami przeciwpowodziowymi w powiatach: raciborskim (23,7 km), bielskim (11,9 km), cieszyńskim (8,0 km), bieruńsko-łędzim (4,6 km), pszczyńskim (2,6 km), Częstochowie (2,4 km), żywieckim (1,4 km), częstochowskim (0,8 km), myszkowskim (0,5 km), tarnogórskim (0,4 km) i gliwickim (0,1 km).

W województwie śląskim gminy lokalizujące się w trzech z czterech subregionów były w latach 2007 – 2018 w widoczny sposób narażony na susze. Najczęściej susza pojawiała się w większości gmin na północy województwa (susza pojawiała się w 6-7 latach w badanym okresie), w 6 gminach subregionu centralnego (Sosnowiec, Jaworzno, Ruda Śląska, Zabrze, Gierałtowice, Mikołów) oraz w Kuźni Raciborskiej w subregionie zachodnim. Najrzadziej to zjawisko spotykane było na południu regionu.

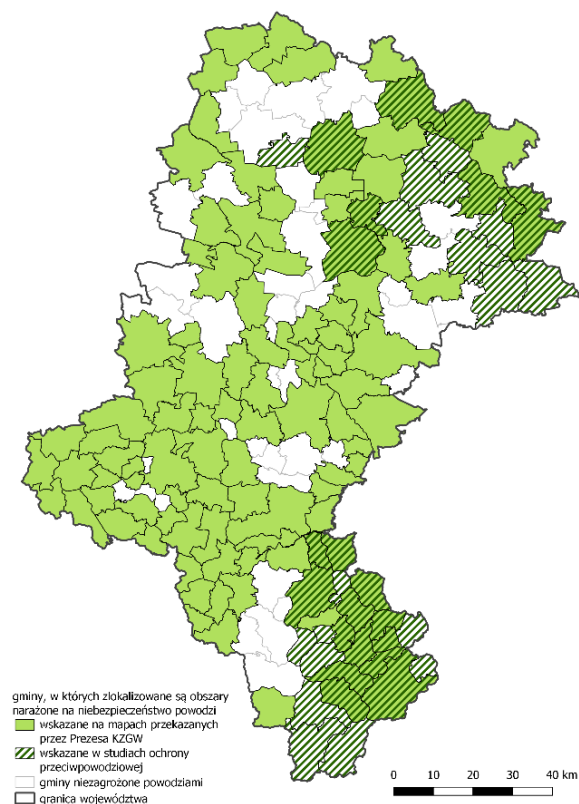
Największe zagrożenie suszą dla gmin województwa śląskiego zaobserwowano w okresie od 1 czerwca do 31 lipca 2019 r. W badanym okresie ponad połowa gmin była dotknięta tym problemem w każdej z monitorowanych upraw. Racjonalnie prowadzona gospodarka wodna umożliwi adaptację obszarów regionu do postępujących zmian klimatu.

³³ Zagrożenia okresowe występujące w Polsce, 2010, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa.

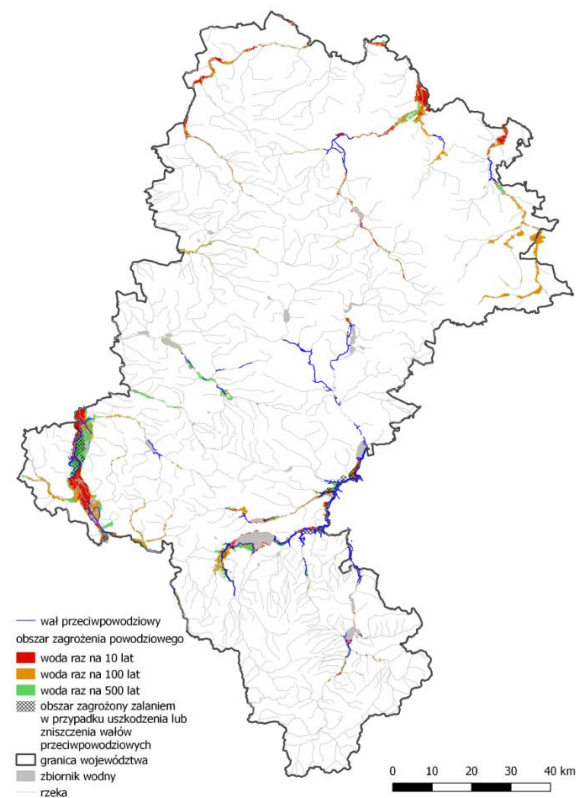
³⁴ Woźnica A., Absalon D., Libera M., Łozowski B., Siudy A., Wyzwania związane z wodą na Śląsku –

wspólnie zadbajmy o jakość wód, [w:] Monografie Śląskiego Centrum Wody. Tom 1. Aktualne Problemy Gospodarki Wodnej. red. D. Absalon, Wyd. Śląskie Centrum Wody, Katowice 2018.

Mapa 13. Gminy, w których zlokalizowane są obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.

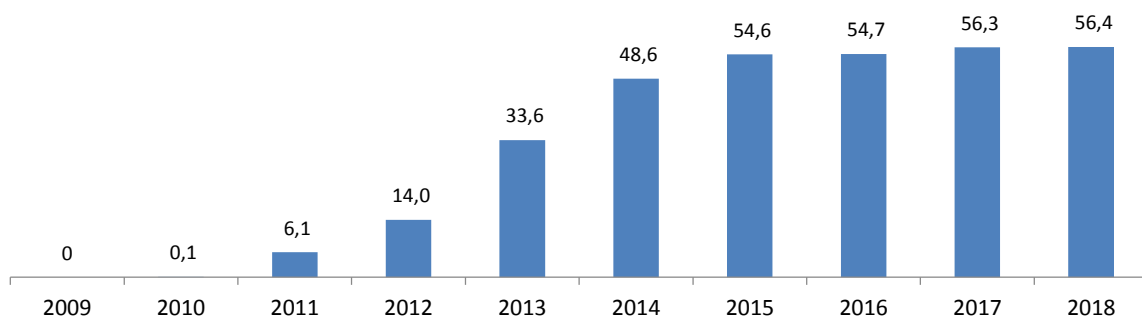

Mapa 14. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.

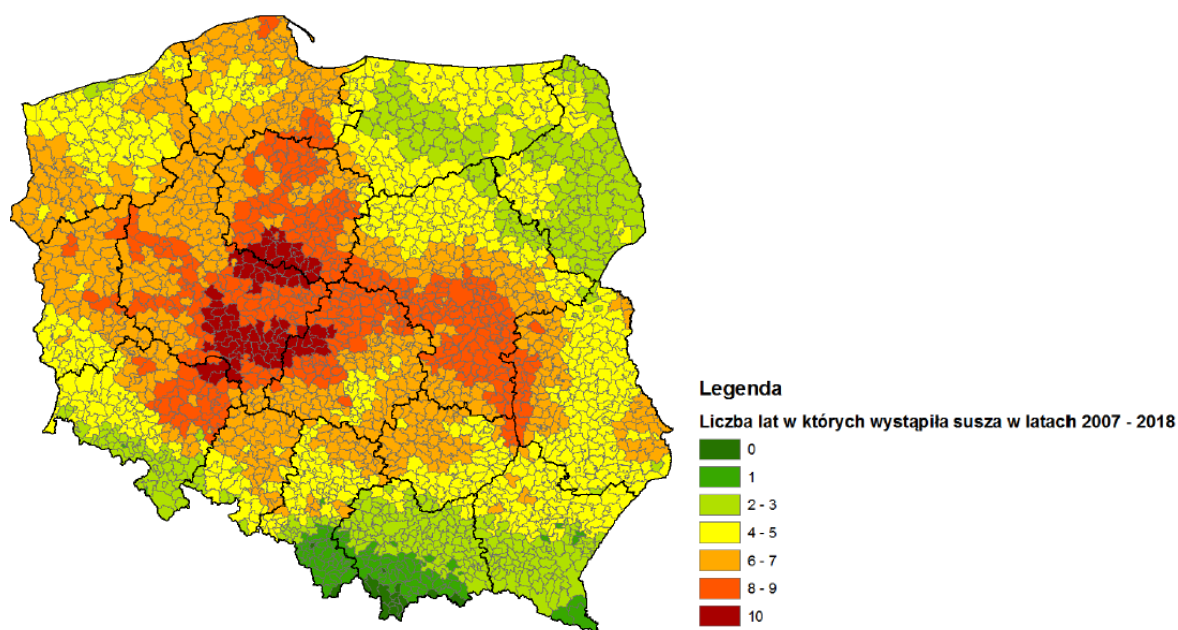
Źródło: opracowano na podstawie map zagrożenia powodziowego sporządzonych przez Prezesa KZGW i obowiązujących studiów ochrony przeciwpowodziowej, opracowanych przez Dyrektorów RZGW.

Wykres 12. Wartość skumulowana nowo wybudowanych obwałowań przeciwpowodziowych w województwie śląskim w latach 2009-2018 (km).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Rysunek 2. Występowanie suszy w latach 2007 – 2018 w gminach Polski.

Źródło: Ekspertyza „Wyznaczanie obszarów różnym stopniu zagrożonych wystąpieniem suszy w Polsce na potrzeby wdrażania operacji „Modernizacja gospodarstw rolnych” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020”, , Puławy 2019.

Tabela 3. Zasięg suszy rolniczej w okresie 1 VI – 31 VII, liczba i udział (%) gmin województwa śląskiego w monitorowanych uprawach.

Lp.	Rodzaj uprawy	Liczba gmin zagrożonych	Udział gmin zagrożonych (%)	Udział powierzchni zagrożonej (%)
1.	Kukurydza na ziarno	147	88,02	56,48
2.	Kukurydza na kiszonkę	147	88,02	56,48
3.	Krzewy owocowe	138	82,63	62,62
4.	Rośliny strączkowe	136	81,44	57,16
5.	Warzywa gruntowe	131	78,44	45,35
6.	Tytoń	131	78,44	53,29
7.	Zboża jare	131	78,44	45,32
8.	Truskawki	120	71,86	41,74
9.	Chmiel	120	71,86	40,97
10.	Zboża ozime	120	71,86	39,30
11.	Ziemniak	118	70,66	39,86
12.	Drzewa owocowe	112	67,07	31,70
13.	Burak cukrowy	86	51,50	17,69

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Systemu Monitoringu Suszy Rolniczej Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa Państwowego Instytut Badawczy w Puławach, <http://www.susza.iung.pulawy.pl> (dostęp 28.02.2020).

ZANIECZYSZCZENIA POWIETRZA

Województwo śląskie boryka się z dużym zanieczyszczeniem powietrza, co związane jest zarówno z rozwiniętym sektorem przemysłu jak również tzw. niską emisją. Ze względu na silną koncentrację przemysłu region emituje duże ilości pyłów oraz zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych, co przekłada się na fakt, że region był jednym z trzech województw (obok łódzkiego i mazowieckiego), które w ostatnich latach emitowało do atmosfery najwięcej wskazanych zanieczyszczeń (17% emisji w kraju).

Wysoki poziom zanieczyszczeń gazowych oraz pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych

W województwie śląskim w 2018 roku wśród zanieczyszczeń gazowych zdecydowanie dominował dwutlenek węgla, którego udział wyniósł 98,1%. Na miejscu drugim uplasował się metan, którego udział w zanieczyszczeniach gazowych stanowił 1,3%. Porównując wyniki uzyskane przez regiony należy wskazać, że województwo śląskie zajmowało pierwsze miejsce pod względem ilości wytwarzanego metanu (91% emisji krajowej) i drugie miejsce pod względem ilości wytwarzanego dwutlenku węgla (16,8% emisji krajowej). Wskazana powyżej tendencja utrzymywała się w ostatnich dziesięciu latach.

Wysoki poziom emisji metanu i dwutlenku węgla

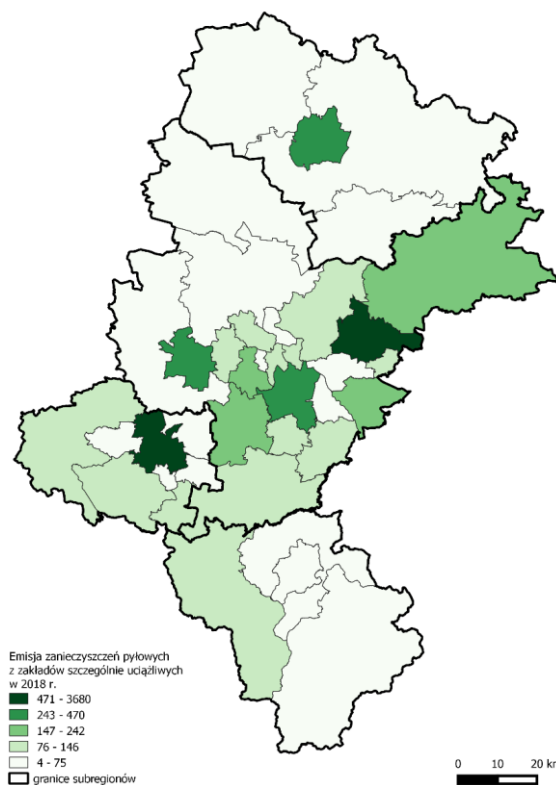
Zakłady szczególnie uciążliwe były również emitarami pyłów. Najwięcej pyłów wytworzonych przez zakłady szczególnie uciążliwe pochodziło właśnie z województwa śląskiego. Poziom osiągnięty przez region w 2018 r. był ponad trzykrotnie wyższy od województwa mazowieckiego, które ulokowało się na drugiej pozycji.

Zadowolający jest jednak fakt, że w województwie śląskim w ostatnich latach obserwowany jest systematyczny spadek wartości tego wskaźnika.

Jak wynika z danych opublikowanych przez WIOŚ w Katowicach, główną przyczyną wystąpienia przekroczeń pyłu zawieszonego PM10, PM2,5 i benzo(a)pirenu w okresie zimowym w województwie śląskim była emisja z indywidualnego ogrzewania budynków, natomiast w okresie letnim bliskość głównej drogi z intensywnym ruchem, emisja wtórna zanieczyszczeń pyłowych z powierzchni odkrytych (np. dróg, chodników, boisk) oraz niekorzystne warunki meteorologiczne, występujące podczas powolnego rozprzestrzeniania się emitowanych lokalnie zanieczyszczeń, w związku z małą prędkością wiatru (poniżej 1,5 m/s).

Bardzo duże zanieczyszczenie powietrza, w szczególności pochodzące z niskiej emisji

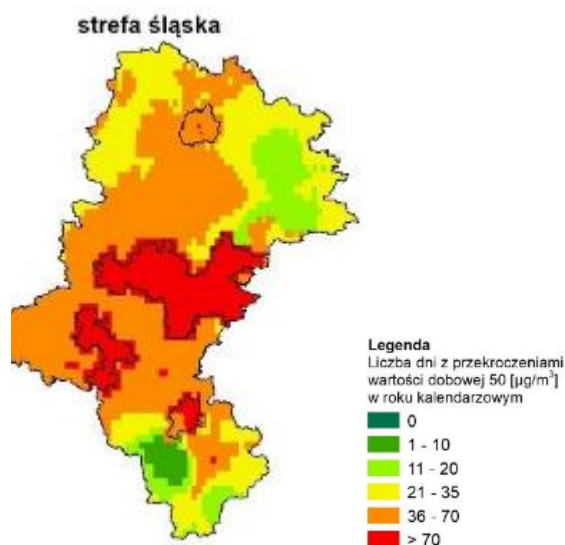
Mapa 15. Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych w powiatach województwa śląskiego w roku 2018 [t/r].

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

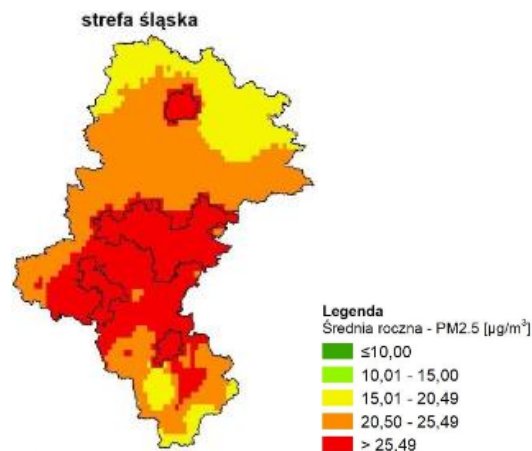
W 2018 r. we wszystkich pięciu strefach województwa śląskiego doszło do przekroczenia dopuszczalnego poziomu dobowego stężenia pyłów PM10. W 2018 roku spośród 23 stanowisk stężenia średnie roczne na 10 stanowiskach były niższe, 11 wyższe oraz na dwóch na poziomie dopuszczalnego stężenia średniorocznego. Przekroczenia powyżej 20% poziomu dopuszczalnego wystąpiły w Pszczynie, Rybniku, Myszkowie i Wodzisławiu Śląskim. Najniższe stężenia wynoszące ok. 65% stężenia dopuszczalnego wystąpiły w Złotym Potoku i w Ustroniu. W Bielsku-Białej i w Częstochowie wyniosły od 33 do 39 $\mu\text{g}/\text{m}^3$, (klasa A wg tego parametru, tj. poziom nieprzekraczający dopuszczalnego), strefa śląska i aglomeracje (klasa C wg tego parametru, tj. powyżej poziomu dopuszczalnego).

Rysunek 3. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia pyłu PM10 na obszarze województwa śląskiego w 2018 roku.

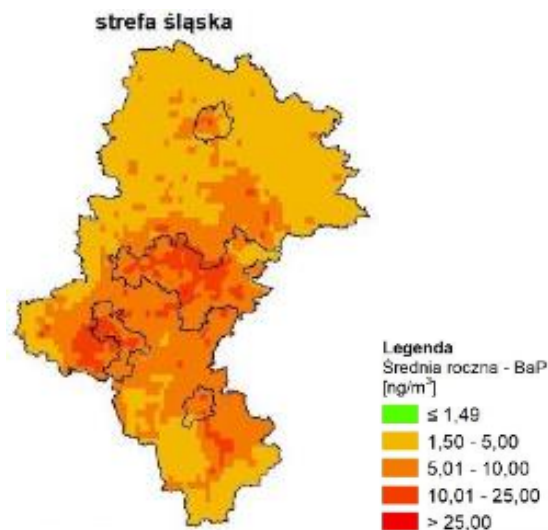
Źródło: Ocena stanu środowiska w województwie śląskim w 2018 roku, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Departament Monitoringu Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Katowice 2019.

Rysunek 4. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia pyłu PM2,5 na obszarze województwa śląskiego w 2018 roku.

Źródło: Ocena stanu środowiska w województwie śląskim w 2018 roku, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Departament Monitoringu Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Katowice 2019.

Rysunek 5. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia benzo(a)pirenu na obszarze województwa śląskiego w 2018 roku.

Źródło: Ocena stanu środowiska w województwie śląskim w 2018 roku, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Departament Monitoringu Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Katowicach, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Katowice 2019.

Wartości średniorocznego stężenia pyłu PM_{2,5} na obszarze województwa były bardzo wysokie i w większości przekraczały poziom 25 µg/m³. W przypadku średniego rocznego stężenia benzo(a)pirenu, wyniki w roku 2018 na 11 stanowiskach przekroczyły wartość docelową 1 ng/m³ i wyniosły: w aglomeracji górnośląskiej 5 ng/m³, w aglomeracji rybnicko-jastrzębskiej 13 ng/m³, w Bielsku-Białej 4 ng/m³, w Częstochowie 3 ng/m³, w strefie śląskiej od 4 do 9 ng/m³. W związku z powyższym wszystkie strefy zostały zakwalifikowane do klasy C.

Złą jakość powietrza w miastach województwa śląskiego potwierdza również raport Światowej Organizacji Zdrowia, zgodnie z którym aż 36 z 50 najbardziej zanieczyszczonych miast w Europie leży w Polsce. Spośród nich, aż 13 znajduje się w obrębie województwa śląskiego.

Źródłem zanieczyszczeń powietrza były przede wszystkim niskiej jakości paliwa stałe wykorzystywane do ogrzewania budynków, ale również inne gałęzie gospodarki, takie jak przemysł ciężki i wydobywczy, energetyka i transport, gdzie wskazuje się najwyższe w kraju natężenie ruchu w transporcie kołowym, szczególnie na odcinkach przebiegających przez centralną część województwa. W celu zapobieżenia negatywnemu oddziaływaniu na zdrowie ludzi i na środowisko Samorząd Województwa podejmuje intensywne działania w zakresie poprawy jakości

Konsekwentna polityka poprawy jakości środowiska, w tym jakości powietrza

środowiska, w tym w szczególności powietrza. Należy tu wspomnieć o przyjętej przez władze regionu uchwale antysmogowej³⁵, która wprowadza ograniczenia i zakazy w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw, czy też o zapisach Programu ochrony

powietrza dla terenu województwa śląskiego, którego celem jest osiągnięcie poziomów dopuszczalnych substancji w powietrzu oraz pułapu stężenia ekspozycji.

HAŁAS

Głównym źródłem hałasu przemysłowego w województwie śląskim były przedsiębiorstwa związane z przemysłem górniczym, energetycznym czy metalurgicznym. Wskazane branże charakteryzują się bowiem dużą koncentracją urządzeń i instalacji stanowiących źródło hałasu.

Dane GUS uwzględniają przekroczenia poziomu dopuszczalnego hałasu w pięciu skalach: 0,1 - 5 dB, 5 - 10 dB, 10-15 dB, 15 - 20 dB, ponad 20 dB. Należy zauważyć, że województwo śląskie ze względu na dużą ilość zakładów przemysłowych zajmowało wysokie pozycje w stosunku do pozostałych województw, pod względem ilości przedsiębiorstw w czterech pierwszych grupach przekroczeń poziomów dopuszczalnych hałasu. Jednakże, żadne ze skontrolowanych przedsiębiorstw w regionie nie osiągnęło najwyższej wartości przekroczeń (ponad 20 dB).

Tendencje wzrostowe hałasu komunikacyjnego, obserwowane m.in. w województwie śląskim, odnoszą się przede wszystkim do hałasu drogowego i hałasu lotniczego. Wzrost zagrożenia hałasem drogowym związany jest przede wszystkim z gwałtownym przyrostem liczby samochodów w kraju. W przypadku hałasu lotniczego obserwuje się trendy wzrostu poziomu hałasu wskutek przejmowania przez lokalne, intensywnie rozbudowywane lotniska części ruchu, w tym międzynarodowego. Ponadto następuje wzrost połączeń krajowych przez linie dysponujące niewielkimi samolotami, śmigłowcami.³⁶

³⁵ Uchwała Nr V/36/1/2017 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 7 kwietnia 2017 r. w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa śląskiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw.

³⁶ http://www.gios.gov.pl/stansrodowiska/gios/pokaz_artykul/pl/front/stanwpolsce/ochrona_dziedzictwa_przyrodniczego/halas.

GOSPODARKA ODPADAMI

W województwie śląskim w 2018 roku znajdowało się 19 składowisk odpadów komunalnych o łącznej powierzchni 131 ha. Ilość zebranych odpadów w ciągu roku stale rosła – w 2018 roku wyniosła 1 664,1 tys. ton odpadów. Jednocześnie województwo zgromadziło 13,4% odpadów w skali kraju i był to drugi wynik zaraz po województwie mazowieckim (1 811,8 tys. ton odpadów, tj. 14,5% w skali kraju).

W województwie śląskim w 2018 roku zgromadzono 650,1 tys. ton odpadów zebranych selektywnie, co stanowiło 18% odpadów w kraju

Najwyższy w kraju udział odpadów zebranych selektywnie

(najwyższa wartość wśród województw).

Zgodnie z obowiązującym Planem gospodarki odpadami dla województwa śląskiego na lata 2016-2022 na obszarze województwa w 2014 roku, funkcjonowały 4 spalarnie odpadów niebezpiecznych, w tym

spalarnie odpadów zawierających PCB³⁷, 4 spalarnie przekształcające termiczne odpady medyczne i weterynaryjne które były zlokalizowane w Gliwicach, Dąbrowie Górniczej, Katowicach oraz Bielsku-Białej oraz jedna spalarnia komunalnych osadów ściekowych zlokalizowana w Dąbrowie Górniczej.

Coraz większego znaczenia nabierają zasady gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ). Analizując wskaźnik odpadów komunalnych zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku, województwo śląskie osiąga najwyższe wartości wskaźnika w kraju (39%), nie mniej działania obejmujące GOZ są nadal na etapie wdrażania i istotne jest prowadzenie działań edukacyjnych dla mieszkańców i przedsiębiorców wskazujących na możliwość ponownego użycia produktów czy też zasad recyklingu.

GLÓWNE WYZWANIA

Przeciwdziałanie:

- o znacznemu negatywnemu wpływowi źródeł powierzchniowych emisji zanieczyszczeń (komunalno-bytowych) na jakość powietrza w województwie,
- o negatywnemu wpływowi produkcji energii na jakość środowiska naturalnego i stan zdrowia mieszkańców,
- o zagrożeniu suszy, wyczerpywania zasobów wodnych regionu oraz zanieczyszczeniu wód powierzchniowych,
- o negatywnym konsekwencjom zmian klimatu w zakresie wpływu na jakość życia oraz na realizację funkcji gospodarczych (w tym turystyka, rolnictwo),
- o zjawiskom wpływającym negatywnie na zachowanie bioróżnorodności i georóżnorodności.

Wykorzystanie:

- o doświadczeń oraz nowych rozwiązań organizacyjnych i technologicznych wspierających budowanie gospodarki o obiegu zamkniętym korzystnej dla środowiska przyrodniczego, w tym spójna koncepcja oraz skoordynowane działania w zakresie m.in. energetyki, edukacji i gospodarki odpadami,
- o rosnącej świadomości ekologicznej mieszkańców do realizacji kompleksowej polityki zielonej transformacji regionu.

³⁷ PCB – polichlorowane bifenyle.

TERENY ZDEGRADOWANE

Województwo śląskie charakteryzowało się w 2018 roku największym w kraju odsetkiem terenów zdegradowanych i zdewastowanych oraz stosunkowo niskim tempem rekultywacji i zagospodarowania terenów zdegradowanych (65 ha/rok). Tereny zdegradowane koncentrują się głównie w centralnej i zachodniej części regionu, co wiąże się z dużym nasyceniem działalności górniczej i wydobycia surowców. Jednakże również w subregionach: północnym i południowym pojawiają się tereny niezagospodarowane jako następstwo funkcjonujących tam przemysłów: tekstylnego czy hutniczego.

Szczególnie dużym wyzwaniem są tzw. tereny górnicze. Obszary te wyznaczają zasięg i skalę możliwych negatywnych oddziaływań działalności górniczej na infrastrukturę techniczną i środowisko poprzez występowanie rozległych szkód górniczych, na terenach gdzie funkcjonowały lub wciąż działają kopalnie. Zlikwidowane przedsiębiorstwa negatywnie oddziałują na atrakcyjność gospodarczą i życiową wielu obszarów województwa – podnoszą koszty utrzymania infrastruktury, obniżają jakość życia mieszkańców. Skutki zaniechanej działalności przemysłowej (brownfield) szczególnie negatywnie oddziałują, jeśli zlokalizowane są w centrach miast – obniżają ich atrakcyjność zarówno w sensie gospodarczym jak i mieszkaniowym.

Dokument Lokalnego Programu Rewitalizacji (LPR) bądź Gminnego Programu Rewitalizacji (GPR) lub inny dokument dotyczący rewitalizacji posiadało 126 jednostek samorządu terytorialnego, co stanowiło 75% gmin z terenu całego województwa. Wydzielały one

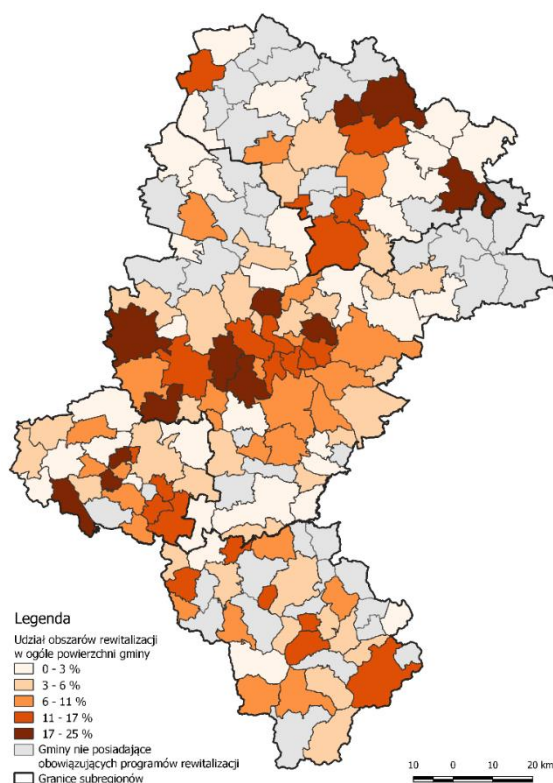
Występowanie licznych terenów poprzemysłowych

Duży odsetek gmin posiadających Lokalne lub Gminne Programy Rewitalizacji

łącznie 407 obszarów zdegradowanych oraz 376 obszarów rewitalizacji.

Obszary zdegradowane w tych gminach zajmowały łącznie obszar ok. 2 290 km², co stanowiło ok. 18% terenu całego województwa. Natomiast obszary rewitalizacji łącznie miały 628 km² i było to ok. 5% obszaru województwa. Ponadto gminy w dokumentach rewitalizacyjnych obszarem zdegradowanym obejmowały średnio ok. 25% swojego terenu, natomiast obszar rewitalizacji obejmował średnio ok. 6,9% powierzchni gminy. W większości gmin obszar zdegradowany zajmował poniżej 20% obszaru gminy. Taka sytuacja występowała w ponad 55% badanych przypadków, natomiast w 6 gminach obszar wyznaczony w programie rewitalizacji obejmował więcej niż 80% powierzchni gminy. Najczęściej powierzchnia obszarów rewitalizacji zajmowała do 5% powierzchni gminy (w 44% programów rewitalizacji).

Mapa 16. Udział obszarów rewitalizacji w ogóle powierzchni gminy w województwie śląskim, 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie LPR, GPR

INFRASTRUKTURA KOMUNALNA

Województwo śląskie w 2018 roku zajmowało piąte miejsce w kraju pod względem długości sieci wodociągowej (21,7 tys. km) i jednocześnie drugie miejsce pod względem długości sieci kanalizacyjnej (16,7 tys. km). Długość czynnej sieci wodociągowej oraz kanalizacyjnej w województwie systematycznie rośnie. Od 2009 roku długość sieci wodociągowej wzrosła o 1,8 tys. km, a sieci kanalizacyjnej o 6,4 tys. km. Odsetek korzystających z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w ogóle ludności w województwie w 2018 roku wyniósł odpowiednio 95,8% i 78,3%.

Systematyczny wzrost długości sieci wodno-kanalizacyjnej

Ilość wody dostarczonej do sieci wodociągowej w czasie doby w województwie śląskim w 2018 roku wyniósł 529,5 dam³. Była to druga najwyższa wartość w kraju zaraz za województwem mazowieckim. W 2018 roku dostęp do oczyszczalni ścieków miało 81,1% mieszkańców województwa śląskiego i był to poziom wyższy od wyniku uzyskanego w skali kraju (74%).

W województwie w 2018 roku ponad 1,1 mln gospodarstw domowych korzystało z dostaw gazu. Jednocześnie w 2018 roku w województwie śląskim odnotowano blisko 388,7 tys. przyłączy do budynków, których liczba w stosunku do 2009 roku wzrosła o 64,1 tys. (19,8%).

Długość sieci ciepłowniczej³⁸ w regionie w 2018 roku wyniosła 3 385,3 km. W województwie śląskim w stosunku do roku 2009

Najdłuższa sieć ciepłownicza w kraju

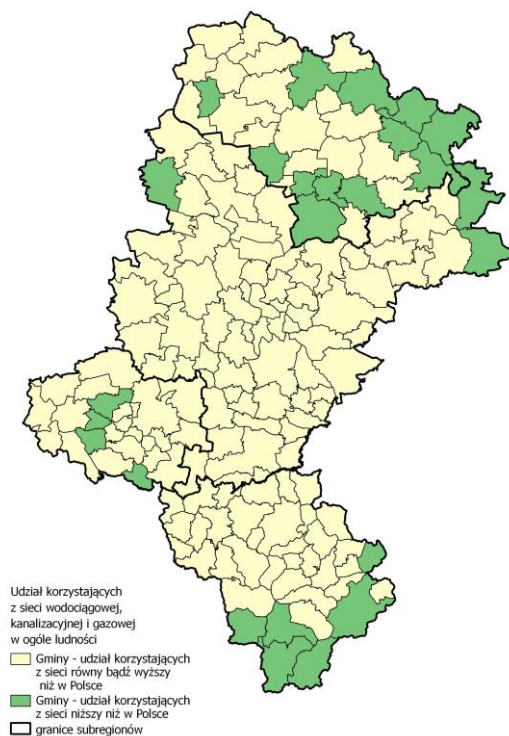
nastąpił wzrost długości sieci ciepłowniczej o 3,1% (100,5 km).

Należy podkreślić, że w województwie śląskim występują obszary o niskich

wskaźnikach dostępu do infrastruktury komunalnej. W gminach regionu, dla których wskaźniki udziału korzystających z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej oraz gazowej w ogóle mieszkańców osiągnęły jednocześnie wartość poniżej poziomu charakteryzującego Polskę, wskazuje się wyraźne braki w infrastrukturze sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej.

Obszary te dominują w subregionie północnym (12 gmin) oraz w przygranicznej

Mapa 17. Udział korzystających z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej w ogóle ludności w województwie śląskim w stosunku do średniej krajowej 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

części subregionu południowego (6 gmin). Występują również w subregionie centralnym (Pawonków, Szczekociny i Żarnowiec) oraz w formie skupiska w subregionie zachodnim (4

³⁸ Analiza dotycząca sieci ciepłowniczej oraz produkcji ciepła opracowana na podstawie: „Energetyka ciepła w liczbach-2017” oraz

„Energetyka ciepła w liczbach-2009”, Urząd Regulacji Energetyki.

gminy położone blisko siebie). Braki infrastruktury komunalnej dotyczą w większości obszarów wiejskich i najczęściej występują w dwóch powiatach: częstochowskim (8 gmin) i żywieckim (5 gmin).

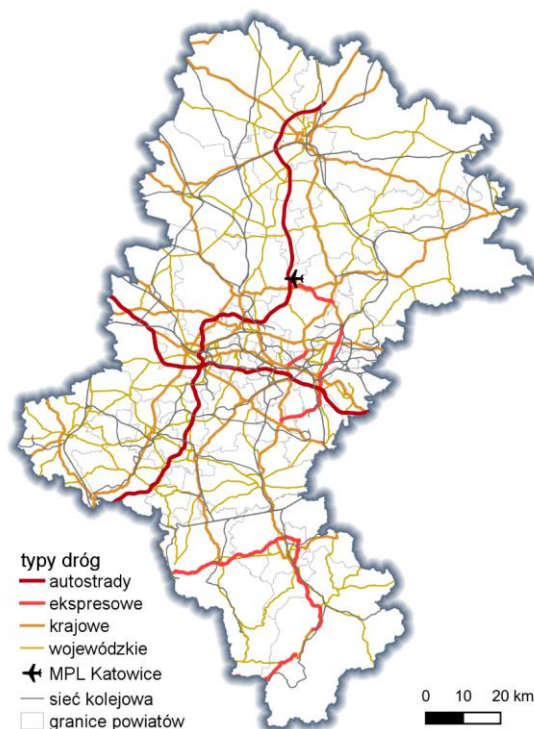
Zasoby mieszkaniowe w kraju w 2018 roku, wynosiły 14,6 mln mieszkań a województwo śląskie zajmowało drugie miejsce w kraju pod względem ich ilości. Liczba mieszkań w województwie śląskim stale wzrastała i w 2018 roku wyniosła 1,77 mln. Największą koncentrację lokali mieszkalnych można zauważyć w centralnej części województwa śląskiego oraz w miastach: Częstochowa, Bielsko-Biała i Rybnik. Jednocześnie województwo śląskie jest trzecim regionem w kraju po województwie mazowieckim i łódzkim, pod względem liczby pustostanów w gminnych zasobach mieszkaniowych (10 tys. mieszkań, 18,7% pustostanów w kraju).

W województwie śląskim liczba oddanych mieszkań do użytkowania na 1 000 ludności w roku 2018 wyniosła 2,7 i była wyższa tylko od dwóch województw: świętokrzyskiego i opolskiego. Jednocześnie w regionie wydano 8,8 tys. pozwoleń na budowę nowych budynków mieszkaniowych ogółem, co lokowało województwo na czwartej pozycji w kraju.

SPÓJNOŚĆ I DOSTĘPNOŚĆ TRANSPORTOWA REGIONU

W 2018 roku w Polsce było 425 tys. km dróg publicznych, w tym w województwie śląskim 24,8 tys. km. Wskaźnik długości dróg w przeliczeniu na 100 km² powierzchni wynosił w Polsce 135,8 km, a dla województwa śląskiego 200,7 km i była to druga wartość wśród wszystkich województw. Drogi krajowe, w tym autostrady i drogi ekspresowe w 2018 roku miały długość 1 228,4 km, drogi

Mapa 18. Sieć dróg w województwie śląskim w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OpenStreetMap.

wojewódzkie 1 486,1 km, a powiatowe 6 350,8 km. Najwięcej dróg publicznych w województwie śląskim stanowiły drogi gminne o długości 15 691 km.

Należy jednak podkreślić, iż duża część dróg w ośrodkach miejskich cechuje się dużym natężeniem ruchu i znaczącym przeciążeniem w okresach szczytów komunikacyjnych. Zgodnie z Generalnym Pomiarom Ruchu przeprowadzonym w 2015 roku³⁹ na sieci dróg krajowych i wojewódzkich średni dobowy ruch roczny (SDRR) pojazdów silnikowych na drogach krajowych wyniósł 11 178 pojazdów/dobę, a w województwie śląskim był prawie dwukrotnie wyższy (20 017 pojazdów/dobę). Jednocześnie SDRR mierzony wyłącznie na drogach wojewódzkich w województwie śląskim wyniósł 5 476 poj./dobę, przy średniej krajowej 3 520 poj./dobę. Ponadto w

³⁹ Kolejny Generalny Pomiar Ruchu zostanie wykonany w 2020 roku, a jego wyniki będą znane po 31 marca 2021 r.

województwie śląskim znalazły się dwa odcinki dróg krajowych, na których SDRR przekraczał 100 tys. poj./dobę, były to: droga nr S86, odcinek Sosnowiec – Katowice, SDRR = 112 212 poj./dobę oraz autostrada A4, Katowice (przejście), SDRR = 100 983 poj./dobę.

W 2018 roku w województwie śląskim było 24,9 km autostrad i dróg ekspresowych na 1 000 km² powierzchni, a wskaźnik długości samych autostrad na 1 000 km² wyniósł 14,2 km. Oba wskaźniki plasowały województwo śląskie na pierwszym miejscu w kraju.

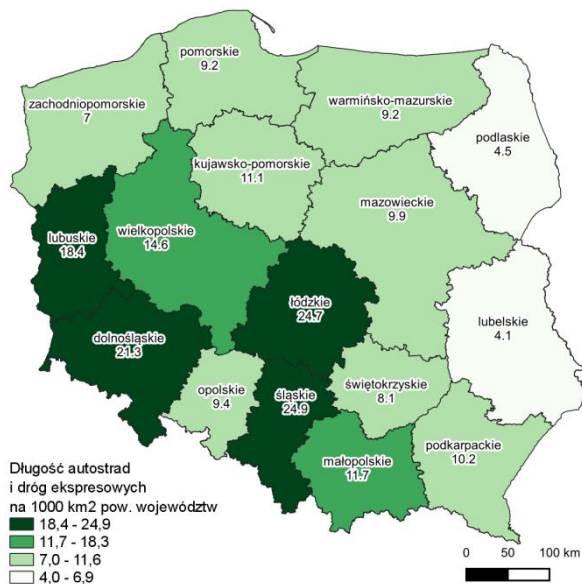
Wskaźnik długości linii kolejowych w przeliczeniu na 100 km² powierzchni w województwie śląskim charakteryzuje się najwyższą wartością wśród wszystkich regionów. Na każde 100 km² powierzchni województwa śląskiego przypada prawie 16 km linii kolejowych i wartość ta przez ostatnie osiem lat spadła z 17,5 do 15,8 km w roku 2018. Pomimo tego spadku gęstość linii

kolejowych w regionie jest i tak prawie dwa razy większa niż w województwie dolnośląskim i opolskim.

Ograniczone możliwości rozwoju połączeń kolejowych wynikające z małej przepustowości linii kolejowych

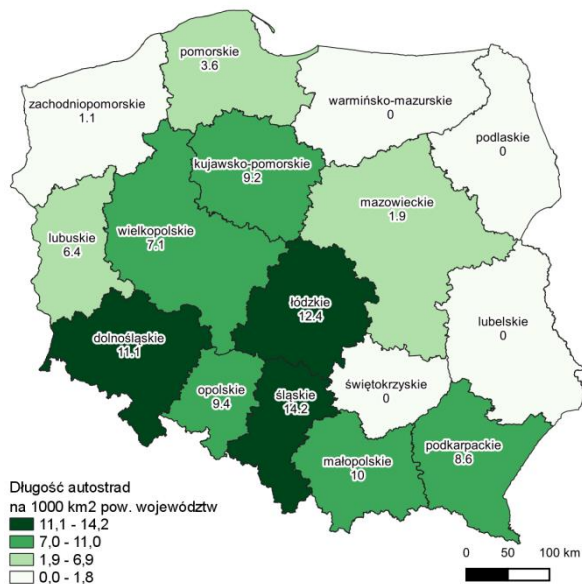
Według danych Urzędu Transportu Kolejowego w 2018 roku z przewozów koleją w całej Polsce skorzystało 310,3 mln pasażerów. Wskaźnik wykorzystania kolei, czyli liczba przejazdów rocznie przypadających na mieszkańca, wyniósł w Polsce średnio 8,1. W przypadku województwa śląskiego, z usług przewoźników kolejowych w 2018 roku skorzystało 22,3 mln pasażerów, co stanowiło 7,2% wszystkich pasażerów w Polsce. Wskaźnik wykorzystania kolei dla województwa śląskiego wyniósł 4,9 (znacznie poniżej średniej dla Polski).

Mapa 19. Długość autostrad i dróg ekspresowych na 1 000 km² powierzchni województw w 2018 r.

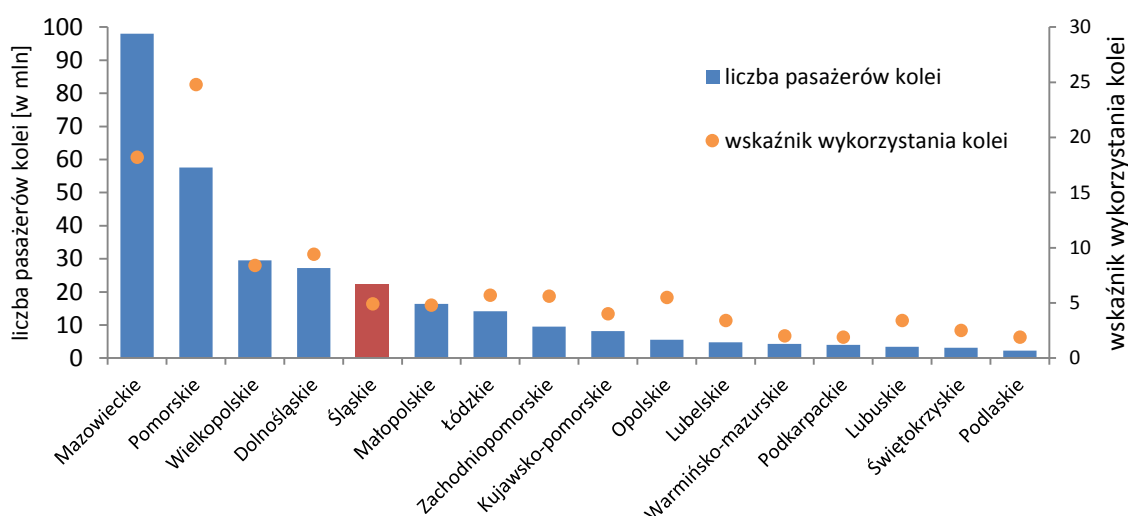
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Mapa 20. Długość autostrad na 1 000 km² powierzchni województw w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Wykres 13. Liczba pasażerów kolei i wskaźnik wykorzystania kolei wg województw w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Transportu Kolejowego.

Na terenie województwa międzynarodowe kolejowe przewozy pasażerskie realizowane są przez PKP Intercity S.A., międzywojewódzkie przez: PKP Intercity S.A., Przewozy Regionalne Sp. z o.o. i Koleje Śląskie Sp. z o.o., a przewozy wojewódzkie przez Koleje Śląskie Sp. z o.o.

W 2018 roku w województwie śląskim czynnych było 12,4 tys. km linii komunikacji miejskiej, z czego 11,9 tys. km linii autobusowych oraz 388 km linii tramwajowych. Województwo śląskie pod względem długości linii komunikacji miejskiej zajmowało pierwsze miejsce w Polsce.

W województwie śląskim w 2018 roku jeździło prawie 1,9 tys. autobusów komunikacji miejskiej, co dało drugie miejsce w kraju po województwie mazowieckim (2,6 tys. autobusów). Tabor tramwajowy liczył 350 sztuk, z czego jedynie 71 wozów było przystosowanych do przewozu osób z niepełnosprawnościami. W 2018 r. w Polsce komunikacją miejską przewieziono 3 774,1 mln pasażerów, z tego w województwie śląskim 403,8 mln pasażerów. W tym zakresie województwo śląskie zajęło 3. miejsce, po województwach mazowieckim (975,2 mln) i małopolskim (450,7 mln). W

Spadek liczby osób korzystających z komunikacji publicznej

2018 roku przewieziono komunikacją miejską w regionie o 144 mln mniej pasażerów niż w 2009 roku.

Podstawowym elementem usytuowania systemu transportu województwa śląskiego w europejskim systemie transportowym jest jego położenie w zasięgu paneuropejskich korytarzy transportowych oraz w sieci TEN-T.

W województwie śląskim zlokalizowany jest Międzynarodowy Port Lotniczy „Katowice” w Pyrzowicach,

bezpośrednio przy autostradzie A1 i drodze ekspresowej S1. Pod względem liczby pasażerów w 2018 roku zajmował 4. miejsce w Polsce, po portach w Warszawie, Krakowie i Gdańsku. W 2018 roku w MPL „Katowice” obsłużono 4,81 mln pasażerów, a wzrost w stosunku do 2009 roku stanowił 106%.

Korzystne położenie w zasięgu paneuropejskich korytarzy transportowych oraz w sieci TEN-T

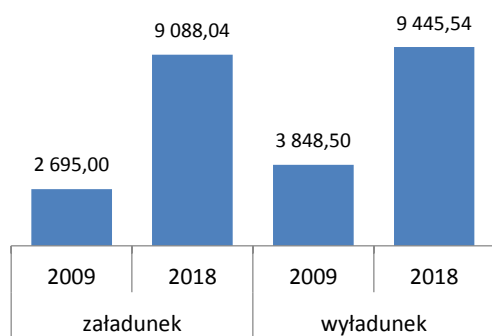
Lotnisko w Pyrzowicach w ostatnich latach intensywnie rozwija swoje zaplecze infrastrukturalne, dzięki czemu znacznie zwiększyła się przepustowość obsługi ruchu. Obecnie w porcie lotniczym funkcjonują trzy terminale pasażerskie i jeden terminal cargo. W 2017 roku zakończono proces przekształcania starej drogi startowej w drogę

kołowania oraz dostosowania infrastruktury do CAT II (kierunek podstawowy, pas 27) operacji lotniczych, co znacznie zwiększyło bezpieczeństwo operacji lotniczych w porcie. Do 2020 roku ILS CAT I zostanie również zainstalowany na kierunku pomocniczym (pas 09) drogi startowej, co oprócz bezpieczeństwa, podniesie również dostępność operacyjną lotniska.

Port lotniczy „Katowice” był drugim portem w Polsce, po lotnisku Chopina w Warszawie, pod względem ilości przeładunków towarów. W 2018 roku w MPL „Katowice” w Pyrzowicach przeładowano 18,5 tys. ton ładunków.

Rosnące znaczenie lotniczych przewozów cargo

Wykres 14. Ładunki w MPL „Katowice” w Pyrzowicach w latach 2009 i 2018 (w tonach).

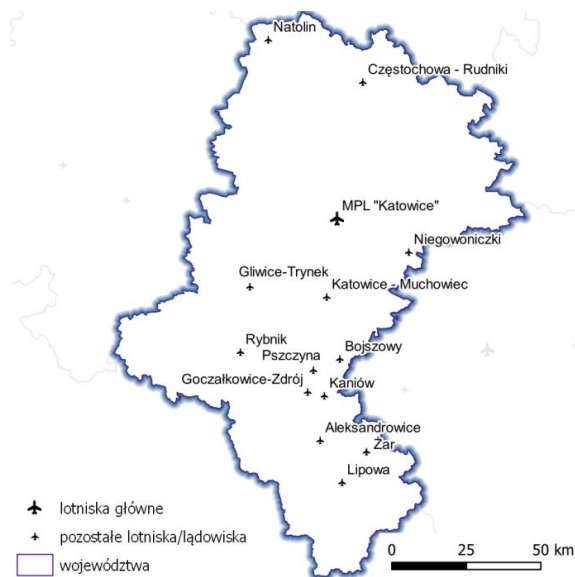

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Ponadto w województwie śląskim istnieje 7 małych lotnisk wpisanych do Rejestru Lotnisk Cywilnych. Mają one charakter biznesowy i sportowy, zlokalizowane są w pobliżu większych miast, z dobrą dostępnością do centrów aglomeracji i metropolii.

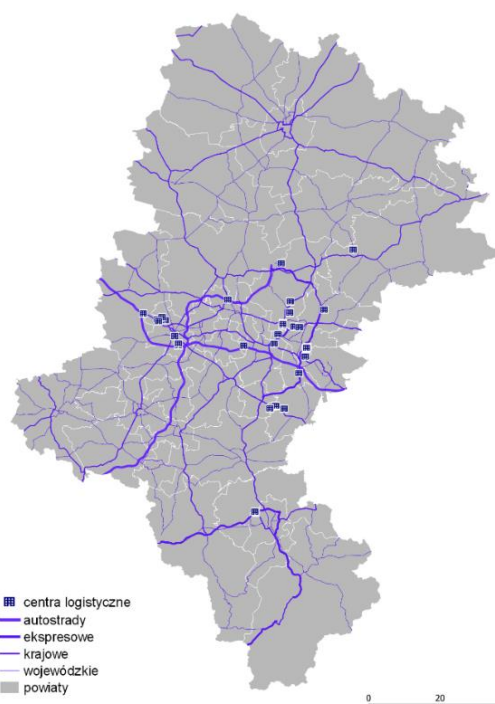
Zagęszczenie na terenie województwa śląskiego liniowej infrastruktury transportowej, rozwój MPL „Katowice” w Pyrzowicach, zlokalizowanie centrów logistycznych oraz korzystne położenie na przecięciu korytarzy TEN-T predestynuje region do dalszego rozwoju transportu multimodalnego i osiągania z tego tytułu korzyści gospodarczych

Mapa 21. Lotniska/lądowiska w województwie śląskim w 2019 r.

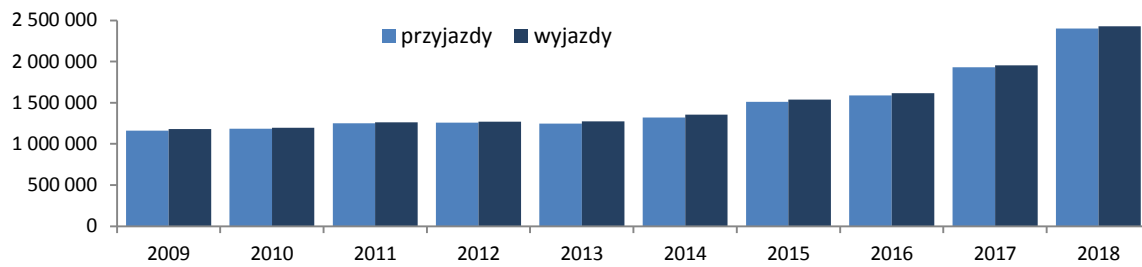
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

Mapa 22. Centra logistyczne na terenie województwa śląskiego w czerwcu 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie opracowania Marketbeat, rynek magazynowy w Polsce oraz danych OpenStreetMap.

Wykres 15. Liczba pasażerów przylatujących i wylatujących do/z MPL „Katowice” w Pyrzowicach w latach 2009-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

GLÓWNE WYZWANIA

Przeciwdziałanie:

- o rozlewaniu zabudowy na skutek procesów suburbanizacji, ekstensywnej gospodarki terenami inwestycyjnymi oraz niekontrolowanemu i nadmiernemu zawłaszczaniu przestrzeni przyrodniczych na funkcje mieszkaniowe i gospodarcze,
- o skutkom degradacji terenów, w tym poprzez działania rekultywacyjne i rewitalizacyjne,
- o marginalizacji części obszarów województwa na skutek słabej dostępności infrastruktury komunalnej,
- o peryferyzacji komunikacyjnej obszarów o niskiej dostępności infrastruktury transportowej,
- o procesom ograniczania znaczenia transportu publicznego, w tym poprzez tworzenie centrów przesiadkowych,

Wykorzystanie:

- o posiadanej infrastruktury transportowej i logistycznej oraz usytuowania na przecięciu korytarzy TEN-T dla dalszego rozwoju transportu multimodalnego,
- o atutów położenia komunikacyjnego i transgranicznego w kreowaniu atrakcyjności inwestycyjnej i transformacji gospodarczej,
- o policentrycznej struktury regionu dla równoważenia procesów rozwoju w przestrzeni.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Samorząd Województwa Śląskiego prowadzi aktywne działania oparte o współpracę z partnerami zagranicznymi. Województwo Śląskie w 2018 r. było członkiem następujących organizacji międzynarodowych: Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego ERIH, Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej TRITIA oraz European Social Network (ESN).

ERIH (ang. European Route of Industrial Heritage (ERIH) to największa w Europie sieć informacji turystycznej o dziedzictwie przemysłowym. Wzorem dla projektu ERIH był Szlak Dziedzictwa Przemysłowego w Zagłębiu Ruhry, największa wówczas sieć turystyczna łącząca obiekty dziedzictwa przemysłowego.

Województwo Śląskie jako zarządca Szlaku

Członkostwo w Europejskim Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego ERIH i Europejskim Ugrupowaniu Współpracy Terytorialnej TRITIA

Zabytków Techniki jest członkiem ERIH od 2010 roku. Szlak Zabytków Techniki to pierwszy szlak z Europy Środkowo-Wschodniej, który

został w całości wpisany do Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Przemysłowego. W ramach Szlaku Zabytków Techniki wybrano pięć Gwiazd Techniki, które są jednocześnie punktami kotwicznymi europejskiego szlaku. Są to: Kopalnia Guido w Zabrze, Sztolnia Królowa Luiza w Zabrze, Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, Muzeum Tyskich Browarów Książęcych w Tychach oraz Muzeum Browaru Żywiec.

Dzięki położeniu regionu w bliskim sąsiedztwie Republiki Czeskiej i Słowackiej możliwy jest rozwój współpracy transgranicznej. Realizowana jest ona m.in. w ramach euroregionów, tj. Euroregionu Silesia, Euroregionu Śląsk Cieszyński i Euroregionu Beskidy. Jedną z inicjatyw w obszarze współpracy transgranicznej

realizowanej przez Województwo Śląskie razem z innymi regionami było utworzenie Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej TRITIA z ograniczoną odpowiedzialnością (EUWT TRITIA), które oficjalnie zostało zarejestrowane w dniu 25 lutego 2013 r. decyzją Ministra Spraw Zagranicznych. Od stycznia 2018 r. obszar aktywności działań EUWT TRITIA obejmuje wspólne terytorium: Region Morawsko-Śląski w Czechach, Województwo Śląskie w Polsce oraz Samorządowy Kraj Żyliński na Słowacji. Celem EUWT TRITIA jest usprawnienie i promowanie współpracy transgranicznej, ponadnarodowej i międzyregionalnej między jej członkami, głównie dla wzmocnienia spójności ekonomicznej i społecznej, w takich obszarach jak: ułatwienie codziennego życia mieszkańców polsko-czesko-słowackiego pogranicza, zapewnienie transgranicznej spójności na poziomie całego obszaru oraz realizacja projektów strategicznych w celu wspólnego rozwoju obszaru członków ugrupowania.

European Social Network (ESN) to sieć, która rozciąga swoją działalność na 33 państwa i 125 organizacji, współpracujących w kilku obszarach strategicznych dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. Stowarzyszenie zrzesza organizacje, które planują, finansują, badają, zarządzają, regulują, dostarczają i monitorują lokalne publiczne usługi społeczne, w tym usługi zdrowotne, socjalne, związane z zatrudnieniem, edukacją i mieszkalnictwem. Do jej głównych zadań należy wspieranie rozwoju skutecznej polityki społecznej i wysokiej jakości usług społecznych poprzez wymianę doświadczeń i wiedzy w szczególności skupiając się na takich grupach jak osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami, dzieci w trudnej sytuacji i młodzież.

Z końcem 2017 r. województwo śląskie dołączyło, jako jeden z pierwszych regionów pilotażowych, do nowej inicjatywy Komisji Europejskiej dotyczącej Transformacji

Regionów Górniczych, w ramach której powstała m.in. Platforma Transformacji Regionów Górniczych służąca w szczególności wymianie wiedzy i doświadczeń regionów górniczych Unii Europejskiej na drodze do transformacji w kierunku zrównoważonej, niskoemisyjnej gospodarki. Aktywność w ramach Platformy skoncentrowana była na wymianie doświadczeń i wniosków z innymi regionami górniczymi Unii Europejskiej, dyskusji z Komisją Europejską i innymi instytucjami unijnymi i międzynarodowymi nad rozwiązaniami i narzędziami dla sprawiedliwej transformacji "just transition" oraz wypracowaniem projektów pilotażowych ze wsparciem eksperckim KE (obecnie 14 regionalnych projektów pilotażowych ujętych w Planie Działań Transformacji Regionu, w tym część finansowana w ramach RPO WSL 2014-2020). Ponadto 8 marca 2019 r. Zarząd Województwa Śląskiego podjął uchwałę o utworzeniu Zespołu Regionalnego dla inicjatywy regionów górniczych w województwie śląskim. Celem powołania Zespołu było uspołecznienie procesu identyfikacji nowych projektów i dyskusji nad transformacją regionu. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele strony rządowej, samorządowej, w tym przedstawiciele gmin górniczych, partnerzy społeczni, przedstawiciele nauki i biznesu.

WSPÓŁPRACA SUBREGIONALNA

Idea współpracy subregionalnej została zapoczątkowana w SRW przyjętej w 2000 roku. Przełożenie tej koncepcji na dokumenty wdrożeniowe miało miejsce już w RPO WSL 2007-2013, gdzie po raz pierwszy zastosowano ten instrument w postaci Programów Rozwoju Subregionów (PRS). Bazując na wcześniejszych dobrych doświadczeniach współpraca w ramach subregionów została zintensyfikowana w ramach RPO WSL 2014-2020 poprzez Zintegrowane

Funkcjonowanie instrumentów terytorialnych (ZIT/RIT)

Inwestycje Terytorialne (ZIT oraz RIT).

Instrumenty te, oparte są na wielosektorowych strategiach terytorialnych, zawierających przewidziane do realizacji cele i przedsięwzięcia. Partnerstwa miast i gmin wspólnie z władzami województwa ustalają cele oraz niezbędne dla nich inwestycje, co, przyczynia się do zwiększenia oddziaływania realizowanych przedsięwzięć.

Na obszarze Subregionu Centralnego realizowane są Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), natomiast na obszarach funkcjonalnych w Subregionie Północnym, Południowym oraz Zachodnim – Regionalne Inwestycje Terytorialne (RIT). Wsparcie w ramach ZIT/RIT dotyczy również zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich we wszystkich subregionach.

Na realizację ZIT/RIT zostało przeznaczone prawie 1/3 całości alokacji na realizację RPO WSL 2014-2020, w tym ponad 80% środków przeznaczono na realizację zadań finansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

W ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) oraz Regionalnych Inwestycji Terytorialnych (RIT) do końca 2019 r. podpisano 1 305 umów na łączną kwotę dofinansowania 3,58 mld PLN, co stanowi 78,35% wykorzystania alokacji przyznanej na instrumenty rozwoju terytorialnego. Najwięcej środków w ramach tego instrumentu skierowano do subregionu centralnego (ZIT). Największy stopień wykorzystania alokacji do końca 2019 roku ze względu na wnioski wybrane do dofinansowania wykazał subregion północny.

WSPÓŁPRACA METROPOLITALNA

W ramach dalszego wzmocnienia i poprawy efektywności współpracy samorządów lokalnych powołano do życia Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię (GZM), pierwszą ustawowo powołaną metropolię w Polsce. Powstała na mocy Ustawy o związku metropolitalnym w województwie śląskim, która określa zasady i tryb tworzenia, a także zasady funkcjonowania związku

metropolitalnego. Zgodnie z Ustawą⁴⁰ do kompetencji związku metropolitalnego należy wykonywanie zadań publicznych o następującym zakresie:

- kształtowanie ładu przestrzennego;
- rozwój społeczny i gospodarczy obszaru związku metropolitalnego;
- planowanie, koordynacja, integracja, a także rozwój publicznego transportu zbiorowego (transportu drogowego, kolejowego i innego transportu szynowego) oraz zrównoważonej mobilności miejskiej;
- metropolitalne przewozy pasażerskie;
- udział w ustalaniu przebiegu dróg wojewódzkich i krajowych na obszarze związku metropolitalnego;
- promocja związku metropolitalnego oraz jego obszaru.

W dniu 1 lipca 2017 roku weszło w życie Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie utworzenia w województwie śląskim związku metropolitalnego pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia”⁴¹ z siedzibą w Katowicach. W jego skład weszły następujące gminy: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze, Będzin, Bieruń, Czeladź, Imielin, Knurów, Łędziny, Łaziska Górne, Mikołów, Pyskowice, Radzionków, Sławków, Tarnowskie Góry, Wojkowice, Bobrowniki, Bojszowy, Chełm Śląski, Gierałtówice, Kobiór, Mierzęcice, Ożarówice, Pilchowice, Psary, Rudziniec, Siewierz, Sośnicowice, Świerklaniec, Wry i Zbrostowice. Metropolia od 1 stycznia 2018 rozpoczęła realizację ustawowych zadań.

FINANSE SAMORZĄDÓW

Analiza kondycji finansowej jednostek samorządu terytorialnego dostarcza informacji o aktualnej sytuacji regionu, pozwala także określić ich perspektywy rozwojowe. Możliwości rozwojowe jednostek samorządu terytorialnego wyrażają się w największym stopniu we wskaźnikach wartości dochodów w przeliczeniu na jednego mieszkańca.

Sprawozdania budżetowe za rok 2018 samorządu województwa, powiatów i gmin województwa śląskiego wskazują, że zarówno dochody i wydatki jednostek samorządu terytorialnego województwa śląskiego plasowały region na drugim miejscu wśród wszystkich województw. Uwzględniając jednak poziom dochodów i wydatków jednostek samorządu terytorialnego w ujęciu na 1 mieszkańca, województwo śląskie w 2018 roku zajmowało odpowiednio przedostatnie i ostatnie miejsce w kraju (349,03 zł; 320,52 zł).

Ponadto wśród gmin województwa śląskiego wartość dochodów własnych na 1 mieszkańca w 2018 roku była najwyższa w dużych ośrodkach regionu, tj. miastach zlokalizowanych w centralnej części województwa i Bielsku-Białej. Dochody własne na 1 mieszkańca powyżej średniej wojewódzkiej (2 862,14 zł) osiągnęło blisko 20% gmin w regionie, w tym większość zlokalizowanych w subregionie centralnym, natomiast w pozostałych subregionach odpowiednio: 5 w południowym (Bielsko-Biała, Szczyrk, Ustroń, Wisła, Cieszyn), 4 w zachodnim (Lubomia, Rybnik, Markłowice, Pawłowice) i Częstochowa w subregionie północnym.

Znaczący udział dochodów własnych w dochodach ogółem daje podstawę do kształtowania lokalnej polityki rozwoju,

⁴⁰ Ustawa z dnia 9 marca 2017 r. o związku metropolitalnym w województwie śląskim (Dz.U. 2017 poz. 730).

⁴¹ Dz.U.2017.1290 z dnia 30.06.2017 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 czerwca

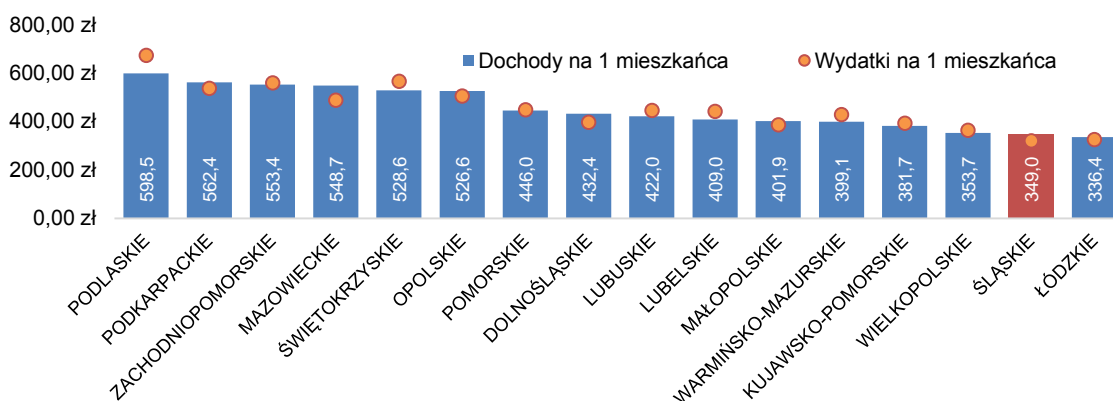
2017 r. w sprawie utworzenia w województwie śląskim związku metropolitalnego pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia”.

wspomagając podejmowanie decyzji długoterminowych dotyczących między innymi poziomu inwestycji. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem gmin województwa śląskiego w 2018 roku sięgał maksymalnie 68,4% (Szczyrk), podczas gdy najniższy udział dochodów własnych wśród dochodów ogółem wyniósł 21,9% w gminie Koszarawa. 116 gmin regionu notowało udział dochodów własnych w dochodach poniżej średniej wojewódzkiej (54,7%), w tym aż 8 miast na prawach powiatu (tj. Bytom, Świętochłowice, Rybnik, Piekary Śląskie, Żory, Chorzów, Częstochowa oraz Ruda Śląska).

Wartość wydatków inwestycyjnych to jedna z istotniejszych kategorii wydatków ponieważ o ich poniesieniu gminy decydują samodzielnie. Wskaźnik udziału wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem gmin województwa śląskiego w 2018 roku wyniósł zaledwie 17,4% i był najniższym wynikiem wśród regionów (wartość dla kraju: 19,7%).

Niski udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem gmin

Wykres 16. Dochody i wydatki jednostek samorządu terytorialnego na 1 mieszkańca według województw za rok 2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

W województwie śląskim działało 12 395 instytucji pozarządowych (8,8% organizacji w Polsce), co stanowiło czwarty wynik wśród województw. Najwięcej organizacji znajdowało się na terenie województwa mazowieckiego – 25 737 (17,4%) oraz wielkopolskiego – 13 821 (9,3%). Zupełnie inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku ilości organizacji w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, tj. wynik 27 organizacji na 10 tys. ludności plasował region na najniższej pozycji wśród województw.

Według danych za 2018 rok na terenie regionu wśród organizacji dominowały stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne (83% ogółu).

Frekwencja w wyborach samorządowych do rad gmin i rad miast na prawach powiatów wyniosła w 2018 r. w województwie śląskim 52,3% i była niższa aniżeli w całym kraju (w Polsce wyniosła 55,1%). Wynik ten był też jednym z niższych wśród regionów (13. pozycja wśród polskich województw). Pozytywnym zjawiskiem jest jednakże wzrost frekwencji w porównaniu do roku 2014 o blisko 9 punktów procentowych.

Najniższa wartość w kraju liczby organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10. tys. mieszkańców

SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Województwo śląskie zajęło w 2018 roku czwartą pozycję wśród pozostałych województw pod względem

ponadpodstawowych umiejętności cyfrowych mieszkańców.⁴² W porównaniu do roku wcześniejszego odsetek osób o ponadpodstawowych umiejętnościach cyfrowych nieznacznie wzrósł, co należy ocenić pozytywnie. Niekorzystną informacją jest natomiast odsetek mieszkańców województwa śląskiego nieposiadających żadnych umiejętności cyfrowych. W 2018 r. wśród osób w wieku 16-64 lata, które korzystały z Internetu w przeciągu ostatnich 3 miesięcy, około 48 000 osób (1,5%) nie posiadało żadnych z cyfrowych umiejętności, tj.: informacyjnych, komunikacyjnych, rozwiązywania problemów lub związanych z oprogramowaniem. Województwo zajęło w tym względzie ostatnią pozycję w Polsce.

Wyniki badań GUS wskazują, że odsetek jednostek administracji publicznej posiadających politykę lub strategię Open Data wynosił w 2017 r. średnio dla Polski 4,9%. Województwo śląskie wypada pod tym względem słabo (2,4%), nie odnotowało poprawy w stosunku do roku 2016 (2,4%) i zajmuje odległe miejsce w rankingu województw. Natomiast mieszkańcy z województwa śląskiego znajdują się w czołówce w Polsce pod względem korzystania z usług e-administracji. Prawie 40% mieszkańców w wieku 16-74 lata korzystających z Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy korzystało z usług administracji publicznej za pomocą tej formy⁴³.

Mieszkańcy regionu częściej niż średnio w kraju korzystają z usług e-administracji

ZARZĄDZANIE PROCESAMI ROZWOJU

Na potrzeby prowadzonych na poziomie krajowym i regionalnym prac planistycznych dotyczących aktualizacji dokumentów

strategicznych, integracji planowania strategicznego i przestrzennego, istotna jest ocena przygotowania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie opracowywania i monitorowania dokumentów planistycznych.

W ramach prowadzonych prac związanych z aktualizacją strategii została opracowana ankieta⁴⁴, której celem było zebranie informacji na temat systemu opracowywania i monitorowania dokumentów strategicznych w gminach i powiatach województwa śląskiego. Zgodnie z jej wynikami (stan na 2017 r.) większość gmin w województwie śląskim posiada strategię rozwoju, przy czym wskazywano, iż jej okres obowiązywania nie przekracza 2020 roku. Ponadto wszystkie miasta na prawach powiatu posiadają strategię rozwoju, jednak ich okres obowiązywania zwykle nie przekracza roku 2020. Podobnie sytuacja przedstawia się w powiatach ziemskich, z których jedynie nieliczne nie posiadają aktualnej strategii rozwoju.

Monitoring realizacji strategii zarówno gminnych jak i powiatowych przeprowadzany jest najczęściej przy wykorzystaniu kilku narzędzi, tj.: opracowywania raportów oraz bieżącego monitoringu wskaźników ilościowych w odniesieniu do celów/kierunków strategii z częstotliwością średnio raz w roku. Przeważająca ilość gmin posiada także dokumenty strategiczne z bardziej szczegółowych obszarów tematycznych np.: społecznego, środowiska oraz przestrzeni.

W ponad połowie gmin proces opracowywania strategii rozwoju uwzględnia partycypację społeczną. Konsultacje w gminach najczęściej odbywają się poprzez przeprowadzanie ankiet z mieszkańcami, ale popularne są także warsztaty z

⁴² Informacje opracowano na podstawie Raportu Monitoringowego za rok 2018 Strategii Rozwoju Społeczeństwa Informatycznego Województwa Śląskiego, Śląskie Centrum Społeczeństwa Informatycznego, grudzień 2018.

⁴³ Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018.

⁴⁴ Formularz ankiety został przesłany w 2017 roku do wszystkich gmin i powiatów województwa śląskiego. Odpowiedzi udzieliło 113 gmin (68%), w tym 19 miast na prawach powiatu, a także 17 powiatów ziemskich. W sumie wypełniony formularz ankiety przesłało 149 jednostek, co oznacza zwrot na poziomie 81%.

mieszkańcami, instytucjami i przedsiębiorcami. W miastach na prawach powiatu dominują warsztaty głównie z przedsiębiorcami, instytucjami pozarządowymi i w niewiele mniejszym zakresie z mieszkańcami. Przeprowadzanie ankiet wśród mieszkańców jest nieco mniej popularne. W powiatach ziemskich, najczęściej wykorzystywaną formą konsultacji społecznych są warsztaty z instytucjami i przedsiębiorcami.

Strategie rozwoju gmin przeważnie opracowywane są przez podmioty zewnętrzne, w miastach na prawach powiatu w procesie tym uczestniczy także specjalistyczna komórka do prowadzenia tego typu prac w urzędzie gminy. W gminach nieposiadających statusu miasta na prawach powiatu dominuje opracowywanie strategii rozwoju wyłącznie przez podmioty zewnętrzne, bez zaangażowania merytorycznego w proces opracowania dokumentu pracowników urzędów.

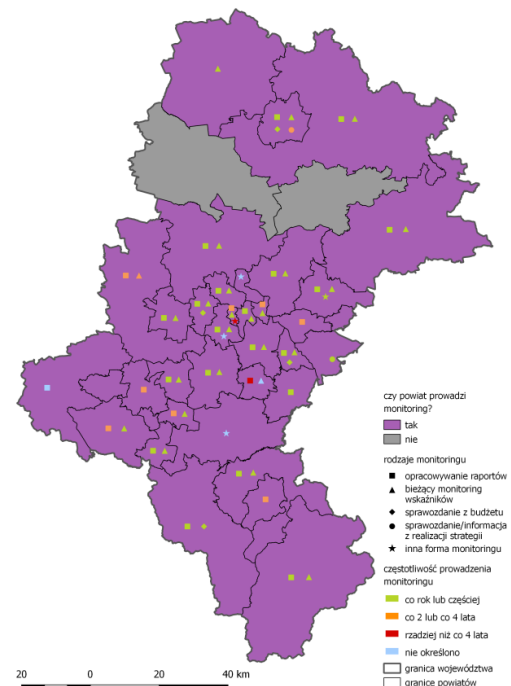
Na potrzeby przygotowania dokumentów rozwojowych najczęściej są wykorzystywane bazy danych sektora samorządowego, w tym głównie dane jednostek organizacyjnych. W grupie danych statystycznych większość jednostek samorządu terytorialnego wskazuje Bank Danych Lokalnych portalu Głównego Urzędu Statystycznego, rzadziej deklarowano bazowanie na danych sektora rządowego, natomiast jedynie nieliczne gminy wykorzystują dane organizacji pozarządowych.

Stosunkowo niewielka grupa jednostek administracyjnych w województwie śląskim dostrzega luki informacyjne w zakresie danych społeczno-gospodarczych, wykorzystywanych przy opracowywaniu oraz monitorowaniu strategii i programów. Zwracano uwagę na zbyt wysoki poziom agregacji danych (zwłaszcza statystycznych),

Ograniczone stosowanie zasady partycypacji społecznej przez część jednostek samorządu terytorialnego opracowujących strategię rozwoju

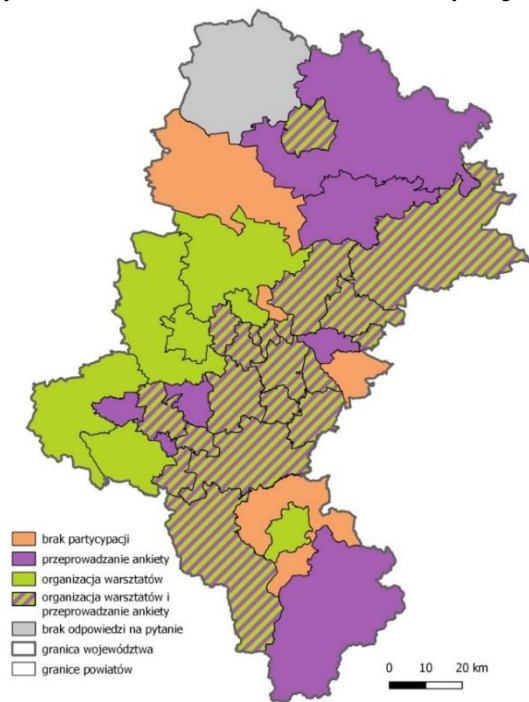
a także na problem jakości danych, spójności i opóźnień w ich udostępnianiu.

Mapa 22. Monitoring strategii rozwoju w powiatach województwa śląskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Mapa 23. Formy włączenia społecznego w opracowywanie strategii rozwoju w powiatach województwa śląskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

GŁÓWNE WYZWANIA

Przeciwdziałanie:

- stereotypowemu wizerunkowi województwa śląskiego na arenie międzynarodowej, w tym poprzez podejmowanie współpracy międzyregionalnej (z regionami w Polsce i na świecie) w zakresie promocji,
- ograniczonemu zainteresowaniu części mieszkańców wspólnotą lokalną i brakiem zaangażowania w działalność społeczną,
- rozpraszaniu środków na wspieranie rozwoju, które jest wynikiem realizacji projektów nie tworzących zdecydowanych impulsów dla zmiany strategicznej oraz niewystarczającej liczby dużych projektów realizowanych przez współpracujące samorzady regionu,
- ograniczonym możliwościom inwestycyjnym jednostek samorządu terytorialnego ze względu na spadek wpływów budżetowych.

Wykorzystanie:

- doświadczeń oraz struktur współpracy w regionie i subregionach,
- siły i aktywności sektora pozarządowego jako sektora wypełniającego luki mechanizmów rynkowych i działań sektora publicznego,
- rosnącej świadomości i kompetencji administracji samorządowej wdrażaniem mechanizmów partycypacji społecznej w kreowaniu, wdrażaniu i monitorowaniu polityk lokalnych.

ZRÓŻNICOWANIA WEWNĘTRZNE

Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego (WRT)

Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego to syntetyczny miernik rozwoju regionu obrazujący zróżnicowania terytorialne w ramach określonych obszarów polityki rozwoju⁴⁵. U podstaw sformułowania wskaźnika stała potrzeba monitorowania procesów rozwojowych zachodzących w regionie w odniesieniu do czterech obszarów priorytetowych, zidentyfikowanych w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”: Nowoczesna gospodarka (NG), Szanse rozwojowe mieszkańców (SR), Przestrzeń (P), Relacje z otoczeniem (RO). Celem omawianego wskaźnika było rozszerzenie i pogłębienie analiz w zakresie zróżnicowań wewnętrznych województwa, z uwagi na proces terytorializacji polityki rozwoju regionu.

Poniżej zaprezentowano wynik obliczeń wartości Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego dla poszczególnych powiatów za rok 2018 (czwarta edycja wskaźnika, obliczona na podstawie danych z lat 2014-2018). W związku z przyjętą metodologią niższa wartość wskaźnika syntetycznego oznacza mniejszą odległość powiatu od obiektu idealnego (wzorcowego), a tym samym wyższą pozycję w rankingu i relatywnie lepszą sytuację społeczną, gospodarczą i przestrzenną niż w pozostałych powiatach.

Analizując zróżnicowania w poziomie rozwoju powiatów w 2018 roku należy podkreślić, iż najwyższe miejsca pod względem ogólnego WRT uzyskały powiaty grodzkie: Katowice i Bielsko-Biała oraz powiat cieszyński. Lider rankingu (Katowice) odznacza się najwyższą pozycją w zakresie wskaźników cząstkowych dotyczących Szans rozwojowych mieszkańców oraz Relacji z otoczeniem oraz drugą pozycją w zakresie Nowoczesnej gospodarki. Wysokie miejsce Bielska-Białej to efekt silnej pozycji w zakresie wszystkich czterech wskaźników cząstkowych (trzecie miejsce w każdym z obszarów). Bardzo wysokie pozycje w zakresie wskaźników cząstkowych dla obszarów: Przestrzeń i Relacje z otoczeniem odnotował powiat cieszyński. Relatywnie wysoki poziom rozwoju uzyskały także takie powiaty jak: Gliwice, Rybnik, Żory, Chorzów oraz powiaty pszczyński i bielski. Analizując wyniki dla wymienionych powiatów w zakresie określonych wskaźników cząstkowych należy wskazać w szczególności na: najwyższą pozycję Rybnika w obszarze Przestrzeń, najwyższą pozycję Gliwic dla obszaru Nowoczesna gospodarka, czy też drugie miejsce powiatu pszczyńskiego w zakresie Szans rozwojowych mieszkańców.

Na przeciwnym biegunie w odniesieniu do uzyskanej wartości WRT znalazły się cztery powiaty, wśród których dwa obejmują typowo rolnicze tereny leżące w północnej części regionu (częstochowski i kłobucki) oraz powiat zawierciański i powiat rybnicki, borykające się z licznymi problemami związanymi z restrukturyzacją gospodarki. Ponadto wśród powiatów o najniższej wartości WRT znalazły się 3 miasta z Metropolii Górnośląskiej, a mianowicie: Bytom, Świętochłowice oraz Siemianowice Śląskie. Relatywnie niskie pozycje w rankingu ogólnego WRT osiągnęły powiaty obejmujące obszar od Jury Krakowsko-Częstochowskiej (myszkowski) poprzez powiat będziński i gliwicki, miasta na prawach powiatu leżące w Metropolii Górnośląskiej, a mianowicie Ruda Śląska i Mysłowice, po leżący w subregionie zachodnim powiat raciborski.

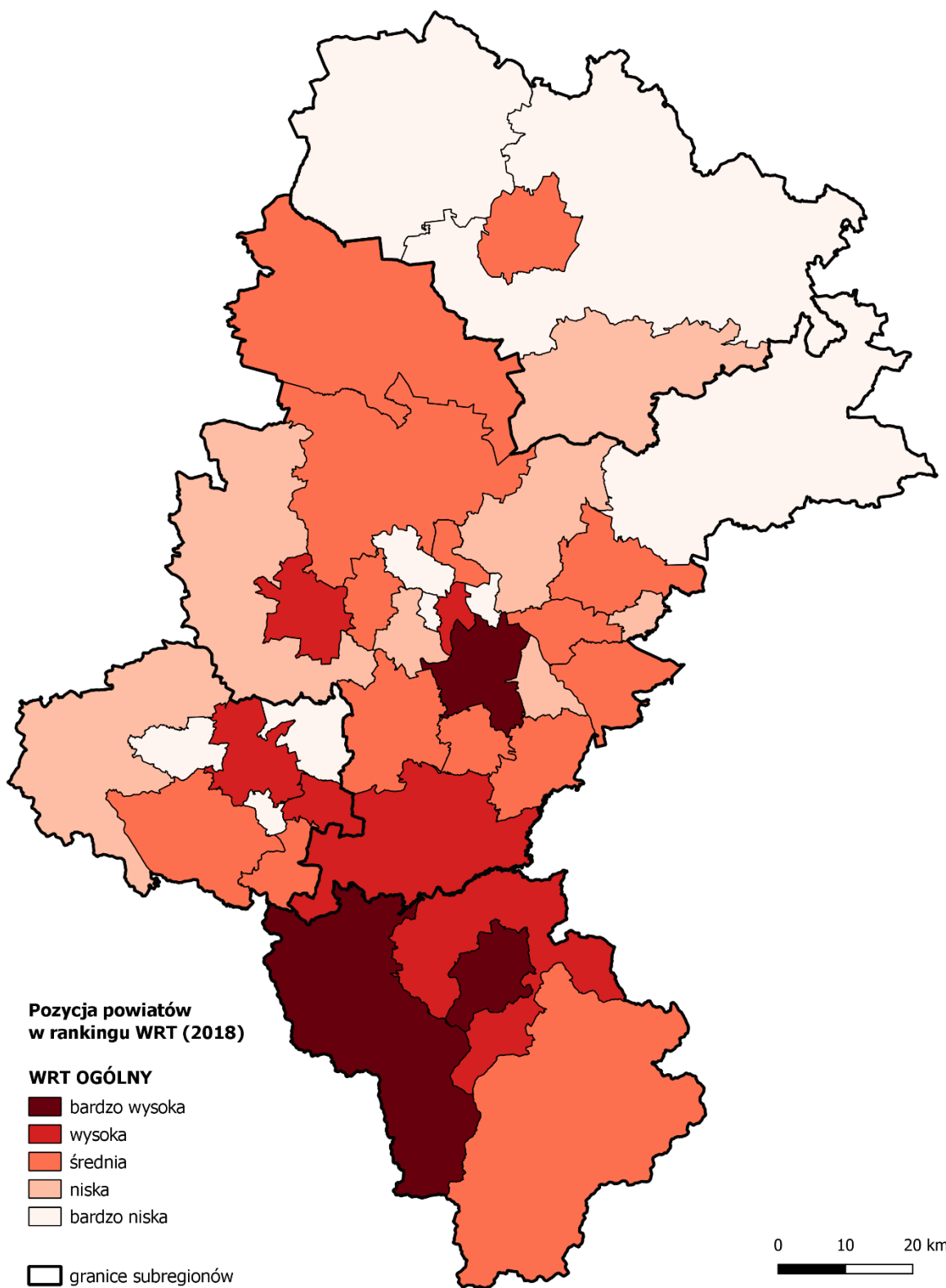
⁴⁵ Koncepcja WRT została pierwotnie opracowana w latach 2013-2015 w ramach badania prowadzonego przez RCAS UMWSL w związku z realizacją projektu pn. „Rozwój efektywnego systemu monitoringu polityk publicznych w województwie śląskim”.

Tabela 4. Ranking powiatów województwa śląskiego w zakresie Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego za rok 2018.

	Pozycja WRT					Powiat	Wartość WRT				
	OGÓLNY	NG	SR	P	RO		OGÓLNY	NG	SR	P	RO
BARDZO WYSOKA	1	2	1	6	1	Katowice	0,4898	0,4691	0,4760	0,5060	0,5509
	2	3	3	3	3	Bielsko-Biała	0,5064	0,4694	0,5027	0,4744	0,6496
	3	7	4	2	2	Powiat cieszyński	0,5129	0,5005	0,5201	0,4550	0,6046
WYSOKA	4	4	2	5	5	Powiat pszczyński	0,5281	0,4928	0,5006	0,5005	0,7123
	5	1	5	11	10	Gliwice	0,5356	0,4665	0,5226	0,5381	0,7350
	6	10	11	4	6	Powiat bielski	0,5465	0,5110	0,5515	0,4790	0,7137
	7	5	8	1	22	Rybnik	0,5509	0,4993	0,5462	0,4530	0,8199
	8	6	7	9	15	Żory	0,5535	0,5001	0,5358	0,5192	0,7709
	9	11	10	28	4	Chorzów	0,5632	0,5133	0,5504	0,5929	0,6780
ŚREDNIA	10	9	12	13	14	Tychy	0,5665	0,5101	0,5527	0,5446	0,7675
	11	12	18	10	12	Powiat tarnogórski	0,5717	0,5197	0,5663	0,5366	0,7605
	12	13	6	23	18	Powiat mikołowski	0,5724	0,5215	0,5286	0,5739	0,7930
	13	22	14	19	9	Powiat żywiecki	0,5772	0,5405	0,5599	0,5663	0,7215
	14	14	13	17	17	Powiat lubliniecki	0,5778	0,5255	0,5547	0,5610	0,7819
	15	17	19	18	13	Zabrze	0,5813	0,5296	0,5688	0,5634	0,7623
	16	19	22	16	7	Częstochowa	0,5827	0,5355	0,5949	0,5535	0,7140
	17	18	9	34	11	Dąbrowa Górnicza	0,5881	0,5346	0,5480	0,6290	0,7557
	18	8	15	29	29	Jaworzno	0,5896	0,5086	0,5608	0,5974	0,8465
	19	16	17	21	26	Powiat bieruńsko-lędziński	0,5909	0,5296	0,5644	0,5688	0,8321
	20	23	26	7	19	Piekary Śląskie	0,5983	0,5470	0,6128	0,5149	0,8057
	21	15	16	24	34	Jastrzębie-Zdrój	0,5985	0,5286	0,5626	0,5760	0,8816
	22	21	21	15	24	Powiat wodzisławski	0,5999	0,5384	0,5936	0,5526	0,8306
	23	25	23	8	28	Sosnowiec	0,6024	0,5572	0,5965	0,5163	0,8420
NISKA	24	24	20	26	27	Mysłowice	0,6094	0,5523	0,5870	0,5839	0,8356
	25	31	25	14	16	Powiat myszkowski	0,6175	0,5978	0,6100	0,5489	0,7728
	26	26	24	27	25	Powiat gliwicki	0,6186	0,5637	0,6045	0,5854	0,8310
	27	28	27	12	21	Powiat raciborski	0,6199	0,5866	0,6149	0,5403	0,8186
	28	20	29	25	32	Ruda Śląska	0,6210	0,5368	0,6263	0,5816	0,8747
	29	30	28	32	8	Powiat będziński	0,6230	0,5930	0,6229	0,6064	0,7205
BARDZO NISKA	30	27	31	31	33	Powiat rybnicki	0,6402	0,5727	0,6358	0,5987	0,8751
	31	32	33	30	31	Siemianowice Śląskie	0,6507	0,5991	0,6471	0,5978	0,8579
	32	29	35	22	35	Bytom	0,6532	0,5930	0,6690	0,5689	0,8821
	33	35	32	33	20	Powiat zawierciański	0,6533	0,6217	0,6417	0,6125	0,8112
	34	33	30	36	30	Powiat kłobucki	0,6562	0,5997	0,6273	0,6611	0,8549
	35	34	36	20	36	Świętochłowice	0,6598	0,6011	0,6764	0,5688	0,8915
	36	36	34	35	23	Powiat częstochowski	0,6777	0,6551	0,6483	0,6546	0,8281

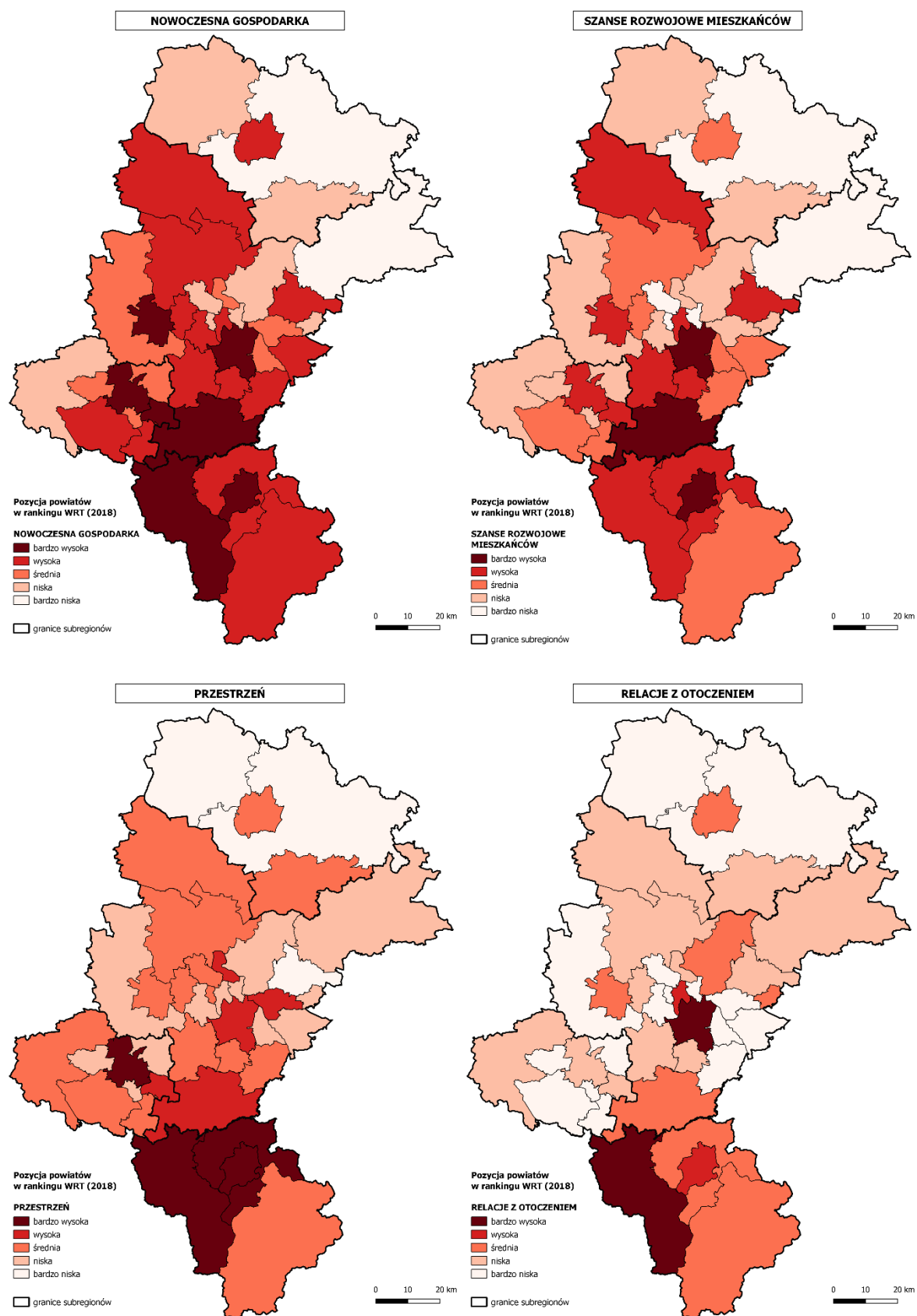
Źródło: opracowanie własne.

Mapa 24. Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego (ogólny) w 2018 r. dla powiatów województwa śląskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Mapa 25. Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego (wskaźniki cząstkowe w 4 obszarach) w 2018 r. dla powiatów województwa śląskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Wskaźniki cząstkowe WRT ukazują poziom rozwoju w powiatach województwa śląskiego w różnych aspektach życia społeczno-gospodarczego. W zakresie odnoszącym się do Nowoczesnej Gospodarki pod uwagę brane są w największym stopniu wskaźniki odnoszące się do nakładów inwestycyjnych, rynku pracy, czy też edukacji. Najlepsze pozycje reprezentują duże miasta z centralnej części regionu, w szczególności Katowice i Gliwice oraz stolice subregionów: południowego (Bielsko-Biała) i zachodniego (Rybnik), a także Żory oraz powiaty: pszczyński i cieszyński. Słabo w przypadku nowoczesnej gospodarki wypadają powiaty północno-wschodniej części regionu. Jak wynika z analizy przestrzennej mapy najbardziej predystynowane do rozwijania nowoczesnej gospodarki są obszary o najwyższym stopniu urbanizacji, z kolei najgorzej wypadają tereny o charakterystyce rolniczej.

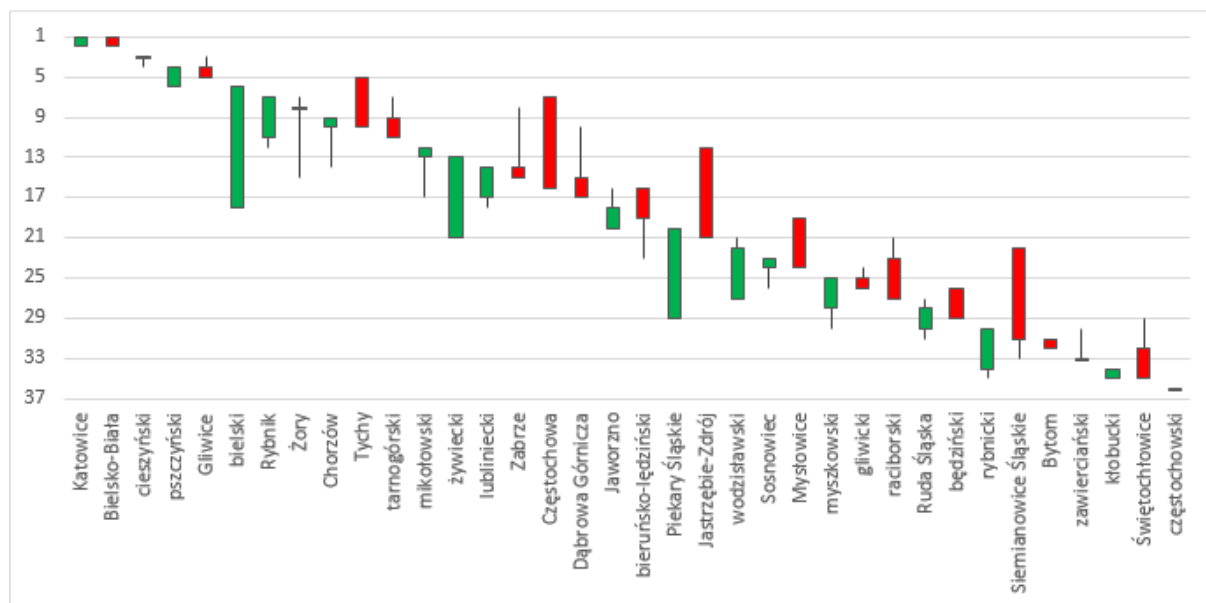
Wskaźnik cząstkowy Szanse rozwojowe mieszkańców odzwierciedla m.in. wysokość dochodów mieszkańców, jakość kształcenia, dostępność do ośrodków opieki dla najmłodszych dzieci, stan rynku pracy, tendencje demograficzne, dostęp do instytucji ochrony zdrowia. Najlepsze pozycje, w odniesieniu do tego wskaźnika cząstkowego WRT, osiągają duże i silne miasta (Katowice, Bielsko-Biała), a także powiat pszczyński. Relatywnie dobrze kształtuje się sytuacja w Gliwicach, Żorach, Rybniku, Dąbrowie Górniczej, Chorzowie i Tychach, oraz powiatach ziemskich o wysokim udziale terenów zielonych (powiaty cieszyński, mikołowski, bielski i lubliniecki). Najgorsze wartości tego wskaźnika cząstkowego odnotowano w powiatach: częstochowskim i zawierciańskim oraz w Bytomiu, Siemianowicach Śląskich i Świętochłowicach.

Wskaźnik cząstkowy odnoszący się do Przestrzeni wyznaczany jest m.in. w oparciu o czynniki środowiskowe (odpady, zanieczyszczenia środowiska, wykorzystanie sieci komunalnych). Ponadto wskaźnik ten uwzględnia dostępność do mieszkań, infrastrukturę drogową czy też poziom wydatków inwestycyjnych. Najlepiej sklasyfikowane w zakresie wskaźnika cząstkowego WRT Przestrzeń są powiaty południowej części regionu, w szczególności bielski i cieszyński oraz miasta Rybnik i Bielsko-Biała. Dobrze przedstawia się również sytuacja w stolicy województwa – Katowicach, Sosnowcu, Piekarach Śląskich i Żorach oraz w powiecie pszczyńskim. Zdecydowanie najslabiej wypada pod tym względem północ województwa, a także miasto Dąbrowa Górnicza.

Wskaźnik cząstkowy pokazujący Relacje z otoczeniem skonstruowany został na bazie wskaźników odnoszących się do ruchu turystycznego, danych dot. migracji mieszkańców, czy też związanych z działalnością kulturalną. W powyższym zakresie prym wiedzie stolica regionu – Katowice oraz powiat cieszyński. Silna jest również pozycja Bielska-Białej i Chorzowa. Najslabiej wypadają powiaty: kłobucki, częstochowski, gliwicki, bieruńsko-lędziński, wodzisławski i rybnicki oraz miasta wchodzące w skład Metropolii Górnośląskiej ulokowane w jej centralnej części: Bytom, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie i Świętochłowice, a także Sosnowiec, Mysłowice i Jaworzno oraz Jastrzębie-Zdrój z Aglomeracji Rybnickiej. Mapa odnosząca się do wskaźnika cząstkowego Relacje z Otoczeniem pokazuje, że najlepsze rezultaty dotyczą powiatów leżących na południu regionu.

Przeanalizowano również zmiany w zakresie pozycji jaką powiaty województwa śląskiego notowały w kolejnych edycjach rankingu. Powiaty zostały uszeregowane według pozycji osiągniętej w ostatniej edycji rankingu. Zielone słupki oznaczają poprawę pozycji względem pierwszej edycji z roku 2012, a czerwone spadek powiatu w rankingu w analogicznym okresie. Linie wykraczające poza górną i dolną granicę słupka oznaczają zakres wahań jakim powiat poddawał się w rankingu (tj. najlepsza i najgorsza pozycja).

Wykres 17. Zmiany pozycji powiatów w zakresie Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego w latach 2012-2018.

Źródło: opracowanie własne.

Największy postęp w rankingu WRT na przestrzeni edycji 2012-2018 poczyniły: powiat bielski (awans o 12 pozycji), Piekary Śląskie (awans o 9 pozycji), oraz powiat żywiecki (awans o 8 pozycji). Z kolei największy regres dotyczył trzech miast na prawach powiatu, a mianowicie: Jastrzębia-Zdroju, Częstochowy oraz Siemianowic Śląskich (wszystkie trzy obniżyły swoją pozycję o 9 miejsc).

Indeks Aktywności Społecznej

Indeks Aktywności Społecznej jest syntetycznym wskaźnikiem obrazującym zagadnienia społeczne w przestrzeni ⁴⁶. Opracowany wskaźnik ujmuje elementy przedsiębiorczości mieszkańców, aktywności obywatelskiej oraz działalność NGO.

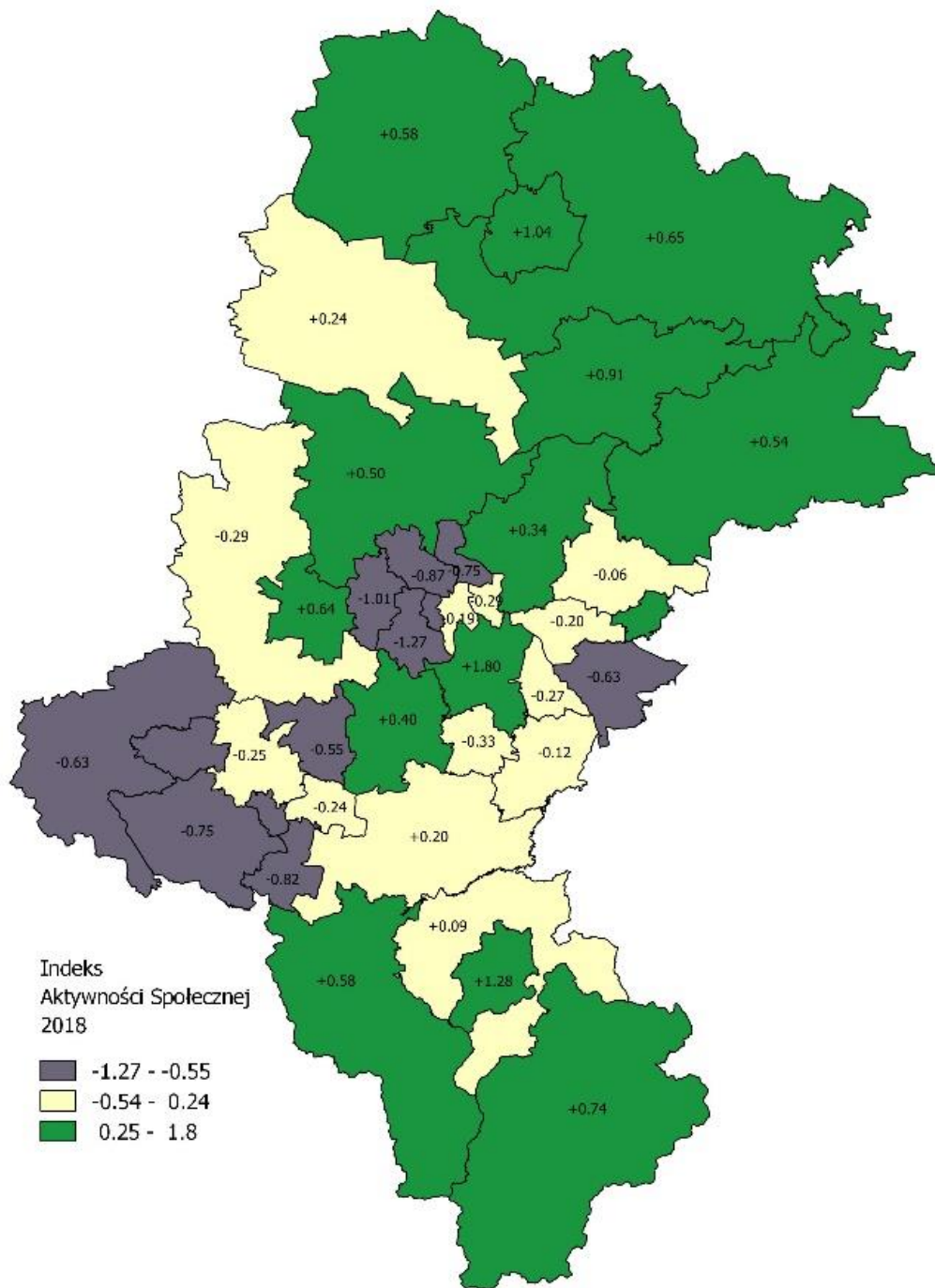
Na podstawie przeprowadzonej analizy można zauważyć, że wysoki poziom aktywności społecznej charakteryzował wszystkie powiaty subregionu północnego (Częstochowa, powiat częstochowski, kłobucki i myszkowski), większość powiatów subregionu południowego (Bielsko-Biała oraz powiat cieszyński i powiat żywiecki) oraz część powiatów subregionu centralnego (Katowice, Gliwice, powiat będziński, mikołowski i tarnogórski). Najwyższe wskazania osiągały duże miasta, spośród których lider to Katowice – stolica regionu, a kolejne dwa miasta, które były w pierwszej trójce miały do 1999 r. status miast wojewódzkich (Bielsko-Biała i Częstochowa). Z kolei niską aktywnością społeczną charakteryzowała się w 2018 r. część powiatów subregionu zachodniego (Jastrzębie-Zdrój, powiaty: raciborski, rybnicki i wodzisławski) oraz część miast centralnej części województwa (Bytom, Jaworzno, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Świętochłowice i Zabrze).

Ze względu na zmiany w metodologii wskaźnika występują pewne trudności w porównywaniu wyników w czasie. Jednakże widać względną trwałość poziomów aktywności społecznej w województwie śląskim. Liderzy z 2018 r. także 6 lat wcześniej utrzymywali się w ścisłej czołówce. W 2012 r. więcej powiatów przyporządkowano do kategorii niskiej aktywności społecznej, jednakże wszystkie te które wymieniono w 2018 r. jako powiaty z największymi problemami w badanym

⁴⁶ Opis metodologiczny zawarto w Raporcie: „Moduł społeczny: Część I: Część I: Aktywność społeczna w województwie śląskim Część II: Niedostosowanie społeczne w województwie śląskim”, RCAS, Katowice 2015.

względnie znalazły się też w tej kategorii 6 lat wcześniej. Zauważalne jest nawet pogłębienie problemów.

Mapa 26. Indeks Aktywności Społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS oraz danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Indeks Niedostosowania Społecznego

Indeks Niedostosowania Społecznego ma na celu syntetyczne przedstawienie poziomu niedostosowania społecznego w rozkładzie terytorialnym. Wskaźnik został opracowany na potrzeby procesu monitorowania Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”. Elementami składowymi indeksu są współczynniki syntetyczne w zakresie przestępczości oraz korzystających z pomocy społecznej, a także współczynnik liczby samobójstw⁴⁷.

Na skutek zmian gospodarczych i procesów restrukturyzacyjnych w województwie dochodzi do koncentracji negatywnych zjawisk społecznych na obszarach miejskich usytuowanych w Metropolii Górnośląskiej oraz w części powiatów granicznych województwa, trwałości negatywnych zjawisk społecznych w powiatach grodzkich, zlokalizowanych w centrum Metropolii oraz wysokiego poziomu przestępczości szczególnie w centralnej części regionu.

W województwie śląskim w 2018 r. wysoki poziom niedostosowania społecznego notowały cztery miasta, tj. Częstochowa, Gliwice, Siemianowice Śląskie i Świętochłowice. Średni poziom zjawiska cechował powiaty rozciągające się w pasie łączącym północ regionu (powiaty częstochowski, myszkowski i będziński) z powiatami leżącymi na linii wschód-zachód pośrodku województwa (Sosnowiec, Katowice, Chorzów, Piekary Śląskie, Bytom, Ruda Śląska, Zabrze i powiat gliwicki). Odizolowaną wyspą w tej kategorii pozostawały Żory w subregionie zachodnim. Pozostałe powiaty zostały przyporządkowane kategorii niskiego poziomu niedostosowania społecznego.

Ze względu na zmianę metody kategoryzacji powiatów występują pewne trudności w porównywaniu wyników w czasie. Jednakże pomimo tego faktu oraz zauważalnego zmniejszonego zróżnicowania powiatów pod względem skali badanych zjawisk społecznych widać trwałość negatywnej sytuacji w takich miastach jak: Siemianowice Śląskie i Świętochłowice. Porównanie z rokiem 2012 wykazuje też trwałość odwrotnego zjawiska. Niski poziom niedostosowania społecznego był widoczny w obu badanych latach w takich powiatach jak: powiat mikołowski, powiat pszczyński, powiat bielski, powiat bieruńsko-lędziński, powiat rybnicki, powiat tarnogórski, powiat wodzisławski oraz w miastach Rybnik i Bielsko-Biała.

Aby przedstawić charakterystykę zjawiska niedostosowania społecznego w czasie przeanalizowano zmiany w zajmowanej przez powiaty województwa śląskiego pozycji pod względem wartości indeksu niedostosowania społecznego w latach 2012, 2015, 2017 i 2018.

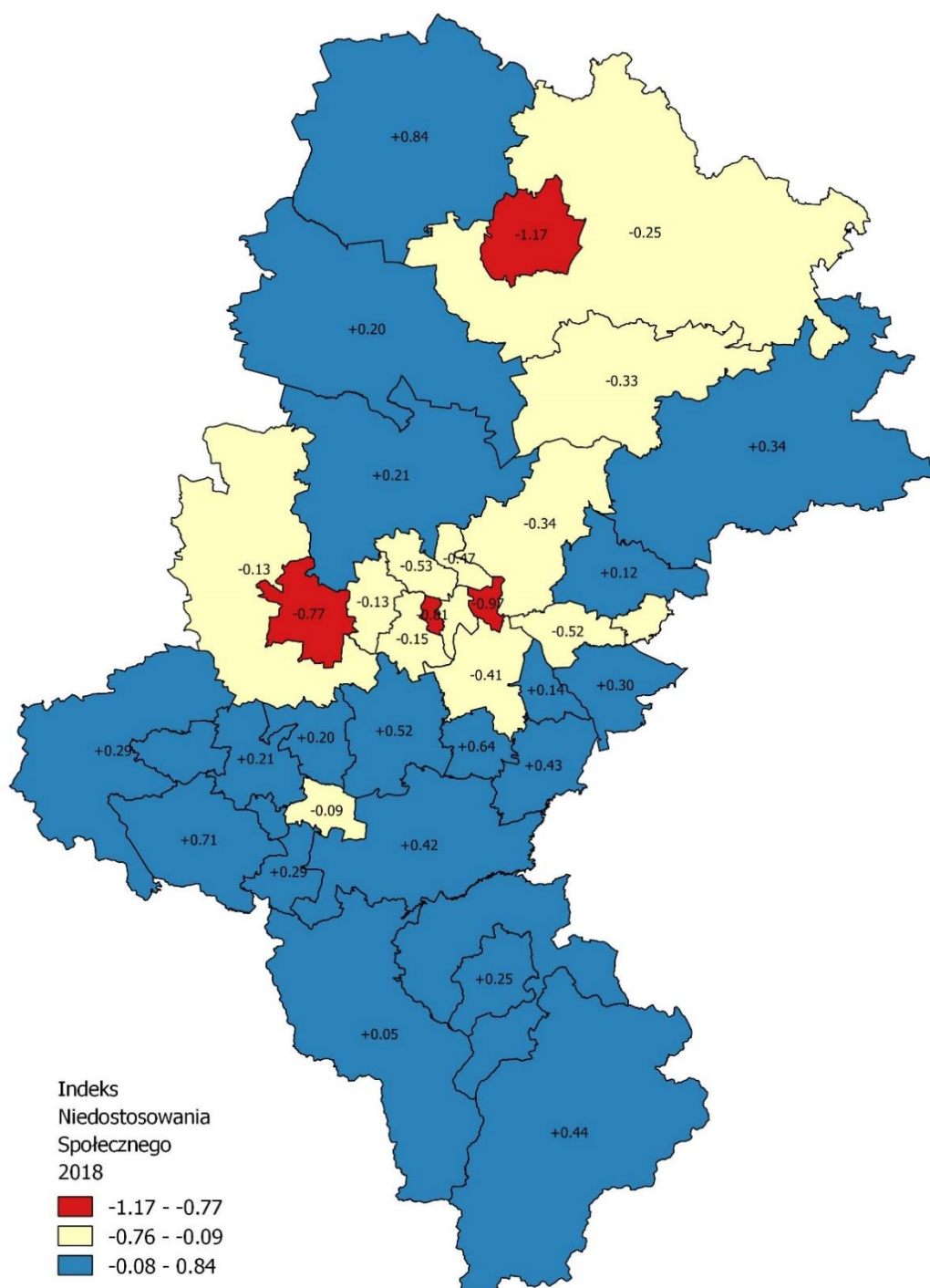
Najbardziej dotkliwe zmiany w przeciwnym kierunku dotyczyły miasta Częstochowa (spadek o 31 pozycji) i powiatu częstochowskiego (spadek o 19 pozycji). Znacząco pogorszyła się sytuacja w zakresie niedostosowania społecznego także w powiecie myszkowskim (spadek o 16 pozycji), Piekarach Śląskich (spadek o 13 pozycji) i Gliwicach (spadek o 11 pozycji).

W 2018 roku wśród powiatów o najlepszej pozycji w zakresie niedostosowania społecznego, (tj. takich gdzie niedostosowanie jest relatywnie niewielkim problemem) znalazły się m.in. Tychy oraz powiat kłobucki – oba zanotowały bardzo dużą poprawę w tym zakresie w porównaniu do roku 2012, miasto zyskując po 25 pozycji w rankingu (na 36 powiatów), a powiat ziemski 18 pozycji.

⁴⁷ Użyte wskaźniki to: 1) liczba przestępstw stwierdzonych na 10 tys. mieszkańców, 2) liczba przestępstw kryminalnych na 10 tys. mieszkańców, 3) liczba kradzieży na 10 tys. mieszkańców, 4) liczba włamań na 10 tys. mieszkańców, 5) liczba rozbojów na 10 tys. mieszkańców, 6) liczba bójek i pobić na 10 tys. mieszkańców, 7) liczba uszkodzeń mienia na 10 tys. mieszkańców (wskaźniki od 1 do 7 tworzą wskaźnik przestępczości), 8) liczba osób podejmujących się zamachu samobójczego ogółem na 10 tys. mieszkańców, 9) liczba dzieci w pieczy zastępczej na 10 tys. mieszkańców, 10) liczba osób w rodzinach objętych wyłącznie pomocą społeczną w postaci pracy socjalnej na 10 tys. mieszkańców, 11) liczba osób w rodzinach pobierających świadczenia z pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców (wskaźniki od 9 do 11 tworzą wskaźnik korzystających z pomocy społecznej).

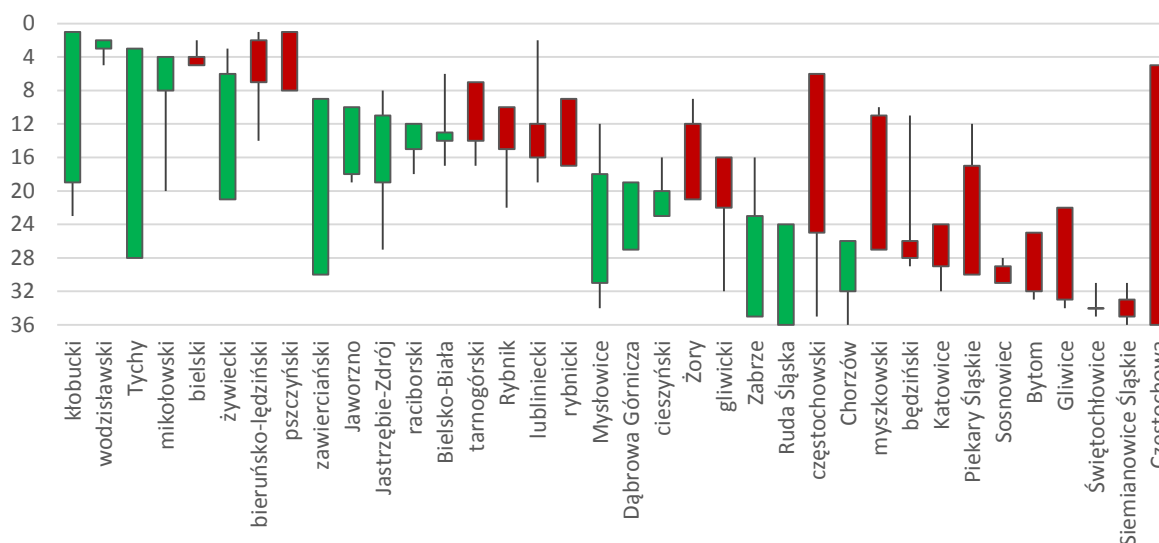
Oprócz dwóch wymienionych bardzo poprawił swą pozycję w badanym okresie także powiat zawierciański (poprawa pozycji o 21 miejsc).

Mapa 27. Indeks Niedostosowania Społecznego w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Wykres 18. Pozycja powiatów województwa śląskiego według Indeksu Niedostosowania Społecznego w latach 2012-2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach oraz Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE NA TLE REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ

Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (EU-SPI)

Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (European Social Progress Index – EU-SPI) został opracowany w 2016 roku, celem pomiaru progresu społecznego we wszystkich regionach Unii Europejskiej jako wskaźnik uzupełniający tradycyjne miary rozwoju gospodarczego wyrażone przez PKB, zatrudnienie, czy też poziom dochodów. Zamiarem opracowania tego wskaźnika był bezpośredni pomiar postępu społecznego zamiast używania w tym celu pośrednio wskaźników gospodarczych. Niniejszy wskaźnik jest zagregowanym indeksem, na który składa się 50 wskaźników społecznych i środowiskowych skupionych w ramach trzech szeroko pojmowanych wymiarów (podzielonych na 12 komponentów).

Badaniu poddane zostały wszystkie 272 regiony Unii Europejskiej, a województwo śląskie zostało sklasyfikowane dopiero na 250. pozycji. W porównaniu do polskich regionów województwo śląskie klasyfikowane jest na ostatnim miejscu. Jedynie w zakresie komponentu odnoszącego się do sytuacji mieszkaniowej województwo śląskie jest na najlepszym miejscu w Polsce, niemniej w Europie daje to i tak odległą pozycję (236). Natomiast komponentem, który pozytywnie wyróżnia region na tle zarówno kraju (4. pozycja) jak i Europy (22. pozycja) jest dostępność do podstawowej wiedzy. Bardzo słabo region wypada w zakresie komponentu zdrowie i dobra kondycja, zajmując przedostatnie miejsce w kraju oraz dopiero 250 wśród wszystkich badanych regionów. Wskaźnik EU-SPI potwierdza, że na szczególną uwagę zasługuje w województwie śląskim środowisko przyrodnicze. W odniesieniu do komponentu jakość środowiska region plasuje się na ostatnim miejscu w Unii Europejskiej.

Tabela 5. Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (wymiary i komponenty) w 2016 roku – pozycja województwa śląskiego na tle kraju i UE.

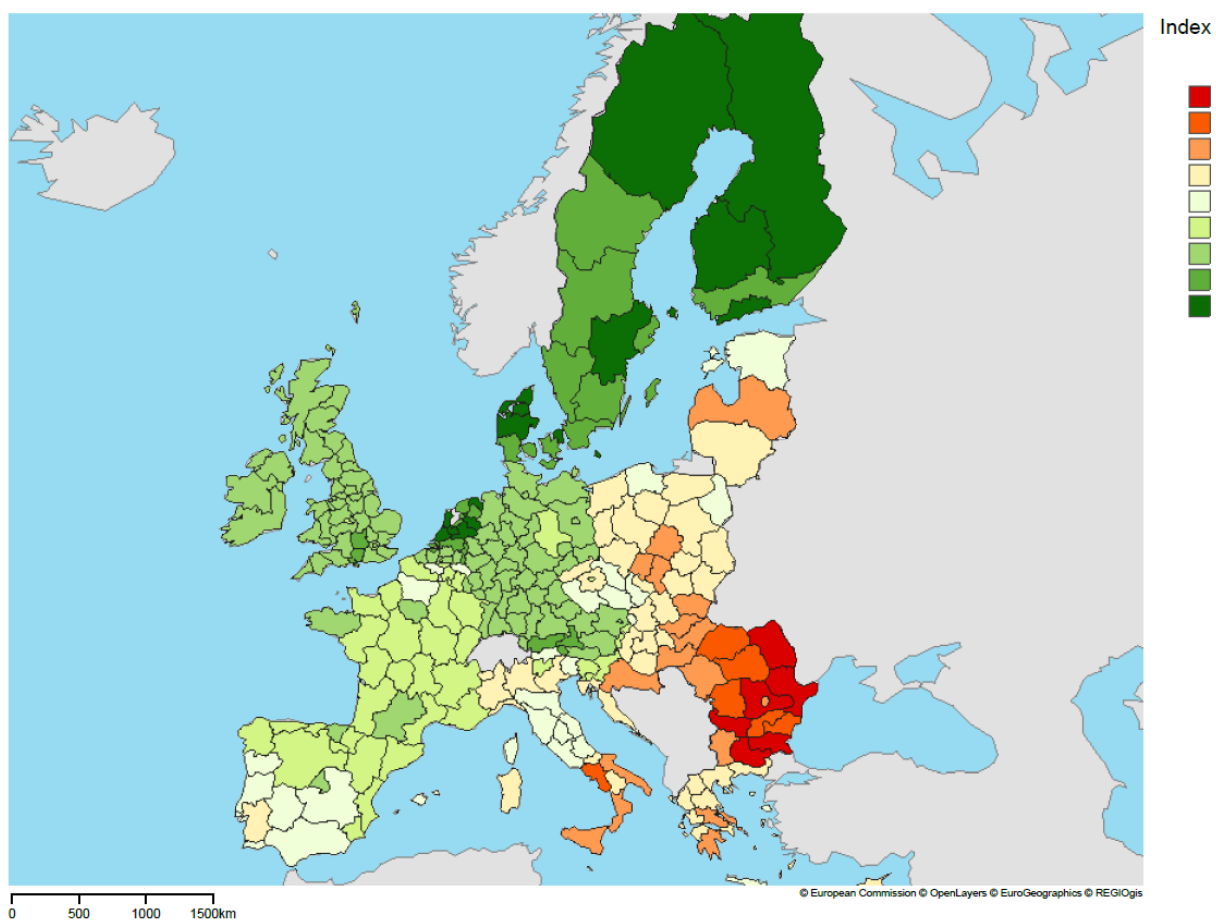
Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (EU-SPI)	Pozycja na tle województw (16)	Pozycja na tle regionów UE (272)
Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (EU-SPI)	16	250
Wymiary i komponenty:		
Podstawowe potrzeby ludzkie	13	253
Odżywianie i podstawowa opieka medyczna	13	245
Woda i kanalizacja	15	256
Sytuacja mieszkaniowa	1	236
Bezpieczeństwo osobiste	11	235
Fundamenty dobrobytu	15	249
Dostęp do podstawowej wiedzy	4	22
Dostęp do technologii informacyjnych i komunikacyjnych	3	195
Zdrowie i dobra kondycja	15	250
Jakość środowiska	16	272
Szanse i możliwości	16	215
Prawa osobiste	15	222
Wolność osobista i wolność wyboru	13	190
Tolerancja i włączenie społeczne	12	241
Dostęp do zaawansowanej edukacji	9	168

Źródło: opracowanie własne na podstawie Komisji Europejskiej:

https://ec.europa.eu/regional_policy/mapapps/social_progress/spi.html

Oprócz województwa śląskiego słabo w zakresie wskaźnika EU-SPI wypadają w Polsce również województwa sąsiadujące ze śląskim, a mianowicie, opolskie i łódzkie. Najniższe poziomy rozwoju społecznego notują w Europie regiony z południowo-wschodnich krańców UE (Rumunia i Bułgaria). Z kolei prym wiodą regiony z północnej części Europy (Szwecja i Finlandia) oraz regiony duńskie i niderlandzkie.

Rysunek 6. Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (EU-SPI) w 2016 roku.

Źródło: Komisja Europejska: https://ec.europa.eu/regional_policy/mapapps/social_progress/spi.html.

Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów (RCI)

Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów (RCI) stanowi miarę głównych czynników konkurencyjności regionów Unii Europejskiej na poziomie NUTS 2. Indeks RCI złożony jest z ponad 70 wskaźników mierzących zdolność regionów do tworzenia atrakcyjnych i zrównoważonych warunków prowadzenia działalności dla przedsiębiorstw, jak również dobrych warunków do życia i pracy dla mieszkańców. Wskaźniki wykorzystane do opracowania RCI składają się na jedenaście filarów zgrupowanych w ramach trzech wymiarów.

Indeks konkurencyjności pozycjonuje województwo śląskie na drugim miejscu w kraju, co jest bardzo dobrym wynikiem, zaraz za województwem mazowieckim. Województwo śląskie osiągnęło niemal 49% możliwych punktów rankingowych, co uplasowało region na 170. miejscu w Unii Europejskiej spośród 268 regionów.

Indeks dzieli się na trzy obszary tematyczne koncentrujące wskaźniki wokół wymiarów: podstawowego, efektywności oraz innowacyjności. Z punktu widzenia elementów składowych wskaźnika województwo śląskie najgorzej wypada w obszarze innowacji, w ramach którego ocenie poddawana jest innowacyjność regionu, jego gotowość technologiczna, umożliwiająca wdrażanie innowacyjnych rozwiązań, jak również stopień wyrafinowania biznesu. W tym zakresie region uzyskał 215. pozycję w Europie oraz 6. w kraju, a na przestrzeni lat stale utrzymuje zbliżony poziom.

W obszarze podstawowych cech konkurencyjności województwo śląskie zajmuje podobną pozycję w Europie jak w przypadku obszaru innowacyjności (również 215), przy czym w kraju pod względem konkurencyjności region plasuje się na 3. miejscu. Słabsza pozycja regionu na tle podobnych regionów UE jest spowodowana niższą oceną w odniesieniu do edukacji podstawowej.

Najlepiej ocenianym obszarem województwa śląskiego jest wymiar efektywności, związany z gospodarką, rynkiem pracy oraz edukacją wyższą. We wszystkich tych aspektach region osiąga wyniki powyżej średniej unijnej, co pozwoliło zaklasyfikować województwo śląskie na 110. miejscu w Unii oraz drugim miejscu w kraju. Jednocześnie pozycja regionu w odniesieniu do tego filaru uległa zauważalnej poprawie w porównaniu do lat wcześniejszych.

Tabela 6. Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów (RCI) w latach 2010-2019 – pozycja województwa śląskiego na tle kraju i UE.

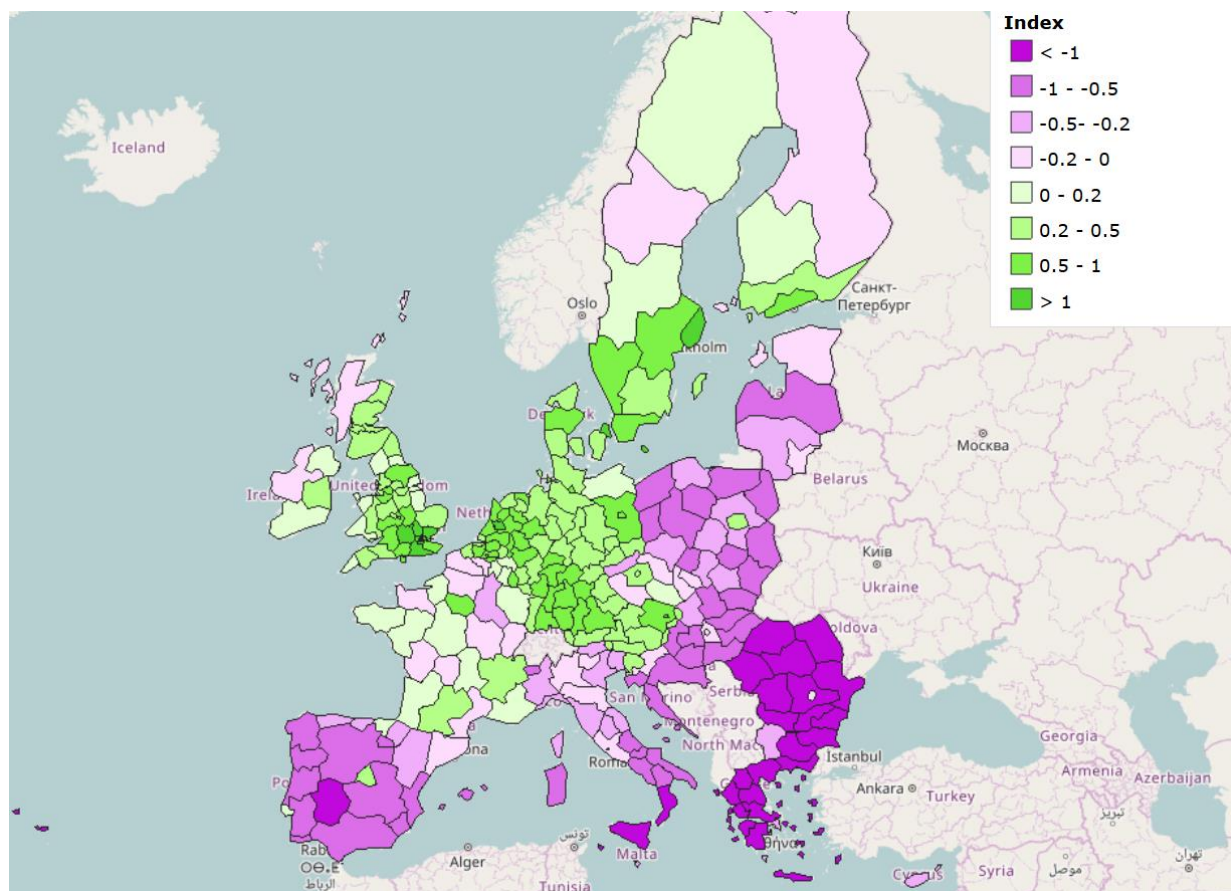
Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów	Pozycja	2010	2013	2016	2019
RCI (268 regionów UE)		171	175	170	170
Filar podstawowy	miejsce w UE	198	188	185	215
Filar efektywności		129	164	149	110
Filar innowacyjności		203	215	219	215
RCI (17 regionów poziomu NTS-2) w kraju			2	1	2
Filar podstawowy	miejsce w kraju	1	2	2	3
Filar efektywności		2	1	2	2
Filar innowacyjności		5	12	5	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Komisji Europejskiej
https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/

Najbardziej konkurencyjne regiony Unii Europejskiej koncentrują się w jej środkowej części (Niemcy, Austria, Dania, kraje Benelux-u) oraz południowe rejony Szwecji i Finlandii, a także Wielka Brytania. Natomiast jako najmniej konkurencyjne wypadają regiony leżące na wschodzie

oraz południu UE. Najniższe wartości wskaźnika osiągają regiony z Rumunii, Bułgarii, Grecji oraz południa Włoch.

Rysunek 7. Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów (RCI) w 2019 roku.

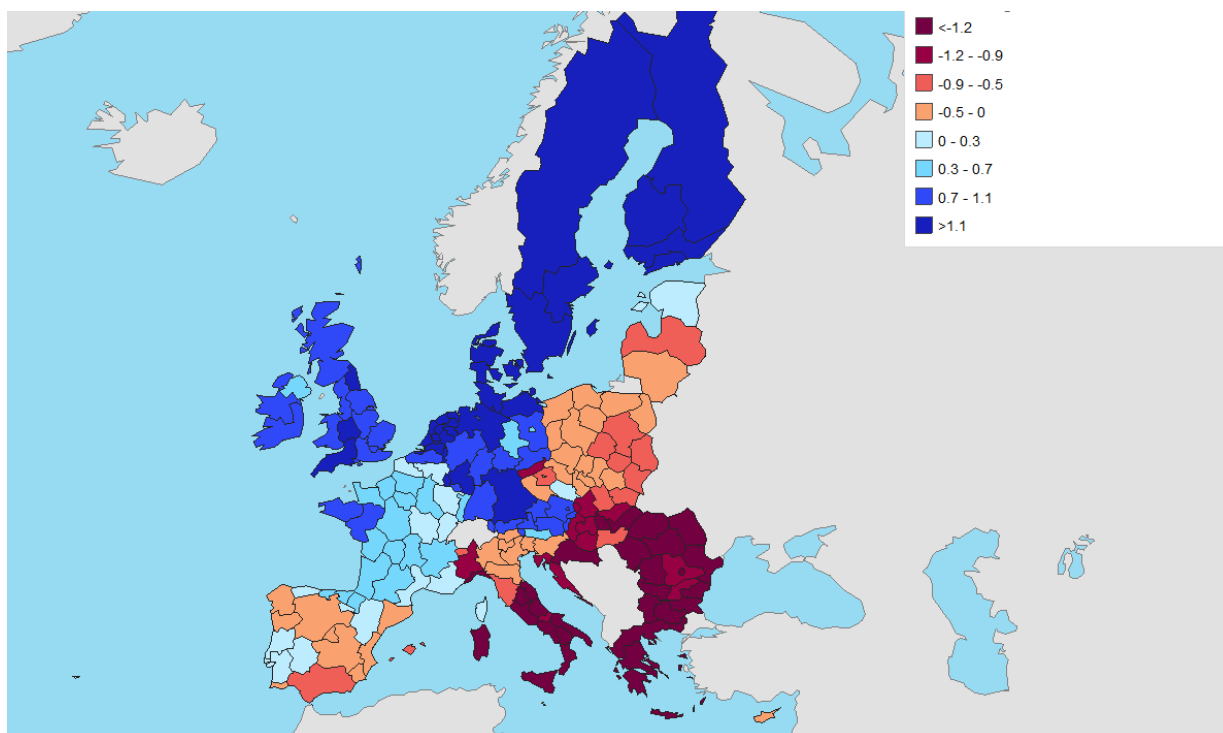
Źródło: Komisja Europejska:

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness/#1.

Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia (EQI)

Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia (European Quality of Government Index) ukazuje jakość instytucji szczebla regionalnego w Unii Europejskiej. Wskaźnik jest opracowywany na podstawie obszernej ankiety kierowanej do obywateli krajów UE, w której wyrażają swoje odczucia oraz dzielą się doświadczeniami związanymi z korupcją w sektorze publicznym, bezstronnością oferowanych przez organy publiczne usług oraz ich jakością.

Rysunek 8. Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia (EQI) w 2017 roku.

Źródło: Komisja Europejska: https://ec.europa.eu/regional_policy/mapapps/qog/qog_2017.html

Województwo śląskie relatywnie najlepiej wypada w odniesieniu do filaru korupcyjności, plasując się na 119 pozycji wśród 202 badanych regionów (wśród polskich województw zajęło 8. miejsce). Wartość wskaźnika reprezentującego ten filar uległa poprawie o 22,5% względem 2010 roku, a pozycja regionu poprawiła się o 59 miejsc. Oznacza to bardzo wyraźną poprawę pozycji województwa śląskiego w tym obszarze w odniesieniu do pozostałych polskich województw, gdyż w latach 2010 i 2013 region zajmował ostatnią pozycję w kraju.

Poprawia się także sytuacja województwa śląskiego w zakresie bezstronności podejmowanych przez instytucje działań i decyzji. Wartość wskaźnika w 2017 roku w porównaniu do 2010 roku wzrosła o 19% a pozycja województwa poprawiła się o 39 miejsc na 202 badane regiony, podczas gdy w kraju województwo śląskie awansowało z pozycji 15 w tym zakresie na miejsce 9.

Tabela 7. Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia (EQI) w latach 2010-2017 – pozycja województwa śląskiego na tle kraju i UE.

Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia	Pozycja	2010	2013	2017
EQI (202 regiony)		179	168	137
Filar korupcyjności	miejsce w UE	178	166	119
Filar bezstronności		177	168	138
Filar jakości		162	165	139
EQI (16 województw)		16	15	10
Filar korupcyjności	miejsce w kraju	16	16	8
Filar bezstronności		15	14	9
Filar jakości		7	14	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie Komisja Europejska https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2018/02/27-02-2018-european-quality-of-government-index-2017.

W zakresie jakości świadczonych usług wskaźnik EQI ukazuje najmniejszą poprawę pozycji województwa śląskiego. Wartość wskaźnika reprezentującego filar jakości wzrosła o niespełna 3%, co przełożyło się na poprawę pozycji regionu w Europie o 23 miejsca. Jednocześnie w kraju miejsce regionu względem pozostałych województw w 2017 roku obniżyło się względem pierwszej edycji niniejszego badania o 2 pozycje.

Ogółem jakość rządzenia w województwie śląskim mierzona wartością wskaźnika EQI uległa poprawie w stosunku do roku 2010 (wartość wskaźnika wzrosła o 4,3%). Pozwoliło to uplasować się na 137. pozycji w UE (na 202 badane regiony). Pozycja województwa śląskiego w kraju nie jest najwyższa (dopiero 10. miejsce na 16 regionów), niemniej należy zwrócić uwagę na fakt, że w latach wcześniejszych województwo śląskie było klasyfikowane na ostatnich miejscach w Polsce.

ANALIZA SWOT

Czynniki przedstawione w analizie SWOT stanowią wypadkową zarówno analizy ilościowej opartej o dostępne dane jak i jakościowej, wypracowanej w ramach licznych konferencji, spotkań warsztatowych oraz pracy zespołu ekspertów. Uwzględniono również uwarunkowania, które pojawiły się w związku z sytuacją epidemiczną w kraju i na świecie, które wyrażono w postaci nowych zagrożeń, związanych z sytuacją zdrowotną oraz pogorszeniem sytuacji gospodarczej.

SIŁY

Transgraniczne położenie na przecięciu głównych korytarzy transportowych o znaczeniu europejskim.

Bliskość ważnych ośrodków miejskich o znaczeniu europejskim.

Duży potencjał demograficzny i wysoki poziom urbanizacji.

Bogactwo surowców naturalnych.

Wysoka pozycja i potencjał gospodarczy regionu, w tym znacząca pozycja przemysłu, ICT, oraz sektorów energetyki, medycyny, motoryzacji, ochrony środowiska wykorzystujących i kreujących nowe technologie.

Niska liczba bezrobotnych oraz stopa bezrobocia rejestrowanego.

Silny ośrodek naukowy oraz rozwinięty sektor B+R działający m.in. w obszarze medycyny i technologii prośrodowiskowych.

Rozwijający się sektor przemysłów kreatywnych.

Duża powierzchnia i dostępność komunikacyjna terenów inwestycyjnych.

Dogodne warunki dla rozwoju transportu multimodalnego.

Jedna z najbardziej rozbudowanych sieci drogowych i kolejowych w kraju.

SŁABOŚCI

Negatywne zjawiska demograficzne, w tym: ujemne saldo migracji, starzenie się społeczeństwa.

Spadek pozycji gospodarczej regionu i zagrożenia restrukturyzacyjne.

Najniższy w kraju współczynnik aktywności ekonomicznej ludności.

Dysproporcje potencjału i aktywności gospodarczej poszczególnych części województwa.

Wysokie uzależnienie lokalnych rynków pracy od przemysłów tradycyjnych (przemysłu wydobywczego).

Przestarzała infrastruktura wytwórcza, przesyłowa i dystrybucyjna.

Przemysł energetyczny oparty na źródłach konwencjonalnych.

Niski poziom współpracy i słabe powiązania sektora B+R z innymi sektorami (transfer wiedzy).

Niski poziom wydatków na cele badawcze oraz niewystarczający poziom innowacyjności przedsiębiorstw.

Niezadawalający stan infrastruktury kolejowej i drogowej na obszarze transgranicznym.

Niski poziom dostępności transportu publicznego poza obszarami aglomeracji.

Funkcjonowanie Międzynarodowego Portu Lotniczego „Katowice” oraz sieci lotnisk lokalnych.

Zróżnicowane walory przyrodniczo-kulturowe województwa, umożliwiające rozwój różnych wyspecjalizowanych form turystyki, w tym przemysłowej (Szlak Zabytków Techniki) i kulturowej (Szlak Orlich Gniazd).

Duża liczba obiektów kultury, w tym kultury wysokiej oraz wysoka jakość oferty kulturalnej.

Organizacja wydarzeń biznesowych i kulturalnych, stanowiących wizytówkę województwa.

Szerokie zaplecze infrastrukturalne, umożliwiające organizację dużych imprez sportowych.

Wysoka koncentracja specjalistycznych placówek medycznych oraz wykwalifikowanej kadry medycznej.

Wyspecjalizowane ośrodki leczenia uzdrowiskowego.

Funkcjonowanie Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii, obejmującej swoim obszarem ośrodki pełniące funkcje metropolitalne.

Rozwinięta współpraca w ramach subregionów.

Słaba korelacja pomiędzy kierunkami kształcenia a potrzebami pracodawców.

Niska jakość doksztalcania zawodowego, niedostosowanie przestrzenne sieci placówek edukacyjnych do potrzeb mieszkańców.

Zła jakość środowiska, w tym powietrza atmosferycznego, wynikająca z wysokiego poziomu niskiej emisji, znacząca emisja dwutlenku węgla.

Duża ilość obszarów zdegradowanych, w tym terenów z problemami własnościowymi.

Niska jakość zarządzania przestrzenią jako dobrem publicznym prowadząca do niekontrolowanej urbanizacji i dewastacji ładu przestrzennego.

System gospodarki odpadami, nieuwzględniający podejścia gospodarki o obiegu zamkniętym.

Niewystarczające zasoby wodne oraz brak spójnej polityki zaopatrzenia regionu w wodę.

Występowanie obszarów o dużym zagrożeniu powodziowym oraz braku w infrastrukturze przeciwpowodziowej.

Zły stan zdrowotny mieszkańców i słabo rozwinięty system profilaktyki zdrowotnej.

Brak zintegrowanego podejścia do rozwiązywania problemów społecznych i niewystarczająca infrastruktura pomocy społecznej.

Brak systemowych działań w obszarze promocji aktywnego i zdrowego stylu życia.

Niekorzystny wizerunek województwa śląskiego i powolnie dokonujący się proces jego zmiany.

SZANSE

Odpowiedzialnie prowadzona polityka migracyjna.

Czwarta rewolucja przemysłowa, w tym rozwój nowoczesnych technologii teleinformatycznych, rozwój e-usług.

Napływ inwestycji zagranicznych, w tym w sektorze produkcyjnym.

Zwiększenie umiędzynarodowienia polskiej gospodarki oraz eksportu towarów zaawansowanych technologicznie.

Stabilizacja i przywracanie roli średnich miast jako ważnych centrów aktywności społecznej i gospodarczej w policentrycznym systemie osadniczym.

ZAGROŻENIA

Procesy suburbanizacji oraz szybszy spadek liczby ludności na obszarach miejskich w porównaniu z obszarami wiejskimi.

Słabnące tempo konwergencji polskiej gospodarki w odniesieniu do średniego poziomu rozwoju gospodarczego UE i towarzyszący temu wzrost nierówności wewnętrznych w wymiarze społecznym, ekonomicznym i terytorialnym.

Kryzys procesu integracji europejskiej (kryzys migracyjny, strefa euro, Brexit).

Nasilenie zjawisk kryzysowych, takich jak zagrożenia epidemiczne, w związku z globalizacją światowych gospodarek.

Niewystarczające skoordynowanie systemów i procedur związanych z reagowaniem na

Wzrost konsumpcji, w szczególności w aglomeracjach miejskich.

Wzrost znaczenia transportu publicznego, w tym kolejowego.

Rozwój zielonej gospodarki.

Rozwój nowych metod wydobycia, wykorzystania i przetwarzania węgla, w tym przede wszystkim na cele energetyczne przy zastosowaniu technologii znacznie ograniczających emisję z jego spalania.

Ograniczanie negatywnego wpływu transportu na środowisko m.in. poprzez wspieranie rozwiązań ograniczających emisję zanieczyszczeń.

Dostępność środków zewnętrznych wspierających rozwój sektora B+R i współpracy na rzecz regionalnych i inteligentnych specjalizacji.

Rozwój gospodarki opartej na wiedzy.

Kształtowanie się rynku „czystych technologii”.

Poprawa infrastruktury zwiększającej bezpieczeństwo publiczne (np. monitoring).

Nacisk na poprawę jakości przestrzeni publicznych

Rosnąca świadomość ekologiczna oraz zwiększenie liczby programów i inicjatyw poprawiających jakość powietrza.

Integracja systemów transportowych.

Możliwości współpracy z regionami w układzie krajowym i międzynarodowym.

sytuacje kryzysowe, w tym dotyczące zagrożenia epidemicznego.

Niewystarczające inwestycje w infrastrukturę zdrowia z uwagi na ryzyko zagrożeń epidemicznych i ich rozprzestrzeniania w związku z dużą gęstością zaludnienia.

Kryzys na rynku pracy spowodowany pogarszającą się sytuacją gospodarczą, związaną z epidemią COVID-19.

Zwiększające się zadłużenie samorządów i trudności w zabezpieczeniu potrzeb ich mieszkańców.

Mniejsze środki na transformację gospodarczą województwa i rozwój nowoczesnych technologii z uwagi na konieczność przesunięcia środków finansowych na walkę ze skutkami pandemii.

Światowe trendy w zakresie polityki energetyczno-klimatycznej wymuszające zdecydowane zmiany w strukturze gospodarczej województwa.

Nasilające się efekty zmian klimatycznych, rosąca ilość klęsk żywiołowych (powodzie, gradobicia, trąby powietrzne, upały, susze i pożary).

Pogłębianie się deficytu zasobów wodnych w związku ze zmianami klimatycznymi oraz wzrostem zapotrzebowania na wodę.

Wymieranie gatunków i zanikanie siedlisk przyrodniczych oraz ograniczanie drożności korytarzy ekologicznych.

Niewydolny system planowania przestrzennego, prowadzący do chaotycznej i niespójnej polityki przestrzennej w skali kraju.

Presja inwestycyjna na tereny niezainwestowane, pełniące funkcje przyrodnicze.

Niedostateczny poziom finansowania usług publicznych.

Wzrost zachorowań na choroby cywilizacyjne.

Braki specjalistów w niektórych dziedzinach ochrony zdrowia.

Brak systemowych rozwiązań dotyczących asysty i opieki dla osób starszych.

Niewystarczające rozwiązania systemowe wspierające integrację i aktywność społeczną osób doświadczających lub zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Postrzeganie regionu jako obszaru problemowego, nieatrakcyjnego do zamieszkania.

3. OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

KRAJOWE OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

W Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju w Celu 1. *Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów* zidentyfikowano kluczowe obszary problemowe z punktu widzenia rozwoju kraju, takie jak: miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją, Śląsk i wschodnia Polska, dla których dedykowano programy wsparcia. Są to:

Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+ ma służyć aktywizacji i restrukturyzacji obszarów funkcjonalnych i będzie realizowany po roku 2020. Jego adresatami będą m.in. obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

Program dla Śląska: celem programu jest zmiana profilu gospodarczego regionu, stopniowe zastępowanie tradycyjnych sektorów gospodarki, takich jak górnictwo i hutnictwo, nowymi przedsięwzięciami w sektorach bardziej produktywnych, innowacyjnych i zaawansowanych technologicznie. Po roku 2020 nastąpi pełne wdrożenie Programu dla Śląska skorelowanego z rządowymi programami restrukturyzacyjnymi, rozbudowy i modernizacji infrastruktury transportowej, wdrażaniem nowej, terytorialnie wrażliwej, zintegrowanej polityki miejskiej, przemysłowej, innowacyjności i kształtowania zasobów ludzkich. Zakłada się, że wprowadzone zostaną dodatkowe instrumenty, związane z dostosowaniem krajowych programów operacyjnych do celów Programu dla Śląska, przede wszystkim w obszarze promocji inwestycji oraz innowacyjności.⁴⁸

Rozwinięciem zapisów SOR jest **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)**, która kładzie nacisk na zrównoważony rozwój całego kraju, czyli zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego różnych obszarów – zarówno miejskich, jak i wiejskich. Oznacza to ukierunkowanie wsparcia na obszary zmagające się z trudnościami adaptacyjnymi i restrukturyzacyjnymi, zarówno na poziomie regionalnym (wschodnia Polska, Śląsk), jak i ponadlokalnym (obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze z otaczającymi obszarami wiejskimi).

W KSRR 2030 wskazane zostały Obszary Strategicznej Interwencji, które będą wspierane z poziomu kraju i regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów, tj.: miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz OSI wymagające ukierunkowanego wsparcia z poziomu kraju, tj. wschodnia Polska i Śląsk (Program Polska Wschodnia+, Program dla Śląska).

⁴⁸ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017 r.

OSI wyznaczone w KSRR 2030 istotne dla województwa śląskiego to:

- Śląsk,
- miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, (miasta powiększające dystans rozwojowy⁴⁹),
- obszary zagrożone trwałą marginalizacją.

Zgodnie z zapisami KSRR 2030 regiony mogą wyznaczać swoje obszary strategicznej interwencji jako odpowiedź na zidentyfikowane problemy rozwojowe, przy czym muszą być dla tych obszarów zapewnione konkretne instrumenty wsparcia lub mechanizmy uzgodnień.⁵⁰

W listopadzie i grudniu 2019 roku opracowana została aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)⁵¹ oraz aktualizacja delimitacji obszarów problemowych⁵² ujętych w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. W rezultacie przeprowadzonej aktualizacji delimitacja wyszczególnionych obszarów problemowych ujęta w KSRR zostanie rozszerzona o nowe zdiagnozowane obszary przy zachowaniu dotychczasowej listy. Ponadto w odniesieniu do miast tracących funkcje zaproponowana została uzupełniająca nazwa tych obszarów, tj. miasta powiększające dystans rozwojowy.

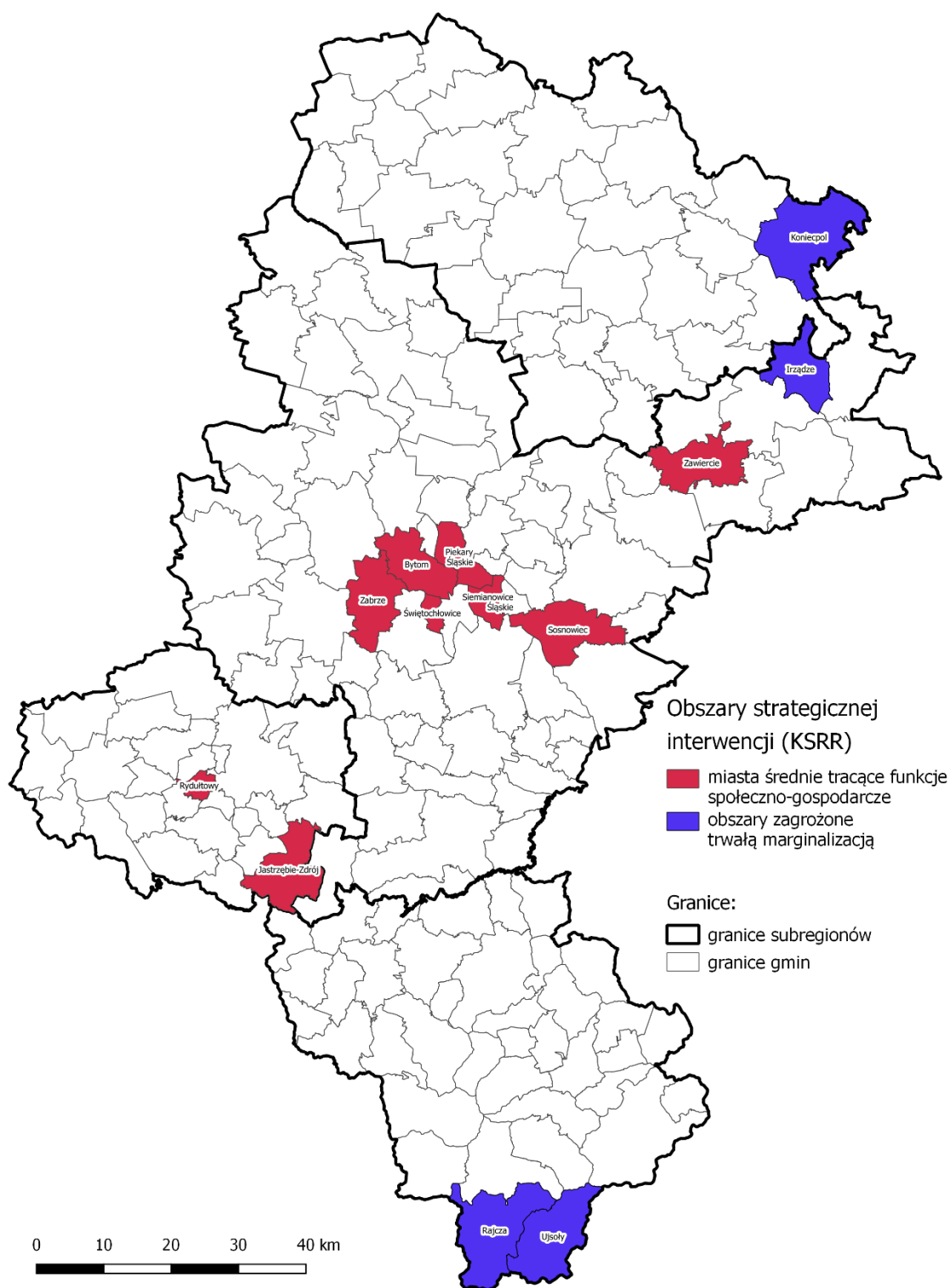
⁴⁹ W opracowaniu pn. „Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)”, IGiPZ PAN, Warszawa, listopad 2019, zaproponowano uzupełniającą nazwę dla miast średnich tracących funkcje społ.-gosp., tj. miasta powiększające dystans rozwojowy.

⁵⁰ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019 r.

⁵¹ Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)”, IGiPZ PAN, Warszawa, listopad 2019 r.

⁵² Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok, IGiPZ PAN, Warszawa grudzień 2019 r.

Mapa 28. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (miasta powiększające dystans rozwojowy) oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją, na których występuje kumulacja problemów w województwie śląskim.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. Warszawa, wrzesień 2019 r.; „Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy)”, IGiPZ PAN, Warszawa, listopad 2019 oraz Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok, IGiPZ PAN, Warszawa grudzień 2019 r.

REGIONALNE OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI – UJĘCIE FUNKCJONALNE

W polityce europejskiej oraz krajowej coraz większe znaczenie zyskuje organizacja działań rozwojowych na zidentyfikowanych obszarach funkcjonalnych, wyznaczonych według określonych kryteriów przestrzennych oraz społeczno-gospodarczych. Odnosząc się do wspomnianych zjawisk uznano, iż w województwie śląskim należy rozpatrywać Obszary strategicznej interwencji w ujęciu funkcjonalnym z punktu widzenia organizacji procesów rozwojowych oraz podstawowych typów ośrodków osadniczych.

Pierwszy punkt widzenia znajduje swoje odzwierciedlenie w podziale województwa na tzw. **subregiony**. Zostały one zdefiniowane w pierwszej Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego uchwalonej w dniu 25 września 2000 r. Delimitacja ta została poprzedzona długotrwałym procesem konsultacyjnym oraz analizami w zakresie określenia wspólnych problemów i potencjałów rozwojowych. Celem ich wyznaczenia była organizacja procesów rozwojowych w oparciu o istniejące powiązania funkcjonalne, gospodarcze i społeczno-historyczne. Podział na subregiony był kontynuowany w kolejnych dokumentach strategicznych, zarówno w Strategii Rozwoju Województwa jak i Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa. Znajdował również swoje odzwierciedlenie w dokumentach wdrożeniowych, związanych m.in. z realizacją polityki spójności UE. W RPO WSL 2007-2013 subregiony otrzymały wsparcie poprzez realizację Programów Rozwoju Subregionów (PRS). W ramach kolejnego okresu programowania tj. w RPO WSL 2014-2020 województwo śląskie realizowało wsparcie dla subregionów poprzez objęcie ich instrumentem zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT/RIT), stanowiących przykład swoistych miejskich obszarów funkcjonalnych. Planuje się kontynuację przyjętej polityki w kolejnych latach.

Zgodnie z tym podziałem województwo śląskie dzieli się na cztery **subregiony**: północny (o powierzchni 3 049 km²), południowy (2 354 km²), centralny (5 577 km²) i zachodni (1 353 km²).

Największy subregion województwa – centralny, zamieszkiwany jest przez 2,72 mln mieszkańców (tj. 60 % ludności regionu), a jego centrum stanowi **Metropolia Górnośląska** (MG), która składa się z 23 miast⁵³, w tym 22 miast tworzących rdzeń miejski Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) oraz miasto Jaworzno. Metropolia Górnośląska jest kluczowym elementem sieci osadniczej regionu o znaczeniu krajowym oraz europejskim. Na jej obszarze realizowane są funkcje metropolitalne, w tym w szczególności gospodarcze, naukowe, kulturalne i zdrowotne. Wyzwaniem dla Metropolii jest wzmacnianie pozycji konkurencyjnej w europejskiej sieci ośrodków metropolitalnych, w tym rozwój ośrodków naukowych i akademickich, centrów technologii i innowacji, przemysłów kreatywnych i wielkich wydarzeń.

W otoczeniu Metropolii Górnośląskiej zidentyfikowano grupę gmin wykazujących silne powiązania funkcjonalne z ośrodkiem centralnym i w związku z tym tworzące **Bezpośrednie Otoczenie Metropolii Górnośląskiej** (BOMG). Na obszarze tym zachodzą i będą zachodziły w przyszłości silne procesy przepływu czynników rozwojowych z obszaru wiodącego czyli MG oraz postępować procesy integracji usług i planowania rozwoju.

Istotnym elementem subregionu centralnego jest Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia (Obszar Metropolitalny⁵⁴), która została powołana na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie

⁵³ W wyniku delimitacji do Metropolii Górnośląskiej zakwalifikowane zostały gminy: Katowice, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Chorzów, Jaworzno, Mysłowice, Siemianowice Śląskie, Tarnowskie Góry, Będzin, Piekary Śląskie, Świętochłowice, Knurów, Mikołów, Czeladź, Łaziska Górne, Bieruń, Radzionków i Wojkowice.

⁵⁴ Zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

utworzenia w województwie śląskim związku metropolitalnego pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia” z siedzibą w Katowicach (GZM) i rozpoczęła swoją działalność 1 stycznia 2018 roku. W skład GZM wchodzi 41 miast i gmin⁵⁵ (26 gmin miejskich, w tym 13 miast na prawach powiatu, 2 gminy miejsko-wiejskie oraz 13 gmin wiejskich) o łącznej powierzchni 2,5 tys. km², w których mieszka ok 2,3 mln mieszkańców.

Pozostałe subregiony w województwie to: subregion południowy, którego centrum stanowi **Aglomeracja Bielska** (668 tys. osób), następnie subregion zachodni, którego centrum stanowi **Aglomeracja Rybnicka** (634 tys. osób) i subregion północny, którego centrum stanowi **Aglomeracja Częstochowska**, gdzie mieszka 513 tys. ludności województwa.

Subregiony te zorganizowane są wokół aglomeracji miejskiej o znaczeniu krajowym, która jest zasilana przez swoje bezpośrednie otoczenie funkcjonalne oraz wspomagana przez lokalne ośrodki rozwoju. Do kluczowych funkcji wzmacnianych w aglomeracjach zaliczyć należy usługi publiczne i infrastrukturę wyższego rzędu, w tym w obszarze, gospodarki, technologii i innowacji, kultury, edukacji i nauki, zdrowia, turystyki.

Strukturę funkcjonalną regionu uzupełnia sieć **lokalnych ośrodków rozwoju** obejmująca grupę miast, w których zlokalizowane są kluczowe usługi publiczne o charakterze ponadlokalnym. Są to ośrodki miejskie położone poza Metropolią i aglomeracjami oraz poza ich bezpośrednim otoczeniem funkcjonalnym, które skupiają procesy rozwoju na poziomie lokalnym. Stanowią przejściowe ogniwo rozpowszechniania procesów rozwoju pomiędzy Metropolią i aglomeracjami a pozostałymi obszarami województwa. Są to jednostki koncentrujące funkcje i usługi dla ludności w szczególności: edukacyjne, zdrowotne, związane z bezpieczeństwem, gospodarcze, administracyjne, kulturalne etc. Szczególną rolę pełnią w odniesieniu do obszarów wiejskich położonych w ich otoczeniu, dla których stanowią swoiste centra rozwoju usług pozarolniczych i realizują funkcje ośrodków inkubujących przedsięwzięcia i projekty aktywizujące te tereny. Z tego względu wyzwaniem jest poprawa integracji przestrzennej, społecznej i gospodarczej ośrodków miejskich będących lokalnymi ośrodkami rozwoju i ich otoczenia, w większości wiejskiego, poprzez rozbudowę i modernizację infrastruktury transportowej i systemów transportu zbiorowego, rozwijanie i uzupełnianie zakresu usług publicznych: edukacyjnych (głównie na poziomie średnim), ochrony zdrowia (zwłaszcza w zakresie specjalistycznych usług medycznych) oraz kultury. Ważna jest również realizacja tworzenia i modernizacji infrastruktury technicznej zapewniającej lokalizację firm wykorzystujących specyficzny, lokalny potencjał.

Drugie podejście to spojrzenie na obszary strategicznej interwencji w ujęciu funkcjonalnym z punktu widzenia podstawowych typów jednostek, tj.: obszarów wiejskich i miejskich.

Obszary miejskie

Województwo śląskie jest najbardziej zurbanizowanym regionem Polski (76,7% ludności miejskiej) o najwyższej w kraju gęstości zaludnienia (368 osób/km², przy średniej krajowej 123 osoby/km²). Charakterystyką systemu osadniczego województwa jest jego policentryczność. W centralnej części województwa usytuowany jest obszar metropolitalny, następnie równomiernie rozłożone aglomeracje miejskie, które mają duże znaczenie w sferze gospodarczej oraz w zakresie zaspokajania dostępu do usług publicznych wyższego rzędu w północnej, zachodniej i południowej części województwa śląskiego. W strukturze osadniczej województwa ważną rolę pełnią także

⁵⁵ Skład GZM jest aktualny na dzień 1 stycznia 2020r. i może ulegać zmianom z uwagi na potencjalne przystąpienie nowych członków. Zakłada się, że potencjalne rozszerzenie GZM nie powinno wpłynąć na zmianę ustaleń dotyczących obszarów prowadzenia polityki rozwoju.

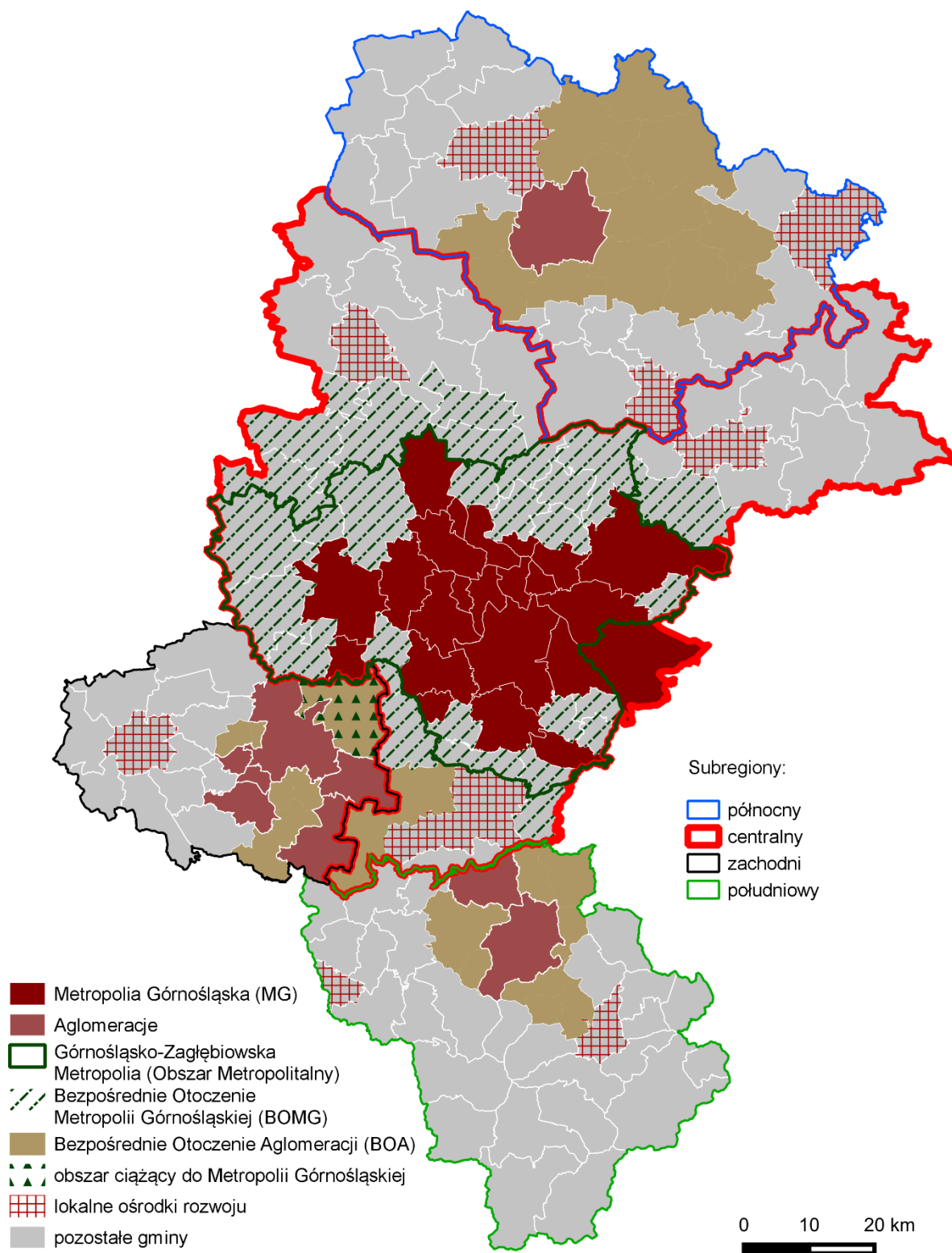
lokalne ośrodki rozwoju, czyli ośrodki miejskie, które poza Metropolią i aglomeracjami skupiają procesy rozwoju na poziomie lokalnym.

Analizując procesy zachodzące w miastach województwa zauważa się negatywne zjawiska dotyczące: starzenia się społeczeństwa, depopulacji, migracji, „kurczenia się” miast i suburbanizacji, które mają niekorzystny wpływ na przestrzeń, jej funkcjonalność, powodując zamieranie centrów miast. Z degradacją przestrzeni publicznych powiązane są również negatywne zjawiska społeczne, takie jak wzrost przestępczości i ograniczone poczucie bezpieczeństwa. Problemem miast jest pogarszająca się jakość środowiska, w tym zwłaszcza powietrza, obciążenie i zagęszczenie infrastruktury technicznej i transportowej, co w znacznym stopniu wpływa na jakość życia mieszkańców. Dla rozwoju miast i poprawy jakości życia na ich obszarach niezbędna jest poprawa jakości i efektywności transportu publicznego oraz promocja transportu niskoemisyjnego, poprawa jakości powietrza. Istotne są również kwestie związane z zapewnieniem zdolności adaptacyjnych do zagrożeń wynikających ze zmian klimatu, w tym kształtowanie systemu przyrodniczego miast województwa. Należy podejmować inicjatywy hamujące proces utraty dotychczasowych funkcji społeczno-gospodarczych miast poprzez rozwój ich bazy ekonomicznej, usług publicznych oraz poprawę jakości przestrzeni. Wsparcie rozwoju obszarów miejskich zostało uwzględnione w różnych celach rozwojowych Strategii, natomiast szczegółowa polityka województwa wobec miast i Metropolii, kształtowanie układu osadniczego, kierunki wspierania „specjalizacji” w zakresie usług metropolitalnych zostanie dookreślona w dokumentach branżowych, w tym Regionalnej Polityce Miejskiej.

Obszary wiejskie

Obszary wiejskie obejmują tereny wiejskie położone w gminach wiejskich oraz miejsko-wiejskich województwa śląskiego. Elementami wyróżniającymi te obszary są duża powierzchnia użytków rolnych oraz znaczna liczba ludności utrzymującej się z pracy w rolnictwie. Rozwój terenów wiejskich w dużym stopniu opiera się również na agroturystyce, turystyce oraz pozarolniczych usługach dla społeczności lokalnej i turystów. Tak więc obszary te cechują się znacznym zróżnicowaniem funkcji obejmującym zarówno funkcje rolnicze jak i pozarolnicze co wynika ze specyfiki sieci osadniczej i profilu gospodarczego regionu. Z tego też względu są to w znacznej części obszary o funkcjach mieszanych i przejściowych, czyli takich, które tracą swój pierwotny charakter w wyniku procesów urbanizacyjnych, w tym postępującej suburbanizacji. W związku z tymi procesami, równoległe ze wsparciem utrzymania rolniczego charakteru i produkcji w tych obszarach, konieczna staje się poprawa możliwości zatrudnienia i mobilności zawodowej, stworzenie warunków do zwiększenia inwestycji okołorolniczych i pozarolniczych oraz rozbudowy lokalnej infrastruktury transportowej i poprawy funkcjonowania transportu zbiorowego, umożliwiającego dostęp do korzystania z usług publicznych wyższego rzędu. Ponadto niezbędne są działania aktywizujące społeczności wiejskie oraz ukierunkowane na poprawę jakości edukacji i kształcenia ustawicznego, zachowanie ich różnorodności i spuścizny kulturowej, zachowanie i kształtowanie krajobrazu, ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego. Szczegółowa polityka wobec obszarów wiejskich i ich delimitacji zawarta została w *Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030*.

Mapa 29. Subregiony województwa i ich ośrodki centralne.

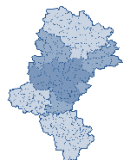

Źródło: opracowanie własne.

GŁÓWNE POTENCJAŁY

GŁÓWNE WYZWANIA

SUBREGION CENTRALNY

Dywersyfikacja przemysłu i znaczny potencjał gospodarczy w dużej części oparty o działalności innowacyjne.

Wysoka atrakcyjność inwestycyjna.

Wysokie kompetencje kapitału ludzkiego i silny kapitał społeczny.

Silny ośrodek naukowy, badawczy i akademicki ze zróżnicowaną i stale rozwijaną ofertą.

Dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa i logistyczna, obejmująca wszystkie gałęzie transportu.

Obszar silnie zurbanizowany, z silnym ośrodkiem metropolitalnym – Metropolią Górnośląską.

Obszary o wysokich walorach środowiskowych objęte rezerwatami przyrody i znacznym potencjale turystycznym.

Koncentracja potencjałów związana z niewielkimi odległościami pomiędzy jednostkami subregionu oraz z odległością od innych obszarów metropolitalnych o podobnej skali.

Wypracowanie i realizacja spójnej polityki rozwoju Metropolii i Obszaru Metropolitalnego oraz jej powiązań z otoczeniem.

Wzmocnienie procesu integracji Metropolii oraz koordynacja polityk sektorowych.

Wzmacnianie dywersyfikacji gospodarczej bazy ekonomicznej obszaru.

Poprawa jakości środowiska, w tym w szczególności jakości powietrza i wód powierzchniowych.

Kształtowanie racjonalnej gospodarki wodnej w związku z nadmiernym wykorzystaniem wód podziemnych.

Poprawa bezpieczeństwa powodziowego oraz przeciwdziałanie skutkom suszy.

Skuteczniejsze wykorzystywanie potencjałów przyrodniczych i kulturowych w rozwoju produktów turystycznych, w tym rozwój infrastruktury turystycznej.

Wyhamowanie niekorzystnych procesów demograficznych.

Ograniczanie zjawiska suburbanizacji.

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych, w tym terenów i obiektów przemysłowych.

Harmonizacja rozwoju infrastruktury oraz organizacji transportu publicznego.

Wzmocnienie działań na rzecz transformacji gospodarczej.

SUBREGION PÓŁNOCNY

Położenie na osi komunikacyjnej północ-południe; północna brama województwa śląskiego.

Obszary o wysokich walorach środowiskowych i znacznym potencjale turystycznym.

Zdywersyfikowana struktura gospodarcza i znaczny poziom przedsiębiorczości.

Rozwinięte rolnictwo ekologiczne, przetwórstwo rolne, agroturystyka.

Korzystne warunki inwestowania.

Wzmacnianie nowych specjalizacji gospodarczych, w tym podnoszących poziom innowacyjności gospodarki.

Skuteczniejsze wykorzystywanie wyjątkowych potencjałów przyrodniczych i kulturowych w rozwoju produktów turystycznych, w tym rozwój infrastruktury turystycznej.

Przewycięzanie peryferyjnego położenia części obszarów wiejskich poprzez organizację zintegrowanego systemu transportu publicznego.

		<p>Rozwój infrastruktury komunalnej na obszarach wiejskich i w małych miastach.</p> <p>Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego, w tym wzrost poziomu kształcenia na wszystkich poziomach.</p> <p>Poprawa bezpieczeństwa powodziowego oraz przeciwdziałanie skutkom suszy.</p>
<p>SUBREGION POŁUDNIOWY</p> 	<p>Położenie przygraniczne; rozwijająca się współpraca transgraniczna.</p> <p>Infrastruktura transportowa stwarzająca możliwości dostępu do nowych terenów inwestycyjnych.</p> <p>Wysoka atrakcyjność inwestycyjna.</p> <p>Silnie rozwijająca się nowoczesna gospodarka ośrodka aglomeracyjnego.</p> <p>Duży potencjał kulturowy i turystyczny.</p> <p>Występowanie obszarów o wysokich walorach środowiskowych.</p>	<p>Rozwój współpracy na rzecz tworzenia atrakcyjnych produktów turystycznych.</p> <p>Rozwój i integracja wysokiej jakości infrastruktury turystycznej.</p> <p>Podniesienie jakości drogowych powiązań wewnętrznych i zewnętrznych, w tym również dróg pieszych i rowerowych.</p> <p>Poprawa jakości środowiska, w szczególności powietrza i wód powierzchniowych.</p> <p>Poprawa bezpieczeństwa powodziowego oraz przeciwdziałanie skutkom suszy.</p> <p>Przewycięzanie peryferyjnego położenia części obszarów wiejskich poprzez organizację zintegrowanego systemu transportu publicznego.</p>
<p>SUBREGION ZACHODNI</p> 	<p>Wysoki poziom integracji społecznej.</p> <p>Współpraca transgraniczna z silnymi więziami gospodarczymi, stanowiącymi zarówno potencjał jak i obszar aktywności.</p> <p>Dobra współpraca i organizacja samorządów z aktywnością miast (jako liderów).</p> <p>Bogaty potencjał kulturalny i dziedzictwo historyczne; silne tradycje, nowe aktywności w dziedzinie kultury oraz duży potencjał do rozwoju turystyki wodnej.</p> <p>Wysoki potencjał produkcji rolnej.</p> <p>Położenie na przebiegu istotnego korytarza transportowego – Brama Morawska.</p> <p>Bioróżnorodność środowiska oraz duży udział terenów zieleni.</p>	<p>Dywersyfikacja struktury gospodarczej obszaru.</p> <p>Rewitalizacja obszarów i obiektów przemysłowych.</p> <p>Poprawa jakość środowiska w szczególności powietrza.</p> <p>Poprawa bezpieczeństwa powodziowego oraz przeciwdziałanie skutkom suszy.</p> <p>Wzrost poziomu przedsiębiorczości mieszkańców.</p> <p>Rozwój produktu turystycznego oraz infrastruktury turystycznej.</p> <p>Wzmocnienie działań na rzecz transformacji.</p>

REGIONALNE OBSZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI – UJĘCIE TEMATYCZNE

Z uwagi na coraz większe znaczenie koncentracji tematycznej w europejskiej oraz krajowej polityce rozwoju w procesie prac nad aktualizacją Strategii wyznaczono również obszary szczególnie ważne z punktu widzenia zidentyfikowanych wyzwań rozwojowych województwa tzw. Obszary Strategicznej Interwencji w ujęciu tematycznym (OSI). Wyznaczone obszary odpowiadają na najważniejsze problemy i potencjały zarysowane w diagnozie strategicznej województwa. Uwzględniają wnioski płynące z warsztatów subregionalnych, a także korespondują z przesłankami płynącymi z otoczenia krajowego i europejskiego, w tym związanymi z transformacją regionów górniczych i założeniami nowej strategii wzrostu Europejskiego Zielonego Ładu.

Ostatecznie zidentyfikowano 5 OSI w ujęciu tematycznym przyporządkowanych do 2 grup, tj.:

OSI konkurencyjne

obszary cenne przyrodniczo,
ośrodki wzrostu.

OSI problemowe

gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza,
gminy w transformacji górniczej.

Z uwagi na złożoność analizowanych zjawisk OSI przybrały postać syntetycznych mierników, pozwalających na jak najbardziej zbliżone do rzeczywistości zobrazowanie występujących procesów. Przyjęty podział na OSI konkurencyjne oraz problemowe nie wyklucza możliwości występowania tych samych gmin zarówno w zbiorze obszarów o cechach pozytywnych jak i negatywnych. Szczególnie dotyczy to sytuacji, w której ta sama jednostka jest identyfikowana jako obszar o określonym potencjale wzrostowym oraz równocześnie jako obszar, na którym występuje utrata określonych funkcji społeczno-gospodarczych. Sytuacja ta wynika z zastosowania, w przeprowadzonej analizie statystycznej, różnych zestawów czynników lub ich innego ujęcia z uwagi na szereg czasowy lub zastosowaną wagę. Zakłada się, że występują w regionie ośrodki o silnej pozycji konkurencyjnej, posiadające potencjał rozwojowy np. w postaci instytucji B+R, na obszarze których występują równocześnie problemy strukturalne wynikające np. z długofalowego oddziaływania skutków procesu transformacji.

Poniżej opisano każdy OSI według przyjętej metodologii, uzyskanych wyników oraz wyzwań.

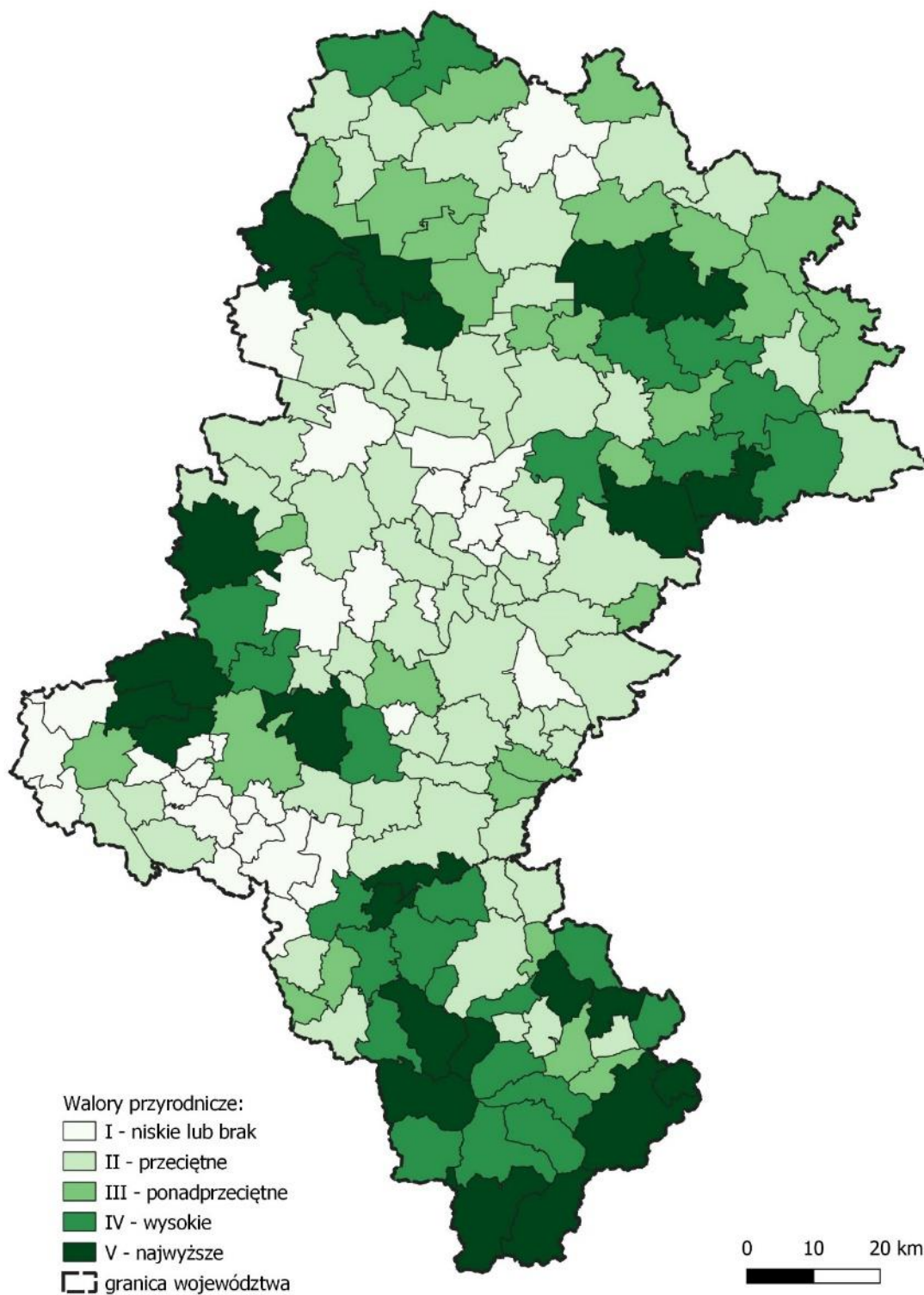
OSI – obszary cenne przyrodniczo

Obszar OSI – obszary cenne przyrodniczo, został wyznaczony w oparciu o udział scalonej powierzchni cennej przyrodniczo w powierzchni całej gminy. Kategoryzacja terenów cennych przyrodniczo została oparta o powierzchniowe formy ochrony przyrody (rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe) oraz korytarze ekologiczne (korytarze dla ssaków kopytnych i drapieżnych oraz korytarze spójności). Dobór powyższych kategorii opierał się na założeniu, że są to najważniejsze obszary dla zachowania walorów przyrodniczych regionu. O ile pierwsze chronione są prawem, o tyle drugie wymagają wzmocnienia odgrywanej roli w systemie przyrodniczym województwa i działań zabezpieczających przed dalszą degradacją i osłabianiem ich funkcjonalności.

Z przeprowadzonej analizy można wnioskować, iż obszary o najwyższej wartości przyrodniczej są umiejscowione we wszystkich subregionach województwa, a w najmniejszym stopniu w centralnej części regionu. Ponadto położenie tych obszarów wyraźnie pokrywa się z lokalizacją parków krajobrazowych występujących w regionie.

Wyzwaniem dla tego obszaru OSI jest ochrona różnorodności biologicznej i georóżnorodności, poprawa stosunków wodnych i ochrona siedlisk wodno-błotnych na obszarach chronionych oraz zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych. Istotne będzie również programowanie i prowadzenie na tych terenach zrównoważonej polityki rozwoju, godzącej interesy ochrony przyrody z rozwojem gospodarczym tych obszarów, ukierunkowanym na wykorzystanie lokalnych potencjałów.

Mapa 30. OSI – obszary cenne przyrodniczo.

Źródło: opracowanie własne Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska.

OSI – ośrodki wzrostu

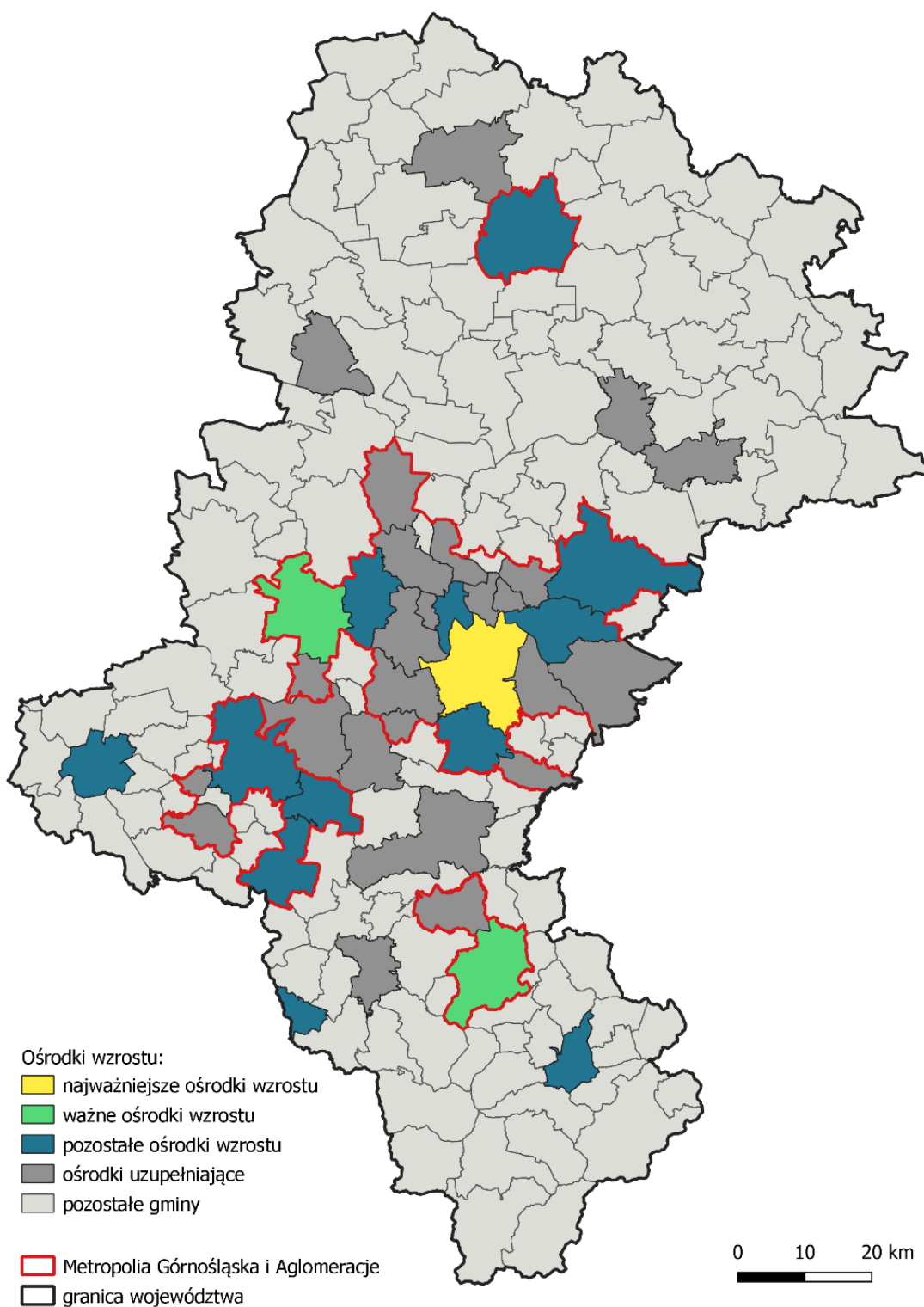
OSI – ośrodki wzrostu identyfikują obszary predystynowane do pełnienia wiodących funkcji gospodarczych i społecznych w regionie, które w najwyższym stopniu przyczyniają się do rozwoju województwa jako całości oraz wpływają na jego pozycję w kraju i Europie. Do wyznaczenia regionalnych ośrodków wzrostu przyjęto szereg wskaźników określających potencjał gospodarczy, poziom wydatków inwestycyjnych ponoszonych przez jednostki samorządu terytorialnego, atrakcyjność lokalnego rynku pracy, dostępność szkolnictwa wyższego oraz jednostek badawczo-rozwojowych. Ponadto wzięto pod uwagę wskaźniki związane z poziomem przedsiębiorczości, innowacyjnością podmiotów gospodarczych oraz dostępnością usług wyższego rzędu. Ponadto wykluczono z analizy najmniejsze ośrodki, jako te, które nie generują znaczących funkcji dla swojego otoczenia i przyjęto, iż przedmiotem prac analitycznych będą gminy miejskie i miejsko-wiejskie, liczące powyżej 20 tys. mieszkańców (a w przypadku stolic powiatów powyżej 15 tys. mieszkańców). Wynikiem analizy są cztery kategorie gmin, tj.:

- najważniejsze ośrodki wzrostu,
- ważne ośrodki wzrostu,
- pozostałe ośrodki wzrostu,
- ośrodki uzupełniające.

Do najważniejszych i ważnych ośrodków wzrostu w województwie śląskim zaliczone zostały trzy duże miasta: Katowice, Bielsko-Biała oraz Gliwice, na obszarze których zlokalizowane są siedziby uczelni wyższych oraz jednostek B+R. Ośrodki te generują największe strumienie dojazdów do pracy z uwagi na ich atrakcyjny rynek pracy. Kolejnych 13 gmin znalazło się w grupie pozostałych ośrodków wzrostu. Niemal wszystkie z nich zlokalizowane są w obszarach dużych skupisk miejskich: Metropolii Górnośląskiej, Aglomeracji Rybnickiej oraz Częstochowskiej, co wskazuje na wiodącą rolę tych obszarów w rozwoju regionu. Poza nimi istotne znaczenie mają ośrodki powiatowe: Cieszyn, Racibórz oraz Żywiec, uzupełniające wiodące ośrodki na poziomie lokalnym.

Ośrodki wzrostu to obszary, które powinny stanowić o sile regionu w przyszłości i jego pozycji konkurencyjnej. W związku z powyższym najważniejszym wyzwaniem dla tego obszaru będzie podniesienie poziomu innowacyjności w sektorze przedsiębiorstw, wzmocnienie potencjału i skali oddziaływania oraz pozycji na arenie międzynarodowej ośrodków akademickich oraz sektora B+R. Istotny będzie również rozwój funkcji metropolitalnych, poprawa jakości środowiska i przestrzeni, tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy poprzez rozwój potencjału gospodarczego i zwiększenie poziomu inwestycji, pozwalających na zatrzymanie procesu „drenażu mózgów” przez inne atrakcyjne ośrodki metropolitalne.

Mapa 31. OSI – ośrodki wzrostu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz https://ris.slaskie.pl/czytaj/ekosystem_innowacji_wsl_jednostki_br.

OSI – gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze

Gminy tracące funkcje to ośrodki, które na przestrzeni kilkunastu lat stopniowo traciły swoją pozycję, jako znaczących ośrodków gospodarczych i społecznych w regionie, predystynowanych do pełnienia istotnej roli dla mieszkańców województwa jako miejsca pracy, zamieszkania i realizacji różnorodnych potrzeb społeczności. Delimitacja ośrodków, które tracą swoje funkcje prowadzona była na poziomie gmin miejskich i miejsko-wiejskich – podobnie jak ma to miejsce w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Dodatkowo, aby zapewnić zgodność z SOR oraz KSRR 2030 wykluczono z analizy najmniejsze ośrodki, jako te, które nie generują znaczących funkcji dla swojego otoczenia. Brano pod uwagę jedynie gminy miejskie i miejsko-wiejskie, liczące powyżej 20 tys. mieszkańców (a w przypadku stolic powiatów powyżej 15 tys. mieszkańców).

Do delimitacji gmin tracących funkcje przyjęto 10 wskaźników, obejmujących szeroki wachlarz zagadnień związanych z liczbą oraz strukturą wiekową ludności, finansami jednostek samorządu terytorialnego, sytuacją rynku pracy, poziomem przedsiębiorczości wśród mieszkańców, mieszkalnictwem, czy też dostępnością usług publicznych. Analiza uwzględniała zmiany wartości wskaźnika w czasie oraz wartość według stanu obecnego. Na podstawie wyliczonych wartości wskaźnika określono gminy, które tracą swoje funkcje, przy czym zastosowano skalę natężenia zjawiska utraty funkcji:

- znaczną utratą funkcji (dotyczy 10 gmin w województwie);
- średnią utratą funkcji (4 gminy);
- umiarkowaną utratą funkcji (8 gmin).

Najwyższa utrata funkcji społeczno-gospodarczych widoczna jest w centralnej części województwa, w szczególności w obszarze największego obszaru miejskiego w kraju tj. Metropolii Górnośląskiej, gdzie wskazać należy: Zabrze, Rudę Śląską, Świętochłowice, Będzin, Czeladź, Mysłowice, Bytom, Sosnowiec. Do obszarów tracących funkcje zaliczyć należy także całą Aglomerację Rybnicką. Ponadto z mniejszych ośrodków wyraźnie niekorzystnie wybijają się miasta takie jak: Racibórz, Zawiercie czy Myszków. Wśród 40 gmin województwa śląskiego poddanych analizie dotyczącej utraty funkcji, aż 10 gmin zaliczono do grupy o znacznym natężeniu tego zjawiska przy czym łącznie jako tracące funkcje zakwalifikowano 22 gminy.

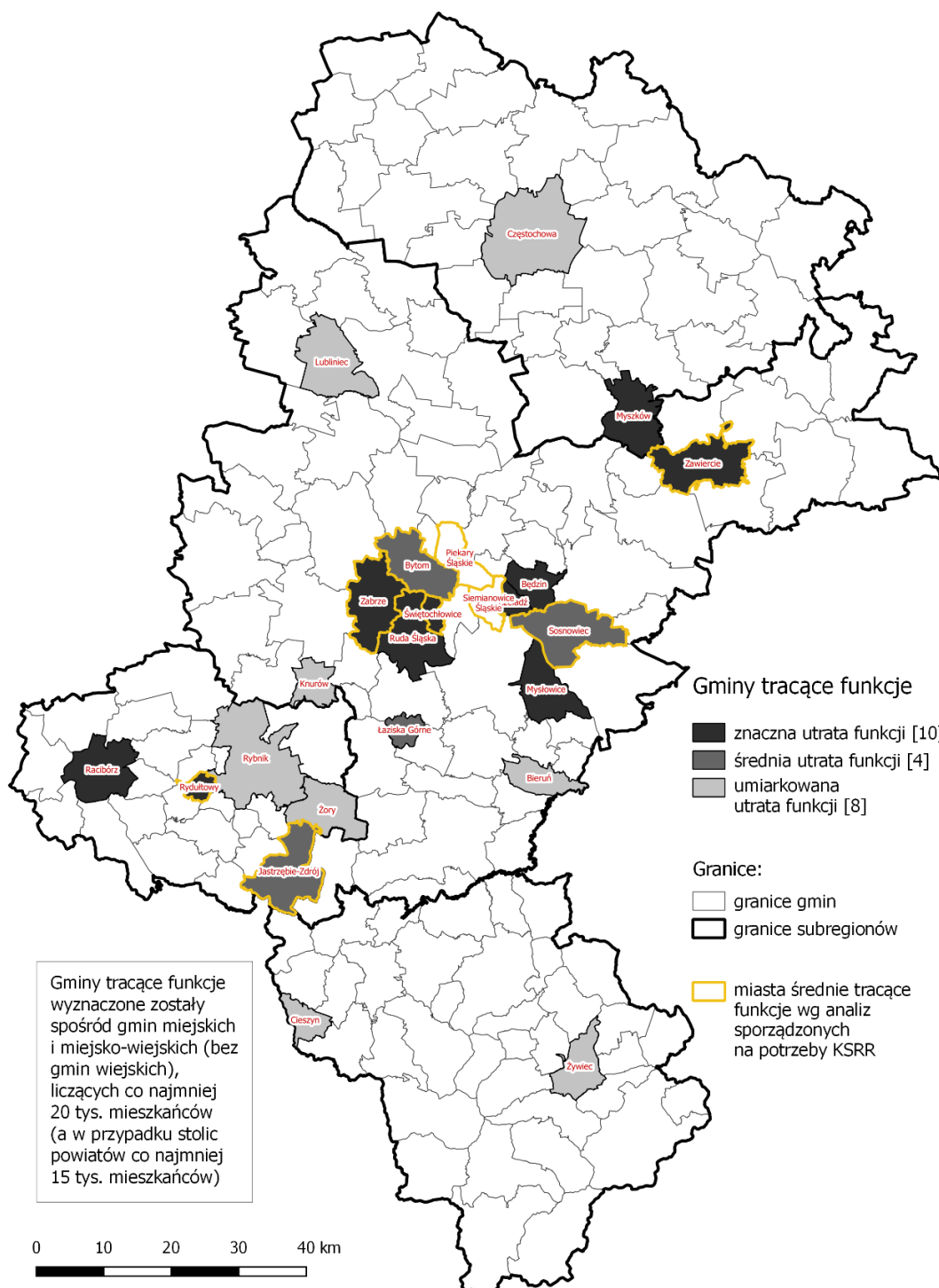
W dokumentach strategicznych szczebla krajowego (SOR oraz KSRR 2030) wyszczególniono 6 miast z województwa śląskiego jako tracących funkcje. Wszystkie spośród nich zostały zakwalifikowane jako tracące również w delimitacji przeprowadzonej na potrzeby Strategii Rozwoju Województwa:

- na poziomie znacznej utraty funkcji zakwalifikowano trzy miasta, tj.: Zabrze, Świętochłowice i Rydułtowy;
- na poziomie średniej utraty funkcji znalazły się pozostałe trzy miasta, a mianowicie: Bytom, Sosnowiec i Jastrzębie-Zdrój.

Województwo śląskie jest regionem o bardzo specyficznej strukturze administracyjnej i osadniczej. Duża gęstość zaludnienia, najwyższy w kraju wskaźnik urbanizacji, a jednocześnie duże nagromadzenia sąsiadujących i ściśle ze sobą powiązanych miast średniej wielkości sprawiają, że głównym wyzwaniem stojącym przed regionem jest ograniczanie wewnętrznych zróżnicowań na obszarach silnie zurbanizowanych (w szczególności Metropolii i Aglomeracji). Zbyt duże zróżnicowania w ramach niewielkiego obszaru mogą stać się w niedalekiej przyszłości generatorem licznych problemów społecznych. Wyzwaniem dla regionu jest zapewnienie zrównoważonej sieci ośrodków miejskich, która będzie stanowiła szkielet stabilnego układu

przestrzennego regionu. Szczególnie dedykowanymi działaniami dla gmin tracących funkcje są te, które przyczynią się do wzmocnienia ich potencjału gospodarczego, wzrostu inwestycji sektora przedsiębiorstw, rozwoju szeroko pojętych usług, poprawy dostępu do oferty kulturalnej i rekreacyjnej. Wyzwaniem jest również poprawa jakości przestrzeni oraz środowiska.

Mapa 32. OSI – gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Katowicach oraz bazy REGON.

OSI – gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza

Największym wyzwaniem w obszarze jakości środowiska stało się zapewnienie odpowiedniej jakości powietrza na obszarze całego województwa. Do wyznaczenia obszaru OSI wykorzystano dane według stanu na rok 2018 pozyskane z Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska. Informują one o średniorocznych przekroczeniach norm jakości powietrza w województwie śląskim pod względem:

pyłów zawieszonych PM_{2,5},
pyłów zawieszonych PM₁₀,
benzo(α)pirenu.

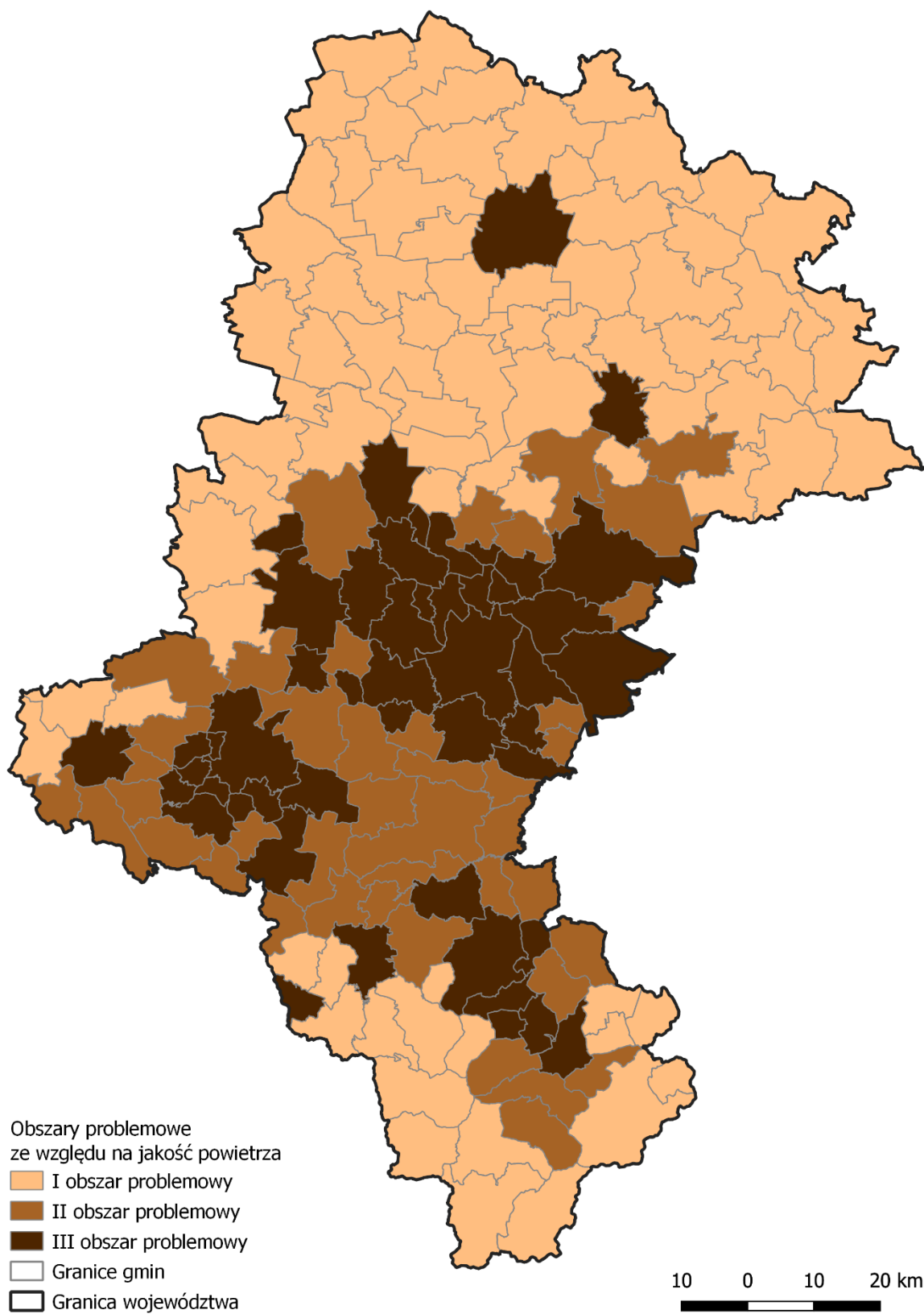
Do wyznaczenia obszaru brano pod uwagę obszary przekroczeń wskazanych powyżej wskaźników. Przypisanie gminy do stopnia przekroczeń następowało poprzez analizę liczby rodzajów przekroczeń średniorocznych występujących na jej terenie. Gminy na terenie których występuje przekroczenie minimum jednego dowolnego wskaźnika jakości powietrza przypisano do I obszaru problemowego, gminy na terenie których występuje przekroczenie minimum dwóch dowolnych wskaźników – II obszar problemowy, natomiast dla gmin na terenie których wystąpiło przekroczenie wszystkich średniorocznych norm powietrza – III obszar problemowy. Mając na uwadze koncentrację wsparcia na obszarach zamieszkałych przez dużą liczbę ludności, uzyskane wyniki skorygowano o wskaźnik gęstości zaludnienia.

Powietrze na terenie województwa śląskiego jest silnie zanieczyszczone. Przekroczenie docelowej wartości stężenia średniorocznego benzo(a)pirenu występuje na obszarze całego województwa. Dodatkowo niemal wszyscy mieszkańcy aglomeracji górnośląskiej, rybnicko-jastrzębskiej oraz miast Częstochowy oraz Bielska-Białej zamieszkiwali tereny o przekroczonych normach średniorocznych pyłów zawieszonych PM_{2,5} oraz PM₁₀.⁵⁶ Skala problemu oraz ograniczone środki na poprawę jakości powietrza powodują potrzebę koncentracji działań, by maksymalnie efektywnie wykorzystać wsparcie.

Główną przyczyną złej jakości powietrza w województwie śląskim jest emisja z indywidualnego ogrzewania budynków mieszkalnych (bytowo-komunalna). Znacznie mniejszy wpływ na jakość powietrza ma emisja przemysłowa i liniowa. Pomimo działań podejmowanych w ostatnich latach, nie zanotowano znaczącej poprawy jakości powietrza. Największym wyzwaniem stojącym przed województwem na najbliższe lata jest ograniczenie niskiej emisji, gdyż to ona w największym stopniu odpowiada za przekroczenia norm jakości powietrza. Pożądane jest również wsparcie rozbudowy sieci ciepłowniczej oraz włączenie w nią możliwie największej liczby budynków mieszkalnych. Gminy ze swojej strony muszą podjąć wyzwanie egzekwowania przepisów tzw. „uchwały antysmogowej”.

⁵⁶ Roczna ocena jakości powietrza w województwie śląskim, Raport wojewódzki za rok 2018.

Mapa 33. OSI – gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

OSI – gminy w transformacji górniczej

Z uwagi na konieczność kontynuacji procesów związanych z restrukturyzacją gospodarczą w obszarze sektora górniczego, zidentyfikowano obszary, na których będą występowały lub już występują negatywne skutki prowadzonej transformacji. W analizie uwzględniono, towarzyszące temu procesowi, zjawiska społeczne, przestrzenne oraz środowiskowe. Do gmin górniczych objętych procesem transformacji zaliczono więc jednostki, na których występuje jedna z poniższych przesłanek:

- występują tereny pogórnice po zakończonej już działalności wydobywczej (kopalnie zlikwidowane lub w likwidacji),
- prowadzona jest aktualnie działalność wydobywcza węgla kamiennego,
- występuje znacząca liczba pracujących w sektorze górniczym i istotny odsetek pracujących w górnictwie w ogóle zatrudnionych.

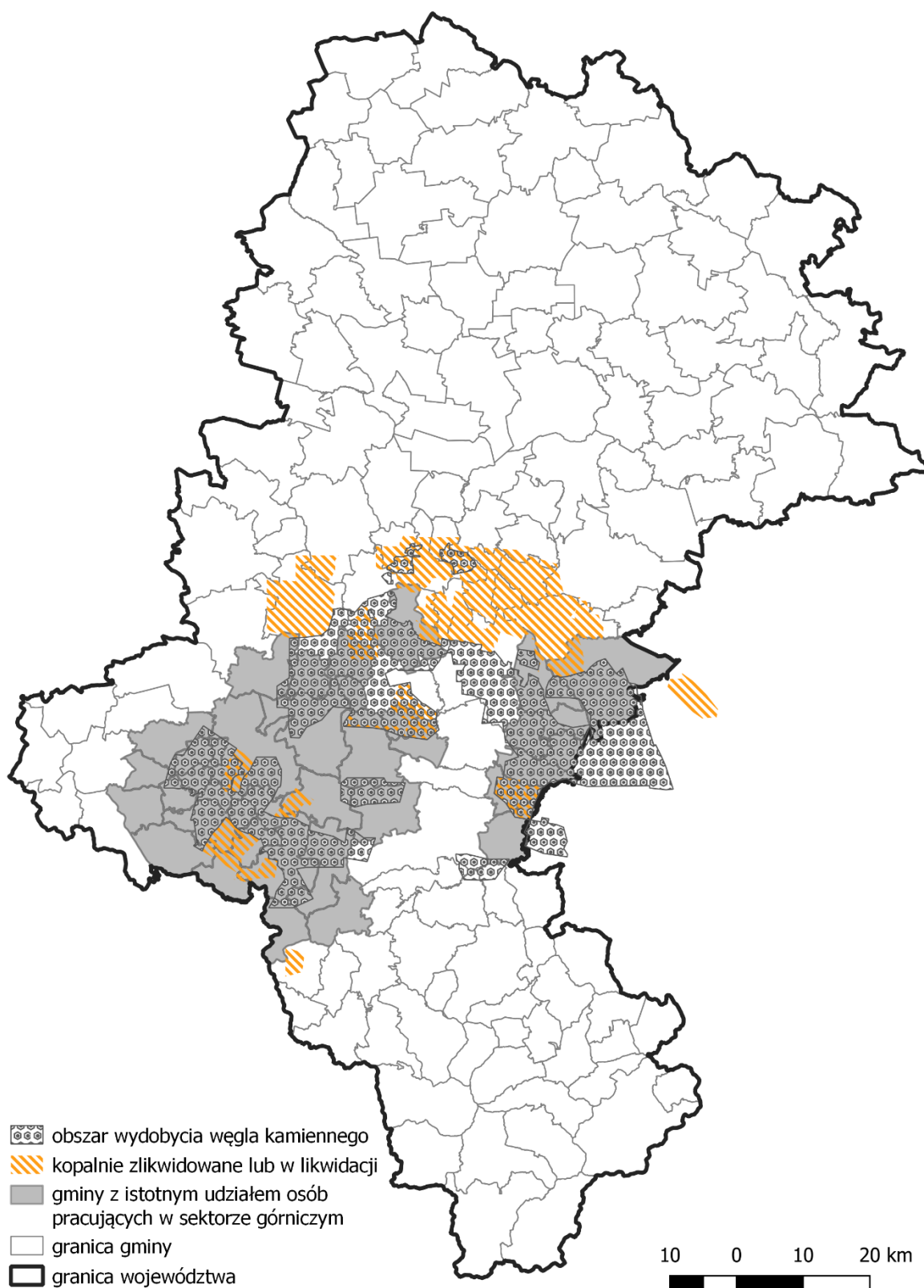
Z uwagi na powyższe wyróżniamy więc 3 typy gmin górniczych w transformacji: gminy z problemem społecznym, gminy z problemem przestrzennym oraz gminy z problemem społecznym i przestrzennym.

Do terenów o priorytetowym zakresie wsparcia będą zaliczone obszary kumulacji zjawisk problemowych tj. na których występują lub wystąpią problemy społeczne związane z redukcją zatrudnienia w sektorze górniczym oraz niekorzystne zmiany w środowisku oraz przestrzeni, skutkujące koniecznością podjęcia działań rewitalizacyjnych.

Podsumowując wyniki wykonanej analizy należy stwierdzić, iż wszystkie gminy górnicze w transformacji znajdują się w centralnej i zachodniej części województwa, głównie na obszarach wydobywania węgla kamiennego. W zdecydowanej większości są to gminy zlokalizowane na obszarze Aglomeracji Rybnickiej i jej otoczenia, Metropolii Górnośląskiej oraz przy granicy z województwem małopolskim.

Wyzwaniem dla tych obszarów jest znaczny udział terenów przemysłowych i poprzemysłowych oraz terenów, na których wystąpiły lub wystąpią skutki eksploatacji górniczej. Istotnym problemem jest zagospodarowanie terenów po zakończonej eksploatacji górniczej, a także przekwalifikowanie pracowników odchodzących z sektora górniczego. W planowaniu rozwoju gospodarczego należy uwzględnić również konieczność zapewnienia możliwości funkcjonowania dla firm z branży okołogórniczej lub ich przebranżowienia. Oprócz tworzenia na obszarach gmin górniczych alternatywnych miejsc pracy należy również ukierunkować wsparcie na poprawę jakości środowiska, rozwój usług publicznych, poprawę jakości przestrzeni miejskich oraz rozwój oferty czasu wolnego.

Mapa 34. OSI – gminy w transformacji górniczej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PIT-11 i Głównego Instytutu Geologicznego.

Właściwa identyfikacja zmian i prognozowanie przyszłości pozwala antycypować szanse i zagrożenia w otoczeniu, z którymi przyjdzie się zmierzyć w perspektywie realizacji strategii. Prognozy krajowe, europejskie oraz globalne, które będą wpływać na intensywność procesów rozwoju województwa przedstawiono w podziale na uwarunkowania środowiskowe, społeczne, gospodarcze i horyzontalne, które ujmują wiele aspektów rozwoju i nie dają się zaklasyfikować do jednej kategorii. Kluczową tendencją w kolejnych latach pozostanie rosnące znaczenie ekologii. Jest to odpowiedź na zmiany klimatyczne, które mają bezpośredni wpływ na zmiany w pozostałych obszarach, tj. w obszarze społecznym i środowiskowym. Z jednej strony zmiany klimatu należy postrzegać jako katalizator procesów negatywnych, ale też jako koło zamachowe nowych innowacji, postępu i rozwoju gospodarczego. Kolejnymi ważnymi czynnikami, które będą wpływać znacząco w przyszłości na rozwój regionu są tendencje demograficzne i starzenie się społeczeństwa oraz czwarta rewolucja przemysłowa w tym szereg zmian, które będą jej towarzyszyć. Na pewno też pojawią się nowe wyzwania, które trudno obecnie zaprognozować, a czego najlepszym dowodem jest obecny kryzys i jego skutki związane z zupełnie nowym i nagłym zagrożeniem, czyli epidemią COVID-19.

Najważniejsze prognozy w następujących obszarach rozwoju:

ŚRODOWISKOWY

Zmiany klimatyczne, których skutkiem będzie kurczenie się zasobów wody, w tym wody pitnej o odpowiedniej jakości, surowców naturalnych i nośników energii, stwarzające zagrożenie w kontekście bezpieczeństwa i jakości życia oraz perspektyw rozwoju sektorów bazujących na tych zasobach, powstawanie „miejskich wysp ciepła” w miastach oraz utrudnienia w rolnictwie, poszukiwania nowych rozwiązań technologicznych mających na celu zmniejszenie zapotrzebowania na surowce i bardziej efektywne ich wykorzystanie oraz zwiększenie odzysku surowców wtórnych, w celu zachowania zasobów dla przyszłych pokoleń.

Urbanizacja, tworząca bodźce dla rozwoju gospodarczego, będzie zwiększać presję na środowisko przyrodnicze, zasoby pożywienia i wody, a niekontrolowana może powodować nadmierne koszty ekonomiczne i społeczne.

Ubożenie bioróżnorodności i georóżnorodności spowodowane zmianami klimatu, presją urbanizacyjną i nadmierną eksploatacją zasobów.

Wywołane globalnym ociepleniem pustynnienie obszarów uprawnych.

Zwiększenie zachorowań na choroby spowodowane zanieczyszczeniem środowiska oraz występowaniem sytuacji epidemicznych

SPOŁECZNY

Postępowanie regresywnych tendencji demograficznych na co składa się wydłużenie trwania życia, niski poziom dzietności, emigracja osób młodych, szybszy spadek liczby ludności na obszarach miejskich w porównaniu z obszarami wiejskimi; jeszcze szybsze tempo wzrostu odsetka ludzi w wieku podeszłym (80+), których liczba do roku 2050 wzrośnie sześciokrotnie w państwach rozwiniętych i siedemnastokrotnie w krajach rozwijających się; trwałe osłabienie tempa rozwoju gospodarczego

⁵⁷ Prognozy i trendy sformułowano w oparciu o zapisy w następujących dokumentach strategicznych: SOR, KSRR 2030, Krajowy Program Reform. Europa 2020. Aktualizacja 2019/2020, Sprawozdanie krajowe – Polska 2019. Dokument roboczy służb Komisji Europejskiej, Megatrendy. Od akceptacji do działań. WiseEuropa.

w nadchodzących latach w efekcie negatywnych trendów demograficznych, niskie tempo wzrostu produktywności pracy oraz jednej z najniższych w regionie Europy Środkowo-Wschodniej stopy inwestycji; wzrost obciążenia demograficznego osób w wieku produkcyjnym osobami starszymi; spowoduje albo znaczące zwiększenie podatków i składek finansujących wydatki emerytalne i zdrowotne, albo istotne obniżenie zakresu zabezpieczenia dostarczanego osobom starszym (niższe emerytury, gorszy dostęp do świadczeń, szybszy wzrost cen dóbr przez nie preferowanych); zmiany relacji emerytur do wynagrodzeń (tzw. stopa zastąpienia) będzie w przyszłości znacznie niższa niż obecnie, zwłaszcza w przypadku kobiet.

Zmiany na rynku pracy, w wyniku zastępowania czynnika pracy ludzkiej rozwiązaniami z zakresu robotyzacji i automatyzacji, z drugiej strony spadek podaży pracy w krajach OECD, zwiększy presję na daleko idącą automatyzację głównych branż przemysłowych i usługowych oraz konieczność zwiększonej imigracji z regionów relatywnie młodszych (np. Azji Południowej czy Afryki).

Kryzys na rynku pracy w skutek recesji gospodarczej wywołanej skutkami pandemii COVID-19.

Nowe style życia, nowe wzorce konsumpcji i mobilności, rosnąca obecność technologii w życiu codziennym, również na skutek zagrożenia epidemicznego, poprawienie jakości i dostępu do usług oraz lepszego dopasowania opieki do zmieniających się trendów demograficznych.

Zmiana struktury zachorowalności, w postaci relatywnie większej częstości występowania przewlekłych chorób niezakaźnych, w tym zwłaszcza chorób układu krążenia i nowotworów oraz schorzeń neurodegeneracyjnych (choroby Parkinsona i Alzheimera) i cywilizacyjnych (m.in. cukrzyca).

GOSPODARCZY

Światowy kryzys gospodarczy, w związku z globalizacją gospodarek, wywołany rozprzestrzenianiem się pandemii COVID-19.

Czwarta rewolucja przemysłowa czyli wprowadzenie technologii umożliwiających komunikację między maszynami, upowszechnienie cyfrowych procesów w zarządzaniu produktami i robotyzacją, rozwój nowoczesnych technologii teleinformatycznych (m.in. chmury obliczeniowe, rozwiązania w obszarze wielkich zbiorów danych – big data, Internet Rzeczy – ang. Internet of Things, samouczące się maszyny i sztuczna inteligencja) i biomedycznych, rosnący popyt na stały dostęp do informacji z jednej strony będzie stwarzać zagrożenie na rynku pracy oraz zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, z drugiej nastąpi wzrost szybkości i elastyczności procesów produkcyjnych i w związku z tym wzrost konkurencyjności gospodarki.

Niższy poziom pracochłonności nowoczesnych gospodarek (zmiana na rynku pracy, impuls dla rozwoju tzw. przemysłu wolnego czasu (turystyki, sportu, branży kulturalno-rozrywkowej) oraz związanych z nią przemysłów kreatywnych, a także wielu usług, w tym medycznych).

Zwiększenie umiędzynarodowienia polskiej gospodarki oraz eksportu towarów zaawansowanych technologicznie; zwiększenie udziału polskich

produktów żywnościowych w handlu z rynkami zagranicznymi, poprzez wzrost rozpoznawalności polskich marek i ich konkurencyjności; napływ inwestycji zagranicznych, w tym w sektorze produkcyjnym; zwiększenie stopy inwestycji i poprawa ich jakości, przy większym wykorzystaniu środków krajowych.

Tworzenie nowych globalnych korytarzy transportowych, w tym na potrzeby rozwoju intermodalnego, otwierających nowe rynki i możliwości współpracy gospodarczej.

Rozwój przedsiębiorczości i działalności MŚP w sektorze srebrnej gospodarki.

Pogłębiającą się nierówność na szczeblu globalnym, w tym w krajach rozwiniętych, oraz wzrost udziału dochodów i majątku 1% lub 0,1% najbogatszych osób w ujęciu globalnym⁵⁸.

Nowe wzorce postępowania w sferze gospodarowania – rozwój finansowania społecznościowego (crowdfunding), zmiana sposobu działania funduszy podwyższonego ryzyka (venture capital), ekonomia współdzielenia (sharing economy) – stanowiące alternatywę dla tradycyjnych modeli biznesowych.

Wzrost cen energii elektrycznej oraz regulacje dotyczące magazynowania gazu mogą zmniejszyć konkurencyjność branży energetycznej i sektorów energochłonnych w Polsce; upowszechnienie się innowacji w całej gospodarce będzie również oznaczało dodatkowy impuls do głębokiej przebudowy systemu energetycznego.

PROGNOZY,
KTÓRE BĘDĄ
WPŁYWAĆ NA
CAŁOKSZTAŁT
PROWADZONEJ
POLITYKI
ROZWOJU
WOJEWÓDZTWA
(HORYZONTALNE)

Duże zagrożenie w zakresie szybkiego rozprzestrzeniania się nowych chorób w związku z globalizacją i ograniczona odporność lokalnych rynków na światowe kryzysy gospodarcze.

Pogłębianie się ruchów migracyjnych – zwiększony napływ imigrantów spowodowany zmianami klimatycznymi i zaostrzeniem konfliktów zbrojnych na obrzeżach UE oraz narastająca migracja z krajów Europy Wschodniej.

Zagrożenie procesu integracji europejskiej; osłabienie strefy euro; konsekwencje Brexitu dla funkcjonowania wspólnego rynku, sposobu zarządzania gospodarczego w UE.

Zmiana charakteru procesów globalnej i regionalnej integracji, pogłębiająca się wielobiegowość systemu stosunków międzynarodowych; silne procesy konkurencyjne miast metropolitalnych oraz policentrycznych regionów miejskich .

Rosnące znaczenie europejskiej polityki spójności, Wspólnej Polityki Rolnej oraz działań UE w obszarach migracji, bezpieczeństwa, obronności i działań zewnętrznych.

⁵⁸ Światowe tendencje do 2030 r.: czy UE jest w stanie sprostać przyszłym wyzwaniom?, ESPAS European Strategy and Policy Analysis System, Unia Europejska 2017 r.

Odchodzenie od dotychczasowego wspierania wszystkich sektorów/branż w ramach polityki rozwoju kraju na rzecz indywidualizowanych pakietów dla poszczególnych sektorów strategicznych.

Stabilizacja i przywracanie roli średnich miast jako ważnych centrów aktywności społecznej i gospodarczej w policentrycznym systemie osadniczym; zmiany w prowadzeniu polityki regionalnej; model odpowiedzialnego rozwoju – rozwój społecznie i terytorialnie zrównoważony.

Rosnąca rola Państwa, które kreuje popyt na innowacyjne produkty i rozwiązania, a poprzez to stymuluje powstawanie wysokopłatnych i lepszych miejsc pracy.

W oparciu o wyżej zarysowane tendencje oraz prognozy wynikające z makrouwarunkowań, w zależności od przyjętej roli przez samorząd, tj. aktywnego kreatora i realizatora polityki rozwoju lub biernego obserwatora zmian, możemy wskazać dwa scenariusze dla rozwoju województwa śląskiego.

SCENARIUSZ POZYTYWNY

W regionie realizowane są inwestycje w czyste środowisko, racjonalnie i odpowiedzialnie wykorzystując swoje zasoby naturalne i przyrodnicze w oparciu o zasadę zrównoważonego rozwoju. Region zamieszkują zdrowi i zadowoleni mieszkańcy. Zdywersyfikowana gospodarka regionu, oparta na innowacjach i wysokim poziomie technologicznym tworzy atrakcyjne, trwałe miejsca pracy dostosowane do wysokich kompetencji i kwalifikacji mieszkańców zapewniając im możliwości rozwoju osobistego i rodzinnego.

Aktywna polityka wspierania rodziny prowadzi do wyhamowania niekorzystnych tendencji demograficznych związanych ze starzeniem się społeczeństwa oraz zmniejszeniem potencjału ludnościowego regionu. Jednocześnie osoby starsze stanowią istotny potencjał regionu, będąc aktywnymi uczestnikami życia społecznego i zawodowego, tworząc sektor srebrnej gospodarki.

System edukacji i szkolnictwa wyższego dostosowany jest do potrzeb transformacji gospodarki regionu, kształtując zarówno kompetencje o charakterze zawodowym jak i społecznym. Systemowe wsparcie ośrodków naukowych i badawczych zwiększa ich

SCENARIUSZ NEGATYWNY

Region tracący pozycję konkurencyjną na skutek recesji gospodarczej, wywołanej epidemią COVID-19. W związku z ograniczeniem dochodów zarówno przedsiębiorstwa jak i samorządy lokalne nie realizują nowych inwestycji. W efekcie kryzysu wzrasta w regionie bezrobocie oraz pogarsza się sytuacja w służbie zdrowia.

Na skutek kryzysu oraz zmniejszenia funduszy unijnych i własnych na transformację gospodarki regionu ograniczane są inwestycje w czyste technologie. Następuje pogarszanie się stanu środowiska oraz prowadzona jest nadal gospodarka intensywnie wykorzystująca ograniczone zasoby naturalne, co wpływa na degradację przestrzeni i pogorszenie jakości życia. W konsekwencji następuje nasilenie procesów migracyjnych oraz odpływ ludności do innych regionów. Zmiana kierunków rozwoju gospodarczego Europy i niedostosowanie sektorów gospodarki regionu i systemu edukacji powoduje marginalizację województwa w wymiarze gospodarczym, społecznym i kulturowym. Brak zmian w zakresie unowocześniania sektora przedsiębiorstw powoduje pogłębianie się negatywnego wpływu sektora na środowisko i tworzenie luki technologicznej pomiędzy

konkurencyjność oraz stanowi czynnik przyciągający młodych mieszkańców do regionu.

Zróznicowany i atrakcyjny potencjał kulturowy i dziedzictwo przemysłowe regionu, a także walory przyrodnicze stanowią istotny element rozwoju atrakcyjnych produktów turystycznych skierowanych zarówno do mieszkańców jak i osób spoza regionu.

W gospodarce stosowane są najnowocześniejsze rozwiązania technologiczne ograniczające jej negatywny wpływ na środowisko i efektywnie wykorzystujące ograniczone zasoby. Sektor przemysłowy regionu cechuje się niskim poziomem energochłonności i emisyjności. Nowoczesna gospodarka regionu stanowi istotny element potencjału gospodarczego Polski sytuując region w grupie liderów gospodarczych i eksportowych kraju i Europy. Region szybko odrabia straty powstałe na skutek epidemii COVID-19 i kryzysu gospodarczego.

Przedsiębiorstwa działające w regionie charakteryzują się wysokim poziomem konkurencyjności na rynkach międzynarodowych, silnie współpracując w międzynarodowych sieciach gospodarczych oraz wykorzystując dorobek naukowo badawczy regionalnych ośrodków naukowych.

Województwo ze względu na swoje transgraniczne położenie oraz wysokiej jakości infrastrukturę transportową stanowi istotny hub komunikacyjny i logistyczny w otoczeniu międzynarodowym.

Układ przestrzenny regionu opiera się na dynamicznym, zrównoważonym rozwoju wszystkich ośrodków miejskich. Przestrzeń regionu zorganizowana jest w sprawnie działających obszarach funkcjonalnych, obejmujących zarówno ośrodki o charakterze metropolitalnym i aglomeracyjnym, jak również małe miasta i obszary wiejskie. Wysokiej jakości usługi edukacyjne, zdrowotne i kulturalne poprzez sprawny system transportu publicznego są dostępne dla wszystkich mieszkańców regionu.

gospodarką regionu oraz gospodarkami europejskimi.

Oparcie gospodarki o technologie wysokoenergetyczne i zasobochłonne powoduje wzrost negatywnego wpływu sektora na zdrowie mieszkańców województwa oraz obniżenie jego konkurencyjności.

Pogłębianie negatywnych zjawisk demograficznych oraz brak odpowiedniej polityki wspierania rodziny powoduje wyludnianie się ośrodków miejskich, starzenie się społeczeństwa i wpływa na kryzys na rynku pracy.

Oslabienie potencjału ludnościowego ogranicza możliwości inwestycyjne miast i zmianę ich usług do faktycznych potrzeb zmieniającej się struktury wiekowej mieszkańców, w szczególności w zakresie usług zdrowotnych oraz transportu publicznego.

Przestarzały sektor gospodarki nie determinuje rozwoju innowacji i rozwiązań technologicznych w sektorze B+R przez co ośrodki te stają się ośrodkami o charakterze lokalnym.

Słaba struktura gospodarcza i demograficzna regionu przekłada się na brak współpracy pomiędzy jednostkami terytorialnymi, prowadząc do wzajemnej konkurencji o nowych inwestorów i mieszkańców.

5. WIZJA

Wizja rozwoju województwa śląskiego stanowi podstawę do sformułowania głównych celów polityki rozwoju oraz stanowi określenie aspiracji i dążeń społeczności regionalnej.

WIZJA WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

ZIELONE ŚLĄSKIE 2030

Województwo śląskie w roku 2030 będzie nowoczesnym regionem europejskim o konkurencyjnej gospodarce, będącej efektem odpowiedzialnej transformacji, zapewniającym możliwości rozwoju swoim mieszkańcom i oferującym wysoką jakość życia w czystym środowisku.

Zarysowana wizja regionu w perspektywie roku 2030 opiera się na kluczowych wartościach społeczności regionalnej, pozycji i wizerunku regionu w procesach rozwoju kraju i Europy oraz ustalonych w wyniku debaty publicznej kluczowych czynnikach rozwoju.

Rysunek 9. Wyznaczniki wizji rozwoju województwa śląskiego.

Źródło: opracowanie własne.

Wizja rozwoju województwa śląskiego doprowadzi do wykreowania regionu o nowym, pozytywnym wizerunku, który będzie zajmował istotną pozycję w procesach rozwoju Europy. Województwo śląskie będzie regionem:

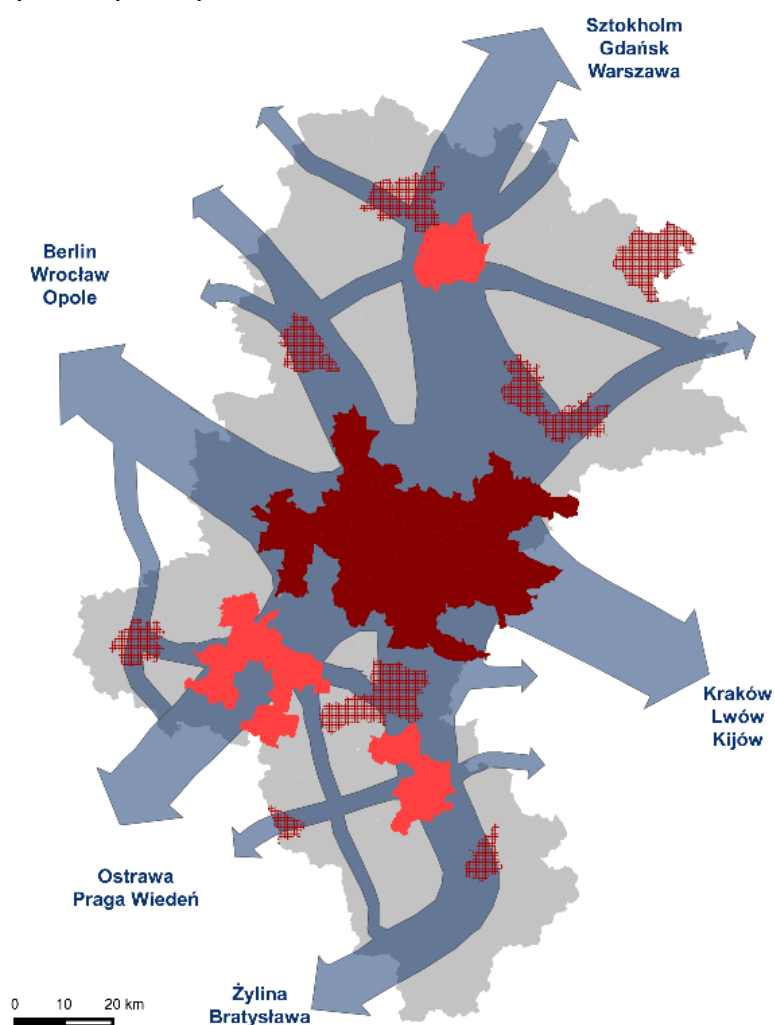
- stwarzającym możliwości rozwojowe mieszkańcom, dającym poczucie bezpieczeństwa publicznego, zdrowotnego i socjalnego,
- o silnej tożsamości kulturowej i wysokim stopniu identyfikacji z regionem,
- o ugruntowanym, pozytywnym wizerunku nowoczesnego i atrakcyjnego regionu,
- w którym nowoczesna, innowacyjna i zdywersyfikowana gospodarka, medycyna, kultura i edukacja zapewniają utrzymanie pozycji jednego z kilku centrów rozwoju cywilizacyjnego Polski i Europy,
- stanowiącym obszar zrównoważony terytorialnie, opierający swój rozwój na układzie: metropolii, aglomeracji, miast oraz silnych obszarów wiejskich, równoważącym funkcje i zachowującym spójność regionalną,
- kładącym nacisk na współpracę i współdziałanie społeczności lokalnych w dobrze zorganizowanych i ukształtowanych w wymiarze organizacyjnym, społecznym i gospodarczym subregionach,
- kształtującym odpowiedzialnie swoją politykę gospodarczą, przestrzenną oraz środowiskową,

- stwarzającym warunki do zdrowego i aktywnego życia w wysokiej jakości środowisku oraz zapewniającym zachowanie bioróżnorodności obszarów,
- o dużych walorach przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także turystycznych oraz rekreacyjnych,
- wpisującym się w najważniejsze układy infrastrukturalne Europy,
- otwartym na współpracę w skali krajowej i międzynarodowej.

Budowanie przyszłości województwa to przede wszystkim wykorzystanie istniejących potencjałów i wartości stanowiących o unikatowości regionu. Do wartości tych zaliczyć należy: szacunek dla tradycji, kultury lokalnej i narodowej, pracowitość, silne więzi międzypokoleniowe i rodzinne, integrację społeczną, gościnność i otwartość oraz umiejętność współpracy. Budowanie przyszłości to również kreowanie nowych wartości takich jak: postawy kreatywne i innowacyjne, umiejętność działania w sieciach współpracy.

Wizja budowana jest również w oparciu o uwarunkowania przestrzenne województwa, wyznaczając pożądane cechy struktury osadniczej, sposoby użytkowania przestrzeni, kształtowanie powiązań wewnętrznych i zewnętrznych. Istotnym elementem powiązań zewnętrznych jest poprawa efektywności przepływów i integracja ośrodków miejskich w pasie Polski południowej oraz w kierunku Ostrawy i Żyliny (tworzenie policentrycznego regionu miejskiego).

Mapa 35. Przestrzenny wymiar wizji rozwoju.

Źródło: opracowanie własne.

6. CELE STRATEGICZNE, CELE OPERACYJNE, KIERUNKI DZIAŁAŃ

CEL STRATEGICZNY A

Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej

Cel operacyjny: A.1. Konkurencyjna gospodarka

- Rozwój gospodarki 4.0, w tym wsparcie procesów automatyzacji produkcji przedsiębiorstw oraz wzmocnienie kompetencji kadr przemysłu.
- Rozwój infrastruktury ułatwiającej lokowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, w tym stref aktywności gospodarczej, specjalnej strefy ekonomicznej, parków technologicznych.
- Wsparcie sektorów tradycyjnych w zakresie podnoszenia ich konkurencyjności m.in. poprzez unowocześnienie procesów technologicznych, poprawę bezpieczeństwa pracy, ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko oraz rozwój zasobów ludzkich.
- Promocja gospodarcza i podnoszenie jakości usług otoczenia biznesu, działających na rzecz umiędzynarodowienia działalności firm.
- Rozwój współpracy przedsiębiorstw, w tym w ramach klastrów i sieci.
- Promocja i wdrażanie gospodarki obiegu zamkniętego.

Cel operacyjny: A.2. Innowacyjna gospodarka

- Wsparcie zdolności firm do generowania i wdrażania innowacji oraz nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w tym implementacja usług i technologii medycznych.
- Rozwój i aktywizacja oraz przyciąganie zasobów ludzkich, w szczególności w obszarach regionalnych i inteligentnych specjalizacji.
- Wsparcie uczelni wyższych, instytucji i organizacji badawczych, w tym rozwój potencjału kadrowego w zakresie tworzenia rozwiązań innowacyjnych i kreatywnych, w tym patentów oraz ich komercjalizacji we współpracy z sektorem gospodarczym.
- Wsparcie uczestnictwa podmiotów regionalnych, zwłaszcza uczelni w europejskiej przestrzeni badawczej.
- Wsparcie tworzenia nowych i rozwoju istniejących firm opartych na potencjałach regionu oraz wykorzystujących technologie rozwijane w regionie, w tym w obszarach regionalnych i inteligentnych specjalizacji oraz przemysłów kreatywnych.

- Wsparcie umiędzynarodowienia, usieciowienia podmiotów regionalnych w procesie kreowania innowacji oraz współpracy interdyscyplinarnej.

Cel operacyjny: A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość

- Wsparcie tworzenia i rozwój MŚP, w tym podnoszenie jakości usług otoczenia biznesu oraz promocja produktów lokalnych oraz tradycyjnych, wspieranie wdrażania technologii cyfrowych.
- Wsparcie produkcji oraz sprzedaży lokalnych produktów rolnych i spożywczych na lokalnych rynkach, wsparcie dostosowania sektora rolniczego do zmian klimatu.
- Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości w obszarze turystyki oraz usług wolnego czasu wykorzystujących atrakcje i potencjały lokalne.
- Rozwój istniejących i tworzenie nowych produktów turystycznych oraz wzmacnianie marek terytorialnych, w tym poprzez rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.

CEL STRATEGICZNY B

Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca

Cel operacyjny: B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych.

- Podniesienie jakości infrastruktury placówek ochrony zdrowia i podniesienie jakości obsługi pacjentów, w tym wykorzystanie nowoczesnych technologii.
- Aktywna profilaktyka i zapewnienie kompleksowości usług medycznych, w szczególności w zakresie chorób cywilizacyjnych i wynikających ze zmian demograficznych.
- Tworzenie atrakcyjnych warunków pracy dla pracowników związanych z ochroną zdrowia, w tym wsparcie dla podnoszenia kwalifikacji oraz kształcenie nowych kadr.
- Podnoszenie kwalifikacji kadr i dostosowanie do aktualnych potrzeb systemu pomocy społecznej.
- Aktywizacja osób z niepełnosprawnościami oraz wykluczonych społecznie.
- Podnoszenie dostępu do usług wspierających funkcjonowanie rodziny, w tym opieki wytchnieniowej nad osobami zależnymi.
- Rozwój sektora srebrnej gospodarki oraz rozwój, integracja i koordynacja usług wspierających funkcjonowanie osób niesamodzielnych.
- Integracja imigrantów poprzez ich włączenie w życie społeczne i zawodowe w oparciu o wartości społeczności lokalnych.

Cel operacyjny: B.2. Aktywny mieszkaniec

- Promocja aktywnego i zdrowego stylu życia.
- Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty i infrastruktury kultury, sportu, rekreacji i turystyki umożliwiającej wszechstronny rozwój mieszkańców.
- Wyposażanie przestrzeni publicznych w infrastrukturę umożliwiającą wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców oraz integrację społeczności lokalnych.
- Promocja i wsparcie podmiotów ekonomii społecznej.
- Wzmocnienie aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców, w tym osób starszych i osób z niepełnosprawnościami.
- Wzmocnienie świadomości regionalnej i budowanie tożsamości regionalnej.

Cel operacyjny: B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki

- Podniesienie jakości i poprawa dostępu do nowoczesnej oferty edukacyjnej na wszystkich poziomach nauczania, odpowiadającej wyzwaniom społecznym i gospodarczym, w tym rynku pracy.

- Wzmocnienie kształcenia kluczowych umiejętności i kompetencji uczniów z uwzględnieniem umiejętności emocjonalnych oraz psychospołecznych, niezbędnych do funkcjonowania w dorosłym życiu oraz swobodnego poruszania się na rynku pracy.
- Rozwój umiejętności, kompetencji i kwalifikacji kadry dydaktycznej na wszystkich poziomach nauczania.
- Rozwój umiejętności, kompetencji i kwalifikacji społeczeństwa informacyjnego.
- Rozwój współpracy podmiotów edukacyjnych w wymiarze międzysektorowym i międzynarodowym, w tym na rzecz dualnego kształcenia zawodowego.
- Podnoszenie konkurencyjności i atrakcyjności ośrodków akademickich i placówek szkolnictwa wyższego w regionie.
- Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty kształcenia ustawicznego oraz promocja uczenia się przez całe życie.

CEL STRATEGICZNY C

Województwo śląskie regionem wysokiej jakości środowiska i przestrzeni

Cel operacyjny: C.1. Wysoka jakość środowiska

- Wspieranie wdrożenia i egzekwowania rozwiązań poprawiających jakość powietrza.
- Przeciwdziałanie skutkom i ograniczenie negatywnego wpływu eksploatacji górniczej na środowisko, w tym na tkankę miejską.
- Poprawa jakości wód i racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi, w tym wspieranie wdrażania rozwiązań w zakresie zintegrowanego i zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi w zlewni, ochrony przeciwpowodziowej i przeciwdziałania skutkom suszy.
- Wsparcie działań zmierzających do zachowania i odtwarzania bio- i georóżnorodności, w tym ochrona obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i korytarzy ekologicznych.
- Promocja i rozwój zintegrowanego systemu gospodarki odpadami.
- Wsparcie działań na rzecz redukcji hałasu oraz zmniejszania jego uciążliwości.
- Podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Cel operacyjny: C.2. Efektywna infrastruktura

- Poprawa powiązań transportowych poprzez rozbudowę, modernizację i zarządzanie infrastrukturą wzmacniającą dostępność i spójność regionu, w tym w zakresie dróg, linii kolejowych, szlaków wodnych oraz dróg rowerowych.
- Rozwój infrastruktury lotniczej i okołolotniczej o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym oraz poprawa jej dostępności w szczególności MPL „Katowice” w Pyrzowicach.
- Wsparcie rozwoju transportu multimodalnego, w tym rozwój centrów logistycznych o znaczeniu międzynarodowym.
- Rozwój proekologicznej infrastruktury wytwarzania, magazynowania i przesyłu energii elektrycznej i ciepłej, w tym rozwój OZE.
- Zapewnienie dostępu do sieci poprzez budowę i modernizację infrastruktury komunalnej.

Cel operacyjny: C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja i dostosowanie do zmian klimatu

- Rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie terenów i obiektów przemysłowych m.in. na cele środowiskowe, gospodarcze, kulturalne, rekreacyjne.
- Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast oraz osiedli mieszkaniowych i starych dzielnic.

- Adaptacja terenów miejskich i wiejskich do zmian klimatu, w tym wsparcie opracowania i wdrażania miejskich planów adaptacji, rozwój błękitno-zielonej infrastruktury oraz zintegrowanych miejskich ekosystemów.
- Wspieranie rozwiązań ograniczających niską emisję, w tym poprawa standardu energetycznego zabudowy mieszkaniowej i budynków użyteczności publicznej.
- Rozwój zrównoważonego budownictwa mieszkaniowego, w tym tworzenie i wdrażanie instrumentów wspierających rodziny w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, z uwzględnieniem racjonalizacji świadczenia usług publicznych.
- Wsparcie rozwoju zintegrowanego, zrównoważonego i niskoemisyjnego transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych oraz obszarach wiejskich, w szczególności transportu publicznego.
- Poprawa dostępności transportu publicznego na obszarach peryferyjnych i transgranicznych.

CEL STRATEGICZNY D

Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym

Cel operacyjny: D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny

- Wspieranie rozwoju zróżnicowanych i wysokiej jakości usług publicznych dostępnych dla wszystkich mieszkańców regionu.
- Budowanie trwałych partnerstw wewnątrzregionalnych i międzysektorowych.
- Zarządzanie poprzez wzmacnianie znaczenia i wdrażanie instrumentów terytorialnych w polityce regionalnej.
- Rozwój partycypacji społecznej w procesie kreowania i wdrażania polityk rozwoju.

Cel operacyjny: D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu

- Rozwijanie współpracy międzynarodowej, transgranicznej i międzyregionalnej, w tym w pasie Polski południowej.
- Lokalizacja w regionie siedzib oraz przedstawicielstw instytucji o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.
- Organizacja flagowych wydarzeń biznesowych, naukowych, sportowych, kulturalnych promujących województwo i wykorzystujących unikatowe atuty regionu.
- Ochrona, promocja oraz podnoszenie atrakcyjności miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej, przyrodniczej, stanowiących „wizytówki” regionu.
- Ponadregionalna, transgraniczna i transnarodowa promocja śląskiego rynku pracy.

Cel operacyjny: D.3. Nowoczesna administracja publiczna

- Wsparcie działań podnoszących jakość systemu planowania i wdrażania na poziomie regionalnym i lokalnym.
- Rozwój instrumentów oraz współpracy na rzecz monitorowania procesów rozwoju.
- Poprawa bezpieczeństwa publicznego, w tym poprzez rozwój infrastruktury, wyposażenia służb ratunkowych i zapewnienie sprawnego systemu zarządzania kryzysowego.
- Rozwój i integracja e-usług publicznych.
- Rozwój umiejętności i kompetencji pracowników administracji publicznej.

7. PRZEDSIĘWZIĘCIA I TERYTORIALNY WYMIAR INTERWENCJI

Dla operacjonalizacji Strategii wypracowano grupę przedsięwzięć stanowiących zbiór projektów, zadań i aktywności samorządu województwa. Rozpoczęcie prac opartych o zarysowane przedsięwzięcia otwierać będzie etap wdrożenia Strategii i jej koncentracji tematycznej w zakresie realizowanych celów i kierunków.

NAZWA		Reindustrialne Śląskie
Zakres przedsięwzięcia		<ol style="list-style-type: none"> 1. Monitorowanie stanu i potencjału terenów przemysłowych i poprzemysłowych. 2. Zarządzanie i koordynacja terenami wymagającymi przekształcenia i przekształconymi. 3. Działania inwestycyjne związane z przekształceniem terenów i nadaniem im nowych funkcji. 4. Pozyskiwanie i obsługa inwestorów na terenach poprzemysłowych.
Cel strategiczny A		Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej.
Cel strategiczny C		Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości środowiska i przestrzeni.
Zamierzony efekt		Zaprogramowanie, skoordynowanie i przyspieszenie procesu zagospodarowania terenów poprzemysłowych na cele gospodarcze, społeczne i środowiskowe z uwzględnieniem ich potencjałów i celów polityki regionalnej.

NAZWA		Innowacyjne Śląskie, Autostrada Firm Przyszłości
Zakres przedsięwzięcia		<ol style="list-style-type: none"> 1. Inwestycje w zakresie wysokospecjalistycznych, zintegrowanych centrów przemysłowych i badawczych (parki technologiczne w obszarze inteligentnych specjalizacji – sieć regionalna). 2. Wsparcie rozwoju i współpracy firm działających w obszarach inteligentnych specjalizacji. 3. Wsparcie firm w zakresie działalności eksportowej. 4. Rozwój instrumentów finansowych oraz organizacyjnych w zakresie kreowania i wsparcia firm wdrażających nowe technologie oraz firm wysokiego ryzyka. 5. Rozwój i kompleksowe wsparcie procesu patentowego i wdrożeń.
Cel strategiczny A		Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej.
Zamierzony efekt		Podniesienie poziomu innowacyjności gospodarki regionu w szczególności w obszarach inteligentnych specjalizacji.

NAZWA		Turystyczne Śląskie
Zakres przedsięwzięcia		<ol style="list-style-type: none"> 1. Promowanie, upowszechnianie i ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz atrakcji regionu. 2. Rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej. 3. Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty turystycznej: Beskidów, Śląska Cieszyńskiego, Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Krainy Górnej Odry. 4. Popularyzacja rozpoznawalności i dalszy rozwój marki Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego i Szlaku Orlich Gniazd.

	5. Rozwój turystyki biznesowej i przemysłu wielkich wydarzeń. 6. Rozwój turystyki bez barier.
Cel strategiczny A	Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej.
Zamierzony efekt	Podniesienie atrakcyjności turystycznej województwa opartej na lokalnych potencjałach, a tym samym zwiększenie poziomu dywersyfikacji gospodarki regionu oraz budowanie pozytywnego wizerunku.

NAZWA

Zdrowe Śląskie

Zakres przedsięwzięcia

1. Zapewnienie kompleksowości i wysokiej jakości świadczeń medycznych w regionie, w tym poprawa jakości infrastruktury oraz wyposażenia placówek medycznych
2. Sieciowanie współpracy placówek medycznych działających w regionie.
3. Wzrost zasobów i rozwój kompetencji kadr medycznych.
4. Realizacja profilaktyki zdrowotnej z wykorzystaniem potencjału szpitali.
5. Rozwój telemedycyny i e-usług zdrowotnych.
6. Rozwój turystyki zdrowotnej, w tym markowego produktu uzdrowiskowego o randze międzynarodowej.

Cel strategiczny B

Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.

Zamierzony efekt

Poprawa kondycji zdrowotnej mieszkańców regionu, w tym ograniczenie zachorowalności na choroby cywilizacyjne.

NAZWA

Kulturalne Śląskie

Zakres przedsięwzięcia

1. Inwestycje w zakresie modernizacji regionalnej i ponadlokalnej infrastruktury kultury.
2. Kreowanie markowych produktów i wydarzeń kultury.
3. Wsparcie przedsiębiorstw sektora przemysłów kreatywnych.
4. Wsparcie regionalnych środowisk twórczych.
5. Wsparcie edukacji regionalnej.

Cel strategiczny B

Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.

Zamierzony efekt

Wzmocnienie sektora kultury oraz wzrost uczestnictwa mieszkańców w wydarzeniach i imprezach kulturalnych.

NAZWA

Witalne Śląskie

Zakres przedsięwzięcia

1. Rozwój modeli pracy sprzyjających utrzymaniu aktywności zawodowej mieszkańców, w tym elastycznej organizacji czasu pracy.
2. Kreowanie wysokopłatnych miejsc pracy w sektorach wzrostowych.
3. Rozwój infrastruktury opiekuńczej i usług opieki nad osobami zależnymi, w tym z wykorzystaniem ICT.
4. Aktywizacja i integracja seniorów, w tym poprzez wolontariat, grupy sąsiedzkie, samopomocowe, kluby seniora, UTW, koła gospodyń wiejskich, grupy parafialne czy „banki czasu”.

Cel strategiczny B	Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.
Zamierzony efekt	Ograniczenie negatywnych skutków występowania niekorzystnych tendencji demograficznych.

NAZWA **Edukacyjne Śląskie**

Zakres przedsięwzięcia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój efektywnego systemu edukacji na wszystkich poziomach z uwzględnieniem międzynarodowej wymiany wiedzy i doświadczeń. 2. Rozwój efektywnego systemu kształcenia zawodowego i reorientacji zawodowej. 3. Rozwój nowych modeli kształcenia z wykorzystaniem ICT.
------------------------	--

Cel strategiczny B	Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.
Zamierzony efekt	Wzrost poziomu kompetencji i wykształcenia mieszkańców przekładający się na proces transformacji gospodarczej regionu.

NAZWA **Park Śląski – zielone serce regionu**

Zakres przedsięwzięcia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury Parku 2. Podniesienie atrakcyjności przestrzeni, obiektów i urzędzeń w Parku. 3. Rozwój funkcji: społecznej, przyrodniczej, kulturowej, edukacyjnej, rekreacyjnej i sportowej.
------------------------	---

Cel strategiczny B	Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.
Cel strategiczny D	Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym
Zamierzony efekt	Podniesienie atrakcyjności jednej z „wizytówek” regionu oraz jakości życia jego mieszkańców.

NAZWA **Niskoemisyjne Śląskie**

Zakres przedsięwzięcia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inwestycje związane z ograniczeniem niskiej emisji, w tym kompleksowa termomodernizacja. 2. Rozwój OZE, w tym energetyki rozproszonej, prosumenckiej i klastrów energii. 3. Rozwój transportu niskoemisyjnego, w szczególności publicznego. 4. Edukacja w zakresie postaw prośrodowiskowych.
------------------------	--

Cel strategiczny C	Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości środowiska i przestrzeni.
Zamierzony efekt	Podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez poprawę jakości środowiska, w tym przede wszystkim powietrza.

NAZWA		Eko Śląskie
Zakres przedsięwzięcia		<ol style="list-style-type: none"> 1. Kształtowanie i ochrona terenów przyrodniczo cennych. 2. Rozwój turystyki przyrodniczej, w tym powstanie Szlaku Przyrody. 3. Kształtowanie przestrzeni uwzględniające adaptację do zmian klimatu. 4. Kształtowanie świadomości ekologicznej, w tym wsparcie działań na rzecz edukacji ekologicznej. 5. Opracowanie i wdrożenie koncepcji ochrony oraz integracji systemów przyrodniczych miast i ich otoczenia. 6. Kształtowanie zielonego wizerunku regionu. 7. Kształtowanie racjonalnej gospodarki wodnej oraz poprawa jakości wód.
Cel strategiczny C		Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości środowiska i przestrzeni.
Zamierzony efekt		Poprawa jakości środowiska, zachowanie terenów cennych przyrodniczo oraz wzmocnienie odporności miast na zmiany klimatyczne.

NAZWA		Mobilne Śląskie
Zakres przedsięwzięcia		<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój i integracja transportu wewnątrz obszaru metropolitalnego. 2. Wdrożenie spójnego i efektywnego systemu transportu publicznego w układzie regionalnym (zapewnienie spójności z Metropolią i układami subregionalnymi). 3. Rozbudowa MPL „Katowice” w Pyrzowicach i sieci lotnisk biznesowych. 4. Lokalizacja i rozwój regionalnych centrów multimodalnych. 5. Włączenie transportu rowerowego do sieci transportowej. 6. Prace nad szlakami transportu wodnego (Kanał Odra-Dunaj-Łaba, Kanał Śląski).
Cel strategiczny C		Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości środowiska i przestrzeni.
Zamierzony efekt		Poprawa dostępności i spójności komunikacyjnej regionu.

NAZWA		Bezpieczne Śląskie
Zakres przedsięwzięcia		<ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie i wdrożenie modelowego systemu przewidywania oraz reagowania na sytuacje kryzysowe, mającego na celu koordynację służb i instytucji oraz zapewnienie ich sprawnego działania. 2. Wsparcie dla samorządów w czasie kryzysu gospodarczego i społecznego w świadczeniu podstawowych usług publicznych. 3. Wsparcie dla przedsiębiorców w zakresie utrzymania pozycji konkurencyjnej na rynku oraz zachowania miejsc pracy w czasie kryzysu gospodarczego. 4. Wsparcie dla osób tracących pracę w okresie kryzysu gospodarczego.
Cel strategiczny D		Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym.
Cel strategiczny A		Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej.
Zamierzony efekt		Poprawa bezpieczeństwa mieszkańców województwa w sytuacjach kryzysowych.

Istotnym mechanizmem koncentracji terytorialnej będzie natomiast wsparcie z poziomu regionalnego wyznaczonych obszarów strategicznej interwencji w zakresie zidentyfikowanych kierunków działań. Wsparcie to będzie obejmowało m.in.:

- przygotowanie indywidualnych instrumentów finansowych lub organizacyjnych,
- dedykowanie działań priorytetowo wspieranych w ramach konkursów organizowanych przez samorząd województwa śląskiego.

Rysunek 10. Wdrażanie – Obszary Strategicznej Interwencji.

Źródło: opracowanie własne.

Poniżej przedstawiono propozycję dedykowania wyznaczonym OSI wybranych kierunków działań, które powinny być priorytetowo realizowane na wyznaczonych obszarach wsparcia.

OSI – OBSZARY CENNE PRZYRODNICZO

Cel strategiczny A:	<p>Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości w obszarze turystyki oraz usług wolnego czasu wykorzystujących atrakcje i potencjały lokalne.</p> <p>Rozwój istniejących i tworzenie nowych produktów turystycznych oraz wzmacnianie marek terytorialnych, w tym poprzez rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.</p>
Cel strategiczny B:	<p>Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty i infrastruktury kultury, sportu, rekreacji i turystyki umożliwiającej wszechstronny rozwój mieszkańców.</p>
Cel strategiczny C:	<p>Wsparcie wdrożenia i egzekwowania rozwiązań poprawiających jakość powietrza.</p> <p>Poprawa jakości wód i racjonalne gospodarowanie zasobami wodnymi, w tym wspieranie wdrażania rozwiązań w zakresie zintegrowanego i zrównoważonego zarządzania zasobami wodnymi w zlewni, ochrony przeciwpowodziowej i przeciwdziałania skutkom suszy.</p> <p>Wsparcie działań zmierzających do zachowania i odtwarzania bio- i georóżnorodności, w tym ochrona obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i korzyści ekologicznych.</p> <p>Podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców.</p> <p>Wsparcie rozwiązań ograniczających niską emisję, w tym poprawa standardu energetycznego zabudowy mieszkaniowej i budynków użyteczności publicznej.</p>

Cel strategiczny D:

Zapewnienie dostępu do sieci poprzez budowę i modernizację infrastruktury komunalnej.

Wsparcie rozwoju zintegrowanego, zrównoważonego i niskoemisyjnego transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych oraz obszarach wiejskich, w szczególności transportu publicznego.

Rozwijanie współpracy międzynarodowej, transgranicznej i międzyregionalnej, w tym w pasie Polski południowej.

Wsparcie działań podnoszących jakość systemu planowania i wdrażania na poziomie regionalnym i lokalnym.

Wspieranie rozwoju zróżnicowanych i wysokiej jakości usług publicznych dostępnych dla wszystkich mieszkańców regionu.

Ochrona, promocja oraz podnoszenie atrakcyjności miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej, przyrodniczej, stanowiących „wizytówki” regionu.

OSI – OŚRODKI WZROSTU

Cel strategiczny A:

Rozwój infrastruktury ułatwiającej lokowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, w tym stref aktywności gospodarczej, specjalnej strefy ekonomicznej, parków technologicznych.

Rozwój gospodarki 4.0, w tym wsparcie procesów automatyzacji produkcji przedsiębiorstw oraz wzmocnienie kompetencji kadr przemysłu.

Rozwój współpracy przedsiębiorstw, w tym w ramach klastrów i sieci.

Promocja gospodarcza i podnoszenie jakości usług otoczenia biznesu, działających na rzecz umiędzynarodowienia działalności firm.

Wsparcie zdolności firm do generowania i wdrażania innowacji oraz nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w tym implementacja usług i technologii medycznych.

Rozwój i aktywizacja oraz przyciąganie zasobów ludzkich w szczególności w obszarach regionalnych i inteligentnych specjalizacji.

Wsparcie uczelni wyższych, instytucji i organizacji badawczych, w tym rozwój potencjału kadrowego w zakresie tworzenia rozwiązań innowacyjnych i kreatywnych, w tym patentów oraz ich komercjalizacji we współpracy z sektorem gospodarczym.

Wsparcie uczestnictwa podmiotów regionalnych, zwłaszcza uczelni w europejskiej przestrzeni badawczej.

Wsparcie tworzenia nowych i rozwoju istniejących firm opartych na potencjałach regionu oraz wykorzystujących technologie rozwijane w regionie, w tym w obszarach regionalnych i inteligentnych specjalizacji oraz przemysłów kreatywnych.

Wsparcie umiędzynarodowiania, usieciowienia podmiotów regionalnych w procesie kreowania innowacji oraz współpracy interdyscyplinarnej.

Cel strategiczny B:

Podnoszenie konkurencyjności i atrakcyjności ośrodków akademickich i placówek szkolnictwa wyższego w regionie.

Cel strategiczny C:

Poprawa powiązań transportowych poprzez rozbudowę, modernizację i zarządzanie infrastrukturą wzmacniającą dostępność i spójność regionu, w tym w zakresie dróg, linii kolejowych, szlaków wodnych oraz dróg rowerowych.

Rozwój infrastruktury lotniczej i okołolotniczej o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym oraz poprawa jej dostępności w szczególności MPL „Katowice” w Pyrzowicach.

Wsparcie rozwoju transportu multimodalnego, w tym rozwój centrów logistycznych o znaczeniu międzynarodowym.

Rozwój proekologicznej infrastruktury wytwarzania, magazynowania i przesyłu energii elektrycznej i ciepłej, w tym rozwój OZE.

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie terenów i obiektów przemysłowych m.in. na cele środowiskowe, gospodarcze, kulturalne, rekreacyjne.

Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast oraz osiedli mieszkaniowych i starych dzielnic.

Adaptacja terenów miejskich i wiejskich do zmian klimatu, w tym wsparcie opracowania i wdrażania miejskich planów adaptacji, rozwój błękitno-zielonej infrastruktury oraz zintegrowanych miejskich ekosystemów.

Wspieranie rozwiązań ograniczających niską emisję, w tym poprawa standardu energetycznego zabudowy mieszkaniowej i budynków użyteczności publicznej.

Rozwój zrównoważonego budownictwa mieszkaniowego, w tym tworzenie i wdrażanie instrumentów wspierających rodziny w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, z uwzględnieniem racjonalizacji świadczenia usług publicznych.

Wsparcie rozwoju zintegrowanego, zrównoważonego i niskoemisyjnego transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych oraz obszarach wiejskich, w szczególności transportu publicznego.

Cel strategiczny D:

Rozwijanie współpracy międzynarodowej, transgranicznej i międzyregionalnej, w tym w pasie Polski południowej.

Lokalizacja w regionie siedzib oraz przedstawicielstw instytucji o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

Organizacja flagowych wydarzeń biznesowych, naukowych, sportowych, kulturalnych promujących województwo i wykorzystujących unikatowe atuty regionu.

OSI – GMINY TRACĄCE FUNKCJE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE

Cel strategiczny A:

Rozwój infrastruktury ułatwiającej lokowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, w tym stref aktywności gospodarczej, specjalnej strefy ekonomicznej, parków technologicznych.

Wsparcie sektorów tradycyjnych w zakresie podnoszenia ich konkurencyjności m.in. poprzez unowocześnienie procesów technologicznych, poprawę bezpieczeństwa pracy, ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko oraz rozwój zasobów ludzkich.

Rozwój współpracy przedsiębiorstw, w tym w ramach klastrów i sieci.

Wsparcie tworzenia nowych i rozwoju istniejących firm opartych na potencjałach regionu oraz wykorzystujących technologie rozwijane w regionie, w tym w obszarach regionalnych i inteligentnych specjalizacji oraz przemysłów kreatywnych.

Wsparcie tworzenia i rozwój MŚP, w tym podnoszenie jakości usług otoczenia biznesu oraz promocja produktów lokalnych oraz tradycyjnych, wspieranie wdrażania technologii cyfrowych.

Wsparcie produkcji oraz sprzedaży lokalnych produktów rolnych i spożywczych na lokalnych rynkach, dostosowania sektora rolniczego do zmian klimatu.

Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości w obszarze turystyki oraz usług wolnego czasu wykorzystujących atrakcje i potencjały lokalne.

Rozwój istniejących i tworzenie nowych produktów turystycznych oraz wzmacnianie marek terytorialnych, w tym poprzez rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.

Cel strategiczny B:

Podniesienie jakości infrastruktury placówek ochrony zdrowia i podniesienie jakości obsługi pacjentów, w tym wykorzystanie nowoczesnych technologii.

Podnoszenie kwalifikacji kadr i dostosowanie do aktualnych potrzeb systemu pomocy społecznej.

Podnoszenie dostępu do usług wspierających funkcjonowanie rodziny, w tym opieki wytchnieniowej nad osobami zależnymi.

Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty i infrastruktury kultury, sportu, rekreacji i turystyki umożliwiającej wszechstronny rozwój mieszkańców.

Wyposażanie przestrzeni publicznych w infrastrukturę umożliwiającą wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców oraz integrację społeczności lokalnych.

Wzmocnienie aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców, w tym osób starszych i osób z niepełnosprawnościami.

Podniesienie jakości i poprawa dostępu do nowoczesnej oferty edukacyjnej na wszystkich poziomach nauczania, odpowiadającej wyzwaniom społecznym i gospodarczym, w tym rynku pracy.

Rozwój współpracy podmiotów edukacyjnych w wymiarze międzysektorowym i międzynarodowym, w tym na rzecz dualnego kształcenia zawodowego.

Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty kształcenia ustawicznego oraz promocja uczenia się przez całe życie.

<p>Cel strategiczny C:</p>	<p>Zapewnienie dostępu do sieci poprzez budowę i modernizację infrastruktury komunalnej.</p> <p>Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast oraz osiedli mieszkaniowych i starych dzielnic.</p> <p>Wspieranie rozwiązań ograniczających niską emisję, w tym poprawa standardu energetycznego zabudowy mieszkaniowej i budynków użyteczności publicznej.</p> <p>Wsparcie rozwoju zintegrowanego, zrównoważonego i niskoemisyjnego transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych oraz obszarach wiejskich, w szczególności transportu publicznego.</p> <p>Rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie terenów i obiektów przemysłowych m.in. na cele środowiskowe, gospodarcze, kulturalne, rekreacyjne.</p>
<p>Cel strategiczny D:</p>	<p>Wspieranie rozwoju zróżnicowanych i wysokiej jakości usług publicznych dostępnych dla wszystkich mieszkańców regionu.</p> <p>Wsparcie działań podnoszących jakość systemu planowania i wdrażania na poziomie regionalnym i lokalnym.</p>

OSI – GMINY Z PROBLEMAMI ŚRODOWISKOWYMI W ZAKRESIE JAKOŚCI POWIETRZA

<p>Cel strategiczny A:</p>	<p>Wsparcie zdolności firm do generowania i wdrażania innowacji oraz nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w tym implementacja usług i technologii medycznych.</p> <p>Wsparcie sektorów tradycyjnych w zakresie podnoszenia ich konkurencyjności m.in. poprzez unowocześnienie procesów technologicznych, poprawę bezpieczeństwa pracy, ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko oraz rozwój zasobów ludzkich.</p>
<p>Cel strategiczny B:</p>	<p>Podniesienie jakości infrastruktury placówek ochrony zdrowia i podniesienie jakości obsługi pacjentów, w tym wykorzystanie nowoczesnych technologii.</p> <p>Aktywna profilaktyka i zapewnienie kompleksowości usług medycznych, w szczególności w zakresie chorób cywilizacyjnych i wynikających ze zmian demograficznych.</p> <p>Promocja aktywnego i zdrowego stylu życia.</p>
<p>Cel strategiczny C:</p>	<p>Wspieranie wdrożenia i egzekwowania rozwiązań poprawiających jakość powietrza.</p> <p>Podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców.</p> <p>Rozwój proekologicznej infrastruktury wytwarzania, magazynowania i przesyłu energii elektrycznej i ciepłej, w tym rozwój OZE.</p> <p>Wspieranie rozwiązań ograniczających niską emisję, w tym poprawa standardu energetycznego zabudowy mieszkaniowej i budynków użyteczności publicznej.</p>

Cel strategiczny D:

Wsparcie rozwoju zintegrowanego, zrównoważonego i niskoemisyjnego transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych oraz obszarach wiejskich, w szczególności transportu publicznego.

Zapewnienie dostępu do sieci poprzez budowę i modernizację infrastruktury komunalnej.

Rozwój instrumentów oraz współpracy na rzecz monitorowania procesów rozwoju.

OSI – GMINY GÓRNICZE

Cel strategiczny A:

Rozwój infrastruktury ułatwiającej lokowanie i prowadzenie działalności gospodarczej, w tym stref aktywności gospodarczej, specjalnej strefy ekonomicznej, parków technologicznych.

Wsparcie sektorów tradycyjnych w zakresie podnoszenia ich konkurencyjności m.in. poprzez unowocześnienie procesów technologicznych, poprawę bezpieczeństwa pracy, ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko oraz rozwój zasobów ludzkich.

Rozwój gospodarki 4.0, w tym wsparcie procesów automatyzacji produkcji przedsiębiorstw oraz wzmocnienie kompetencji kadr przemysłu.

Rozwój współpracy przedsiębiorstw, w tym w ramach klastrów i sieci.

Wsparcie tworzenia i rozwój MŚP, w tym podnoszenie jakości usług otoczenia biznesu oraz promocja produktów lokalnych oraz tradycyjnych, wspieranie wdrażania technologii cyfrowych.

Wsparcie rozwoju przedsiębiorczości w obszarze turystyki oraz usług wolnego czasu wykorzystujących atrakcje i potencjały lokalne.

Rozwój istniejących i tworzenie nowych produktów turystycznych oraz wzmocnianie marek terytorialnych, w tym poprzez rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej.

Cel strategiczny B:

Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty i infrastruktury kultury, sportu, rekreacji i turystyki umożliwiającej wszechstronny rozwój mieszkańców.

Wyposażanie przestrzeni publicznych w infrastrukturę umożliwiającą wspólne spędzanie czasu przez mieszkańców oraz integrację społeczności lokalnych.

Wzmocnienie aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców, w tym osób starszych i osób z niepełnosprawnościami.

Podniesienie jakości i poprawa dostępu do nowoczesnej oferty edukacyjnej na wszystkich poziomach nauczania, odpowiadającej wyzwaniom społecznym i gospodarczym, w tym rynku pracy.

Wzmocnienie kształcenia kluczowych umiejętności i kompetencji uczniów z uwzględnieniem umiejętności emocjonalnych oraz psychospołecznych, niezbędnych do funkcjonowania w dorosłym życiu oraz swobodnego poruszania się na rynku pracy.

Rozwój współpracy podmiotów edukacyjnych w wymiarze międzysektorowym i międzynarodowym, w tym na rzecz dualnego kształcenia zawodowego.

Podniesienie jakości i poprawa dostępu do oferty kształcenia ustawicznego oraz promocja uczenia się przez całe życie.

Cel strategiczny C:

Wspieranie wdrożenia i egzekwowania rozwiązań poprawiających jakość powietrza.

Przeciwdziałanie skutkom i ograniczenie negatywnego wpływu eksploatacji górniczej na środowisko, w tym na tkankę miejską.

Rozwój proekologicznej infrastruktury wytwarzania, magazynowania i przesyłu energii elektrycznej i ciepłej, w tym rozwój OZE.

Rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie terenów i obiektów poprzemysłowych m.in. na cele środowiskowe, gospodarcze, kulturalne, rekreacyjne.

Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast oraz osiedli mieszkaniowych i starych dzielnic.

Wspieranie rozwiązań ograniczających niską emisję, w tym poprawa standardu energetycznego zabudowy mieszkaniowej i budynków użyteczności publicznej.

Wsparcie rozwoju zintegrowanego, zrównoważonego i niskoemisyjnego transportu w miastach i ich obszarach funkcjonalnych oraz obszarach wiejskich, w szczególności transportu publicznego.

Cel strategiczny D:

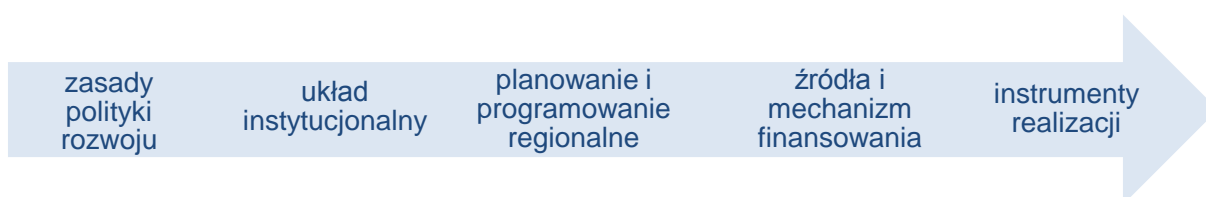
Wspieranie rozwoju zróżnicowanych i wysokiej jakości usług publicznych dostępnych dla wszystkich mieszkańców regionu.

Wsparcie działań podnoszących jakość systemu planowania i wdrażania na poziomie regionalnym i lokalnym.

8. SYSTEM WDRAŻANIA I FINANSOWANIE

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego do roku 2030 została opracowana w otwartym procesie konsultacji i debaty regionalnej oraz w oparciu o gruntowne analizy stanu regionu, jego różnicowań wewnętrznych oraz uwarunkowań związanych z megatrendami społecznymi i gospodarczymi. W procesie opracowywania Strategii uwzględniono również politykę UE oraz zapisy dokumentów poziomu krajowego, wyrażone w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030. Mechanizm tworzenia Strategii przekłada się na dokumenty systemu jej wdrożenia, który powinien uwzględniać współzależność różnych podmiotów, zasady realizacji, źródła finansowania. Przedstawiony poniżej układ systemu wdrażania strategii powinien zapewnić jej sprawną realizację.

Rysunek 11. System wdrażania Strategii.

Źródło: opracowanie własne.

Zasady polityki rozwoju

Proces wdrażania Strategii będzie opierał się na zasadach, które z jednej strony stanowią kontynuację dotychczasowych uniwersalnych zasad polityki regionalnej, a z drugiej odpowiadają na ramy określone w polityce krajowej. Zasady te stanowią podstawę systemu realizacji samej Strategii, jak i wynikających z niej strategii/polityk sektorowych, programów, przedsięwzięć.

Prowadzenie polityki regionalnej należy oprzeć o m.in. następujące zasady:

partnerstwa i współpracy	gwarantującą, że polityka regionalna województwa śląskiego będzie prowadzona przy współpracy licznych zaangażowanych aktorów regionalnych, w oparciu o zawiązywanie trwałych relacji opartych na zaufaniu i ukierunkowanych na świadome i ustrukturyzowane współdziałanie ludzi, instytucji i organizacji oraz zapewniających lepszą koordynację prowadzonych przez nich działań na rzecz rozwoju oraz zapobieganiu wszelkim formom wykluczenia;
subsidiarności	zakładającą, że każde działanie powinno być zaprogramowane i realizowane na możliwie najniższym, ale jednocześnie efektywnym dla danego zagadnienia, poziomie administracyjnym;
zintegrowanego podejścia terytorialnego	polegającą na dopasowaniu interwencji do specyfiki danego obszaru, tak aby precyzyjnie odpowiadała ona na różnorodne potrzeby rozwojowe tego terytorium i wykorzystywała endogeniczny potencjał zasobów lokalnych i regionalnych;
koncentracji terytorialnej i tematycznej	ukierunkowującą interwencję w ramach polityki na rzecz wsparcia ograniczonej liczby terytoriów i skoncentrowaniu zasobów, środków i działań na ograniczonej liczbie dziedzin wsparcia;

intensywności wsparcia	polegającej na kumulowaniu wielkości wsparcia w przypadku jednostek terytorialnych należących do większej liczby obszarów strategicznej interwencji;
spójności	zakładającą zgodność dokumentów strategicznych i planistycznych z krajowymi oraz europejskimi dokumentami programowymi;
podejmowania decyzji w oparciu o dowody	polegającą na prowadzeniu polityki w oparciu o zdobyte doświadczenia, zgromadzone dane, wnioski, rekomendacje, ocenę jej efektywności oraz prowadzone analizy prospektywne;
elastyczności	polegającą na dostosowywaniu się do pojawiających się szans i możliwości dynamizacji rozwoju np. poprzez uruchamianie nowych mechanizmów i narzędzi realizacyjnych przy zachowaniu trwałości celów Strategii o charakterze generalnym;
warunkowości	zakładającą, że wsparcie publiczne jest udzielane tylko po spełnieniu określonych warunków;
zrównoważonego rozwoju	zakładającą, że rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, będzie odbywać się z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno obecnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń;
zrównoważonego inwestowania	zakładającą osiągnięcie możliwie jak najlepszych efektów przy jak najmniejszej presji na środowisko i przestrzeń w tym wtórne użytkowanie przestrzeni w procesach inwestycyjnych;
przezorności (ostrożności)	podkreślającą, że na wszystkich podmiotach ciąży obowiązek dołożenia należytej staranności w ocenie skutków jakie dla środowiska może przynieść nowo podejmowana decyzja lub uruchamiana działalność, a rozwiązywanie problemów powinno następować już wtedy, gdy pojawia się uzasadnione prawdopodobieństwo zagrożenia;
prewencji (zapobiegania)	przeciwdziałającą negatywnym skutkom dla środowiska już na etapie planowania (cele środowiskowe osiąga się przez działania wyprzedzające);
korzystnego bilansu transformacji	zakładającą, iż bilans działań restrukturyzacyjnych powinien być dodatni porównując elementy dodawane z działaniami likwidacyjnymi, zgodnie z regułami sprawiedliwej transformacji "just transition".

Układ instytucjonalny

Głównym podmiotem wdrażającym Strategię jest Samorząd Województwa Śląskiego wraz z jego jednostkami organizacyjnymi oraz podmiotami zależnymi. Jednocześnie specyfika strategii rozwoju województwa powoduje, iż określa ona cele i sposoby ich osiągnięcia w obszarach, które w wielu przypadkach leżą poza kompetencjami samorządu regionalnego. Z tego też względu proces wdrażania i realizacji Strategii wymaga współpracy w budowaniu mechanizmów opartych na zasadzie partnerstwa międzysektorowego oraz na różnych poziomach władzy publicznej.

Do kluczowych partnerów wdrażania Strategii zaliczyć należy w głównej mierze:

- jednostki samorządu lokalnego województwa śląskiego;
- administrację rządową, w szczególności Wojewodę Śląskiego;
- organizacje pozarządowe;
- instytucje kultury oraz środowiska twórcze;
- szkoły wyższe, jednostki badawczo-rozwojowe;
- środowiska gospodarcze oraz samorządy zawodowe;
- samorządy innych województw oraz partnerzy współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.

Współpraca z partnerami polegać powinna na realizacji zdefiniowanych przedsięwzięć rozwojowych oraz przygotowaniu, wdrażaniu oraz wspieraniu projektów służących osiągnięciu celów wyznaczonych w dokumencie.

Szczególną rolę w procesie realizacji regionalnej polityki rozwoju zajmują również gremia o charakterze doradczo-konsultacyjnym, w tym ciała opiniodawczo-doradcze działające przy Marszałku Województwa Śląskiego oraz inne działające w regionie w szczególności:

- Wojewódzka Rada Dialogu Społecznego,
- Komitet Sterujący Programu dla Śląska przy Wojewodzie Śląskim.

Ze względu na charakter dokumentu Strategii Samorząd Województwa pełnił będzie funkcje:

- efektywnego realizatora działań o charakterze inwestycyjnym i organizacyjnym w zakresie kompetencji i zadań wynikających z ram prawnych;
- aktywnego partnera w zakresie działań, na które samorząd województwa może mieć pośrednie oddziaływanie, w tym wsparcie finansowe działań jednostek samorządu terytorialnego niższego szczebla w realizacji zadań o charakterze regionalnym oraz współdziałanie w zakresie kierunków alokacji środków i realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych;
- silnego promotora, wspierającego działania innych podmiotów publicznych i prywatnych, w tym projektów i zadań JST oraz innych podmiotów z obszaru regionu lub planujących swoje działania na jego obszarze, m.in. w zakresie pozyskiwania finansowania zewnętrznego w regionie.

Rysunek 12. Rodzaje aktywności samorządu województwa w zakresie wdrażania Strategii.

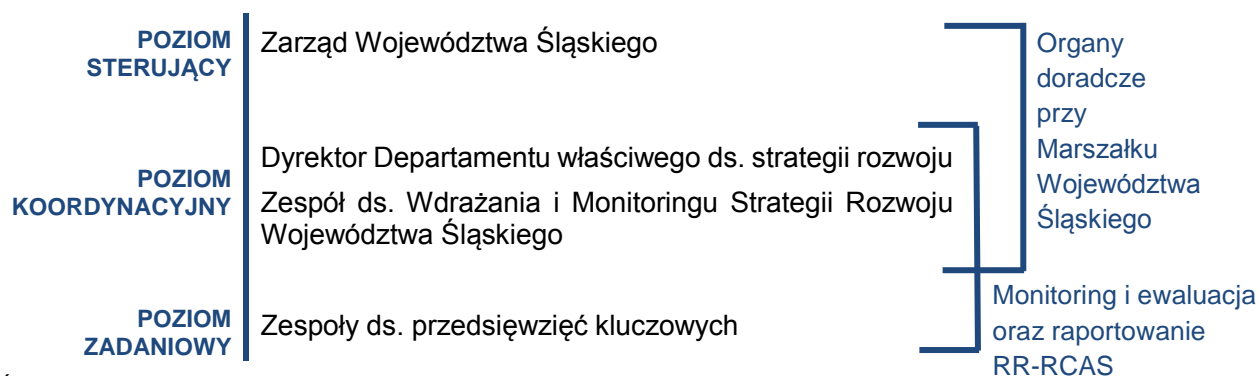

Źródło: opracowanie własne.

Celem zapewnienia realnego procesu wdrażania Strategii konieczne będzie opracowanie i wdrożenie na poziomie samorządu województwa szczegółowego Planu wdrażania, określającego zadania na poziomie decyzyjnym, operacyjnym i wdrożeniowym. Dokument ten powinien określić szczegółowe relacje i zadania poszczególnych podmiotów, zespołów oraz zakres ich kompetencji. W toku określania mechanizmów realizacji należy w głównej mierze:

- przeprowadzić analizę struktury organizacyjnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego i powiązań funkcjonalnych podmiotów zależnych z punktu widzenia możliwości przyporządkowania konkretnym jednostkom organizacyjnym Urzędu roli w zakresie kreacji i realizacji działań wdrożeniowych;
- wykorzystać koncepcję budżetu zadaniowego jako instrumentu finansowania projektów i zadań samorządu województwa i jednostek podległych;
- przeprowadzić analizę systemu kontroli zarządczej pod kątem jej użyteczności w zakresie monitorowania realizacji zadań i projektów Strategii;
- powiązać proces przygotowania raportu monitoringowego realizacji Strategii z przygotowywanym raportem o stanie województwa.

Rysunek 13. Ramowy układ podmiotów uczestniczących we wdrażaniu Strategii.

Źródło: opracowanie własne.

Źródła i mechanizmy finansowania

W związku ze stopniowym bogaceniem się polskich regionów i zmniejszaniem się dostępnych środków polityki spójności UE oraz pojawiającymi się nowymi wyzwaniami dla Europy i koniecznością ich finansowania, ciężar finansowania inwestycji publicznych przenoszony będzie w większym stopniu na środki krajowe. W tym kontekście jednostki samorządu terytorialnego będą musiały poszukiwać innych źródeł finansowania procesów rozwojowych zwiększając poziom własnych wydatków inwestycyjnych. Będzie to proces ewolucyjny z uwagi na dostępną perspektywę UE 2021-2027, pozwalający na utrzymanie wysokiego poziomu wydatków rozwojowych w regionie i finansowanych projektów.

W nowym horyzoncie czasowym Strategii można uznać, że do głównych źródeł finansowania działań wynikających ze Strategii Rozwoju Województwa należą m.in.:

- środki własne jednostek samorządu terytorialnego województwa śląskiego, w tym Samorządu Województwa Śląskiego;
- środki pochodzące z budżetu państwa;

- środki pochodzące z budżetu Unii Europejskiej (m.in. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Fundusz Spójności oraz inicjatywa KE związana z transformacją regionów pogórnicych – Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji, w tym Fundusz Sprawiedliwej Transformacji);
- inne środki pochodzące ze źródeł zagranicznych (m.in. Norweski Mechanizm Finansowy, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego);
- fundusze pochodzące z międzynarodowych instytucji takich, jak np. Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Światowy;
- fundusze innych uczestników procesu wdrażania Strategii, w tym sektora prywatnego.

Określenie wysokości nakładów na realizację Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego w perspektywie do roku 2030 jest zadaniem trudnym zarówno z powodu wielości podmiotów wdrażających jak i braku ostatecznego określenia wielkości strumieni finansowych na działania rozwojowe pochodzące z budżetu UE. Dodatkowo w sytuacji zagrożenia kryzysem społeczno-gospodarczym, wywołanym przez COVID-19, istnieje ryzyko zmniejszenia dostępnych środków finansowych zarówno krajowych jak i europejskich.

Opierając się na Wieloletniej Prognozie Finansowej Województwa Śląskiego można prognozować, że planowane wydatki majątkowe w perspektywie 2030 r. Samorządu Województwa wyniosą ok. 6,3 mld zł. Poza tym strumieniem inne kwoty, w tym środki dostępne z budżetu państwa i Unii Europejskiej, na finansowanie działań strategicznych regionu w okresie 2021-2030 zostaną określone w nowych instrumentach wskazanych w KSRR 2030. Z uwagi na prognozowane utrzymanie się stosunkowo wysokiego tempa wzrostu gospodarczego do 2030 roku należy założyć wzrost dochodów sektora finansów publicznych we wskazanym horyzoncie czasowym. Powinno to umożliwić finansowanie działań Strategii w zakresie ich planowanej realizacji ze środków publicznych, w tym środków Samorządu Województwa Śląskiego oraz budżetu państwa.

Tabela 8. Dochody i wydatki budżetu Województwa Śląskiego na lata 2020-2030 (zł).

Wyszczególnienie	2020	2025	2030	suma 2020-2030
Dochody ogółem	1 829 064 356	1 870 179 442	1 836 206 593	20 602 439 415
Wydatki ogółem	1 954 238 136	1 780 442 466	1 794 205 185	20 085 869 312
w tym wydatki majątkowe	761 044 106	526 383 546	476 176 653	6 286 391 207

Źródło: *Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Śląskiego na lata 2020-2030 (Uchwała nr VI/16/2/2019 Sejmiku Województwa Śląskiego, z dnia 16 grudnia 2019 r.)*.

Instrumentem finansowania z poziomu krajowego jest Program dla Śląska, stanowiący jeden z projektów strategicznych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR). Dokument po aktualizacji w październiku 2019 r. liczył 116 przedsięwzięć, których wartość szacowana jest na 62 mld zł. Według stanu na koniec II kwartału 2019 r. ilość środków zaangażowanych wynosi 48,4 mld zł.

W ramach polityki spójności w obecnie obowiązującej perspektywie finansowej województwo śląskie wtkorzystało łącznie prawie 4 mld € środków z czego ponad 3,4 mld € stanowi wsparcie Unii Europejskiej, pozostałe niespełna 500 mln to krajowe środki publiczne zaangażowane w realizację Regionalnego Programu Operacyjnego. Największe środki przeznaczone są na Oś priorytetową IV – Efektywność energetyczna, odnawialne źródła energii i gospodarka niskoemisyjna. Kwota zaangażowana w realizację tego celu wynosi ok. 1 mld € łącznie ze środkami publicznymi. Drugą pod względem wysokości alokacji osią jest oś VI dedykowana promowaniu

zrównoważonego transportu i usuwaniu niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej. Łącznie na ten cel przeznaczonych jest niespełna 466 mln € wsparcia UE z czego blisko 354 mln € skierowana była na poprawę dostępności głównych szlaków drogowych województwa.

Jednym z mechanizmów finansowania wspierającym realizację kluczowych przedsięwzięć związanych z realizacją Strategii będą środki pozostające w dyspozycji Śląskiego Funduszu Rozwoju (w szczególności środki wracające z instrumentów finansowych wdrażanych w ramach RPO WSL). Śląski Fundusz Rozwoju został powołany w celu zbudowaniu trwałego wieloletniego systemu finansowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, a także jednostek samorządu terytorialnego w regionie w oparciu o finansowe instrumenty zwrotne.

Tabela 9. Alokacja finansowa na osie priorytetowe w RPO WSL 2014-2020 (€).

Oś priorytetowa	Wsparcie UE	Krajowe środki publiczne	Finansowanie ogółem ze środków UE i publicznych
I – Nowoczesna gospodarka	162 985 658	3 132 521	166 118 179
II – Cyfrowe śląskie	96 000 000	13 552 941	109 552 941
III – Konkurencyjność MŚP	338 673 335	2 719 574	341 392 909
IV – Efektywność energetyczna, odnawialne źródła energii i gospodarka niskoemisyjna	831 366 037	138 103 246	969 469 283
V – Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów	205 668 836	34 604 434	240 273 270
VI – Transport	465 925 000	82 222 059	548 147 059
VII – Regionalny rynek pracy	216 099 455	35 743 333	251 842 788
VIII – Regionalne kadry gospodarki opartej na wiedzy	175 118 845	19 314 519	194 433 364
IX – Włączenie społeczne	273 933 189	45 342 923	319 276 112
X – Rewitalizacja i infrastruktura zdrowotna	317 172 140	48 271 227	365 443 367
XI – Wzmocnienie potencjału edukacyjnego	194 894 146	30 197 128	225 091 274
XII – Infrastruktura edukacyjna	81 100 493	14 311 852	95 412 345
XIII – Pomoc techniczna	118 000 000	20 823 530	138 823 530
SUMA	3 476 937 134	488 339 287	3 965 276 421

Źródło: Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 (decyzja Komisji Europejskiej C(2020) 107 z dnia 9 stycznia 2020 r.)

W ramach projektu pakietu legislacyjnego dla polityk spójności na lata 2021-2027 wartość alokacji przyznanej Polsce ma wynieść 64,4 mld €. Kwota ta jest niższa o 23% od przyznanej Polsce na obecną perspektywę finansową 2014-2020. Zakładając podobny udział województwa śląskiego w całości środków przeznaczonych na regionalne programy operacyjne kwota wsparcia UE w ramach nowego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego może wynieść ok. 2,7 mld €.

Na poziomie Unii Europejskiej określono 5 celów prowadzenia polityki. W ramach Celu I prowadzone będą działania w kierunku bardziej inteligentnej Europy poprzez innowację, cyfryzację, transformację gospodarczą oraz wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw. Cel II skupia się na środowiskowym aspekcie rozwoju, i stawia za cel wdrażanie porozumienia paryskiego i inwestuje w transformację sektora energetycznego, w odnawialne źródła energii oraz w walkę ze zmianami klimatu. Działania związane z sieciami transportowymi wskazane są w Celu III – Lepiej połączona Europa ze strategiczną infrastrukturą transportową i sieciami cyfrowymi. Cele IV i V skupiają się na społecznych działaniach. Cel IV mówi o Europie o silniejszym wymiarze społecznym wdrażającej europejski filar praw socjalnych i inwestującej w wysokiej jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej. Natomiast Cel V. definiuje Europę bliżej obywateli przez wspieranie oddolnych strategii rozwoju i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w całej UE.

Założeniem nowej perspektywy finansowej jest wyraźne skoncentrowanie środków na celach: I. Bardziej inteligentna Europa oraz II. Bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa. Zależnie od względnej zamożności państwa na te cele przeznaczone ma być od 65 do 85% środków z EFRR i Funduszu Spójności. Wdrażanie nowej polityki spójności będzie wiązało się z koniecznością zaangażowania większych środków krajowych niż miało to miejsce w obecnej perspektywie. Wynika to z planowanego obniżenia maksymalnych poziomów dofinansowania środkami UE o ok. 10-15 pp. Pomimo wyżej przedstawionych założeń obniżających wysokość środków zaangażowanych w realizację polityki spójności w latach 2021-2027 pozostanie ona jednym z najważniejszych źródeł finansowania działań Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego.

Dodatkowo przewiduje się, że w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 zostaną określone specjalne środki na wsparcie sprawiedliwej transformacji regionów górniczych. Planowane jest uruchomienie Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji, który składa się z trzech filarów:

- 1 Instrumentu Polityki Spójności – Funduszu Sprawiedliwej Transformacji;
- 2 Dedykowanego *Just Transition Scheme* w ramach InvestEU, aby zmobilizować finansowanie prywatne;
- 3 Public sector loan facility (we współpracy z EBI), czyli ułatwienie finansowania publicznego przez pożyczki publiczne.

Fundusz Sprawiedliwej Transformacji przyniesie korzyści obszarom o wysokim poziomie zatrudnienia w sektorach produkcji węgla kamiennego, węgla brunatnego, łupków bitumicznych i torfu, a także obszarom, gdzie występują gałęzie przemysłu o wysokiej intensywności emisji gazów cieplarnianych, których działalność zostanie przerwana lub znacznie ograniczona na skutek transformacji. Biorąc pod uwagę fakt, że województwo śląskie jest jednocześnie najbardziej uprzemysłowionym regionem i jednym z najbardziej uzależnionych od węgla kamiennego można domniemać, że region otrzyma znaczną część środków z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji.

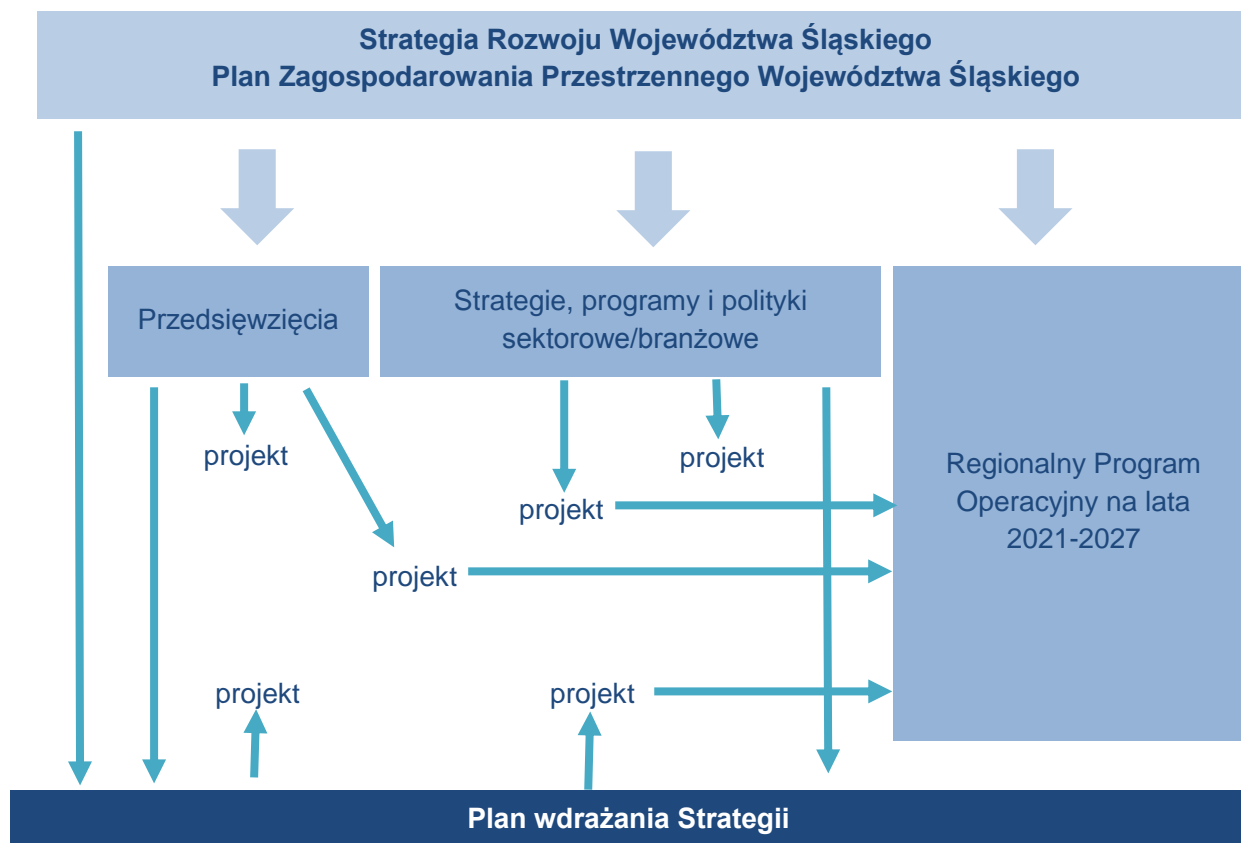
Planowanie i programowanie regionalne

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego stanowi podstawowy dokument planistyczny regionu, w oparciu o który opracowywane będą dokumenty o charakterze sektorowym oraz przygotowane konkretne projekty wdrożeniowe służące osiągnięciu celów określonych w dokumencie.

W toku operacjonalizacji Strategii istotnym zadaniem będzie zapewnienie efektywnej koordynacji regionalnego systemu planowania, rozumianego jako relacja pionowa: Strategia rozwoju województwa – strategia/polityka branżowa w szczególności w zakresie kreowania i realizacji

projektów służących osiągnięciu celów Strategii. Szczegółowy proces polegający na opiniowaniu oraz zasadach koordynacji określony zostanie w Planie wdrażania Strategii, w którym znajdą się kryteria wyboru nowych projektów strategicznych lub nowe projekty o charakterze strategicznym, a wykreowane po zakończeniu prac nad opracowaniem Strategii i dokumentów branżowych oraz realizujące zapisy Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2021-2027.

Rysunek 14. Ramowy układ planowania rozwoju.

Źródło: opracowanie własne.

Powodzenie procesów rozwoju zależy w głównej mierze od sprawności samorządu województwa przygotowującego Strategię. Należy jednak podkreślić, iż dokument ten nie opiera się jedynie na kompetencjach formalno-prawnych szczebla administracji publicznej, jakim jest samorząd województwa, ale zależy również od wypracowanych mechanizmów współpracy z partnerami społeczno-gospodarczymi, samorządami lokalnymi oraz administracją rządową.

Instrumenty realizacji

W perspektywie roku 2030 i zmianie paradygmatu wdrażania i finansowania polityki rozwoju w kraju, nie bez znaczenia są również instrumenty zaprojektowane w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania do kluczowych instrumentów procesu wdrażania Strategii zaliczyć należy:

- projekty własne Samorządu Województwa finansowane ze środków budżetu województwa;
- budżet obywatelski – dedykowane działania i badanie zgodności ze Strategią;
- instrumenty finansowe zwrotne w ramach RPO WSL;

- dedykowane konkursy w ramach RPO WSL lub projekty pozakonkursowe – preferencje dla OSI (kryterium premiujące lub dostępne);
- konkursy ofert, granty i dotacje np. w dziedzinie kultury, turystyki, sportu, rewitalizacji;
- porozumienia terytorialne (gmina – województwo oraz gmina – rząd);
- kontrakt programowy (województwo – ministerstwo);
- kontrakt sektorowy (województwo – ministerstwa);
- opiniowanie dokumentów strategicznych gmin (po zmianie ustawy);
- opiniowanie w zakresie podziału rezerwy budżetu państwa;
- działania lobbingsowe w zakresie inwestycji krajowych, regionalnych i lokalnych, służących realizacji Strategii lub kształtowaniu polityk krajowych np. związanych z transformacją gospodarki, transportu, jakości powietrza, energetyki.

9. MONITORING I EWALUACJA

Skuteczne wdrażanie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego opiera się w dużej mierze na informacji zwrotnej ze sposobu realizacji zapisów strategicznych, którą zapewnia system monitoringu i ewaluacji Strategii. Prowadzony monitoring w postaci analizy wskaźników ilościowych i jakościowych w odniesieniu do wyznaczonych celów pozwoli na sprawne zarządzanie rozwojem regionu, przez co wdrażanie Strategii będzie procesem ciągłym i dynamicznym.

Analiza wskaźnikowa wraz z ogólnym opisem sytuacji społeczno-gospodarczej regionu oceną realizacji regionalnych dokumentów branżowych będzie stanowiła podstawę opracowania raportów monitoringowych (nie rzadziej niż co dwa lata) zatwierdzanych przez Zarząd Województwa. Kolejnym etapem zapewnienia skuteczności realizacji strategii rozwoju województwa będzie przeprowadzana ewaluacja, oceniająca spodziewane rezultaty Strategii na tle zapisanych w niej wizji i celów, a w efekcie podejmowanie ewentualnych działań korygujących.

Monitoring realizacji Strategii będzie realizowany w oparciu o ogólnodostępne dane statystyczne, które mogą zostać uzupełnione badaniami własnymi. Analizy będą realizowane dla poziomu regionu, w uzasadnionych przypadkach możliwe są analizy na niższym poziomie (w miarę możliwości dostępności danych). Punktem wyjścia dla dokonywanych ewaluacji powinna być ocena sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz wskaźników monitoringowych.

Obiektywna ocena postępu realizacji założonych celów Strategii umożliwi podjęcie decyzji m.in. odnośnie kontynuacji lub zaprzestania działań w ramach realizowanych projektów, zweryfikowania poprawności zidentyfikowanych celów i kierunków działań, a także ich efektów w aspekcie zmieniających się warunków otoczenia społeczno-gospodarczego.

W dokumencie Strategii Rozwoju Województwa analizę wskaźnikową ograniczono do niewielkiej liczby czynników, które najtrafniej obrazują procesy rozwojowe w zakresie wyznaczonych celów strategicznych. W ramach prowadzonego monitoringu ujęte będą dwa typy wskaźników: generalne oraz realizacji celów strategii. Wskaźniki generalne w sposób horyzontalny odnoszą się do realizacji zapisów wizji rozwoju. Pozostałe wskaźniki monitoringowe zostały przypisane w ramach poszczególnych celów strategicznych, co umożliwi ocenę kierunków dokonujących się zmian. Uzupełnieniem przedstawionych wskaźników będą informacje przygotowane w ramach monitorowania regionalnych dokumentów branżowych. Syntetyczne wyniki monitoringu branżowego, obejmujące m.in. analizę wskaźnikową, opis realizacji przedsięwzięć, będą zasilaty przygotowywany raport monitoringowy z realizacji Strategii Rozwoju Województwa. Raport monitoringowy będzie zawierał zbiorcze zestawienie wskaźników oraz krótkie podsumowanie z realizacji strategicznych regionalnych dokumentów branżowych.

Ponadto opracowane w ramach monitoringu Strategii Rozwoju Województwa informacje będą stanowiły podstawę opracowania corocznych Raportów o stanie województwa, których formę i sposób procedowania opisuje ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 roku.

Kompleksowa ocena sytuacji społeczno-gospodarczej i realizacji Strategii Rozwoju Województwa powinna uwzględniać połączenie wyników monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego z monitoringiem Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego poprzez wykorzystanie Regionalnego Systemu Informacji Przestrzennej do analizy zjawisk społeczno-gospodarczych w układzie przestrzennym. Istotne z punktu widzenia całościowego rozwoju województwa i jego integracji wewnętrznej powinno być badanie stopnia zróżnicowania rozwoju jego poszczególnych obszarów terytorialnych.

Tabela 10. Wskaźniki generalne realizacji Strategii Rozwoju Województwa.

Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa	Źródło	Pożądany trend
Wartość PKB per capita dla województwa w stosunku do średniej UE (27 państw)	43%	EUROSTAT	↑
Atrakcyjność inwestycyjna województwa (pozycja w rankingu)	1	IBNGR	↔
Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1 000 mieszkańców	-0,9	GUS BDL	+
Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały na 1 000 mieszkańców	-0,2	GUS BDL	+

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11. Wskaźniki realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa.

Nazwa wskaźnika	Wartość bazowa	Źródło	Pożądany trend
CEL STRATEGICZNY A Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej			
Cel operacyjny: A.1. Konkurencyjna gospodarka			
Wartość PKB per capita dla województwa w stosunku do średniej krajowej	103,6	GUS BDL	↑
Wydajność pracy (WDB/1 pracującego)	107,9	GUS BDL	↑
Odsetek przedsiębiorstw prowadzących działalność eksportową	27,2	GUS BDL	↑
Cel operacyjny: A.2. Innowacyjna gospodarka			
Udział nakładów na B+R w PKB województwa	0,63	GUS BDL	↑
Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw	20,6	GUS BDL	↑
Zatrudnieni w B+R na 1 000 osób aktywnych zawodowo	5,0	GUS BDL	↑
Cel operacyjny: A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość			
Osoby fizyczne prowadzące działalność na terenach wiejskich na 100 tys. osób w wieku produkcyjnym	11	GUS BDL	↑
Liczba podmiotów gospodarczych na 1 000 mieszkańców w gminach do 50 tys. mieszkańców	91,7	GUS BDL	↑
CEL STRATEGICZNY B Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca			
Cel operacyjny: B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych			
Średnie dalsze trwanie życia (mężczyźni/kobiety)	73,5/80,9	GUS BDL	↑
Liczba lekarzy przypadająca na 10 tys. mieszkańców	67	GUS BDL	↑
Udział dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w liczbie dzieci w tej grupie wiekowej	89,0	GUS BDL	↑
Cel operacyjny: B.2. Aktywny mieszkaniec			
Ćwiczący w klubach sportowych na 1 000 mieszkańców	28,2	GUS BDL	↑
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności	399	GUS BDL	↑
Zwiedzający muzea i oddziały na 1 000 ludności	333,3	GUS BDL	↑
Liczba aktywnych organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców	17,9	GUS BDL	↑
Cel operacyjny: B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki			
Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	253	GUS BDL	↑

Słuchacze studiów podyplomowych na 10 tys. mieszkańców w wieku 25-64	54,3	GUS BDL	↑
Wskaźnik zatrudnienia mieszkańców w wieku 15-24 /55-64	29,7/40,3	GUS BDL	↑

CEL STRATEGICZNY C Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości środowiska i przestrzeni

Cel operacyjny: C.1. Wysoka jakość środowiska

Udział odpadów komunalnych zebranych selektywnie w ogólnej liczbie zebranych odpadów	39,1	GUS BDL	↑
Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem	22,0	GUS BDL	↑
Średnioroczne stężenie pyłu zawieszonego PM10 w aglomeracji górnośląskiej (µg/m ³)	42-47	WIOŚ	↓
Średnioroczne stężenie pyłu zawieszonego PM2,5 w aglomeracji górnośląskiej (µg/m ³)	30-35	WIOŚ	↓
Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczania odprowadzone do wód lub do ziemi w ciągu roku w (dam ³)	375 963,7	GUS BDL	↓

Cel operacyjny: C.2. Efektywna infrastruktura

Długość/gęstość dróg krajowych (w tym ekspresowych i autostrad)	1535,3km	GUS BDL	↑
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (%)	3,1	GUS BDL	↑
Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, w tym na terenach wiejskich	95%/78,3%	GUS BDL	↑

Cel operacyjny: C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja i dostosowanie do zmian klimatu

Udział terenów zdegradowanych i zdewastowanych wymagających rekultywacji w powierzchni ogółem	0,427	GUS BDL	↓
Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 000 mieszkańców	391,2	GUS BDL	↑
Wielkość przewozu pasażerów komunikacją miejską (mln)	403,8	GUS BDL	↑
Udział terenów zieleni ogólnodostępnej i osiedlowej w miastach (do powierzchni miejskiej ogółem)	0,7	GUS BDL	↑

CEL STRATEGICZNY D Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym

Cel operacyjny: D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny

Wskaźnik urbanizacji	76,73	GUS BDL	↔
Udział powierzchni gmin objętych obowiązującymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni województwa ogółem	68,5	GUS BDL	↑
Zróżnicowanie w dochodach własnych gmin na 1 mieszkańca (iloraz najwyższych i najniższych dochodów)	2280,30	GUS BDL	↑

Cel operacyjny: D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu

Liczba wystaw międzynarodowych w województwie – pozycja wśród województw	4	GUS BDL	↑
Liczba wystaw za granicą – pozycja wśród województw	6	GUS BDL	↑

Cel operacyjny: D.3. Nowoczesna administracja publiczna

Odsetek mieszkańców wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną	50,9	GUS BDL	↑
--	------	---------	---

Źródło: opracowanie własne.

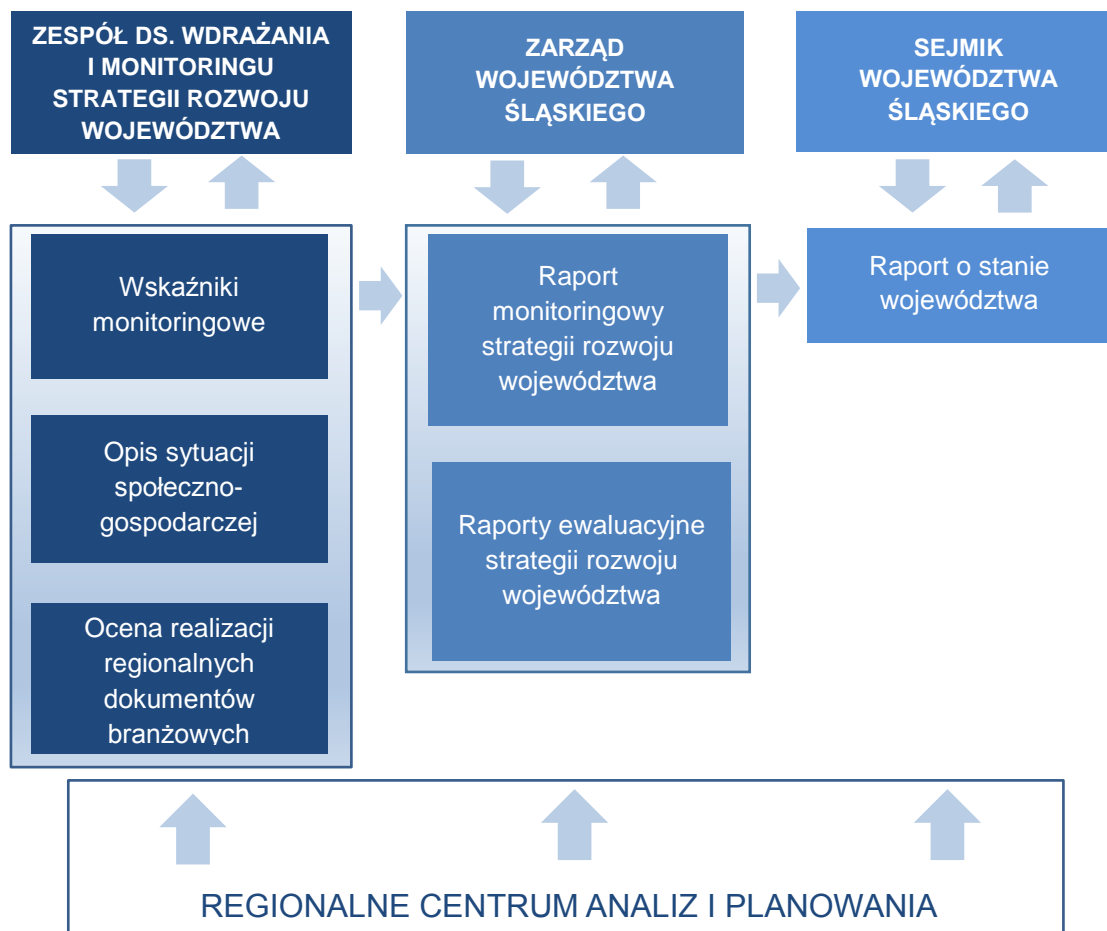
Zadania związane z monitorowaniem Strategii Rozwoju Województwa koordynowane będą przez Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego (RCAS) będące komórką działającą przy departamencie właściwym ds. strategii rozwoju (obecnie Departament Rozwoju Regionalnego). RCAS pełni funkcję Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego (ROT), którego istotę opisuje Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego (KSRR 2030). W myśl zapisów KSRR 2030 regionalne obserwatoria terytorialne będą prowadziły badania, opracowywały analizy wspierając zarządzanie polityką rozwoju na poziomie regionalnym. Zadaniem ROT jest m.in. zbieranie danych z różnych źródeł i przygotowanie najważniejszych informacji o zmianach społeczno-gospodarczych zachodzących w regionach, które następnie mają być wykorzystywane przy podejmowaniu decyzji strategicznych, a także operacyjnych. Ponadto zgodnie z zapisami krajowego dokumentu ROT-y tworzą system współpracy i przepływu informacji między najważniejszymi podmiotami publicznymi na poziomie regionalnym biorącymi udział w planowaniu i realizacji polityki rozwoju w celu monitorowania i oceny całości interwencji publicznej mającej wpływ terytorialny. W ramach prac prowadzonych przez ROT wskazuje się na potrzebę zacieśnienia współpracy z Wojewódzkimi Ośrodkami Badań Regionalnych – jednostkami urzędów statystycznych, które powinny stanowić wsparcie diagnostyczne i analityczne w monitorowaniu rozwoju.

Zarząd Województwa, który odpowiada za prowadzenie monitoringu w celu sprawnego przebiegu realizacji tego procesu powołał Zespół ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Województwa, w skład którego wchodzi przedstawiciele departamentów i jednostek Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego. Powołany Zespół ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego ma charakter roboczy. Jego zadaniem jest opracowanie, wdrażanie i monitorowanie Strategii Rozwoju Województwa oraz realizacja działań związanych z kształtowaniem polityki regionalnej województwa, w tym udział w przygotowaniu programów i dokumentów wdrożeniowych dla perspektywy finansowej 2021-2027.

Sposób realizacji monitoringu przedstawia poniższy schemat. Członkowie Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Województwa nie tylko będą dostarczać informacji nt. realizowanych działań, ale również będą odbiorcami wyników monitoringu, co pozwoli na wysoką skuteczność realizowanej polityki regionalnej. Raporty monitoringowe, ewaluacyjne, o stanie województwa przygotowane jako finalne produkty procesu monitoringu będą stanowiły podstawowy materiał zwrotny podsumowujący wyniki podejmowanych działań i podstawę do wydawania decyzji o kształcie przyszłej polityki rozwoju.

W układzie logicznym systemu monitorowania zadaniem Regionalnego Centrum Analiz i Planowania Strategicznego będzie w szczególności prowadzenie bieżących analiz i ewaluacji polityk publicznych na podstawie porównywalnych i agregowalnych danych oraz prowadzenie badań i analiz strategicznych dotyczących aktualnej sytuacji, trendów rozwojowych i prognozowanie zmian społeczno-gospodarczych zachodzących w regionach, które zasilać będą przygotowywane raporty. Ponadto efekty prowadzonych prac diagnostycznych będą służyły również na potrzeby działalności operacyjnej i planowania strategicznego. Z uwagi na zaangażowanie RCAS na wszystkich etapach procesu monitorowania istotną będzie współpraca ze wszystkimi instytucjami systemu monitorowania polityki regionalnej w regionie wspierającymi zarządzanie polityką tj. m.in. instytutami badawczymi, uniwersytetami itp. oraz koordynacja ich planu pracy dla celów działalności ROT.

Rysunek 15. Układ logiczny monitorowania Strategii Rozwoju Województwa i sytuacji społeczno-gospodarczej.

Źródło: opracowanie własne.

PRZEBIEG PRAC NAD STRATEGIĄ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO
„ŚLĄSKIE 2030”

Do prac nad *Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”* przystąpiono Uchwałą Nr VI/55/7/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 czerwca 2018 roku w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”. Aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” miała na celu dostosowanie zapisów obowiązującego dokumentu do przyjętych dokumentów na szczeblu rządowym, tj. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) i Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (z wydłużonym horyzontem czasowym do 2030 r.) w zakresie, m.in. celów, kierunków i zasad prowadzenia polityki regionalnej.

Zarząd Województwa Śląskiego równocześnie z aktualizacją Strategii rozpoczął prace nad dokumentami branżowymi, które umożliwiają wdrażanie strategii i stanowią system regionalnego planowania strategicznego. Podstawą do przystąpienia do prac nad aktualizacją i opracowaniem dokumentów branżowych przez Dyrektorów Departamentów i jednostek organizacyjnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego (UMWSL) była Uchwała Zarządu Nr 1880/278/V/2018 w sprawie przyjęcia „Szczegółowego opisu aktualizacji strategii”, który porządkuje system planowania strategicznego w województwie. O przystąpieniu do prac i możliwości składania wniosków i propozycji do rozpoczętego procesu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”, poinformowano ogłoszeniami prasowymi, informacją na stronie internetowej, stronie BIP i tablicy ogłoszeń w sierpniu 2018 r. oraz pismami do jednostek samorządu terytorialnego i uczelni wyższych województwa we wrześniu 2018 r.

W ramach spotkań z interesariuszami i aktorami sceny regionalnej 11 października 2018 r. odbyła się konferencja otwierająca prace nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”. Celem spotkania było przedstawienie: trybu i harmonogramu prac nad aktualizacją Strategii, planowanych prac w systemie regionalnych dokumentów branżowych, najważniejszych uwarunkowań krajowych i europejskich oraz przeprowadzono dyskusję nad trendami i wyzwaniem dla rozwoju regionu. Pod koniec października odbyło się spotkanie z Dyrektorami Departamentów UMWSL oraz członkami Zespołu ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego na którym przedstawiono harmonogram oraz tryb przyjmowania dokumentów strategicznych, a także planowane dalsze prace.

Prace warsztatowe rozpoczęto w listopadzie 2018 r. od warsztatu wyjazdowego, który odbył się 29-30 listopada 2018 r. w Zakopanem nt. wyzwań rozwojowych i kierunków działań w ramach spotkania Instytucji Zarządzającej RPO WSL 2014-2020 i Instytucji Pośredniczącej RPO WSL - Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach z Instytucjami Pośredniczącymi ZIT/RIT RPO WSL 2014-2020. Następnie przeprowadzono kolejne spotkania warsztatowe z przedstawicielami samorządów subregionów województwa, tj. 19 marca 2019 r. (Katowice) – z przedstawicielami gmin Metropolii Górnośląsko-Zagłębiowskiej, 21 marca 2019 r. (Katowice) – z przedstawicielami gmin z otoczenia metropolii z subregionu centralnego, 22 marca 2019 r. (Katowice) – z Dyrektorami Departamentów UMWSL, 25 marca 2019 r. (Bielsko-Biała) – z przedstawicielami gmin z subregionu południowego, 26 marca 2019 r. (Rybnik) – z przedstawicielami gmin z subregionu zachodniego, 2 kwietnia 2019 r. (Częstochowa) – z przedstawicielami gmin z subregionu północnego.

Następnie w ramach prac nad Strategią zorganizowano trzy debaty regionalne z czołowymi aktorami sceny regionalnej, tj.:

- 8 kwietnia 2019 r. – I Debata regionalna: Śląskie 2030 – wizja i cele rozwoju. Celem otwartej debaty było przedyskutowanie w szerokim gronie najważniejszych wyzwań rozwojowych regionu, przyszłych celów strategicznych i priorytetowych obszarów wsparcia.
- 11 kwietnia 2019 r. – II Debata regionalna: Śląskie z potencjałem. Inteligentne specjalizacje. Nowe otwarcie. Celem wydarzenia było przedstawienie przez zaproszonych reprezentantów środowisk gospodarczych własnych doświadczeń oraz wskazówek dla samorządu województwa przy przygotowywaniu planów rozwoju województwa śląskiego, szczególnie w zakresie wydatkowania środków UE w perspektywie finansowej 2021-2027, a także funkcjonowania inteligentnych specjalizacji województwa śląskiego.
- 24 kwietnia 2019 r. – III Debata regionalna: Kongres Akademia Śląska 2020+. Nauka wobec wyzwań regionu. Celem wydarzenia było wskazanie kluczowych wyzwań w perspektywie 2020+ biorąc pod uwagę rolę i działalność jednostek naukowych w budowaniu innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki i dobrostanu mieszkańców regionu. W panelach uczestniczyli przedstawiciele środowisk naukowych, a także biznesu.

Równocześnie z pracami warsztatowymi i spotkaniami prowadzone były prace analityczne przez Referat Regionalnego Centrum Analiz i Planowania Strategicznego nad Diagnozą społeczno-gospodarczą do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” oraz wskazaniem Obszarów Strategicznej Interwencji. W kolejnych miesiącach, tj. czerwcu i sierpniu 2019 r. odbyły się spotkania z Śląskim Związkiem Gmin i Powiatów oraz przedstawicielami ZIT/RIT województwa śląskiego.

Z uwagi na przedłużające się prace nad dokumentami krajowymi uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego Nr VI/13/5/2019 z dnia 23 września 2019 r., zmieniono harmonogram prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” (poprzez wydłużenie prac nad aktualizacją do II kw. 2020 r.). Z wydłużeniem prac nad aktualizacją Strategii jednocześnie zostały wydłużone prace nad opracowaniem dokumentów branżowych do końca roku 2020.

7 października 2019 r. zorganizowano kolejną konferencję „Ekologiczne i niskoemisyjne województwo śląskie”, której wyniki również zostały uwzględnione w opracowywanej Strategii. W październiku, listopadzie i grudniu odbyły się warsztaty z Zarządem Województwa Śląskiego w ramach, których omówione zostały założenia strategiczne dla aktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”.

2 grudnia 2019 r. przeprowadzono pierwszy warsztat z Zespołem ekspertów ds. opracowania aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa, w którego skład wchodzi eksperci w obszarze polityki rozwoju i eksperci dziedzinowi. W spotkaniu wzięli udział eksperci współpracujący bezpośrednio przy procesie aktualizacji strategii poprzez opiekę naukową oraz zaangażowani przy opracowaniu dokumentów branżowych tj. m.in.: Regionalnej Polityki Rewitalizacji, Regionalnej Polityki Miejskiej, aktualizacji Strategii Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Regionalnej Polityki Rozwoju Edukacji, konsultant zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego, ponadto uczestniczyli Prezes Zarządu Śląskiego Parku Technologii Medycznych Kardio-Med Silesia Sp. z o.o. i Dyrektor Parku Naukowo Technologicznego Technopark Gliwice. Na spotkaniu omówiono kluczowe trendy i czynniki sukcesu rozwoju regionu, cele strategiczne i układ Obszarów Strategicznej Interwencji w kontekście najważniejszych potencjałów i problemów regionu.

Przed przyjęciem projektu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” i skierowaniem do otwartych konsultacji społecznych przeprowadzone zostały wewnętrzne konsultacje z Departamentami i Jednostkami organizacyjnymi UMWSL. Po uwzględnieniu uwag i naniesieniu zmian na dokument przyjęta została Uchwałą nr 489/104/VI/2020 przez Zarząd Województwa Śląskiego w dniu 19 lutego

2020 r. wersja robocza Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” celem przekazania do konsultacji Radnym Sejmiku Województwa Śląskiego. Pod koniec lutego 2020 r. zaprezentowano wersję roboczą Strategii na Zespole ds. Wdrażania i Monitoringu Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego. Cykl spotkań i warsztatów przed przyjęciem projektu Strategii zakończył warsztat 5 marca 2020 r. z Radnymi Województwa Śląskiego oraz spotkanie 11 marca 2020 r. z członkami Komisji Rozwoju i Zagospodarowania Przestrzennego, w trakcie których radni mogli zgłaszać swoje uwagi i wnioski do dokumentu Strategii. W kwietniu 2020 r. skonsultowano wersję roboczą Strategii z Zespołem ekspertów ds. Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego “Śląskie 2020+”. Ze względu na wystąpienie zagrożenia epidemicznego w związku z COVID-19, konsultacje społeczne zostały przeniesione na II-III kwartał 2020 r. zgodnie ze zmienionym w maju 2020 r. harmonogramem prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego “Śląskie 2020+”.

ZGODNOŚĆ Z INNYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Cele KSRR 2030			Cele SRW „Śląskie 2030”			A.1. Konkurencyjna gospodarka	A.2. Innowacyjna gospodarka	A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość	B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych	B.2. Aktywny mieszkaniec	B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki
1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo	1.1.1. Tworzenie warunków do dalszego rozwoju konkurencyjnej gospodarki we wschodniej Polsce									
		1.1.2. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	x		x	x	x	x			
	1.2. Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze		x		x			x	x		
	1.3. Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska		x	x	x			x	x		
	1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych				x			x	x		
	1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów	1.5.1. Infrastruktura transportowa				x					
		1.5.2. Infrastruktura komunalna		x							
1.5.3. Infrastruktura społeczna							x	x			
1.5.4. Infrastruktura łączności elektronicznej			x	x							
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	2.1.1. Kształcenie wyższe i zawodowe		x	x					x	
		2.1.2. Kształcenie ustawiczne		x	x					x	
		2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego		x	x	x	x	x	x		
	2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym	2.2.1. Usługi Instytucji Otoczenia Biznesu dla MŚP					x				
		2.2.2. Wsparcie dla biznesu		x	x	x			x		
		2.2.3. Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych		x	x	x					
2.3. Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach	2.3.1. Koncentracja na działaniach proinnowacyjnych		x	x	x					x	
	1.3.2. Stymulowanie wzrostu innowacyjności w regionach		x	x	x					x	
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	3.1. Wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem										
	3.2. Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym										
	3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych							x	x	x	
	3.4. Efektywny i spójny system finansowania polityki regionalnej										

Cele KSRR 2030		Cele SRW „Śląskie 2030”		C.1. Wysoka jakość środowiska	C.2. Efektywna infrastruktura	C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja i dostosowanie do zmian klimatu	D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny	D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu	D.3. Nowoczesna administracja publiczna
1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo	1.1.1. Tworzenie warunków do dalszego rozwoju konkurencyjnej gospodarki we wschodniej Polsce							
		1.1.2. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	x	x	x	x	x	x	
	1.2. Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	x	x	x	x	x	x		
	1.3. Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska	x	x	x		x			
	1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych	x		x					
	1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów	1.5.1. Infrastruktura transportowa		x	x				
		1.5.2. Infrastruktura komunalna	x	x	x				
		1.5.3. Infrastruktura społeczna			x				
1.5.4. Infrastruktura łączności elektronicznej		x		x	x		x		
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	2.1.1. Kształcenie wyższe i zawodowe							
		2.1.2. Kształcenie ustawiczne							
		2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego				x			
	2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym	2.2.1. Usługi Instytucji Otoczenia Biznesu dla MŚP						x	
		2.2.2. Wsparcie dla biznesu							
		2.2.3. Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych					x	x	
	2.3. Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach	2.3.1. Koncentracja na działaniach proinnowacyjnych					x		x
2.3.2. Stymulowanie wzrostu innowacyjności w regionach						x		x	
3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	3.1. Wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem					x		x	
	3.2. Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym					x	x	x	
	3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych					x		x	
	3.4. Efektywny i spójny system finansowania polityki regionalnej					x		x	

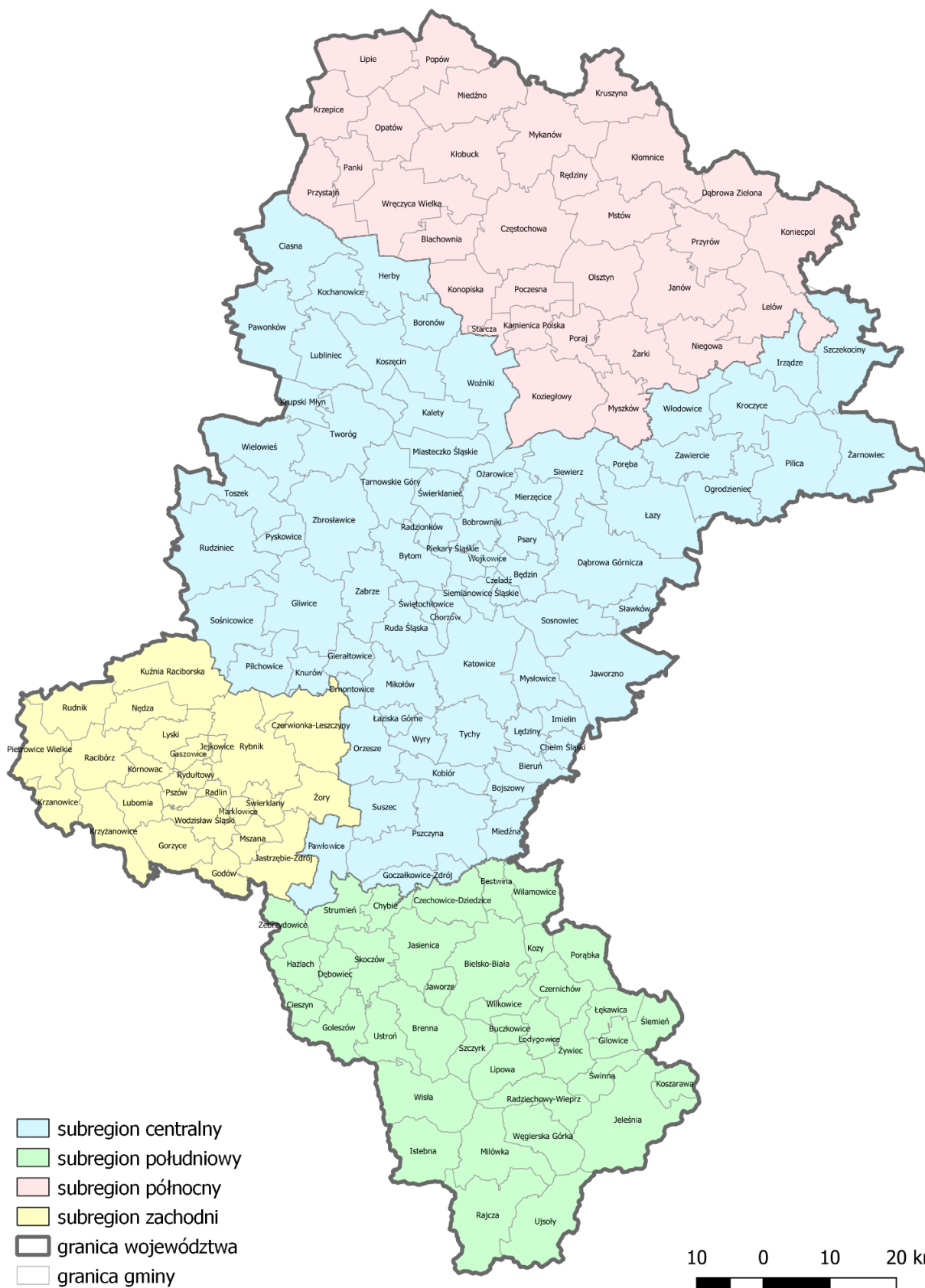
Cele SOR		Cele SRW „Śląskie 2030”					
		A.1. Konkurencyjna gospodarka	A.2. Innowacyjna gospodarka	A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość	B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych	B.2. Aktywny mieszkaniec	B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki
Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Reindustrializacja	x	x	x	x	x	x
	Rozwój innowacyjnych firm	x	x	x	x	x	x
	Małe i średnie przedsiębiorstwa	x	x	x		x	x
	Kapitał dla rozwoju	x	x	x			
	Ekspansja zagraniczna	x	x	x			
Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Spójność społeczna	x			x	x	x
	Rozwój zrównoważony terytorialnie	x	x	x	x	x	x
Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu	Prawo w służbie obywatelom i gospodarce	x		x			
	Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem	x	x	x	x		
	E-państwo	x	x	x	x	x	x
	Finanse publiczne						
	Efektywność wykorzystania środków UE	x	x	x			

Cele SOR		Cele SRW „Śląskie 2030”					
		C.1. Wysoka jakość środowiska	C.2. Efektywna infrastruktura	C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja i dostosowanie do zmian klimatu	D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny	D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu	D.3. Nowoczesna administracja publiczna
Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Reindustrializacja	x		x	x	x	x
	Rozwój innowacyjnych firm			x	x	x	x
	Małe i średnie przedsiębiorstwa				x	x	x
	Kapitał dla rozwoju				x	x	x
	Ekspansja zagraniczna				x	x	x
Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Spójność społeczna			x	x		x
	Rozwój zrównoważony terytorialnie	x	x	x	x	x	x
Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu	Prawo w służbie obywatelom i gospodarce						x
	Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem			x	x		x
	E-państwo				x		x
	Finanse publiczne				x		x
	Efektywność wykorzystania środków UE				x		x

Cele SRW „Śląskie 2030”	A.1. Konkurencyjna gospodarka	A.2. Innowacyjna gospodarka	A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość	B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych	B.2. Aktywny mieszkaniec	B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki
Obszary SOR						
Kapitał ludzki i społeczny	x	x	x	x	x	x
Cyfryzacja	x	x	x	x	x	x
Transport		x				
Energia	x	x				
Środowisko	x	x				
Bezpieczeństwo narodowe						

Cele SRW „Śląskie 2030”	C.1. Wysoka jakość środowiska	C.2. E Efektywna infrastruktura	C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja i dostosowanie do zmian klimatu	D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny	D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu	D.3. Nowoczesna administracja publiczna
Obszary SOR						
Kapitał ludzki i społeczny				x	x	x
Cyfryzacja	x	x	x	x	x	x
Transport		x	x	x		
Energia	x	x	x			
Środowisko	x		x	x	x	x
Bezpieczeństwo narodowe				x	x	x

GMINY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

WYKAZ SZKÓŁ I PLACÓWEK PROWADZONYCH PRZEZ SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

(stan na 22.11.2019 r.)

1. Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Województwa Śląskiego w Gliwicach
2. Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Województwa Śląskiego w Katowicach
3. Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Województwa Śląskiego w Raciborzu
4. Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego Województwa Śląskiego w Zabrze
5. Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Czeladzi
6. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworzu
7. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Ottona Lipkowskiego w Krupskim Młynie
8. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Kuźni Raciborskiej
9. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Radzionkowie
10. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Bielsku-Białej
11. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Józefa Lompy w Katowicach
12. Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika w Chorzowie
13. Regionalne Centrum Kształcenia Ustawicznego w Sosnowcu
14. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Informacji Pedagogicznej „WOM” w Rybniku
15. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli "WOM" w Bielsku-Białej
16. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli "WOM" w Częstochowie
17. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach
18. Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach
19. Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Nieśłyszących i Słabosłyszących im. Marii Grzegorzewskiej w Raciborzu
20. Zespół Szkół Ogólnokształcących Mistrzostwa Sportowego im. Janusza Kusocińskiego w Raciborzu
21. Zespół Szkół Specjalnych im. dr. Stanisława Kopczyńskiego przy Wojewódzkim Centrum Pediatrii „Kubalonka” w Istebnej
22. Zespół Szkół Specjalnych przy Śląskim Centrum Rehabilitacyjno-Uzdrowiskowym im. dr. Adama Szebesty w Rabce-Zdroju sp. z o.o.
23. Zespół Szkół Specjalnych przy Ośrodku Leczniczo-Rehabilitacyjnym "Pałac Kamieniec" sp. z o.o. w Kamieńcu
24. Zespół Szkół Specjalnych przy Ośrodku Terapii Nerwic dla Dzieci i Młodzieży w Orzeszu
25. Zespół Szkół Specjalnych przy Uzdrowisku Goczałkowice - Zdrój spółka z o. o.
26. Zespół Szkół Specjalnych przy Wojewódzkim Szpitalu Rehabilitacyjnym dla Dzieci w Jastrzębiu-Zdroju
27. Zespół Szkół Specjalnych w Skoczowie

SPIS SKRÓTÓW ZAWARTYCH W TEKŚCIE

B+R	Badania i Rozwój
BDL GUS	Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
BOA	Bezpośrednie Otoczenie Aglomeracji
BOMG	Bezpośrednie Otoczenie Metropolii Górnośląskiej
EPC	ekwiwalent pełnego czasu pracy – jednostki przeliczeniowe służące do ustalania faktycznego zatrudnienia; jeden ekwiwalent pełnego czasu pracy (EPC) oznacza jeden osobo-rok
Eurostat	Europejski Urząd Statystyczny
EUWT	Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej
GUS	Główny Urząd Statystyczny
GZM	Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia
ICT	(Information and Communication Technologies) technologie informatyczne i telekomunikacyjne
JST	jednostki samorządu terytorialnego
KPZK	Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju
KSRR 2030	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
KSSE	Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna
MG	Metropolia Górnośląska
MPL „Katowice”	Międzynarodowy Port Lotniczy „Katowice” w Pyrzowicach
MŚP	Małe i Średnie Przedsiębiorstwa
NGO	(Non-Governmental Organization) – organizacje pozarządowe
NTS	Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych: dzieli Polskę na terytorialne, hierarchicznie powiązane jednostki na pięciu poziomach, z czego trzy określono jako poziomy regionalne, a dwa jako poziomy lokalne. Skrót NTS używany jest w Polsce w celu odróżnienia od nazwy analogicznych jednostek NUTS używanych w krajach Unii Europejskiej
NUTS	(Nomenclature of Units for Territorial Statistics) jednolita kategoryzacja jednostek terytorialnych państw członkowskich Unii Europejskiej
OSI	Obszary Strategicznej Interwencji
OZE	Odnawialne źródła energii
PKB	Produkt Krajowy Brutto
PKB per capita	(łac. na głowę) PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca
PKW	Państwowa Komisja Wyborcza
RCAS	Regionalne Centrum Analiz i Planowania Strategicznego
RIT	Regionalne Inwestycje Terytorialne
ROT	Regionalne Obserwatorium Terytorialne
RPO WSL	Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego
SOR	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
SRW	Strategia Rozwoju Województwa
SWOT	(Strengths Weaknesses Opportunities Threats): mocne i słabe strony oraz na szanse i zagrożenia
TEN-T	(Trans-European Transport Network) Transeuropejska Sieć Transportowa
UE	Unia Europejska
UMWSL	Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego
WDB	Wartość Dodana Brutto
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

SPIS RYSUNKÓW, WYKRESÓW, TABEL I MAP

Rysunek 1. Główne zagrożenia klimatyczne 16 miast województwa śląskiego, uczestniczących w projekcie MPA 44.	43
Rysunek 2. Występowanie suszy w latach 2007 – 2018 w gminach Polski.	46
Rysunek 3. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia pyłu PM10 na obszarze województwa śląskiego w 2018 roku.	48
Rysunek 4. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia pyłu PM2,5 na obszarze województwa śląskiego w 2018 roku.	48
Rysunek 5. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia benzo(a)pirenu na obszarze województwa śląskiego w 2018 roku.	48
Rysunek 6. Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (EU-SPI) w 2016 roku.	76
Rysunek 7. Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów (RCI) w 2019 roku.	78
Rysunek 8. Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia (EQI) w 2017 roku.	79
Rysunek 9. Wyznaczniki wizji rozwoju województwa śląskiego.	108
Rysunek 10. Wdrażanie – Obszary Strategicznej Interwencji.	118
Rysunek 11. System wdrażania Strategii.	125
Rysunek 12. Rodzaje aktywności samorządu województwa w zakresie wdrażania Strategii.	127
Rysunek 13. Ramowy układ podmiotów uczestniczących we wdrażaniu Strategii.	128
Rysunek 14. Ramowy układ planowania rozwoju.	132
Rysunek 15. Układ logiczny monitorowania Strategii Rozwoju Województwa i sytuacji społeczno-gospodarczej.	138
Wykres 1. Procentowy udział wydatków wg priorytetów Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+” w latach 2014-2017.	9
Wykres 2. Prognozowane zmiany ludności wg funkcjonalnych grup wiekowych (% udział) w województwie śląskim do roku 2050.	13
Wykres 3. Zmiana liczby ludności według województw w latach 2000-2018 (%).	13
Wykres 4. Uczniowie szkół ponadpodstawowych w województwie śląskim według typów szkół w roku szkolnym 2018/19.	16
Wykres 5. Osoby w wieku 19 lat i więcej będące pod opieką lekarza POZ u których stwierdzono cukrzycę (na 10 tys. ludności) w województwie śląskim w latach 2017-2018.	21
Wykres 6. Leczenia w szpitalach ogólnych w przeliczeniu na 10 tys. ludności oraz liczba ludności przypadająca na 1 łóżko w szpitalach ogólnych według regionów w 2018 r.	22
Wykres 7. WDB województwa śląskiego w latach 2000-2017 w podziale na sektory gospodarki.	27
Wykres 8. Produkcja sprzedana przemysłu w województwie śląskim w latach 2009-2018.	28
Wykres 9. Wartość eksportu oraz importu województwa śląskiego w latach 2009-2017 (mld zł).	30
Wykres 10. Struktura gospodarstw według typów (łącznie dla województwa śląskiego, małopolskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego, rok obrachunkowy 2018).	33
Wykres 11. Uczelnie wyższe i jednostki zamiejscowe w województwie śląskim w latach 2009-2018.	36
Wykres 12. Wartość skumulowana nowo wybudowanych obwałowań przeciwpowodziowych w województwie śląskim w latach 2009-2018 (km).	45
Wykres 13. Liczba pasażerów kolei i wskaźnik wykorzystania kolei wg województw w 2018 r.	55
Wykres 14. Ładunki w MPL „Katowice” w Pyrzowicach w latach 2009 i 2018 (w tonach).	56
Wykres 15. Liczba pasażerów przylatujących i wylatujących do/z MPL „Katowice” w Pyrzowicach w latach 2009-2018.	57
Wykres 16. Dochody i wydatki jednostek samorządu terytorialnego na 1 mieszkańca według województw za rok 2018.	61
Wykres 17. Zmiany pozycji powiatów w zakresie Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego w latach 2012-2018.	70
Wykres 18. Pozycja powiatów województwa śląskiego według Indeksu Niedostosowania Społecznego w latach 2012-2018.	74
Tabela 1. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej w województwie śląskim i Polsce w 2018 r.	38
Tabela 2. Występowanie miejscowych zagrożeń w województwie śląskim w latach 2015-2018.	42

Tabela 3. Zasięg suszy rolniczej w okresie 1 VI – 31 VII, liczba i udział (%) gmin województwa śląskiego w monitorowanych uprawach.	46
Tabela 4. Ranking powiatów województwa śląskiego w zakresie Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego za rok 2018.	66
Tabela 5. Regionalny Wskaźnik Postępu Społecznego (wymiar i komponenty) w 2016 roku – pozycja województwa śląskiego na tle kraju i UE.	75
Tabela 6. Europejski Wskaźnik Konkurencyjności Regionów (RCI) w latach 2010-2019 – pozycja województwa śląskiego na tle kraju i UE.	77
Tabela 7. Europejski Wskaźnik Jakości Rządzenia (EQI) w latach 2010-2017 – pozycja województwa śląskiego na tle kraju i UE.	79
Tabela 8. Dochody i wydatki budżetu Województwa Śląskiego na lata 2020-2030 (zł).	129
Tabela 9. Alokacja finansowa na osie priorytetowe w RPO WSL 2014-2020 (€).	130
Tabela 10. Wskaźniki generalne realizacji Strategii Rozwoju Województwa.	135
Tabela 11. Wskaźniki realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa.	135
Mapa 1. Gęstość zaludnienia w gminach województwa śląskiego w 2018 r.	11
Mapa 2. Zmiana liczby ludności w gminach województwa śląskiego w latach 2000-2018.	12
Mapa 3. Udział osób w wieku 60 lat i więcej w populacji gmin w województwie śląskim w 2018 r.	14
Mapa 4. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach w powiatach województwa śląskiego w 2018 r. (%).	15
Mapa 5. Miejsca noclegowe na 1 000 mieszkańców w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.	17
Mapa 6. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.	18
Mapa 7. PKB w 2017 r. w podregionach województwa śląskiego.	27
Mapa 8. Eksport w przeliczeniu na 1 mieszkańca wg powiatów w województwie śląskim w 2017 r. (w zł).	30
Mapa 9. Import w przeliczeniu na 1 mieszkańca wg powiatów w województwie śląskim w 2017 r. (w zł).	30
Mapa 10. Lokalizacja pracodawców (mapa z lewej) i miejsce zamieszkania pracujących (mapa z prawej) w ramach Działu 05 – Wydobywanie węgla kamiennego i węgla brunatnego PKD.	31
Mapa 11. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.	37
Mapa 12. Obszary ochrony przyrody w województwie śląskim.	41
Mapa 13. Gminy, w których zlokalizowane są obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.	45
Mapa 14. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi.	45
Mapa 15. Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych w powiatach województwa śląskiego w roku 2018 [t/r].	47
Mapa 16. Udział obszarów rewitalizacji w ogóle powierzchni gminy w województwie śląskim, 2018 r.	51
Mapa 17. Udział korzystających z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej w ogóle ludności w województwie śląskim w stosunku do średniej krajowej 2018 r.	52
Mapa 18. Sieć dróg w województwie śląskim.	53
Mapa 19. Długość autostrad i dróg ekspresowych na 1 000 km ² powierzchni województw w 2018 r.	54
Mapa 20. Długość autostrad na 1 000 km ² powierzchni województw w 2018 r.	54
Mapa 21. Lotniska/lądowiska w województwie śląskim.	56
Mapa 22. Monitoring strategii rozwoju w powiatach województwa śląskiego.	63
Mapa 23. Formy włączenia społecznego w opracowywanie strategii rozwoju w powiatach województwa śląskiego.	63
Mapa 24. Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego (ogólny) w 2018 r. dla powiatów województwa śląskiego.	67
Mapa 25. Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego (wskaźniki cząstkowe w 4 obszarach) w 2018 r. dla powiatów województwa śląskiego.	68
Mapa 26. Indeks Aktywności Społecznej w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.	71
Mapa 27. Indeks Niedostosowania Społecznego w powiatach województwa śląskiego w 2018 r.	73
Mapa 28. Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (miasta powiększające dystans rozwojowy) oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją, na których występuje kumulacja problemów w województwie śląskim.	85
Mapa 29. Subregiony województwa i ich ośrodki centralne.	89
Mapa 30. OSI – obszary cenne przyrodniczo.	94
Mapa 31. OSI – ośrodki wzrostu.	96
Mapa 32. OSI – gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze.	98
Mapa 33. OSI – gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza.	100
Mapa 34. OSI – gminy w transformacji górniczej.	102
Mapa 35. Przestrzenny wymiar wizji rozwoju.	109